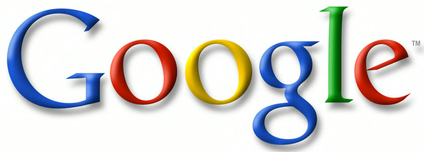

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

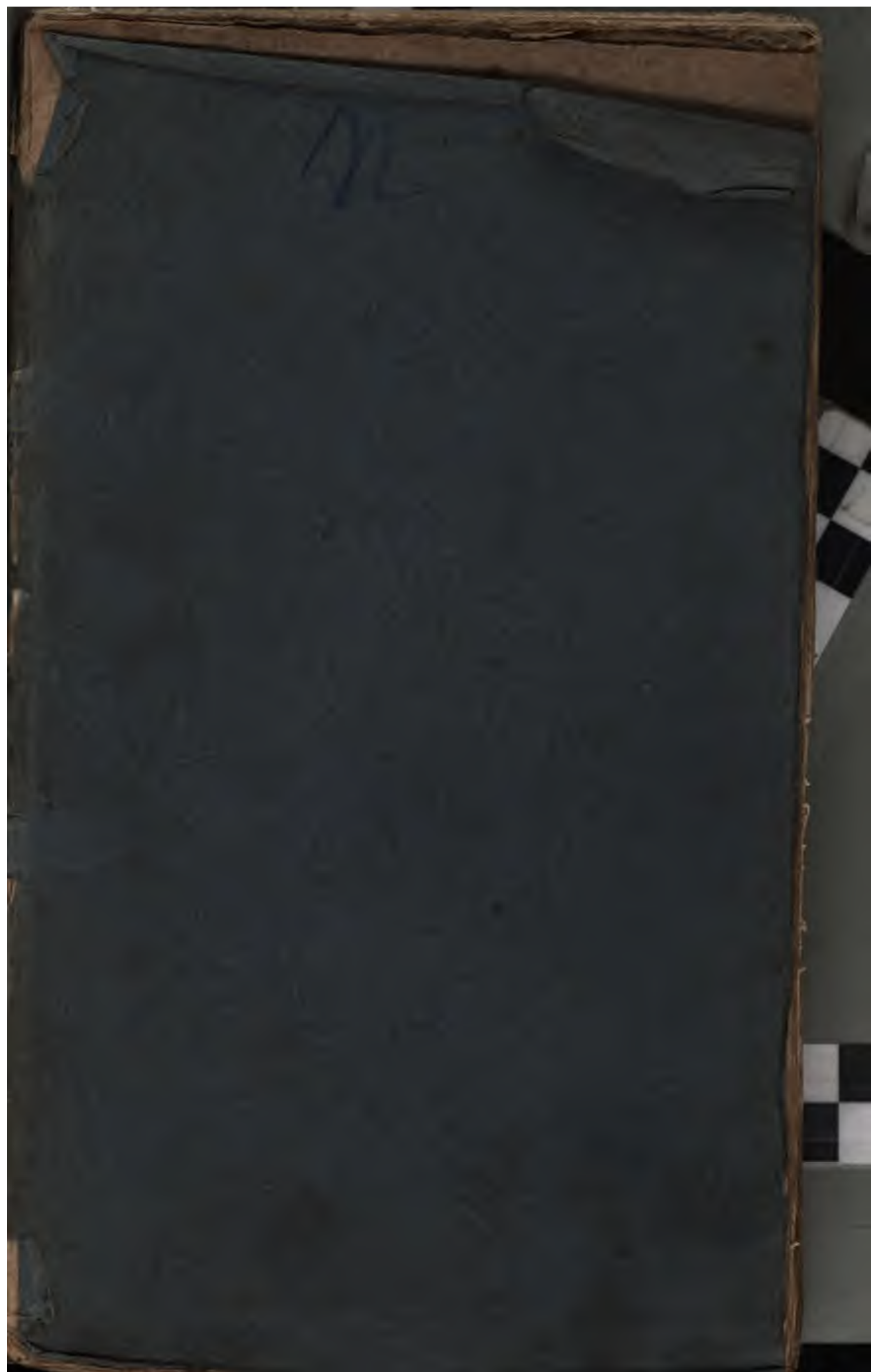
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

INITIA PHILOSOPHIAE PLATONICAE.

INITIA
PHILOSOPHIAE
PLATONICAE.

AUCTORE

PHIL. GUIL. VAN HEUSDE.

VOLUMEN TERTIUM.

PHILOSOPHIA JUSTI,
PLATONIS DE REBUS DIVINIS EFFATA,
EPILOGUS.

TRAJECTI AD RHENUM,
APUD JOANNEM ALTHEER.
1836.

ΠΕΡΙ
ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ.

PHILOSOPHIA JUSTI

SIVE

DE VITA BEATA.

> *Οὐκ ἔςι θεῷ ὁμοιότερον οὐδὲν ἢ ὃς ἂν ἡμῶν γένηται ὅτι δικαιότατος.*

A quo tempore haec scribere *philosophiae Platonicae initia* coepi, in dies mihi magis, instaurandum nunc maxime philosophiae illius studium esse, patuit. Nam cogitanti mihi saepenumero de novâ illâ philosophandi ratione, quae superiore saeculo per totam Europam invaluit, vim quidem illa habere etiamnunc et salutarem adeo magnam partem, visa est. Ad usum enim vitae, quod praecipiebant tanto studio parentes nostri, inventa nos item omnia accommodamus, nec quicquam, ut illi, spectamus magis, quam ut humani generis saluti prospiciamus. Sed primum, capimus fructus philosophiae, quae pueris nobis effloruit; ipsa philosophia temporibus nostris jacet. Tum vero,

ut salutaris partim fuit nova illa superioris saeculi philosophandi ratio, ita, prouti in praecedentis disputationis exordio monuimus, partim etiam et tunc nocuit Europae gentibus et nobis etiamnunc nocet vehementer. Quod profecto haud facile in dubium vocaverit, quicunque praesentem philosophiae conditionem diligenter animadverterit. Adsunt quidem ubivis germani philosophi, viri liberaliter instituti, literis artibusque exculti ac perpoliti, nec desunt, qui illis faveant, fierique eorum sapientiâ meliores sapientioresque nitantur. Sed rari sunt illi in singulis fere gentibus, et vox eorum quominus ab optimis quibusque et honestissimis exaudiatur, clamor strepitusque aliorum efficit, qui se solos sapere jactant, idque profano vulgo persuadent facile, quippe in summâ orationis obscuritate, quam nemo intelligit, reconditam quandam, si Dîs placet, sapientiam proferentes. Itaque neglecta hodie contemtaque philosophia est: ac malunt erectioris indolis juvenes vel literis vel doctrinis vel naturae perscrutationi operam navare, quam istis immisceri philosophis, quorum numerus in dies hominum genere augetur, quo nullum naturâ magis a sincero philosophiae studio abhorret, fanaticorum et mysticorum. Sed praesens philosophiae conditio majoribus etiam cladibus prostrata jacet. Nam patrum memoriâ, ut diximus, una cum excellentissimis philosophis, sophistae ubivis, praesertim in Angliâ et Franciâ, prodierunt, qui moralis doctrinae, quam tueri pro-

fi-

fitebantur, reapse labefactarent fundamenta et sanctam doctrinam nostram, cujus assequi sublimitatem non poterant, ludibrio haberent. Quorum doctrinae tum quidem paucorum mentem adverterunt, sed serpere deinceps latius per omnes gentes ac nulla non hominum genera coeperunt. Id, si quid aliud, labem adspersit philosophiae, ut sint hodieque, qui eam non solum sive propter jactantiam spernant, sive obscuritatis caussa fugiant, sed impietatis accusent adeo, atque opinionum, quae humano generi pestiferae sint, matrem habeant. Quo magis acriusque fanatici homines caussam suscipere religionis, sed suâ, id est, ineptâ prorsusque perversâ ratione instituunt.

Quaerunt igitur multi temporibus hisce nostris, quemadmodum restitui in dignitatem suam pristinam auctoritatemque philosophia debeat. Qua de re aliae sunt aliorum maximeque diversae sententiae. Nonnulli resuscitandam unius cujusdam sive veteris sive recentioris philosophi doctrinam putant, quam purgemus vitiis diligenter inventisque posteritatis et nostris mehercule item, augeamus. Alii longeque plurimi ex omnibus, quae exstiterunt unquam, philosophorum sectis optima quaeque delibare malunt atque in doctrinae formulam redigere. Sunt item, qui instauratorem philosophiae, nescio quem, sed divino virum ingenio, qui nova omnia genus hominum doceat, expectent. Equidem, si is apparuerit in genere humano, nihil profecto quod desiderem habebo, modo nova illa;

quae

quae attulerit, vera sint simul et mortalibus salutaria. Sed, dum frustra exspectamus talem scilicet philosophum, nolim vel jurare in unius philosophi verba, vel, eligendo e singulis, universa, sicuti fit, commiscere. Commiserunt id omni aevo eclectici, qui fuerunt fere iidem appellatique sunt *syncretistici:* eoque nihil umquam ad confundendam obscurandamque philosophiam evaluit magis. Persequi malim et perficere, quidquid patres nostri ad veram provehendam philosophiae utilitatem inchoarunt, illud vero agere potissimum, quod nobis commendare etiam atque etiam solebant, ut nullis non studiis nostris *criticae*, tamquam veri obrussae, adhibeamus diligentiam. Sic demum, quo magis prodesse philosophando generi humano possimus, proficere ex temporum memoriâ et esse vero nomine *eclectici* poterimus. Id agere perseverant hodieque rari illi, quos significavi, sed germani philosophi, quos in primis audiendos putem, aguntque maximam partem eruditi, qui, quamvis haud appellentur philosophi, philosophâ ratione literas et suam quique doctrinam tractant excoluntque. Quodsi viam normamque desideramus, qua, in philosophiae studio, ad nova invenienda, quae expetere vehementer homines solent, procedamus recte, id suadeam philosophis, quod commendare me in superioribus memini, ut, priusquam manum operi admoveant, erudiendos sese ipsis philosophiae parentibus, Socrati et Platoni, tradant: quo facilius certiusque, in hac

sci-

scilicet verâ philosophiae scholâ eruditi, et nova inveniant, quae verissima sint, et apte haec temporibus nostris accommodent. Sic scilicet aggressi opus iidem illi sunt, qui optime praecedente saeculo de philosophiâ fuerunt meriti.

Quae cum animo volverem mihique in dies magis, scribendo hoc opere, probarem ac persuaderem, sic existimavi, instaurandam his maxime temporibus esse antiquam Graecorum, praesertim Platonicam philosophiam. Nam *Platonicam* cum philosophiam dicimus, non unius significamus viri sive placita sive doctrinam; ipsorum dicimus Graecorum philosophiam, a poëtis ac philosophis antiquitus apud illos proditam, a Socrate autem et Platone ad ipsum hominem cognoscendum interius perficiendumque adhibitam. Non enim ex eorum numero Plato erat, qui sibi solis se debere omnia, ac solos iccirco se sapere putarent. Imbutus ille informatusque Socraticâ institutione, susceperat simul animo quicquid Ionici, Eleatici, Pythagorei philosophi, quicquid adeo poëtae, epici, lyrici, tragici, scriptoresque in omni literarum genere cum sublime tum bonae frugis in lucem emiserant. Quorum omnium, praecipue vero Socratis sui, dictis monitisque veluti pastus et corroboratus, eam tandem scribendo philosophiam prodidit, quae ipſorum adeo Graecorum sive sapientiam, sive, ut dicere ipsi malebant, sapientiae studium referret. Nec vero *doctrina* fuit quaedam philosophia Platonis, qua gravissimae explicarentur philosophiae

quaes-

quaestiones: erat illa, ut nobis modo patuit, *institutio hominis, hominis erat*, ut sapere recte disceret atque has explicare quaestiones haud frustra niteretur, *ad veritatem conversio*. Hanc igitur philosophiam, quae ita sponte, ipsâ naturae vi et ubertate et unice profecto ad excolendum penitusque erudiendum genus hominum in Graecia effloruit, Platonis autem ingenio, divino illo, exculta perfectaque est, hanc, inquam, quidni scholam dicamus philosophorum optimam, instaurandamque hac nostrâ aetate esse? Faciendum id autem maxime in juvenum gratiam censemus. Veterani philosophi, quotquot quidem alieni fere fuerunt a studiis hisce nec a tenerâ inde aetate hanc philosophandi rationem degustarunt, aegre se trahi ad hos fontes sapientiae patiuntur; juvenes vero, quibus naturâ inest philosophia quaedam, ut semel, hac ingenii animique integritate, ex his naturae fontibus hauserunt, incredibile dictu est, ut vigorem inde trahant continuo, aptique deinceps fiant sive ad philosophandum sive ad nullum non artium doctrinarumque genus et colendum et provehendum. Quod expertus equidem per omne hoc tempus sum, quo philosophiam illam antiquam, maximeque Socraticam et Platonicam generosis adolescentibus tradidi. Est enim non vulgaris institutio quaedam philosophia illa Platonis, sed, ut ipsa philosophia appellari apud antiquos solebat, ita haec, uti vidimus, artium omnium majorum et doctrinarum et parens et magistra est. Imo vero prop-

propterea, quod tantâ illa tamque singulari ubertate atque amplitudine est, iccirco una dici verissime παιδεία potest.

Sed renovare veterem illam philosophandi rationem hoc maxime proposito decet, ut *justi philosophiam* tractare recte discamus. Refertur ea, ut omne sapientiae studium, ad veritatem exquirendam, sed proprie ad veram et virtutem colendam et vitae felicitatem obtinendam pertinet: exstiterunt autem tam recentiore, quam antiquo aevo, in sophistis, quos diximus, qui ad hunc nobis praeclarum finem perversam praeirent viam. Fuerunt, qui ad commodum unice hominis ac çivitatis, ad id, quod utrique conducere maxime videretur, omnem referrent moralem disciplinam: nec defuerunt adeo, qui physicam hominis naturam explorarent diligenter, moralem negligerent, quin etiam esse negarent. (1) Quorum doctrinae eo valuerunt necessario, ut *nervos virtutis*, quod de Theophrasto dixit Cicero, *inciderent*, (2) descenderetque in his

(1) In illo genere prae caeteris insignes sunt Helvetii libri *de l'Esprit* et *de l'Homme;* in hoc Cabanis dissertationes, *Discours sur l'homme physique et moral.* Praeclare autem Victor Cusinus, doctissimus unus in paucis et elegantissimus Platonis interpres. » *Le nom de Platon rappelle à l'esprit cette philosophie, qui voit dans l'homme autre chose que son enveloppe, qui lui reconnait une autre activité qui l'irritabilité des organes, une autre source d'idées que l'impression des sens, une autre regle que l'intérêt personnel, une autre destinée que les jeux du sort.*" Prosp. de la trad.

(2) Cic. *Acad. Quaest.* I. 10.

vis oscillationibus homo ad vitae cujuscunque conditionem, ut solis satisfacere corporis sensuumque, necessitatibus quidem ac liberalioribus, verumtamen corporis unice sensuumque voluptatibus videatur, ac sibimet ipsi et primam et praecipue prospiciat. His auditis, quo esse animo juvenem putabimus, qui rectâ institutione meliora edoctus ac naturae ipse suae instinctu virtutem ac justitiam, non commodi lucrive spe, sed ipsarum unice caussa prosecutus amplexusque, nunc his argutiis sollicitatur ac movetur? At non movebitur ille, verissimam contra, quâ adhuc est progressus, ad justitiam felicitatemque viam persequetur constanter, si quidem philosophiam justi, ut tradita a Socrate ac Platone est, mente animoque totam perceperit. Non illi hominem, uti anatomi ac physiologi solent, tamquam animal quoddam perfectius, explorarunt, unam attendentes physicam ejus naturam; a semetipsis suisque studiis naturalibus boni, justi, sancti, quin etiam immortalitatis ac perpetuae progressionis, quae in caeteris animantibus nulla sunt, orsi, ex ipsa hominis indole justitiae beataeque vitae principia duxerunt. Et Plato quidem, quae nostris his temporibus nova videri indagandi ratio possit, hominem in civitate, civitatem in homine consideravit. Quaerit ille justitiam continuo, ubi lateat in animo hominis, ut, quae sit et qualis et quam vim in rebus nostris tam publicis, quae privatis habeat, exploret: aperit autem nobis perfectam rempublicam, ut ipsi eam

eam in hac optimorum hominum societate investigemus, quippe quae hic facilius, quam in uno homine deprehendi possit. Complectimur ita disquisitionibus nostris una cum hominis naturâ naturam totamque conditionem civitatis: civitas nobis spectaculum fit, in quo hominem tam optimum, quam pessimum, tam beatissimum, quam miserrimum spectemus, ut judicare nobis aliquando de quaestione liceat, omnium facile quaestionum ad vitam recte instituendam gravissimam, num, sine emolumenti ullius commodive spe, ad vitam beatam justitia sufficiat. Hoc enim consilio, non fingendi studio, ut vulgo opinantur, perfectam illam rempublicam finxit Plato. Idem vero hac disquirendi philosophandique ratione doctrinam morum tantâ exposuit cum evidentiâ tum amplitudine, quantâ haec in recentiorum philosophorum scriptis vix ullis unquam explicata est. Nam ut civitatem nobis spectandam praebuit, in qua virtutes hominis omnes, sapientiam, fortitudinem, temperantiam, praecipue autem justitiam exploraremus, ita ad hominem deinceps, ad nosmet ipsos mentem nostram convertit, ut in homine, in nobis ipsis civitatem omnesque civitatis cum partes tum virtutes attenderemus ac deprehenderemus. Arctissima igitur apud Platonem est *politicae* doctrinae ac *moralis* necessitudo; altera autem alteri mirifice prodest. Nam *politica*, ne civitatem tamquam machinam quandam vel construere vel instruere partibus adaptandis conetur, *hominis* prohi-

hibetur in eâ consideratione; *moralis* autem doctrina civitatis in homine considerans cum partes et virtutes, tum conditiones varias, perfectam maxime et pessimam, haec igitur magna et illustria in homine attendens atque explorans, admirabili quadam et perspicuitate et probabilitate de ipsius hominis perfecta conditione beatissimaque vitâ judicat.

Haec autem cum ita sint, vident lectores, esse denuo hanc nostram progressionem, cum ad *philosophiam justi* sumus perrecturi, in sapientiae studio gravissimam quandam. Nam *philosophia pulcri* ad recte erudiendum hominem valet, ut per totam deinceps vitam pulcrum bonumque prosequatur; sed proprie ad puerorum pertinet institutionem, quo magis a tenerâ nos aetate cum caeteris tractandis artibus, tum musicâ maxime et poesi, Uraniae Musae amore incensi *καλοκἀγαθοι* fiamus. Majus illustriusque munus *philosophia veri* habet. Excultnm enim in hunc modum puerili aetate juvenem suscipit haec deinceps, ut, prouti artibus adhuc ad pulcrum, ita nunc porro gravioribus disciplinis ad verum verique scientiam perducatur. Sed longe gravissimum maximumque illud est, quod *justi* nos *philosophia* jubet peragere. Erunt enim nobis illi civitatis custodes, quos hac spe artibus disciplinisque erudivimus, ut ipsi aliquando civitati, pro rei dignitate atque ad ipsius salutem maximam, praeessent, erunt hi nobis reipublicae gubernaculo adhibendi, ut, quemadmodum et legi-

gibus condendis et moribus temperandis prosint civitati, ipsi videant. Non, ut, quae singula ipsis singulatim singulis locis temporibusque facienda sint, sciant: id non est philosophiae exquirere: ipsi illi si rite fuerint exculti ac nostrâ institutione e spectabili mundo in ipsum veritatis regnum escenderint, id facile perspicient. Sed hoc ipsum, quod dicimus, quemadmodum quae in pueritia et adolescentiâ, duce philosophiâ, perceperunt, ad bene beateque vivendum et provehendam civium honestam beatamque vitam adhibere debeant, id exquirere, id palam facere omnibus, id generi humano, ut cesset aliquando his malis laborare et recte sibi consulat, persuadere, *philosophia justi* debet.

Pervenire nobis, in hac philosophiae Platonicae progressione gravissimâ, ad sacra ejus majora, *τὰ τέλεα καὶ ἐποπτικὰ*, ad *sanctum* et *divinum* nondum licebit: tum demum licebit, quum a rebus humanis fuerimus ad divinas progressi; veruntamen in his ipsis de justitia ac felicitate disquisitionibus accedemus illuc proxime. Nam hoc proposito exquirenda nobis perfecta civitas, exquirendus in primis homo perfectus erit, ut, quid sit justitia, quid vita beata, reperiamus. Valebunt autem eo simul disquisitiones nostrae, ut exemplum habeamus aliquando, ad cujus perfectam speciem res nostras tam domesticas quam politicas, tum vero maxime nosmet ipsos conformemus. Quae una verissima apud Platonem est ad sacra illa ma-

jo-

jora praeparatio. Patere enim homini ad sanctum divinumque aditum negat, nisi veri ductus amore ad puram intaminatamque veritatem sinceramque virtutem ac justitiam, sive per sese, sive per artes disciplinasque majores processerit: statuit vero, quo quis majores hac in re progressus fecerit, eo illum facilius certiusque ad vitae morumque sanctitatem pervenire: ad illud autem assequendum necesse ipsi esse, ut sive Deum sive perfecti hominis, justissimi cujusdam et sanctissimi imaginem, exemplum sibi ad imitandum proposuerit. Prope iccirco sumus per philosophiam justi ad τέλεα illa et ἐποπτικὰ accessuri; sed eo nobis magis in id incumbendum est, ut lucido eam ordine et vero hac viâ et ratione tradamus, qua ad omnis philosophiae finem summum pervenire certissime nobis liceat.

De animi natura.

Ordiendum nobis denuo et hîc quidem maxime a nobismet ipsis et animi nostri naturâ erit. Nam quomodocunque de vitâ beatâ existimandum censeamus, sive eam a physicâ hominis, quam vocant, sive a morali conditione repetiverimus, ut recte de re gravissimâ judicemus, quid justitia sit, qualemque esse hominem perfectum oporteat, deditâ operâ exquirendum est. Utrumque autem declarare, nisi animi naturam exploraverimus satis, non possumus. Hîc vero longe ampliorem ple-

pleniоremque explicationem hoc argumentum, quam in superioribus, postulat. Tum enim nos veluti instituentes hominem, quemadmodum is pulcri verique amore incensus, riteque in ipso veritatis ὀργανῷ purgato, quoque decet converso, ad pulcri verique scientiam adducendus esset, inquirebamus: quocirca et amorem ipsi insitum pulcri verique et vero hoc ὄργανον explorasse sufficiebat. Nunc vero, cum de civitate agendum nobis sit, cui praefuturi sunt illi, quos sic erudivimus, homo nobis totus penitusque explorandus erit. Non enim e lapide et ligno, quod verissime ajebat Plato, (1) confectae civitates sunt, ut machinarum instar moveantnr: hominibus constant. Sunt autem hi variae indolis, variarum facultatum, diversissimorum sensuum ac studiorum. Alii ad eas regendas apti sunt: alios et longe maximam partem regi a prudentioribus oportet: sunt item, qui opitulari illis, hos autem coërcere debeant, custodes civitatis ac vindices. Singulis illis sui sunt mores, suae propensitates: in iis autem, qui reguntur infinitae fere et numero et genere cupiditates sunt. Hanc hominum in civitate varietatem attendere, perspicere praesertim, quemadmodum, moderandis temperandisque diversissimis hisce hominum facultatibus et studiis, saluti prospicere civitatis liceat, frustra conabitur sane, qui animi humani naturam non totam exploraverit. Quid? quod

(1) *Rep.* VIII. initio.

quod moralis politicaeque doctrinae caussa, perfecta nobis tam civitatis, quam hominis, imago adumbranda erit? Id facere recte, nisi qui intus totum perscrutatus animum hominis sit, partesque ejus et facultates varias diligentissime exploraverit, quis poterit?

De vi amoris ad virtutem felicitatemque hominis.

Exploraturis autem nobis animi humani naturam, non aliud est continuo principium exquirendum, atque illud fuit, unde omnes nostrae de pulcro et vero disceptationes fluxerunt. Amor est, amor, inquam, fons ille optimorum in animo nostro studiorum uberrimus, idemque certissimus homini ad veram felicitatem dux. Nam ad pulcri adspectum accensus in nobis, ut ab initio nos monuit apud Platonem Socrates, ad ipsum nos pulcrum trahit, nosque illud referre deinceps sermonum, actionum vitaeque omnino elegantiâ atque honestate studemus. Idem autem amor nobis, quod item affirmavit apud eundem Platonem Socrates, veri, quin etiam justi sanctique principium est. Pulcra enim non amat philosophus, nisi quae vere sint pulcra, veritatem autem eodem, quo amasium ipse suum, amore prosequitur. Quo fit, ut veritatis assequendae caussa nil non et facere et pati velint sapientes, mori adeo cupiant: quod unus efficere

amor

amor potest. Quodsi de justitia ac caeteris virtutibus majoribus, deque vitae morumque sanctitate quaerimus, *virtutis auctor* amor est, quod Phaedrus nos in Symposio docuit, imo vero solus hic homines *ad virtutem* ἐνθεοὺς facit: estque idem ille, de divinâ Diotimae sententiâ, inter Deos hominesque intermedius, illorum ad hos beneficia, horumque ad illos preces transferens, ut immensum, quo separantur a se invicem, intervallum compleat: hominemque omnino, Deorum cultu et veneratione, ad vitae integritatem sanctitatemque, ad divinae adeo naturae similitudinem informat. Quidni igitur, ut adhuc fecimus, sic deinceps amorem principium, unde optima quaeque ducamus, habebimus? Sed amor praeterea hanc apud nos vim habet, ut, optimarum rerum cupiditate, pravas cupiditates, quae item insunt animi naturae, accesserit modo rationis imperium, vincamus ac coërceamus. Haec autem naturalis animi nostri conditio, ut ad finem aliquando disquisitionum nostrarum, qui vita beata est, feliciter perveniamus, hîc nobis continuo diligenter exponenda est.

Amor in animo hominis *desiderium* est proprie. Ex indigentia enim oritur, ut Socrates nos in Symposio, itemque Aristophanes docuit. (1) Id enim, quo caremus, quod requirimus, quod desideramus, non, quod habemus, appetere atque amare solemus. Cujusmodi appetitus ac desideria in brutis ani-

(1) Vol. I. p. 117 et 119.

animalibus non minus, quam in hominibus, animadvertimus. Cibum potumque expetunt vehemente desiderio atque ardore, eodemque, et majore etiam, satisfacere veneriis cupiditatibus student: homines vero has cupiditates, insanas hasce libidines, quamvis indignae hoc nomine sint, amorem vocant. Est scilicet hic *πάνδημος*, *vulgaris* amor, *vulgo* illique hominum generi proprius, qui brutorum instar, solis indulgent corporis sensuumque appetitibus ac voluptatibus, iisque se rapi in pessima quaeque sinunt. Quocirca hi ab iis omnibus, quae unice homines decent, a pulcro et bono, a virtutibus, ab ipsâ philosophiâ abripiuntur procul. Veruntamen, ut apud Euripidem est:

ἀλλ' ἔστι δή τις ἄλλος ἐν βροτοῖς Ἔρως
ψυχῆς δικαίας, σώφρονός τε κἀγαθῆς. (1)

Uranius amor scilicet, quem a vulgari diligenter apud Platonem Pausanias distinguit, cuique et ipse et Phaedrus et vero Diotime justas laudes tribuit: ad animum ille animique desideria explenda, non ad corpus sensusque pertinet. Hoc qui ducitur, quod poëta ait, amasium desiderat atque anquirit, *ψυχὴν δικαίαν σώφρονά τε κἀγαθήν*, quem ubi invenit amplexusque incredibili ardore, imo furore, est, tantum abest, ut a philosophiâ rerumque optimarum studio et amore vel illum abripiat vel abripiatur ipse, ut mutuis ambo de pulcro et bono de-

(1) Eurip. apud Plut. *de educ. puer.* p. 11 E. Cf. Valcken. *Diatr.* p. 201. et nos supra Vol. I. p. 105.

deque virtute et justitia sermonibus incalescentes, quo se invicem amore, eodem philosophiam, colant ac prosequantur. Hujus autem puri coelestisque amoris, quique unus dicendus *amor* est, ejusmodi est, quod diximus, in animo hominis vis et efficacitas, ut vagas illas ac vulgares libidines inhibeat ac coërceat. Id autem quo plenius intelligatur, *rationis* item in libidines istas totumque animum auctoritas consideranda nobis exquirendaque est.

De rationis in animo auctoritate.

In libris *de Legibus* hospes Atheniensis, duo nobis insunt, ait, contrarii ac dementes consiliarii, quos *voluptatem* et *dolorem* nuncupamus: accedunt opiniones de rebus futuris, quae universo nomine ἐλπὶς, quatenus autem ad res tristes referuntur, φόβος, *timor*, quatenus ad laetas, θάῤῥος, *confidentia* dicuntur. Praeëst hisce omnibus, quae, quid melius in iis sit, quid pejus, discernit, *ratio*, λογισμός. (1) Rem deinceps hospes ille Cliniae et Megillo, quo haec assequantur facilius, imagunculaturum, quae funiculis moventur, comparatione explicat. „ Affectus hi, inquit, ut funiculi quidam aut nervi nobis naturâ insunt, quibus, ludicrorum istorum instar trahimur retrahimurque in varias et con-

(1) *De Legg.* I. 644. C. Cf. VII. 803. C.

contrarias partes. Talium imaguncularum ridicula conditio est, quum ad vulgus oblectandum, tamquam *θαύματα*, ostenduntur. Nos similiter mortales immortalibus Diis *θαύματα* quaedam sumus, quippe quos voluptas et dolor, spes ac metus, sibi invicem renitentes, huc illuc inque contrarias partes distrahunt." Valent haec egregie ad animi naturam declarandam. *Patiens* in affectibus, non *agens* conditio nostra est, ut hoc ipsum vocabulum *affectus*, magisque etiam illud, quo Plato utitur, *πάθη*, demonstrat. Movemur igitur et trahimur plane illis, et hinc intelligimus, quare homo *ἥττων ἑαυτοῦ*, *semetipso inferior* dicatur. Dicitur ita, ubi submissus plane affectibus suis est, in primis vero, ubi amore totus, affectuum omnium facile vehementissimo, regitur. Sed Hospes ille de animi naturâ, ut monuimus, hoc animadvertit praeterea: praeësse dicit affectibus nostris omnibus *rationem*, quae, quid melius sit, quid pejus, discernit: idemque in festivissimâ comparatione, quum *ἕλξεις* memorat, quibus intus agitamur, unam item memorat, cui obsequi decet hominem, nec deficere et vero una cum illâ caeteris reniti, *ἀνθέλκειν*. *Ταύτην δὲ εἶναι*, ait, *τὴν τοῦ λογισμοῦ ἀγωγὴν χρυσῆν καὶ ἱερὰν· — ἄλλας δὲ, σκληρᾶς καὶ σιδηρᾶς· τὴν δὲ, μαλακὴν, ἅτε χρυσῆν, οὖσαν· τὰς δὲ ἄλλας, παντοδαποῖς εἴδεσιν ὁμοίας, δεῖν τῇ καλλίςῃ ἀγωγῇ τοῦ νόμου ἀεὶ ξυλλαμβάνειν. ἅτε γὰρ τοῦ λογισμοῦ καλοῦ μὲν ὄντος, πρᾴου δὲ καὶ οὐ βιαίου, δεῖσθαι ὑπηρετῶν αὐτοῦ τὴν ἀγωγὴν, ὅπως ἂν ἡμῖν τὸ χρυσοῦν*

σοῦν γένος νικᾷ τὰ ἄλλα γένη. Hic rationis ductus est, aureus ille et sacer: caeteri duri sunt et ferrei; hic vero mollis, quippe aureus: quumque caeteri variae sint formae, hos oportet pulcerrimo legis ductui obsecundare: nam praeclara res ratio est, sed, quum lenis sit nec vehemens, ductus ejus ministris opus habet, ut aureum nostrum genus caetera genera vincat. (1)

Animi cum equorum jugo et auriga comparatio.

Sed rationis in animo auctoritatem, praecipue autem, quod in his monuit Hospes ille, ὑπηρετῶν δεῖσθαι ejus ἀγωγὴν, ut auctoritatem hancce suam atque imperium exerceat recteque ita regat animum, haec igitur Plato longe pulcerrimo ac sublimi loco cum explicuit, tum poëtarum instar veluti oculis nostris proposuit, ubi Socratem induxit animum equorum jugo comparantem, quos auriga moderetur. Exstat locus in hymno amoris Platonico, quem partim tractavimus, quum in pulcri philosophiâ de ἐνθουσιάσει amoris agebamus: (2) nunc autem gravissima ejus pars, quae praesens hoc argumentum spectat, attendenda nobis diligentissime videtur. Qualis sit animus, sic pergit illic Socrates,

(1) *Legg.* I. 645 A. V. Intppr. et de Geer, *Diatribe in pol. Pl. princ.* p. 86. (2) Vol. I. p. 87.

tes, divinae prorsus prolixaeque narrationis sit; cui vero similis sit, humanae et brevioris: hoc igitur dicamus. Ἐοικέτω δὴ ξυμφύτῳ δυνάμει ὑποπτέρου ζεύγους τε καὶ ἡνιόχου· *similis esto concretae vi jugi equorum alati et aurigae.* Deorum quidem equi et aurigae omnes et ipsi boni sunt et e bonis oriundi, caeterorum vero mixti: principio igitur nostri princeps bigas habenis moderatur; alter vero equorum ipsi pulcer bonusque est et ex talibus ortus, alter e contrariis et ipse contrarius: χαλεπὴ δὴ καὶ δύσκολος ἐξ ἀνάγκης ἡ περὶ ἡμᾶς ἡνιόχησις: *difficilis igitur ac molesta sit nostri gubernatio necesse est.* (1) Quae difficultas tum maxima gravissimaque est, quum animus ad pulcri vultus, divinae formae adspectum cupiditatis voluptatisque stimulis intus agitatur totus. Est scilicet unus equorum, quos moderandos habet, σκολιὸς, πολὺς, εἰκῇ συμπεφορημένος, κρατεραύχην, βραχυτράχηλος, σιμοπρόσωπος, μελάγχρως, γλαυκόμματος, ὕφαιμος, ὕβρεως καὶ ἀλαζονείας ἑταῖρος, περὶ ὦτα λάσιος, κωφὸς, μάστιγι μετὰ κέντρων μόγις ὑπείκων: *intortus, ingens, membris temere compositis, durâ cervice, brevi collo, simo vultu, atro colore, oculis caesiis sanguineque suffusis, superbus ac contumax, hirsutis auribus atque surdis, vix flagello stimulisque obtemperans.* (2) Cui equo si semel relaxaverit frena, totus sensuum appetitibus abripiatur necesse est. Quo vero eum facilius regat, imo

(1) *Phaedr.* 246 A.B. (2) *Phaedr.* 253 E. ubi V. Heind.

imo vero, ut regere furiosum istum et pervicacem possit, adjunctum illi alterum equum habet, *εὐήνιον*, freno monitisque et adhortationi parentem. Est hic *ἐν τῇ καλλίονι στάσει ὢν, τό τε εἶδος ὀρθὸς καὶ διηρθρωμένος, ὑψαύχην, ἐπίγρυπος, λευκὸς ἰδεῖν, μελανόμματος, τιμῆς ἐραστὴς μετὰ σωφροσύνης τε καὶ αἰδοῦς καὶ ἀληθινῆς δόξης ἑταῖρος, ἄπληκτος, κελεύσματι μόνον καὶ λόγῳ ἡνιοχεῖται*: *excellentiore habitu, specie rectus, membris rite expressus, ardua cervice, naso aquilino, nitido colore, nigris oculis, honoris cupidus, sed modestiae simul ac pudoris plenus, verae opinionis amicus, nullis stimulis indigens, cohortatione sola ac ratione regitur.* (1) Ergo, ubi auriga in animo, amatorium adspiciens vultum, totumque sensu inflammans animum, titillationis ac desiderii stimulis concitatur, tum qui aurigae obediens est equorum, ut consuevit, pudore cohibitus semet ipsum continet, ne prosiliat in amatum. Alter vero neque stimulis neque verberibus coërceri potest, sed exsultat vi et impetu, atque conjunctum sibi equum et aurigam perturbans, rapit utrumque ad amasium, ut indulgeat sibi voluptatem. At illi initio adversantur quidem, indignati, quod ad gravia nec licita trahantur, tandem vero, cum exitus mali nullus sit, compulsi feruntur, ceduntque jam et consentiunt, quod jussi sunt, facere. Hinc ad amasium accedunt, intuenturque ejus vultum quasi ful-

(1) Eod. l.

fulgurantem: quod ut vidit auriga, *ipsius pulcri* recordatur, illudque cernit una cum temperantia in puro sanctoque loco repositum: mox autem ad ejus adspectum cohorret, reveritusque recidit supinus, simulque cogitur habenas tam vehementer retrahere, ut ambo equi coxis humi resideant: alter quidem sponte, quia minime freno reluctatur, procax vero ille perquam invitus. Recedentes vero longius, alter prae pudore et verecundiâ omnem animum, sudore irrigat: alter vero dolore liberatus, quem per frenum et casum contraxerat, aegre respirans, irâ fertur, et conviciis cum aurigam tum adjunctum equum petit, quasi qui ignaviâ socordiâque ordines deseruissent solvissentque pactum: tum rursus eos nolentes invitosque accedere cogens, aegre concessit illis, differri in posterum exorantibus. Accedente autem statuto tempore, cujus esse immemores illi quidem simulant, hic vero illos commonefacit, urgens, hinniens, trahens compellit iterum iisdem verbis amasium adire. Postquam vero prope accesserunt, inflexus, extensâ caudâ, frenum mordet impudentissimeque rapit. Sed auriga, multo magis eadem, quae antea, passus, velut statim a carceribus retro relapsus, habenis longe vehementius retractis, dentibus contumacem equum reprimit, atque impuram linguam maxillasque cruentans, crura et coxas humi defigit poenisque coërcet. Quod posteaquam saepe jam pravus equus ille perpessus est, lascivire desistit, mansuefactusque tandem aurigae obe-

obediens est providentiae, atque, ubi adspicit formosum, formidine perit. *Ὥςε ξυμβαίνει ποτ' ἤδη τὴν τοῦ ἐραςοῦ ψυχὴν τοῖς παιδικοῖς αἰδουμένην τε καὶ δεδοικυῖαν ἕπεσθαι. Fit ita aliquando, ut amasium amantis animus cum verecundia metuque prosequatur.* (1)

Descriptio haec animi Platonica quantopere a posteris celebrata imitandoque expressa sit, *Phaedri* interpretes docent. Nobis, qui ipsam interpretari Platonicam philosophiam studemus, de mente consilioque philosophi in his celebrandis dispiciendum est. Naturam animi hac imagine, ut sponte cernimus, declaravit, nec quisquam haec legerit, quin rationis cum cupiditatibus certamen descriptum et veluti depictum viderit. Sed locus hic de domandis cupiditatibus, quamvis gravis sit in ethicâ nostrâ, nec minus a poëtis atque oratoribus, quam a philosophis celebratus, tamen, ut id, quod sentio, libere profitear, *communis*, quod ajunt, *locus* est. Plato autem, quod neglexerunt fere philosophi, equo illi ferocienti, quo cupiditatum vehementiam insaniamque significat, alterum equum adjunxit, placidum frenoque obtemperantem, cujus maxime ope ratio cupiditates inhibet ac domat. Est scilicet ille recti amor in animo nostro: amor omnino est, quem laudavimus, *uranius*, quo nos ducti pulcrum, bonum, justum assequi nitimur. Nam affectus apud Platonem non

(1) *Phaedr.* 253 E. — 255 A.

non omnes ipsi per se vel mali sunt vel nocent: trahunt mentem, ut vidimus, in omnes partes; sed unus est, cujus ductui et veluti tractui obsequi debemus unice: illum dico, qui cum ratione consentit ejusque minister est. Id nempe est, quod de rationis ductu Atheniensis ille Hospes monuit, δεῖσθαι ὑπηρετῶν τοῦ λόγου ἀγωγήν. (1)

Vim igitur amoris in animo hominis, si quidem rationis accesserit moderamen, ad virtutem honestatemque permagnam esse, hinc patet. Cernitur autem in iisdem hisce arctissima quaedam virtutis felicitatisque necessitudo. Quod in eodem illo amoris hymno Plato, ut in superioribus animadvertimus, mirâ sublimitate celebravit. Nam amans, ait Socrates, ut eo quo diximus modo, altero illo equo adjutus, pravas cupiditates vicit domuitque, quo ipse agitatur amore, eodem jam imbuit amasium. Amat igitur et hicce, quamquam quid amet nescit. Fit autem amore mutuo, ut tamquam in speculo, sic in amante, semet ipsum adspiciat. Absens igitur desiderat eum, ut ab eo desideratur vicissim, nec quidquam cupit vehementius, quam ut semper cum eo sit una. Et sic quidem ambo beatam atque concordem praesentem agunt vitam, mo-

(1) Altero fere equo Platonici τὸν θυμὸν intellexerunt V. Intpp. ad h. loca. Non quidem inepte: nam apud Platonem tam θυμὸς, quam recti amor, rationi succurrit; sed philosophus, cum Phaedrum scriberet, nondum videtur notionem θυμοῦ satis sibi distincte proposuisse: hoc demum in Politiâ egit, ut infra monebimus.

modesti et sibimet ipsis imperantes, subactis, e quibus vitia, in libertatem vindicatis, e quibus virtutes oriuntur; mortui vero, recuperatis alis, praepetes evolant, cum trium certaminum Olympicorum unum pervicerint: quo sane praestabilius bonum nec humana temperantia, nec divinus furor homini afferre ullum potest. (1)

De justitia et felicitate.
Sufficitne homini ad beate vivendum justitia?

Verumtamen quae ex philosophia pulcri ad quaestionem de justitia ac felicitate attulimus hactenus, praeparaverint haec nos quodammodo forte, ut quod quaerimus, inveniamus aliquando; philosophia justi aliam postulat disquisitionem. De justitiâ hîc agendum nobis est: discernere eam a caeteris virtutibus majoribus, a sapientia, fortitudine, temperantiâ oportet: quaerendum praecipue, num ad bene beateque vivendum ipsa sufficiat una. Attigimus haec, quum in philosophiâ veri tractandâ *Philebum* explicaremus Platonis. Sed Plato, ut vidimus, cum scriberet dialogum illum, minus Socratis suamve sententiam declarare, quam adhibere Philolai placito περὶ τῶν ἀπείρων τε καὶ περαινόντων dialecticam studuit. Et vero de sapientiâ illic et voluptate, utri ad beatam vitam plus tribuendum sit,

(1) *Phaedr.* 256 A. B. Cf. Vol. I. p. 134 et 135.

sit, non de justitiâ egit. (1) Hîc autem Socraticâ ratione nobis, quod in *Politia* instituit Plato, de vitâ beatâ, et omnino eum in modum agendum est, ut, quid sit in animo hominis justitia, ex ipsâ animi naturâ explicemus. Explorare igitur multo diligentius interiusque, quam adhuc fecimus, animum decebit. Discrevimus jam in eo a cupiditatibus rationem, cui parere istae debent: socium item cupiditatum, sed qui idem rationis minister adjutorque est, deprehendimus: unde partes animi, quas vocat Plato, τὸ ἐπιθυμητικὸν ac λογικὸν, quales sint, cognoscere jam coepimus. Verum tertiam is partem adjecit illis, τὸ θυμοειδὲς; haec vero nondum, quae sit et qualis, patet nobis: certe nec Socrates eam in hymno amoris, nec in senili sermone Hospes Atheniensis nomine memoravit. Ut vero cum caeteras virtutes, tum justitiam assequamur, θυμοειδὲς illud in animo nostro non minus, quam τὸν λόγον ac τὸ ἐπιθυμητικὸν et cognoscere ipsum et ab his discernere debuerimus. Mitto caetera; sed, quod diximus, conjunctam apud Platonem cum morali doctrina politicam esse, id ex omni hac nostra superiore disceptatione haud facile duxeris. Sunt scilicet poëtica fere, quae hactenus attulimus, in quibus exstant forte eorum, quae investigamus, principia, sed latent, certe, ut appareant dilucide, aliunde videtur lumen adhibendum esse. Quamobrem, age, aliam institua-

(1) V. Vol. II. P. III. p. 212.

tuamus, uniceque philosopham, imo Socraticam disquirendi rationem, si forte sic licuerit nobis et partes animi singulas singulatim conspicere, et, quid sit in animo justitia, quamque vim ad beatam vitam habeat, assequi et perspicere.

Thrasymachi de justitia ac felicitate placita.

Sed ut disquisitionem instituere in justitiam vitaeque felicitatem paramus, ecce! denuo nobis occurrunt sophistae: quodque jam dudum clamarunt, hic repetunt, inanem rem esse, quam quaerimus: opinione hominum ferri justitiam, esse autem nihil reapse, vel, si quid sit, ἀλλότριον esse ἀγαθὸν, οἰκείαν βλαβήν. (1) Simile quid nobis tum objecerunt Gorgias, Callicles, Polus, quum in veri versaremur disquisitione. Verum esse nihil dictitabant, nisi quod videretur, idque ad justitiam tollendam adhibebant. Sed horum omnium inprimisque Protagorae cavillationes *idearum* auctoritate ac veritate confutavit apud Platonem Socrates. Thrasymachi vero istud in justitiam dictum, *injustis eam prodesse*, *justis vero nocere*, habet, quo mentem continuo nostram advertat, nec omni est sane, si vitam hominum moresque attendimus, verisimilitudine destitutum. Nam tantum

(1) *De Rep* I 388. III. 392. B.

tum abest, ut suus habeatur justitiae honos, ut injusti, qui item callidi sunt, in coelum ferantur laudibus, contemnantur vero justi ac rideantur. Et vero nihil accidere in vita crebrius videmus, quam ut injustis bene, justis male sit. Verum, ut, cognitâ caussâ, rem dijudicemus recte, ipsum audiamus Thrasymachum, in *Politiâ* Platonis et ista et alia placita profundentem.

In dialogo hocce, quem de hoc ipso argumento, de justitia et felicitate philosophus scripsit, ut convenerunt in Cephali senis aedes, qui in Piraeo habitabat, cum alii multi, tum Socrates et Glauco, oriuntur continuo de justo et de justitiâ sermones, in quibus primum Thrasymachus, tum ipse cum Glaucone et Adimanto Socrates partes dicendi maxime habet. Nam posteaquam cum Simonidis, tum aliorum in justitiam dicta interrogando, ut solebat, exploravit Socrates, Thrasymachus hunc derepente et ira, ut apparebat, excandescens plane aggreditur: nullâque retentus verecundiâ, quid sentiat de justitiâ, libere et palam profitetur. Exclamans igitur continuo, quae vos, o Socrates, inquit, dementia tenet, cedentes vobis invicem? Quodsi revera nosse cupis justum quid sit, ne interroga solum neve vincere concupisce reprehendendo, postquam tibi responsum fuerit — id scilicet tenens, facilius esse interrogare, quam respondere — sed tu ipse responde ac dic, quaeso, quid esse justum existimes: nec vero mihi dicas, esse illud *quod oportet*, vel *quod utile est*, vel

quod convenit, vel *quod lucrum affert*, vel *quod prodest;* sed plane mihi accurateque dic, quid esse illud putes: nam haud admittam equidem, ubi talia nobis argumenta attuleris. (1) Quibus dictis perculsus Socrates (nam ferae iste instar in ipsum caeterosque quasi discepturus proruerat, ut perterriti pavescerent —: ad haec igitur tremiscens Socrates, o Thrasymache, inquit, ne tu ita in nos saevias: nam si in disquirendis rationibus lapsi sumus, egoque et hic, pro certo habeto, invitos errasse nos. Ne enim existima, si aurum quaereremus, nos non sponte nobismet ipsos in disquisitione cessuros esse et inventionem impedituros: nunc autem, cum justitiam quaeramus, rem multo auro longe pretiosiorem, inepti adeo inter nos cedere, nec omni studio anniti, ut quale istud sit appareat. Verum arbitror. o amice, invenire illud non possumus. Quamobrem nostri misereri vos, quippe sapientes, multo magis decet, quam irasci. Ille vero, auditis hisce, in cachinnos effusus et plane Sardonium ridens, o Hercules, ait, haec scilicet solita est illa Socratis ironia! Noveram id equidem et hisce praedixeram, te quidem non responsurum, sed usurum ironiâ esse atque omnia facturum potius, quam interroganti responsurum. Hic Socrates, quo tandem modo, inquit, vir optime, respondere quis possit, primum, qui neque sciat neque scire se fateatur, dein-

(1) *De Rep.* I. 336. C. D.

deinde, qui, si vel maxime de his aliquid sciat, prohibitus sit a viro non contemnendo quidquam dicere eorum, quae existimaverit. Sed te magis aequum est dicere: tu enim scire profiteris posseque dicere: gere igitur tu mihi morem nec docere recuses Glauconem huncce et caeteros qui adsunt. (1) Quibus dictis et Glauco et caeteri excitati, flagitant Thrasymachum, ne aliter agat. Thrasymachus autem perquam, ut patebat, dicere avebat, ut ostentaret doctrinam, ratus scilicet pulcerrimum esse, quod esset responsurus; simulate autem a Socrate contendebat, ut ipse responderet: tandem vero concessit. *Ἄκουε δὴ*, ait, *φημὶ γὰρ ἐγὼ εἶναι τὸ δίκαιον οὐκ ἄλλό τι ἢ τὸ τοῦ κρείττονος ξυμφέρον· Audi ergo: statuo equidem, justum nihil aliud esse nisi quod superiori sit utile* (2). Quam sententiam ut paucis verbis emisit, ita deinceps pluribus declarat, hunc in modum Socratem interrogans. Ignorasne, inquit, civitates alias a tyrannis, alias a populo, ab optimatibus item alias regi? — Novi equidem. — Nonne in quaque civitate id princeps est, quod eam regit? — Quidni? — Fert autem leges principatus quisque ad suam semper utilitatem: ubi penes populum est, populares fert, ubi penes tyrannum, tyrannicas, et sic in caeteris: probant sic autem principatus, id justum iis esse qui reguntur, quod sibi sit utile: quocirca qui migrant illud, hos poenis affici-

(1) Ib. 337 E. — 338 A. (2) Ib.

ciunt, quippe injustum et contra leges agentes. Id igitur est, o bone, quod dico: in omnibus esse civitatibus unum idemque justum, hoc scilicet, quod principatui conducit: principatus autem superior est: ut, recte subductis rationibus, ubivis idem justum sit, quod superiori est utile. (1)

Haec apud Platonem Thrasymachus. Nec vero is unus in hunc modum de justitiâ existimabat. Communis haec omnium fuit propemodum sophistarum opinio. In *Gorgia* Platonis sic Callicles: „ *naturâ*, inquit, quidquid pejus est, idem turpius, ut pati injuriam; *lege* vero et pejus et turpius est injuriam inferre. Non cadit naturâ in virum injurias pati, sed in servum, cui mori quam vivere satius est, quia nec sibi illatas injurias contumeliasque propulsare potest nec suis opitulari. Censeo equidem, illos homines primum leges tulisse, qui minus viribus, quam numero, valerent, eosque illa constituisse, quae sibi fore utilissima putarent. Hi igitur robustiores quosque cum laudibus, tum vituperiis terruerunt, quo minus in aliorum fortunas invaderent, ac turpe esse dixerunt et injustum, plus aliis habere velle, quin hoc ipso contineri injustitiam: tum denique haec lege sanxerunt. Ipsi enim, quippe imbecilliores ac deteriores, satis habebant, si modo aequali jure uti possent. Natura vero hoc justum esse declarat, ut qui melior sit ac fortior, idem plus habeat de-

te-

(1) *Rep.* I. 338 D. — 339 A.

teriore atque infirmiore, idque persaepe ostendit cum in caeteris animantibus, tum in hominibus. Semper enim gentibus ac nationibus justum visum est, ut debiliori imperaret fortior. Nam quo alio jure Xerxes Graeciam exercitu est adortus, aut Scythas ejus pater? Quibus sexcenta alia addi possint. Scilicet arbitror, recte hos fecisse, quoniam fecerunt, quae justa essent lege naturae, lege autem civili injusta. Hanc enim homines posuerunt, ut optimates quosque et robustissimos, tamquam leones, incantamentis quibusdam ac praestigiis delinitos, vincirent, eosque docerent, et aequali jure uti, et id pulcrum justumque habere. Sin vero exsisteret aliquis optimae naturae vir, is omnes istas praestigias, incantamenta ista et omnino leges, praeter naturam scriptas rejiciens, rumpens, infringens, conculcans, e servo statim omnium fieret dominus, ac suo exemplo, quid naturâ justum sit, ostenderet." (1) Commendabant id decretum Sophistae Pindari auctoritate, cujus haec fuerat sententia: νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς, θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων, ἄγει δικαιῶν τὸ βιαιότατον ὑπερτάτᾳ χειρί. Efficiebant inde, legem, omnium cum mortalium tum immortalium reginam, praepotente manu demonstrare, quod validius sit, idem aequius esse. (2)

Sed ad Thrasymachum redimus. Communi huic So-

(1) *Gorg.* 483. A. (2) V. docta hac de re cultissimi Geerii animadversio. Op. cit. p. 20.

Sophistarum placito illud deinceps in sermonibus illis adjicit, quo sibimet placuisse mirifice videtur: ἀλλότριον esse ἀγαθὸν justitiam, οἰκείαν βλαβήν. Nam, ut Socrates ex eo de medico quaesiverat, utrum tamquam medicus, quid ipsi, an vero, quid aegrotis conduceret, spectaret, Thrasymachus: „dic mihi, inquit, o Socrates, estne tibi nutrix? — Quid? nonne respondere decebat magis, quam talia quaerere? — Quoniam te negligit et oppletas tibi nares non emungit, cum tamen indigeas, qui neque pecudum neque pastoris cognoscis officium. — Cur istud? — Quia putas, opiliones et bubulcos pecudum boumque bonum considerare, eosque pascere et colere, ad aliud respicientes, quam ad dominorum ipsorumque utilitatem, tum etiam illos, qui in civitatibus reapse regnant, aliter ad eos, qui ipsis subsunt, existimas respicere, quam tanquam pastor ad oves, et aliud cogitare noctes atque dies, quam unde utilitas ad ipsos redundet: atque adeo tu procul abes, ut quid justum ac justitia, quid injustum atque injustitia sit, teneas, ut ignores, justitiam justumque alienum esse bonum ac revera imperantis et potentioris emolumentum, detrimentum vero proprium obedientis et subditi; injustitiam vero contra in bonos justosque homines imperium exercere: qui autem parent, facere quae imperanti potentiorique conducunt, illumque obsequio beatum reddere, sibi autem ipsis non consulere. Considerare, optime Socrates, sic decet. Vir justus omni in caussa minus, quam injustus, habet: pri-

 mum

mum in mutuis commerciis, cum aliquid contrahunt ambo, nusquam in dissolvenda societate reperies, plus justum, quam injustum, sed semper minus reportare: tum in rebus publicis, ubi tributa conferenda sunt, justus plus confert, quam sui aequales, injustus minus: ubi vero aliquid accipiendum est, justus nihil, injustus multa reportat. Etenim si quando magistratu quodam uterque fungitur, si nulla alia justo jactura contingit, haec saltem illi non deest, ut res domesticae deterius per negligentiam disponantur: ex publico autem nihil propterea, quod justus est, lucretur. Accedit, quod domesticos ac familiares sibi infestos reddit, cum illis prospicere nullâ in re ultra justum velit; injusto vero omnia contra eveniunt: dico autem, quod et supra, de eo, qui multum prae caeteris potest lucrari: hunc igitur attende, si vis judicare, quanto magis conferat, privatim sibi injustum esse, quam justum. Facillime autem disces, si ad extremam perveneris injustitiam, quae injuste agentem felicissimum efficit, eos contra, qui afficiuntur injuriâ ac neminem injuste laedere volunt, infelicissimos. Est autem haec tyrannis, quae non paulatim, sed simul omnia aliena usurpat, et clam et vi, et sacra et sancta, et privata et publica: in quibus singulis si quis singulatim deliquerit deprehensusque fuerit, mulctatur et opprobrio afficitur maximo: sacrilegi enim, plagiarii, effractores, fures, latrones et omnino per singulas partes peccantes, ab hujusmodi criminibus nomen habent. Sed

ubi

ubi quis praeter hujusmodi rapinas pecuniarum, cives etiam ipsos in servitutem sibi redigit, non tam probrosis nominibus notatur, sed felix ac beatus praedicatur, non a civibus suis tantum, verum ab omnibus, qui eum audiunt nequitiam omnem explevisse. Non enim ideo vituperant injustitiam, quicumque eam vituperant, quod injuste facere, sed quod perpeti metuunt. Hoc igitur pacto, o Socrates, injustitia omnibus suis partibus absoluta, robustius quiddam et liberalius, quam justitia est: utque ab initio dicebam, id quod potentiori confert, justum est; injustum vero sibimet ipsi utile est et proficuum." (1)

In his sermonibus Thrasymachum Plato sic descripsit, ut, quo audaciae, quo temeritatis, quo impudentiae haec doctrina homines efferat, in illius exemplo cernamus. Ut ferae iste instar in Socratem, tamquam discerpturus, irruit, ita ab hoc deinceps, ut serpens, deliniri dicitur. Hoc adeo de eo usurpat Socrates, nunc primum se vidisse Thrasymachum erubescentem. Quamquam, quod hominis doctrinam attinet, non caret illa, ut dicerê jam instituimus, probabilitate ac verisimilitudine. Probarunt eam agendo principes, paucis exceptis, omnes, quotquot res magnas moliti sunt. Quid? quod ipsa omnium temporum politica, quamvis a philosophis e melioribus principiis duceretur, in administrandis gentium rebus, id quod utile magis, quam

(1) *De Rep.* I. 343. A. — 344. C.

quam quod justum et honestum esset, spectavit? Unde dedecus politicae, quod ipsius nomini ad hunc usque diem adhaesit. Nec vero ipsi apud recentiores adeo philosophi ab his agendi principiis alieni fuerunt. Ne dicam de Macchiavello ac famoso ejus opere, *del Principe* inscripto, patrum nostrorum memoriâ illa prodiit denuo politica, quae *τοῦ συμφέροντος* philosophia recte est appellata. Haud ita perpetua profecto et constans haec doctrina fuisset, nisi habuisset, qua se commendaret, veritatis speciem. Quod de altero item Thrasymachi placito, *ad felicitatem plus injustitiam, quam justitiam valere*, et majore etiam probabilitate dicendum est. Quamobrem Plato in hoc dialogo, postquam consopita tandem Socratis oratione Thrasymachi ferocitas est, Glauconem et Adimantum rem interius inquirentes induxit, ut, quid tandem de rei gravissimae non veritatis quadam specie, sed veritate existimandum esset, pateret.

Iustissimi hominis et injustissimi, felicitatis ratione habitâ, comparatio.

Sic igitur deinceps apud Platonem Glauco. Thrasymachus, ait, in celebrandâ injustitiâ, ac justitiâ vituperandâ rejiciendâque, utriusque respexisse commodum et incommodum videtur. Ego vero, quid ipsae sint, *καὶ τίνα ἔχει ἑκάτερον δύναμιν αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἐνὸν ἐν τῇ ψυχῇ; quam utraque vim*

vim ipsa per se in animo nostro habeat, inquirere velim. Quamobrem, quod ille neglexit, ego faciam. Renovabo equidem Thrasymachi orationem, et primum dicam, qualem esse justitiam dicant atque unde exortam: deinde, omnes, quicunque justitiam colunt, invitos quodammodo eam sequi, tamquam rem necessariam, non vero bonam: tertio, merito eos sic agere: multo enim meliorem injusti vitam esse, quam justi, ut tradunt. Haec Glauco: quamquam non sine verecundiâ et pudore generosus adolescens eo accedit. Mihi quidem, o Socrates, ait, non ita videtur; veruntamen dubito subinde, quippe obtundor quotidie auribus, Thrasymachi aliorumque sermones audiens; orationem vero pro ipsa justitia, meliorem eam, quam injustitiam esse, ex nullo adhuc audivi, ut cuperem; cuperem autem ipsam per se ipsam laudatam audire: maxime vero ex te hoc me arbitror auditurum. Quapropter dicam latius, injustam vitam laudans: dicendoque ostendam tibi, quonam maxime modo audire te velim, vituperantem injustitiam, justitiam laudantem: sed vide, num hoc tibi placeat. (1) Ad haec Socrates, maxime, inquit, omnium: qua de re enim quis sapiens saepius cum dicere tum audire velit? Tum Glauco, praeclare, inquit, loqueris: quod autem primum de hoc dicere pollicitus sum, jam audi quale id sit, et unde sit orta justitia. Naturâ dicunt injuriam facere bonum esse, inju-

(1) *De Rep.* II. 358. B. C. D.

juriâ autem affici malum; sed longe plus mali esse in patiendo injuriam, quam boni in inferendo: quamobrem, postquam vicissim injuriam et intulerint et acceperint atque utrumque gustaverint, qui nequeunt vitare illud, id consequi operae pretium fore ducunt, ut ita invicem componant, ut neque inferri neque accipi possit injuria: hincque volunt originem habuisse leges atque instituta, et nominata esse praecepta legum legitima ac justa. Hanc igitur justitiae esse originem et vim contendunt, quae media quodammodo sit optimum inter et pessimum, quandoquidem optimum est inferre injuriam nec dare poenas, pessimum vero pati nec posse ulcisci. Justum ergo, horum in medio constitutum, non amari tamquam bonum, sed, ex imbecillitate ad injuriam inferendam, honorari: neminem enim, qui hoc efficere possit vereque vir sit, cum alio pacisci, ne ultro citroque injuria inferatur: insanire enim istum. Haec est, o Socrates, naturae justitia atque e talibus est, ut ferunt, progenita. Illos autem, qui justitiam servant, invitos id agere, cum ex imbecillitate injuriam inferre nequeant, plane perspiceremus, si tale quid animo fingeremus: si utrique, tam justo, quam injusto, licentiam largiremur, quodcunque luberet, agendi, tum pone sequeremur spectantes, quo raperet utrumque libido: inveniremus profecto, justum aviditate compulsum, ad eadem se, atque injustum, conferre: id scilicet natura omnis, ut bonum, appetit; lege vero ac vi ad aequalitatem servandam ducitur. Erit autem licen-

centia illa, quam dico, talis, istis si detur, qualem aliquando ferunt fuisse Gygi; qui, cum terra discessisset magnis quibusdam imbribus, in illum hiatum descendit, aeneumqne equum, ut ferunt fabulae, animadvertit, cujus in lateribus fores essent: quibus apertis, hominis mortui vidit corpus magnitudine inusitatâ, annulumque aureum in digito: quem ut detraxit, ipse induit: erat autem regius pastor: tum in concilium pastorum se recepit. Ibi cum palam ejus annuli ad palmam converterat, a nullo videbatur, ipse autem omnia videbat: idem rursus videbatur, cum in locum annulum inverterat. Itaque hac opportunitate annuli usus, reginae stuprum intulit, eaque adjutrice regem dominum interemit, sustulitque, quos obstare arbitrabatur: nec in his eum quisquam facinoribus potuit videre: sic repente annuli beneficio rex exortus est Lydiae. Si igitur duo tales annuli essent, alterumque justus, injustus alterum possideret ac ferret, nullus profecto esset, ut videtur, adeo adamantinus, qui in ipsa justitia permaneret et ab alienis abstinere vellet, cum liceret ipsi ex foro intrepide, quodcumque vellet, arripere, ingredique alienas domos, et clanculum pro libidine cum quoque congredi, et pro arbitrio quemlibet interficere, et ex carcere solvere, et alia, quasi par Deo esset, inter homines pro arbitrio facere: haec igitur cum uterque faceret, nequaqnam alter ab altero in agendo differret, sed ambo eodem tenderent. Quae quidem maxima apud omnes esse pot-

est

est conjectura, neminem volentem, imo invitum, esse justum; quasi id secundum se et privatim non sit bonum; quoniam ubicunque injuste agere quisque se posse confidit, agit protinus. Prodesse enim quisque privatim multo magis existimat injustitiam, quam justitiam, recteque sentit, quisquis ita judicat, ut sermonis hujus perhibent auctores. Quod si quis, hujusmodi facultatem nactus, velit ab injustitia abstinere neque aliena tangat, infelicissimus omnium et stolidissimus apud eos, qui hoc adverterent, putaretur: laudarent tamen illum palam, vicissim se decipientes, quia maxime timent, ne afficiantur injuria. Atque haec quidem ita sint dicta. Vitam vero utriusque, justi videlicet et injusti, ita plane dijudicabimus, si justissimum virum seorsum et injustissimum distinxerimus: aliter vero nequaquam. Sit autem haec discretio talis, ut nihil auferamus injustitiae ab injusto, sed perfectum utrumque in suo studio ponamus. Primum igitur injustus, tanquam optimi artifices, faciat: quemadmodum gubernator summus vel medicus, quae arte sua confici possint et quae non possint, sentit, et illa aggreditur, haec relinquit, et si qua praeterea in re peccaverit, corrigere potest, ita et injustus recte injurias aggrediens, lateat, si maxime injustus futurus est: extrema enim injustitia est, justum videri eum, qui non sit justus: danda est igitur injustissimo extrema injustitia, neque auferenda, sed permittendum,

ut

ut is, qui injuste multa patravit, apud omnes justi habeat opinionem: et si qua in re peccavit, corrigere possit, sitque ad persuadendum idoneus, si quid de ipso mali facinoris nuntiatur, et ad vim, si opus fuerit, inferendam fortitudine et robore opumque et amicorum copiâ validus. Cum hunc talem finxerimus, juxta ipsum virum ponamus justum, simplicem hominem et ingenuum, qui secundum Aeschylum non videri sed esse bonus studeat. Removenda quippe ab eo justitiae omnis opinio, ne justus cuiquam videatur: si enim videbitur justus esse, aderunt ipsi honores et praemia: incertum igitur erit, justine an honorum munerumque gratia talis sit. Privandus igitur rebus omnibus praeter quam justitiâ, atque ita ponendus, ut superiori contrarius sit, cum nihil agat injuste, injustissimus esse credatur; ut quasi quodam examine ad justitiam sit probatus, ex eo quod nec infamia nec his rebus, quae eam sequuntur, a proposito suo dimoveatur, sed usque ad mortem immobilis perseveret, dum per omnem vitam, injustus existimetur, sit tamen justus: ut cum ambo ad extremum pervenerint, hic quidem justitiae, ille autem injustitiae, judicetur, uter eorum sit beatior. (1)

Haec postquam Glauco tam diserte atque admirabili sane orationis impetu et flumine dixerat, Socrates, vah! inquit, quam vehementer, o suavis-

(1) *De Rep.* II. 358. E. — 361. D.

vissime Glauco, utrumque virum, quasi statuam quandam, in judicium inducis! Ille vero, feci, inquit, quam optime poteram. Cum ergo tales sint, nihil jam, ut arbitror, difficile narratu est, qualis utrumque vita maneat: dicendum igitur: quodsi vero asperius quid dicatur, ne existima, *me*, Socrates, haec dicere, sed *eos*, qui prae justitia injustitiam laudant. Dicent enim hujuscemodi quaedam: sic cum se habeat justus, caedetur flagris, torquebitur, vinculis constringetur, eruentur illi oculi, tandemque pessima quaeque perpessus in crucem tolletur, ac tum demum cognoscet, non esse, sed videri justum, concupiscendum esse." (1)

Sufficere haec Glauconis videatur tam diligens ac copiosa in justitiam oratio, ut huic anteponenda ad vitae felicitatem injustitia existimetur. Socrati certe arduum fit, quod semel suscepit, negotium, justitiae patrocinium. Sed habet Adimantus, Glauconis frater, quae his subjiciat. Satisne, quaerit, o Socrates, hac de re dictum putas? — Quid tandem? — Illud ipsum, inquit, quod dicendum maxime erat, nondum est dictum. — Ergo, reponit Socrates, quod dicitur vulgo, frater fratri adesto: quare tu, si quid hic praetermisit, adjuva: quamquam me, quae dicta sunt ab illo, vincere possunt atque efficere, ut defendere justitiam nequeam. Tum Adimantus: nihil dicis; sed et haec

(1) *De Rep.* II. 361. D. — 362. A.

haec audi praeterea. Decet enim contrarios sermones inducere eorum, quos hic attulit, quibus laudatur justitia, injustitia vituperatur: quo manifestius fiat id, quod Glauco velle videtur. Praecipiunt scilicet patres filiis omnesque qui curam aliorum habent, oportere justum esse, non ipsam justitiam laudantes, sed summos, qui inde oriuntur, honores. Fingunt item poetae cum aureum justorum saeculum, tum praeclaram eorum in sedibus beatorum post vitam felicitatem. Haec justis tribuunt, injustis vero dedecus, gravissimasque post vitam poenas. Praeter haec considera etiam, Socrates, aliud quoddam orationis genus, quo omnes imprimisque poetae utuntur, ubi de justitiâ atque injustitiâ agunt. Universi enim uno ore canunt, bonum quid temperantiam atque justitiam esse, difficile autem et laboriosum; intemperantiam vero et injustitiam, jucundum quidem et facile comparatu, opinione autem ac lege turpe. Caeterum injusta fere utiliora esse dicunt justis, ac malos homines, si divites sunt ac potentes, beatos praedicant, bonos, si imbecilles ac pauperes sunt, miseros vocant. Mirum autem maxime, quod de Diis ac virtute ajunt, Deos plurimis bonis hominibus infelicem vitam dedisse, malis vero felicem. Circulatores insuper et vates ad januas divitum accedentes, persuadent illis, se vim habere divinitus sibi concessam, ut si quod scelus sit perpetratum, expient illud et parvo adeo sumtu, tum etiam, si quis inimico

mico

mico sive justo sive injusto nocere velit, se id facere. Asserunt quippe, Deos se cum blandimentis, tum vinculis inducere, ut sibi in his obsequantur. Ad haec omnia poetarum afferunt dicta, Homericum maxime:

— ϛρεπτοὶ δέ γε καὶ θεοὶ αὐτοί. (1)

Libros adeo Musaei et Orphei circumferunt, secundum quos sacra celebrant, persuadentes non privatis solum, sed etiam civitatibus, expiationes scelerum per sacrificia ludorumque oblectamenta fieri tam viventibus quam mortuis; praetermissis vero sacrificiis, gravia nos manere. Haec omnia, o Socrates, talia ac tanta, de virtute ac vitio, deorumque et hominnm de his existimatione feruntur; quid vero putemus acturos haec audientes juvenum animos, qui solertes ingenio et ad omnia dicta veluti involantes, ex iis quae dicuntur ratiocinari possunt, qualem eum esse deceat et quam viam ingredi, qui optime vitam agat? Sic facile quis loquetur secum secundum Pindarum: arduamne ad justitiae arcem viam ingrediar, ut sic munitus recte vivam, an ad fraudes me obliquas convertam? Nam, sicut ajunt, justo mihi, si non videar, nihil virtus proderit, contra labores et poenae instant; injusto vero, si justitiae speciem induero, vita futura divina est. Quapropter, cum species, ut ajunt sapientes, veritatem vincat atque ad

(1) *Il.* Θ. vs. 493.

ad beatam vitam unice valeat, huc me totum convertam. Veruntamen, dicat aliquis, haud facile est latere, ubi injustus fueris. At vero eorum, quae magna sunt et praeclara, nil est facile. Quapropter, si beati esse velimus, illuc tendendum, quo sermonum vestigia ferunt. Ut lateamus, conjurationes societatesque ineundae. Sunt item persuasionis magistri, quorum ope populo ac judicibus cum persuadebimus tum vim inferemus, ut nullas facinorum poenas luamus. Verum, inquit, Deos neque latere neque vi aggredi licet. Atqui, si non sint Dii vel res humanas non curent, nobis non curandum, ut lateamus illos; sin adsint atque homines regant, id non aliunde, quam e poetarum carminibus cognovimus: dicunt autem iidem, posse Deos sacrificiis suavibusque precibus et muneribus flecti. Quibus vel utrumque credendum est vel neutrum. Si credendum, injuste agere licet, si modo ex ipsa rapina Diis sacrificia offeramus. Nam si justi sumus, illaesi quidem a Diis erimus, sed lucra, quae per injustitiam comparantur, respuemus; injusti vero, divitias parabimus; sceleribusque perpetratis, illos precibus flectentes, a poena liberabimur. Dicat tandem aliquis: apud inferos poenas dabimus eorum, quae hic injuste commiserimus, vel nos vel nati natorum. At, o bone, respondebimus, expiationes pro peccatis commissis multum valent, exorabilesque Dii sunt, ut maximae civitates affirmant ac Deorum filii, poetae. Ergo quae ratio nos adducat, ut summae injustitiae

jus-

justitiam anteponamus: quandoquidem, si injustitiam sub adulterina specie occultaverimus, et apud Deos et apud homines omnia nobis e sententia succedent, et viventibus et defunctis: quemadmodum multorum excellentiumque virorum testatur oratio? Ex omnibus jam dictis, o Socrates, quis crediderit, eum hominem justitiam velle colere, cui sit aliqua vis, sive fortunae, sive opum, sive corporis, sive generis, ac non potius subrisurum, si laudari eam audiverit? Nulla autem alia horum omnium caussa est, nisi ea, unde haec tota oratio mihi et huic, o Socrates, adversus te profecta est: quoniam ex vobis, o mirifice, quicunque laudes justitiae profitemini, a priscis illis heroibus incipientes, de quibus aliqua exstat memoria usque ad nostros homines, nullus unquam aliter laudavit justitiam vel injustitiam vituperavit, quam ad gloriam muneraque vel poenas respiciens, quae ab illis proficiscuntur. Ipsum vero utrumque quid per se sua sponte agat in habentis animo latens Deos et homines, nullus unquam vel in poëmate vel in alio sermone enarravit, esse scilicet injustitiam maximum malorum, quae in sese habeat animus, justitiam vero maximum bonum. Si enim sic ab omnibus vobis fuisset a principio dictum, nobisque ab ipsa pueritia persuasum, non sane nos invicem prohiberemus ab injuria inferenda; sed unusquisque sui ipse custos esset, timens, ne injuste agens maximo malo laboraret. Haec, o Socrates, et plura forte Thrasymachus aut aliquis

ali-

alius de justitia et injustitia, utriusque vim invertens, diceret, importune admodum, ut mihi videtur; sed ego, nihil abs te celari volens, cupiensque ex te audire contraria, quam maximo impetu ac fervore dixi. Ne ergo solum oratione demonstra, *ὅτι δικαιοσύνη ἀδικίας κρεῖττον· praestantiorem injustitiâ justitiam esse; ἀλλὰ τί ποιοῦσα ἑκατέρα τὸν ἔχοντα, αὐτὴ δι' αὑτὴν, ἐάν τε λανθάνῃ, ἐάν τε μὴ, θεούς τε καὶ ἀνθρώπους, ἡ μὲν ἀγαθὸν, ἡ δὲ κακόν ἐστι· sed quid utraque efficiens in utroque, ipsa per sese, sive lateat deos hominesque, sive non lateat, altera bonum, altera malum sit.* (1)

Utriusque adolescentis de justitia sermonem, paucis exceptis, totum apposui. Nam ita dixerunt, me hercule, ut dubitem, num unquam exstiterit orator, qui hoc de argumento disertius, accuratius, copiosius dixerit. Quo accidisse videtur, ut locus hic de justitiâ et injustitiâ commune deinceps fieret oratoribus ac philosophis argumentum, in quo tractando aemularentur secum invicem. Quod cum aliorum, tum Carneadis ac Ciceronis exemplo probatur. Sed sunt in utraque oratione, quae nobis diligentius attendenda explicandaque videantur. Nam intelligimus inde, quantopere hae de justitia opiniones apud Graecos invaluerint passim: *ἀπορῶ*, ait Glauco, *διατεθρυλλημένος τὰ ὦτα, ἀκούων Θρασυμάχου καὶ μυρίων ἄλλων.* (2) Tum hoc inde ducimus simul, quam pa-

(1) *De Rep.* II. 362 E. — 367 E. (2) Eod. II. 358 C.

parum adhuc justitiae caussa Socratis aetate vindicata fuerit. Subjicit his Glauco: τὸν δὲ ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης λόγον, ὡς ἄμεινον ἀδικίας, οὐδενὸς πω ἀκήκοα ὡς βούλομαι. Adimantus autem sic statuit, omnium, qui adhuc scripserunt, neminem unquam aliter cum laudasse justitiam tum injustitiam vituperasse, quam gloriam, honores atque munera, quae ab illis proficiscuntur, respicientem: ipsum vero utrumque suapte natura quid agat in habentis animo latens deos et homines, nullum unquam vel poëmatis vel alio sermone satis enarravisse, ut pateret, injustitiam maximum esse malorum omnium, quotcumque in se haberet animus, justitiam vero maximum bonum. (1) Sed illud in primis nobis in Adimanti sermone animadvertendum est, quod de vindicibus dixit justitiae, hos ipsos ei quam maxime fere nocere, quum felicitatis cujusdam spe et opinione traducendos ad eam homines esse dicunt. Illorum non unum recenset, ut vidimus, genus. Sunt, ait, qui famae, honorum, divitiarum caussa justitiam celebrent: haec enim esse integrae justaeque vitae praemia. Alii tam difficile negotium esse dicunt justitiam, tam facile tantisque illecebris commendatum injustitiam, ut ad hanc alliciant homines, ab illa absterreant. Accedit leve maximeque noxium mortalium genus eorum, qui peccantibus persuadent, peccatorum esse remedia, si quidem et ipsis pecunias, et diis, quorum minis-tri

(1) *De Rep.* 366 E.

tri sunt, munera et sacrificia largiri velint. Omnes hi, dixit, quamvis a se invicem diversi, in eo conveniunt, ut nec justitiam propter se ipsam esse expetendam dicant, et felicitatem longe a justitia esse separatam, imo vero voluptatibus sensuum atque aeternâ ebrietate contineri ferant. Haec autem, quae nos docuit de moribus Graecorum Adimantus, reputantes, cernimus, quae vitia nos quamque superstitionem tribuere fere aetati nostrae barbarae, quae medio aevo cernitur, solemus, propria haec pariter antiquis Graecis fuisse: cernimus item, quantopere iccirco temporibus illis in Graecia talis desideraretur, qualis Socrates fuit, philosophus, qui *exsecrari solebat*, ut ait Cicero, *illos, qui primum haec naturâ cohaerentia, utilitatem et honestatem opinione distraxissent.* (1) Cernimus tandem, quantum negotii susceperit Plato, quum, eâdem illâ Politiâ conscribendâ, justitiam per se ipsam sufficere ad bene beateque vivendum, demonstrare niteretur.

Quid in animo hominis justitia est?

Sed de opinionibus moribusque Sophistarum, imo Graecorum, diximus satis, ut, quales illi sint et quid sibi velint, quibuscum nobis agendum erit, perspectum habeamus. Accedendum igitur illuc est

(1) Cic. *de Off.* III. 5.

est nobis, quo et ipsi ab initio tetendimus et Adimantus nos deinceps itemque Glauco propius adduxit, ut, quid in animo nostro justitia sit, quidque illic praesens in nos efficiat, attendamus. Cujus rei quae sit et quanta cum gravitas tum difficultas, penitus percepit Plato. Socratem, ut finem disserendi uterque juvenis fecit, sic eos alloquentem induxit. Non male in vos, filii illius viri, principium elegorum carminum amator Glauconis scripsit: qui, cum in Megarensi proelio fortiter pugnavissetis, illud usurpavit:

παῖδες Ἀρίστωνος, κλεινοῦ θεῖον γένος ἀνδρός.

filii Aristonis, inclyti viri divinum genus. Id mihi, amici, recte dictum videtur. Nam divinum plane vobis accidit, si vobis non persuaseritis, injustitiam justitiae praestare, cum sic pro illa dicere possitis. Videmini autem mihi id vobismet ipsis non persuasisse: conjecturam capio e vestris moribus: quoniam secundum orationem ipsam vobis minime credidissem. Quo autem magis credo, eo magis, quo me vertam, ambigo. Nam quomodo adjuvem, nescio: videor enim non posse: neque rursus, quomodo succurram invenio: *δέδοικα γὰρ, μὴ οὐδ' ὅσιον ᾖ παραγενόμενον δικαιοσύνῃ κακηγορουμένῃ ἀπαγορεύειν, καὶ μὴ βοηθεῖν, ἔτι ἐμπνέοντα καὶ δυνάμενον φθέγγεσθαι· vereor enim, ne impium sit, ut, qui justitiam coram vituperari audit, subterfugiat: nec pro ejus defensione verba faciat, quamdiu spirare et loqui conceditur:* praestat igitur eam

eam pro viribus propugnare. (1) Quae cum Socratem dicentem faceret Plato, quin suos ipse de re sanctissimâ intimos sensus expresserit, nemo, qui haec legit, in dubium vocaverit.

Justitiae exquirendae caussa civitas fingitur.

Ergo quo facilius aptiusque gravissimum argumentum idemque difficillimum explicaret, iter ingressus Plato est disquisitionis, quod haud scio, an nunquam a philosopho tentatum, nedum confectum sit. Cum in singulari homine, quid justitia sit, non appareat, continuo in civitatem nos inducit, in qua nos eam, quippe in majore atque ampliore negotio, celerius certiusque inventuros arbitratur. Haec nova est illa disquirendi ratio, quae, ut in prooemio significavimus, una cum morali doctrinâ, politicam nobis recludet: idque effectura est, ut in civitate hominem, in homine civitatem et agnoscamus et exploremus. Quamquam id raro et vixdum, quod mirum nobis accidat necesse est, animadverterunt philosophiae Platonicae interpretes. Longi sunt fere in dijudicandâ republicâ Platonicâ, quam vel laudant admiranturque vehementer vel reprehendunt; quo vero proposito eam finxerit auctor, quidque in perficiendo proposito, ad moralem in primis disci-pli-

(1) *Rep.* II. 368 A—C.

plinam recte dilucideque exponendam, perfecerit simul, non quaerere magnopere solent. Id autem exquirendum in primis erat, ut nec temere admirarentur rempublicam illam, et vero, si reprehenderent, justâ de caussâ reprehenderent. Quo magis nos, qui nostrum esse putamus, non laudare vel culpare Platonem, sed *interpretari*, rationem interpretandi, quam adhuc sumus secuti, tenebimus in his praesertim, ut aditum praebeamus lectoribus ad intelligendum judicandumque Platonem: facturi id autem hic potissimum videmur, ubi Socratem iis proposuerimus una cum Glaucone et Adimanto, generosissimis adolescentibus, cum condentem sermonibus civitatem, tum exquirentem in eâ, ubinam lateat, quidque sit, justitia. Opportunitates autem nobis sponte exsistent identidem, quibus haec cum ex moribus antiquitatis, tum ex aliorum philosophorum doctrinis, tum vero maxime ex ipsius Platonis sive placitis sive philosophandi ratione illustremus.

Initia civitatis. Undenam repetenda sunt?

Quum igitur rogassent Socratem Glauco et Adimantus caeterique qui aderant, ut quocumque posset modo spretae rejectaeque justitiae succurreret, sic exorsus ille est. Non leve profecto negotium quaestio haec de justitia est, sed hominis acute cernentis. Nobis autem, cum non magnopere acu-

acuti solertesque simus, sic instituenda ejus explicatio videtur, prouti si quis homines non acute cernentes literulas quasdam parvulas, magno distantes intervallo, legere juberet: hi si forte easdem literas alio loco majores atque in majore spatio scriptas exstare deprehendissent, optime sibi consultum existimarent, ut, primum his lectis majoribus, deinde minores illas legere instituerent. Quod sic deinceps Socrates ad rem praesentem interrogando adhibet. Uniusne tantum hominis, quaerit, an vero civitatis etiam justitiam esse dicimus? — Civitatis etiam, reponit Adimantus. — Civitas autem nonne uno homine major est? — Est omnino. — Justitia igitur amplior in majore inest, faciliorque est cognitu. Quare, si vultis, prius quaeramus in civitatibus quidnam sit, tum id in singulis hominibus consideremus, majoris similitudinem in minoris specie contemplantes. — Scite mihi loqui videris. — Si igitur civitatem oratione constitutam conspiceremus, justitiam quoque ejus et injustitiam videremus? — Forte. — Id autem si apparuerit, spes erit fore, ut id quod quaerimus, facilius cognoscamus? — Maxime. — Id igitur aggredi oportet: non enim leve illud negotium est. (1) — Tum Socrates opus hoc permagnum suscipiens, de initiis quaerit civitatis. Et continuo quidem ab *indigentiâ* illa repetit. Unusquisque enim nostrum, ait, non sibi sufficiens est,

(1) *De Rep.* II. 368. E. — 369. B.

est, sed multorum indiget. Quamobrem, cum alii sibi alios ad alia negotia adjungant, multos in unam habitationem adjutores congregabunt: inde universorum coetus, quem urbem appellamus. Constabit ille autem continuo quatuor vel quinque viris. Nam prima et omnium maxima indigentia praeparatio *victus* est, ut et simus et vivamus, secunda *habitationis*, tertia *vestitus* cura. Agricolâ iccirco nobis opus erit, tum aedificatore, porro textore, coriario aliisque, qui corpori tuendo vacent. In his autem illud teneamus, singulis illis hominibus non sibimet solum, sed universis prospiciendum esse. Nam primum, non similes sunt omnes naturâ, sed aliis alia est ad alia negotia indoles. Deinde singuli singulas artes melius excolent, quam unus universas. Praeterea non data opportunitate quis, sed id unum agens, rem perficiet recte: non enim quod faciendum est, facientis otium exspectare vult. Non igitur quatuor aut quinque, sed pluribus opus est civibus ad ea, quae diximus, peragenda. Haud enim agricola aratrum ac caetera agriculturae instrumenta sibi conficiet: nec rursus aedificator: multis enim et huic opus est: idemque de textore et coriario dicendum. Fabri igitur atque omnis generis artifices oppidulum nostrum frequens incolis efficient. Accedent autem illis bubulci, opiliones, pastores, ut et agricolae ad arandum bobus, et architecti ad convectandam materiam jumentis, et textores ad rem vestiariam pellibus ac lanis utantur. Verum ne sic quidem

dem sufficiet sibimet ipsa civitas: desiderabit, quae aliis in locis exstant: esse igitur mercatores aliosque ministros oportebit, qui invehant itemque evehant singula: quodsi maritima insuper mercatura requiritur, esse insuper decebit, qui harum sint rerum gnari. Caeterum et forum adsit necesse est in media urbe, et hominum genus, quod, ad alia negotia inutile, emendo vendendoque occupabitur, et vero mercenariorum multitudo, quae civitatis erit complementum. (1)

Hic Socrates, conditâ jam quodammodo civitate, ex Adimanto quaerit: itane vero, Adimante, aucta jam nobis civitas est, ut perfecta dici possit? Quod cum non negaret ille, Socrates denuo, ubinam jam, inquit, in ea esse justitia et injustitia videtur et quanam cum re simul in eam inducta? Id vero Adimantus nondum sibi apparere fatetur: nisi forte, inquit, *ἐν αὐτῶν τούτων χρείᾳ τινι τῇ πρὸς ἀλλήλους*, *in mutuo eorum, quae diximus, usu exstet*. Quod cum esset suspicatus, Socrates considerandum hoc ait diligenter esse, nec studio remittendum. Quaerit igitur de vitae genere. Nonne cibos, ait, vinum, vestes, calceos, aedes parantes, aestate fere nudi, hieme vero vestibus induti, operi incumbent? Nutrientur autem, ex hordeo et frumento farinam, indeque praeclaras placentas conficientes, ipsique in lectis ex herbis, smilace atque myrto factis, discumbentes, una cum

(1) *De Rep.* II. 369. B. — 371. E.

cum liberis commessabuntur, vinum gustantes subinde, atque ita coronati deosque celebrantes; jucunde vivent? Hic vero Glauco Socratem excipiens, atqui tu, inquit, sine obsonio viros epulantes fingis. Cui Socrates, recte mones, reponit. Haud memineram, habituros eos esse obsonium, sal, oleas, caseum, bulbos. Imo vero olera iis apponemus et bellaria ficorum, cicerum, fabarum: baccas praeterea myrti ad ignem torrebunt, bibentes identidem, et sic quidem vitam in pace sane et incolumes degentes, senio confecti talem deinceps vitam posteris suis relinquent. Ad haec autem Glauco, *εἰ δὲ ὑῶν πόλιν, ὦ Σώκρατες*, inquit, *κατεσκεύαζες, τί ἂν αὐτοὺς ἄλλο ἢ ταῦτα ἐχόρταζες;* *si porcorum, o Socrates, civitatem instituisses, quibus eos aliis cibariis saginasses?* Quod cum subito dixisset, efficit inde continuo Socrates; duplex jam repertum ab ipsis esse civitatis genus, alterum simplicis ac temperantis, luxuriosae alterum. (1)

Lectis hisce perceptisque animo, quae de initiis civitatis Plato tantâ tamque admirabili suavitate ac diligentiâ exposuit, quaerat forte quispiam de rebus gravissimis, quas attigit: veluti de *principio civitatis:* e quonam maxime ille haec initia duxerit: sitne illud, ut hinc patere videatur *ἔνδεια*, *indigentia hominis*, seu utilitatis propositum, an aliud quoddam: tum etiam de *statu naturae:* finxe-

(1) *De Rep.* II. 372. A. — D.

xeritne aliquem Plato, prouti recentiores fecerunt politici, ut hinc repeteret civitatis omnisque politicae rationem. Nobis vero de his quaestionibus, gravissimis sane latissimeque patentibus, hic nondum agere vacat. Condere civitatem, opus haud sane exiguum, coepimus: hanc prius absolvere totam, quam *Politicam Platonis* aggrediamur, oportebit. Sed de hoc ipso Platonis perfectae condendae civitatis consilio nonnihil hic juvat animadvertere. Fuerunt, uti diximus, quam plurimi, qui reprehenderent hoc philosophi propositum, confundentes scilicet cum viro divino et propemodum singulari, turbam illam philosophorum, quorum tam proposita, quam placita, aegri fuerunt capitis somnia. Nobis jam ex iis ipsis, quae hactenus in ejus *Politia* legimus, apparet, quo maxime consilio ille hoc opus scripserit. Nam cernimus, justitiae beataeque vitae exquirendae caussâ fictam in eo a Platone civitatem esse, non id spectasse proprie auctorem, ut *perfectam* nobis contemplandam rempublicam daret. Apponere jam simplici huic et sobriae civitati luxuriosam coepit: id vero quo consilio, cur ita continuo aggressus videatur, nisi ut tam injustitiam quam justitiam, cum in civitate, tum deinceps pariter in homine investigaret? Proponere autem nobis sobriam illam quam *perfectissimam* studuit, quo facilius in ea cernere justitiam possemus. Scilicet, ut in hominibus, ita in civitatibus quibusque perfectissimis virtutes elucent clarissime. Sed his ita anim-

ad-

adversis, age, ad opus illud nostrum redeamus. Quaerendum nobis porro est, quales esse oporteat civitatis nostrae custodes, quaque sint a teneris institutione excolendi.

Civitatis custodes. De recte eorum, per musicam et gymnasticam institutione.

Nam ut increvit, prouti vidimus, et numero et varietate hominum civitas, bellique inde opportunitates apparuerunt, custodibus videt Socrates opus esse, qui tam *humanitate*, quam *fortitudine* excellant. Quae naturae dotes virtutesque quum raro in hominibus conjunctae reperiantur, putasne, quaerit, generosi canis et juvenis generosi naturam ad custodiam agendam differre? Cui Glauco, quale istud dicis? Veluti, inquit, utrumque esse oportet cum sagacem ad sentiendum, tum velocem ad insequendum, tum vero, ubi assecutus fuerit, ad pugnandum robustum. — Opus certe est omnibus illis. — Atqui fortis sit oportet, si quidem bene pugnaturus sit. — Quidni? — Fortisne autem et audax erit, qui iracundus, θυμοειδὴς, non sit, sive equus sive canis sive quodvis aliud animal? Nonne animadvertisti, inexpugnabilem invictamque esse iram, qua praesente, animus ad omnia intrepidus est et invictus? — Animadverti. — Patet igitur, qualem corpore custodem esse deceat? — Patet. — Quin etiam, qualem animo,

mo, nempe iracundum? — Hoc item. — Quomodo igitur fiet, o Glauco, ut non asperi sint et agrestes adversus se invicem civesque caeteros, cum tali sint naturâ praediti? — Haud facile istud, per Jovem. — Verumtamen oportet illos erga suos mansuetos, adversus hostes autem feros esse: caeteroquin non exspectabunt, donec ipsos alii perdant, ipsi semet ipsos perdent. — Vere dicis. — Quid igitur faciemus? Ubinam mansuetum simul et iracundum ingenium reperiemus? Contraria enim iracundae naturae natura mitis apparet. — Apparet. — Verum qui alterutro horum carebit, custos bonus non erit: ut vero utrumque habeat quis, fieri non posse videtur: (1) quo fit, ut bonus custos inveniri non possit. — Videtur. Hic vero Socrates haesitans secumque superiora animo reputans, merito, inquit, dubitamus, amice: nam ab ea, quam supra induximus, comparatione digressi sumus. — Quo pacto id ais? — Nonne invenimus, tales esse quasdam naturas, quales minime putaveramus, habentes haec simul in se contraria? — Ubinam? — In aliis hoc animalibus videre licet, non vero minime in eo custode, quocum nostrum custodem comparabamus. Nosti enim, generosi canis hunc naturâ morem esse, ut erga familiares et notos mitissimus sit: contra ve-

(1) Graece: *ταῦτα δὲ ἀδυνάτοις ἔοικε.* Haec autem corrupta. Supplevi: *ταῦτα δὲ ἀμφότερα ἔχειν, ἀδυνάτοις ἔοικε.*

vero erga ignotos. — Novi. — Fieri icciroo potest, nec praeter naturam est quod quaerimus, ut talis sit custos. — Non est sane. — Nonne vero praeterea opus tibi esse videtur, ut qui bonus futurus sit custos, ad iracundiam illam adjungat, ut naturâ φιλόσοφος sit? — Quomodo istud ais? non enim intelligo. — Atqui et hoc in canibus animadverteris, quod quidem in bestiâ dignum admiratione sit. — Quale istud? — Quem enim ignotum viderit, graviter fert, etsi nihil mali ab eo sit perpessus: noto autem blanditur, quamvis nihil ab eo acceperit. Nondumne hoc admiratus es? — Haud magnopere id adhuc animadverti: facere id autem illum, manifestum. — Hoc autem in ejus natura praeclarum videtur et vere φιλόσοφον. — Qua ratione? — Quoniam adspectum nullâ re aliâ amicum et inimicum discernit, quam quod hunc novit, illum ignorat. Quidni autem discendi studium probet, cognitione et ignorantiâ proprium et alienum discernere? — Probat. — Atqui discendi studiosum esse et φιλόσοφον, idem est. — Idem. — Audacter iccirco de homine item statuamus, si erga familiares et notos mitis futurus est, naturâ ipsum philosophum esse et discendi cupidum oportere. — Statuamus. — Ergo philosophus et iracundus et velox et robustus naturâ erit, qui civitatis custos optimus est futurus. — Sic est omnino. (1)

Fic-

(1) *De Rep.* II. 375. A. — 376. C.

Fictis in hunc modum optimae civitatis custodibus, optimam iis Plato perfectamque educationem adhibuit. Id autem incredibili studio ac diligentiâ peregit. Nam civitas apud eum non hominum est multitudo, una in urbe communiter viventium, nec vero urbs est, moenibus cincta, arce munita, instructa portubus, templis denique et aedificiis ornata: *civitas* est, *civium* constans mutuâ conjunctione, quorum *moribus* invalescit vigetque maxime. In condenda igitur civitate, ut antiquorum ferebat legislatorum consuetudo, mores unice respexit civium: rectius autem his prospicere non poterat, quam eximium in modum excolendis iis, qui fortitudinis, imo vero humanitatis et solertiae caeteris essent civibus exempla futuri. Itaque antiquitus Lycurgus atque ante Lycurgum Minos has in primis leges suae uterque civitati dederant, quae eaedem esse optimae viderentur institutionis normae: factumque ita fuerat, ut custodibus suis Sparta tantam, quantam nacta est, gloriam deberet maxime. Quid dicam de Thebanis? Apud quos cohors illa sacra exstitit, juvenibus constans generosissimis, qui, mutuo amore conjuncti, pro patria et civibus mori, quam turpiter vivere maluerunt? Horum pariter moribus Thebae et gloriam suam et salutem adeo aliquoties acceptam retulerunt. Quamobrem Plato, quum civitatem fingeret perfectam, quum hoc proposito, hac spe fingeret, ut cum caeteris virtutibus *justitia* in ea pateret dilucide, nil habuit antiquius, quam ut cus-

custodes ei et optimos e caeteris eligeret et perfectum eos in modum per musicam et gymnasticam informaret.

Quo jam deinceps apud eum Socrates progressurus, civitati recens natae excolendae philosophiam pulcri adhibet, ut per artes, quae pulcri amorem in animo excitant, in primis per musicam, artium omnium longe principem, hunc ipsum pulcri amorem in custodibus excitet: adjicitque gymnasticam musicae, vindicibus civitatis, ut armis eam naviter propugnent, si quid aliud, necessariam. Nobis quidem illa hoc loco non nova accident. Exposita jam magnam partem sunt, quum in ipsâ versaremur philosophiâ pulcri; veruntamen reminisci eorum, quae tum de artibus maximeque de musica accepimus, hic non ingratum fuerit: et vero quae tum unice de singularibus hominibus excolendis diximus, nunc in universam civitatem applicaturi sumus: eritque nobis vis attendenda praecipue, quam ad mores civium integros servandos artes habere in civitate oporteat.

De artium in civitate, ad ipsam excolendam recte, vi et auctoritate.

Nam musicae quidem Plato hanc tribuit in rem publicam vim et auctoritatem, ut pronunciare haud vereretur: εἶδος γὰρ καινὸν μουσικῆς μεταβάλλειν, εὐλαβητέον, ὡς ἐν ὅλῳ κινδυνεύοντα· οὐδαμοῦ γὰρ κι-

κινοῦνταί μουσικῆς τρόποι ἄνευ πολιτικῶν νόμων τῶν μεγίστων: ne novam inducamus musicae speciem, cavendum, quippe vertitur in eo rerum summa: nusquam enim musicae modi mutantur, quin mutentur simul leges civitatis gravissimae. (1) Quod placitum Platonis, utpote a moribus nostris et politicis institutis alienum plane et abhorrens, multorum et mentem advertit recentiore aetate et vero studium excitavit vehementer, ut probabiliter id ex antiquitatis ratione explicarent. Nobis explicari idem placitum facillime posse videtur, si quidem ipsum ei Platonem interpretem adhibuerimus. Nam *musicae* nomine Socrates apud illum omnem complectitur poësin: poësin autem ad res sacras, ad hymnos, quibus Dii celebrantur, ad fabulas antiquas, quae hymnis caeterisque carminibus continentur, quarumque vis magna est cum ad excolendum tum etiam ad corrumpendum puerorum animum: ad haec igitur, quae tantam vim in utramque partem ad mores formandos habent, refert maxime. Quodsi moribus unice, de ejusdem sententiâ, stat civitas, quantum efficere ad eam commovendam evertendamque hujuscemodi musicae corruptio debeat, intelligimus sponte. Sed ipsum audiamus Socratem.

Indole igitur verissimi custodis descriptâ definitâque, talis igitur, ait, custos nobis esto. Quem vero in modum educandi illi erunt et instituendi? Quae

(1) *De Rep.* IV. 424. C.

Quae sane disquisitio conferet magnopere ad illud, quod spectamus, perspiciendum, qua ratione in civitate justitia et injustitia oriantur. Hic frater Glauconis, vero, inquit, et, me quidem judice, maxime illuc conferet. Cui Socrates, per Jovem igitur, mi Adimante, non desistendum nobis erit, etiamsi longior futura disquisitio sit. — Minime vero. — Age igitur, quemadmodum in fabulis otium agentes confabulantesque, oratione hos homines instituamus. — Sic decet. — Quae igitur erit disciplina? Haud facile melior reperiatur illâ, quae a longo inde tempore reperta est: est autem, quod ad corpus attinet, gymnastica, quod ad animum, musica. — Est sane. — Nonne a musicâ prius quam a gymnasticâ disciplina ducenda? — Certe. — Musicam dicens, nonne sermones intelligis item? — Intelligo. — Sermonum autem duplex genus est, alterum verum, falsum vero alterum. — Est ita. — Instituendum utroque est; prius autem falso. — Id non intelligo. — Tu vero non intelligis, pueris nos primum fabulas narrare? hae autem, ut universe dicam, falsae sunt: insunt tamen etiam vera; prius autem fabulis ad pueros, quam gymnasiis ùtimur. — Est, ut dicis. — Hoc ergo volebam, cum dicerem, tractandam prius esse musicam, quam gymnasticam. — Recte. — *Οὐκοῦν οἶσθα, ὅτι ἀρχὴ παντὸς ἔργου μέγιςον, ἄλλως τε καὶ νεῷ καὶ ἁπαλῷ ὁτῳοῦν; μάλιςα γὰρ δὴ τότε πλάττεται καὶ ἐνδύεται τύπος ὃν ἄν τις βούληται ἐνσημήνασθαι ἑκάςῳ. An nescis,*

in

in unaquaque re principium omnium esse maximum, praesertim juveni et tenero cuique? maxime enim tum fingitur induiturque forma, quam quis unicuique imprimere velit. — Omnino. — Facilene igitur sinemus, quaslibet fabulas a quibuscunque fictas audire pueros, animisque imbibere opiniones ut plurimum contrarias illis, quas, cum adoleverint, habere illos debere existimamus? — Nullo id modo sinemus. — Primum igitur, ut videtur, fabularum auctoribus imperandum est; et, si quam fabulam bonam fecerint, adsciscendum, sin contra malam, rejiciendum est: tum etiam, quas adsciverimus, per nutrices et matres pueris narrandas curabimus, *καὶ πλάττειν τὰς ψυχὰς αὐτῶν τοῖς μύθοις πολὺ μᾶλλον ἢ τὰ σώματα ταῖς χερσίν, ut ipsorum animos fabulis multo magis informent, quam corpora manibus.* (1) His dictis longam deinceps Socrates de fabulis cum Hesiodeis, tum Homericis disquisitionem subjecit, illas rejiciens maxime, quae moribus sanisque de divina natura opinionibus noceant: denique *τύπους* indicat, ad quos poëtarum exigere carmina jubet, ut, quae conveniunt illis, admittantur, quae non conveniunt, repudientur. Tam late iccirco musica, de sententia Platonis, per totam civitatem patet.

D.e

(1) *Rep.* II. 376 D. — 377 C.

De placito Platonis, mutata musicae ratione, ipsam mutari ac commoveri civitatem.

Nec vero nunc dubitaverimus magnopere, quid Plato voluerit, quum tantam, quantam diximus, musicae in civitatem vim et efficacitatem tribueret. Respexit fabulas sacras et populares, quibus sic puerorum animi, ut manibus eorum corpora, fingebantur. Tragoediam respexit et comoediam, musica spectacula, sed quae, ut ipsae fabulae, ad sacra referebantur proxime, eoque magis spectantium animos movebant, quo plenius mores varios imitando exprimebant. Sed praeterea et vero potissimum ipsius vim musicae respexit, quae una artium omnium maxime ad *εὐαρμοςίαν* quandam et *εὐρυθμίαν* hominem componit, caeterisque artibus, ut idem efficiant, veluti exemplum praebet. Praeclaras Platonis hac de re sententias supra attulimus: (1) hîc vero nobis effatum philosophi, quod omnium gravissimum est, attendendum in primis videtur. Est illud hujusmodi. *Τὸ δὴ φυλακτήριον*, ait, *ἐνταῦθά που οἰκοδομητέον τοῖς φύλαξιν, ἐν μουσικῇ. Ἡ γὰρ παρανομία ῥᾳδίως λανθάνει παραδυομένη· — κατὰ σμικρὸν εἰσοικισαμένη, ἠρέμα ὑποῤῥεῖ πρὸς τὰ ἤθη τε καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα· ἐκ δὲ τούτων εἰς τὰ πρὸς ἀλλήλους συμβόλαια μείζων ἐκβαίνει· ἐκ δὲ*

(1) Vol. 1. p. 153.

δὲ δὴ τῶν συμβολαίων ἔρχεται ἐπὶ τοὺς νόμους καὶ πολιτείας, σὺν πολλῇ ἀσελγείᾳ· ἕως ἂν τελευτῶσα πάντα ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ἀνατρέψῃ. *Arx igitur ad mores propugnandos bonos hic condenda custodibus nostris est, in musicâ. Nam legum negligentia morumque pravitas clam et facile surrepit: sensim paulatimque in res familiares se insinuans in mores serpit et studia, ex his deinceps ad mutua commercia procedit, magis magisque ingravescens, tum pervenit hinc ad leges et respublicas magna cum petulantiâ et lasciviâ, donec tandem privatim publiceque omnia pervertat.* (1)

De gymnasticâ custodum educationi recte adhibendâ.

Tali igitur cum musicae tum caeterarum artium studio vigebit civitas, quam condere coepimus, eoque magis et vigebit et perfecta moribus erit, quo diligentius custodes nostros, quos praeire caeteris civibus decet, sic instituerimus. Sed musicae accedat gymnastica oportet. Hac enim a teneris per totam deinceps vitam exercitandi erunt. Id autem, ait Socrates, ita se habet quodammodo, ut opinor: animadverte et tu: ἐμοὶ μὲν γὰρ οὐ

(1) *De Rep.* IV. 424. D. Totum hunc locum de musicae in civitatem vi plene explicuit Den Tex, disp. *de vi musices ad excol. hominem*, praesertim p. 54 et 132.

οὐ φαίνεται, ὃ ἂν χρηςὸν ᾖ σῶμα, τοῦτο τῇ αὑτοῦ ἀρετῇ ψυχὴν ἀγαθὴν ποιεῖν, ἀλλὰ τοὐναντίον, ψυχὴ ἀγαθὴ τῇ αὑτῆς ἀρετῇ σῶμα παρέχειν ὡς οἷόντε βέλτιςον· *mihi enim non videtur quod bene se habet corpus, hoc suâ virtute animum efficere bonum, sed contra, bonus animus sua ipse virtute corpus, quoad ejus fieri potest, optimum reddit.* Tibi vero quid videtur? — Idem sane ac tibi. (1) — Ergo rite cum musicâ temperanda gymnastica erit, nec vero ita existimandum, ut vulgo existimant, quasi altera harum artium corpus, altera animum solummodo spectet. Videtur utraque animi in primis caussâ tractanda esse. — Quo pacto? — An non vides, qua sint mentis conditione, qui multam per totam vitam gymnasticae operam dederunt, nullam vero musicae, tum etiam illi, qui contra fecerunt? — Qua de re dicis? — De rudi duraque eorum conditione ac de caeterorum mollitie. — Novi equidem, eos, qui solâ utuntur gymnasticâ, agrestiores, qui autem unâ duntaxat musicâ, molliores, quam decet, fieri. — Atqui iracunda illa naturae vis ferocitatem gignat: quae recte exculta, fortis sit, nimis autem intensa, ferox et dura evadat. — Sic mihi videtur. — Quid vero? mansuetudinem non habeat philosopha animi natura? quae nimis remissa, mollior, quam decet, erit, recte autem exculta, mansueta ac modesta? — Est ut dicis. — Dicebamus autem, custodibus nostris utram-

(1) *De Rep.* 403. D.

utramque naturam inesse debere. — Diximus. — Nonne congruere inter se et concinere oportet? — Quidni? — Animus ejus, in quo haec consonant, temperans est et fortis? — Omnino. — Ejus vero animus, in quo dissonant, timidus et agrestis? — Et maxime quidem. — Ergo quicunque musicam sinit per aures, tanquam infundibula, in animum suum infundere, quas modo diximus, suaves, molles ac flebiles harmonias, atque aetatem suam in cantibus animum delinientibus consumit, is primum quidem, si quid iracundum habebat, tamquam ferrum, emollit atque utile ex inutili duroque efficit, idem vero, ubi non cessat, sed mulcere ac delinire pergit, animum tandem totum liquefacit ac resolvit, donec vim omnem et iram sustulerit et veluti nervos exsciderit animi, eumque, ut apud Homerum est, μαλθακὸν αἰχμητήν, *mollem pugnatorem* effecerit. (1) — Sic est omnino. — Quodsi quis contra, musicâ et philosophiâ neglectâ, gymnasticae sese totum tradit, primum is firmum corporis habitum consecutus, animi viribus ac magnitudine invalescit, fortiorque quam fuerat evadit: idem vero, ubi nil aliud agit atque ab omni plane alienus musicâ est, nonne, si quod fuerat in ejus animo discendi studium, vi id suâ destituetur fietque surdum ac coecum, quippe cum nullam degustet disciplinam nec ullius sit disquisitionis aut ratiocinationis particeps, hebescant

(1) *Il.* XVII. vs. 588.

cant vero sensus, non excitentur, colantur, purgentur. — Sic plane. — A ratione igitur talis homo omnique cultu, qui musicae debetur, abhorrebit, nulla in sermonibus persuasione utetur, sed vi et agresti immanitate, ferae cujusdam instar, ad omnia agitabitur, inque inscitiâ et ruditate sine concinnitate ac gratiâ vivet. — Omnino. — Ad haec igitur duo, ut apparet, artes duas crediderim deum aliquem hominibus tribuisse, musicam et gymnasticam, ad iracundam nempe hominis et philosopham naturam, non ad animum et corpus, nisi per opportunitatem aliquam; sed ad illud, ut consonarent inter se, quatenus deceat, intensa atque remissa. — Sic apparet. — Τὸν κάλλιστ' ἄρα μουσικῇ γυμναστικὴν κεράννυντα καὶ μετριώτατα τῇ ψυχῇ προσφέροντα, τοῦτον ὀρθότατ' ἂν φαῖμεν εἶναι τελέως μουσικώτατον καὶ εὐαρμοστότατον, πολὺ μᾶλλον ἢ τὸν τὰς χορδὰς ἀλλήλαις ξυνιστάντα. — Εἰκότως γ', ὦ Σώκρατες. *Eum igitur, qui pulcerrime cum musica gymnasticam temperat atque optime utramque animo adhibet, rectissime hunc perfectum musicum sibique ipsum concinentem dicamus, multo sane magis, quam si quis chordas scit temperare. — Et merito quidem, o Socrates.* (1)

Quo magis ita adumbrandâ Platonis civitate progredimur, eo patet nobis dilucidius, arcte ejus politicam cum morum doctrina conjunctam esse. Quae

(1) *De Rep.* III. 410. C. — 412. A.

Quae communis fuit universae antiquitatis sententia. Et vero,

Quid leges sine moribus
Vanae proficiunt? (1)

Sed cernimus ita simul, totam philosophi de pulcro, de bono ac de artibus philosophiam tantum abesse, ut theoretica sit uniceque philosophis relinquenda, ut ad res civitatis gravissimas, ad ipsam firmandam legum auctoritatem valeat. Quod dicto recte expressit Xenocrates. Nam, ut apud Ciceronem est, cum quaereretur ex eo, quid assequerentur ejus discipuli, respondisse fertur, *ut id suâ sponte facerent, quod coguntur facere legibus.* (2) Sed illuc spectat Platonis potissimum περὶ τοῦ ὄντος, de vero, de disciplinis ac de mundo νοητῷ philosophia. Explicuimus eam, postquam de artibus, inprimisque de musicâ dixeramus satis, vidimusque referri eam proprie ad recte excolendum erudiendumque hominem. Hîc autem patebit nobis, destinatam eandem ab auctore maxime esse ad acuendum informandumque eorum ingenium, qui reipublicae, quam finxit, gubernaculo essent adhibendi. Quod ubi ex ipsa philosophi doctrinâ exposuerimus, haud mirabimur sane, sic de reipublicae rectoribus pronunciasse Platonem, ut finem futurum malorum in civitatibus negaret, anteaquam vel philosophi eas regerent, vel qui nunc eas regunt, philosophi es-

(1) Horat. *Carm.* III. 24. vs. 36. (2) Cic. *Rep.* I. c. 2.

essent facti. Sed nobis, ut ordine procedamus, primum de rectoribus civitatis, quemadmodum eligendi instituendique sint, agendum videtur.

De rectoribus civitatis.

Eligendi e custodibus sunt, ipsique erunt in primis *custodes* (1): delectum autem facere accurate oportet. Nam haud fuit Plato ex illorum genere philosophorum, qui paria esse naturâ hominum ingenia statuerent, diversitatem autem ex diversâ institutionis ratione ducerent. Rem adeo Socratem vetere quadam traditione illustrantem fecit, Persuadere custodibus illud, ait, debemus, quod a Phoenicibus accepimus, nostram institutionem nihili esse, ipsos vero reapse aliquando sub terrâ fuisse informatos, indeque deinde dotibus quosque suis in lucem prodiisse. „ Estis igitur, sic eos sumus allocuturi, omnes *fratres* inter vos, quippe terram communem habentes matrem, quam communibus studiis viribusque defendetis; sed Deus, qui vos finxit, quotquot vestrum ad imperandum apti essent futuri, aurum in eorum generatione admiscuit: quapropter honoratissimi sunt: illis autem, qui ad opitulandum custodiendumque, argentum: ferrum denique atque aes agricolis et opificibus. Vos igitur, quippe co-

(1) Itaque *κατ' ἐξοχὴν* vocantur *φύλακες*, caeteri *ἐπικουροι*. *Rep.* 414. B.

cognati omnes, plerique generabitis, qui vobis sint similes; eveniet autem quandoque, ut ex aureo nascatur argenteus et ex argenteo similiter aureus, caeteraque pariter in hunc modum. Quamobrem principibus et primum et maxime Deus praecipit, ut nullius rei majorem curam custodiamque suscipiant, quam natorum, ut dignoscant, quid ex quatuor his illorum animis sit immixtum: et si quis ex ipsis nascatur *ὑπόχαλκος* vel *ὑποσίδηρος*, nullo pacto misereantur, sed suum cuique tribuentes, ad opifices vel agricolas dimittant: rursusque, si ex hisce nascatur aliquis *ὑπόχρυσος* vel *ὑπάργυρος*, extollant eum honore, hunc ad auxiliarios, illum ad custodes et principes referentes, quasi vetus sit oraculum, *τότε τὴν πόλιν διαφθαρῆναι, ὅταν αὐτὴν ὁ σίδηρος ἢ ὁ χαλκὸς φυλάξῃ· tum rempublicam perituram, cum ipsam vel aes vel ferrum gubernabit.*" (1)

Eligere igitur e custodibus ac summis ornare in republicâ honoribus decet, qui naturâ habent recte ejus regundae facultatem: hi autem quo magis indole ingenioque praestant, eo magis et musicâ excolendi et vero gravioribus disciplinis erudiendi sunt. Nam mediocria ingenia nec obsunt magnopere nec prosunt civitatibus: magna solum tam perdere eas, quam servare et illustrare solent. Id autem negligitur fere in civitatibus nostris, indeque repetendae potissimum sunt gravissimae, quibus

(1) *Rep.* III. 415. A. — C.

bus laborant, calamitates. Finge populum in civitatibus nostris gubernatoris instar, qui sit magnitudine et robore corporis prae caeteris eminens, subsurdus vero et oculis hebetior nec mente ad res nauticas cognoscendas melior: nautas autem inter se de gubernatione certantes, quorum unusquisque putet, se dignum imperio esse, quamquam nec artem didicerit unquam nec praeceptorem ostendere possit, nec tempus quo didicerit, dicat adeo, disci artem non posse, quique hoc statuerit, ferro aggrediatur: tales finge nautas ad gubernatorem illum confluere, obsecrare obnixeque contendere, ut ipsis gubernacula tradat: subinde adeo, ubi non persuaserint ipsi, sed alii, hos illos vel perimere, vel e navi ejicere, ac postremum, bono illo navis principe per mandragoram vel vinum occupato vinctoque, gubernationem navis arripere, praesentibus rebus uti, vino et epulis indulgere atque ita gubernare, ut hujusmodi homines gubernaturos, verosimile est: omnes praeterea eum laudare, eum nautam et gubernatorem vocare, eum, quae ad navem spectant, callere, quicunque ad navis usurpandum principatum, vel persuasione vel vi opitulari ipsis possit, qui vero id non possit, tamquam inutilem vituperare; veri autem gubernatoris officium ne suspicantes quidem, necesse illi esse, ut rationem habeat anni, tempestatum, coeli, astrorum, ventorum, omniumque, quae ad artem pertinent, si gubernator quis navis re vera futurus est: ut vero gubernet, sive

vo-

volentibus quibusdam, sive invitis, hujus ipsius artem nullam putantes accipi posse simul et gubernatoriam facultatem. Τοιούτων δὴ περὶ τὰς ναῦς γιγνομένων, τὸν ὡς ἀληθῶς κυβερνητικὸν οὐχ ἡγῇ ἂν τῷ ὄντι μετεωροσκόπον τε καὶ ἀδολέσχην καὶ ἄχρηστον σφίσι καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς οὕτω κατεσκευασμέναις ναυσὶ πλωτήρων; *Haec si in navi ita sese habeant, nonne verum gubernatorem censes ab illis, qui talibus vehuntur navibus, inanem et curiosum rerum sublimium inspectorem, navique inutilem vocitari?* (1) Talis hodie conditio est civitatum nostrarum.

Quid caussae esse dicamus, ut pessime fere regantur civitates?

Quodsi perversae hujus miseraeque conditionis nostrae caussam exquirimus, exprimuntur eâdem hacce gubernatoris et nautarum imagine. Spernuntur si qui adsunt rerum politicarum periti; qui vero earum prorsus sunt ignari, contendunt secum invicem de imperio, proque populo, qui legitimus habetur quamvis ineptissimus gubernator, res student administrare. Quae cum ita sint, detrectant imperium optimi quique et sapientissimi viri. Οὐ γὰρ ἔχει φύσιν, κυβερνήτην ναυτῶν δεῖσθαι ἄρχεσθαι ὑπ' αὐτοῦ, οὐδὲ τοὺς σοφοὺς ἐπὶ τὰς τῶν πλου-

(1) *De Rep.* VI. 488. A. — E.

πλουσίων θύρας ἰέναι· τὸ δὲ ἀληθὲς πέφυκεν, ἐάν τε πλούσιος ἐάν τε πένης κάμνῃ, ἀναγκαῖον εἶναι ἐπὶ ἰατρῶν θύρας ἰέναι, καὶ πάντα τὸν ἀρχέσθαι δεόμενον, ἐπὶ τὰς τοῦ ἄρχειν δυναμένου· οὐ τὸν ἄρχοντα δεῖσθαι τῶν ἀρχομένων ἀρχέσθαι, οὗ ἂν τῇ ἀληθείᾳ τὶ ὄφελος ᾖ. Non enim naturae consentaneum est, ut gubernator nautas oret, ut suae se gubernationi committant, vel sapientes ad divitum fores accedant. Sic reapse naturâ comparatum est, ut, sive dives sive pauper adversâ valetudine utatur, necessario is fores medicorum petat, omnesque, qui gubernatione indigent, domos adeant hominum gubernandi peritorum, non gubernatores, si quidem alicujus sint pretii, inferiores rogent ut gubernare sibi liceat. Quin si eos, qui his temporibus respublicas administrant, cum iis comparaveris nautis, quos modo commemorabamus, tum etiam, si illos, qui ab his appellantur inutiles ac rerum vanarum speculatores, veris gubernatoribus contuleris, non aberrabis. (1) Fit autem ita, ut vera, quaeque his unice malis mederi possit, philosophia male audiat. Nam primum, germani philosophi, tamquam inutiles rejiciuntur, tum vero, si qua praeclara exstiterit in juvenibus ad philosophiam indoles, corrumpitur illa, anteaquam ad maturitatem pervenerit. Sic enim sese res habet. *Παντὸς σπέρματος πέρι ἢ φυτοῦ, εἴτε ἐγγείων, εἴτε τῶν ζώων, ἴσμεν ὅτι τὸ μὴ τυχὸν τροφῆς, ἧς προσήκει ἑκά-*

(1) *De Rep.* VI. 489. B. C.

ἑκάστῳ, μηδ' ὥρας, μηδὲ τόπου, ὅσῳ ἂν ἐῤῥωμενέστερον ᾖ, τοσούτῳ πλειόνων ἐνδεῖ τῶν πρεπόντων· ἀγαθῷ γάρ κακὸν ἐναντιώτερον ἢ τῷ μὴ ἀγαθῷ. Scimus enim omne semen ac germen sive plantarum sive animalium, quod non fuerit eam nutritionem, eam tempestatem, eam regionem adeptum, quae ipsi naturâ conveniat, quo validius sit, eo pluribus indigere commodis: bono namque malum contrarium magis, quam non bono. — Quidni? — Est igitur, ut arbitror, rationi consentaneum, optimam naturam, si alieno nutriatur alimento, deteriorem evadere, quam pravam. — Est utique. — Hac igitur ratione dicimus, Adimante, animos praestantissimâ indole praeditos, si male fuerint educati, pessimos fieri. *Ἦ οἴει τὰ μεγάλα ἀδικήματα καὶ τὴν ἄκρατην πονηρίαν ἐκ φαυλῆς, ἀλλ' οὐκ ἐκ νεανικῆς φύσεως τροφῇ διολλυμένης γίγνεσθαι, ἀσθενῆ δὲ φύσιν μεγάλων οὔτε ἀγαθῶν οὔτε κακῶν αἰτίαν ποτὲ ἔσεσθαι; An vero putas, maxima scelera, et extremam nequitiam ab ignava potius indole, quam generosâ, per educationem corruptâ, procedere? imbecillem vero naturam ingentium vel bonorum vel malorum quandoque caussam fore?* Haud sane, sed prorsus prouti dicis. — Philosophi igitur, quam adumbravimus, natura, si quidem disciplinam ipsi convenientem nacta fuerit, necesse est, arbitror, eam semper proficiendo ad omnem se virtutem explicare; sin vero in perversam inciderit, tamquam in alienam regionem, disciplinam, ad contraria omnia delabitur: nisi forte Deorum aliquis

eam

eam adjuverit. Existimasne autem tu, quemadmodum vulgus hominum, verum esse, quod dicunt, adolescentes quosdam a sophistis corrumpi, corruptores vero eorum sophistas quosdam esse privatos, ac non eos potius, qui ita loquuntur, maximos esse sophistas, maximamque esse eorundem institutionis vim, quippe qui juvenes ac seniores, foeminas ac viros tales informant, quales esse eos velint? — Quando id potissimum? — Quando frequentes multi vel in concionibus vel judiciis vel theatris vel castris vel alio quodam hominum coetu considentes, eorum, quae dicta factave sunt, alia vituperant, alia laudant, et ad utraque ingenti cum tumultu acrius efferuntur, explodentes applaudentesque summo strepitu et clamore, ut saxa circumcirca et loca in quibus adsunt, resonantia duplo majorem edant tumultum, quam qui laudant ac vituperant. Hic juvenem quo esse animo existimes? vel qualem huic publicae disciplinae privatam disciplinam obsistere posse, quin tali vituperatione ac laudatione obruta, illuc labatur quo fluctus fert? ut eadem, atque illi, pulcra et turpia censeat, iisdemque, quibus illi, studeat et talis omnino fiat? — Necesse id omnino est, o Socrates. — Nondum vero maximam diximus necessitatem. — Quamnam? — Quam facto adjungunt, cum verbis persuadere institutores isti nequeant. An vero nescis, istos, si quis ipsis non obtemperat, infamia eum et mulcta et morte plectere? — Summopere. — Quem igitur

tur alium sophistam putas aut quales alios privatos sermones adversari istis et resistere posse? — Nullum. — Nullum sane; quin et reniti illis, summa stultitia est. *Οὔτε γὰρ γίγνεται, οὔτε γέγονεν, οὐδὲ οὖν μὴ γένηται ἀλλοῖον ἦθος πρὸς ἀρετὴν, παρὰ τὴν τούτων παιδείαν πεπαιδευμένον· ἀνθρώπειον, ὦ ἑταῖρε· θεῖον μέντοι, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἐξαίρω λόγου. Nam indoles juxta istorum disciplinam formata, nec fit nec facta est unquam, nec fieri omnino potest ad virtutem aliusmodi, humana quidem, o amice, nam divinam quidem, ut proverbio dicitur, excipio.* (1) Certo enim scito, quaecunque generosa indoles in tali civitatum conditione servetur ac qualis esse debet, talis fiat, divino hanc fato integram servari. — Haud aliter mihi videtur. — Istud vero praeterea tibi videri debet. — Quidnam? — Unumquemque eorum, qui

(1) Ferri haec lectio et loci interpretatio potest. Quodsi de discipuli cujusdam mei conjecturâ legamus: — *οὐδὲ οὖν μὴ γένηται τέλεον ἦθος πρὸς ἀρετὴν· nec fieri omnino potest ad virtutem perfecta*, vim demum habeat, quam desideramus, effatum hocce solemne. Exquisiti usus et Platonica plane dictio est *τέλεος πρὸς ἀρετὴν*, ut in opere *de legibus* saepenumero: I. 647. D. *δεῖ τέλεον οὕτω γίγνεσθαι πρὸς ἀνδρείαν.* III. 678. B. *Ἆρ᾽ οἰώμεθα, τοὺς τότε, ἀπείρους ὄντας πολλῶν μὲν καλῶν τῶν κατὰ τὰ ἄστη, πολλῶν δὲ καὶ τῶν ἐναντίων, τελέους πρὸς ἀρετὴν ἢ καὶ πρὸς κακίαν γεγονέναι;* IV. 708. D. *ἀλλ᾽ ὅμως ἐστὶ νομοθεσία καὶ πόλεως οἰκισμοὶ, πάντων τελεώτατον πρὸς ἀρετὴν ἀνδρῶν.* VII. 822. E. *οὐ τέλεος ὁ τοῦ διαφέροντος πολίτου πρὸς ἀρετὴν γίγνεται ἔπαινος.*

vacuam factam, praeclaris vero nominibus dignitateque illustrem, instar eorum, qui ex carcere ad templa confugiunt, libenter ex artibus ad philosophiam prosiliunt, quotquot quidem eorum in artiunculâ suâ excellunt. Nam philosophia, quamquam ita sese habet, artibus tamen caeteris dignitate ac magnificentiâ praestat; quam affectant plerique, naturâ quidem viles, et artibus opificiisque sicuti corpora laesi, sic et animos mechanicis ministeriis fracti ac torpentes. *Δοκεῖς οὖν τὶ διαφέρειν αὐτοὺς ἰδεῖν ἀργύριον κτησαμένου χαλκέως, φαλακροῦ καὶ σμικροῦ, νεωστὶ μὲν ἐκ δεσμῶν λελυμένου, ἐν βαλανείῳ δὲ λελουμένου, νεουργὸν ἱμάτιον ἔχοντος, ὡς νυμφίου παρεσκευασμένου, διὰ πενίαν καὶ ἐρημίαν τοῦ δεσπότου τὴν θυγατέρα μέλλοντος γαμεῖν; An censes, eos adspectu quidquam differre a fabro aerario, divitias adepto, calvo parvoque, qui ut recens e vinculis exiit balneisque se lavit et nova se veste tamquam sponsum ornavit, mox filiam domini sui, quippe inopiâ pressi nec alium cui daret habentis, ducturus est?* — Haud multum differre existimo. — Qualem vero prolem ex his nasci putandum est? nonne notham et abjectam? — Necesse est omnino — Homines autem disciplinâ indignos, quoties philosophiae praeter dignitatem adhaerescunt, quales cogitationes opinionesque parere dicimus? nonne quae verissime dici debeant, sophismata, nihil vero quod germanum veraque sapientiâ dignum sit? (1)

Sic

(1) *De Rep.* VI. 495. C. — 496. A.

Sic fecit Socratem Plato de praesente sui temporis et politicae et philosophiae condition: disserentem. In qua disputatione ipsius cernimus auctoris indignationem, tum intelligimus inde etiam, quid caussae fuerit, ut ipse fere detrectaverit rempublicam. Πάνυ σμικρὸν δή τι, sic pergit apud eum deinceps Socrates, λείπεται τῶν κατ' ἀξίαν ὁμιλούντων φιλοσοφίᾳ, ἤπου ἀπὸ φυγῆς καταλειφθὲν, γενναῖον καὶ εὖ τεθραμμένον ἦθος, ἀπορίᾳ τῶν διαφθερούντων, κατὰ φύσιν μεῖναν ἐπ' αὐτῇ· ἢ ἐν σμικρᾷ πόλει, ὅταν μεγάλη ψυχὴ φυῇ, καὶ ἀτιμάσασα τὰ τῆς πολέως ὑπερίδῃ· βραχὺ δέ που τὶ καὶ ἀπ' ἄλλης τέχνης δικαίως ἀτιμάσαν εὐφυὲς ἐπ' αὐτὴν ἀνέλθον (1) *Perexiguus igitur relinquitur numerus eorum, qui digne utuntur philosophiâ, sive relictum in aliorum fugâ generosum recteque excultum ingenium, quod, cum desint a quibus corrumpatur, naturae bonitate constans in ea manet: sive in parva civitate, ubi magnus exstiterit animus et in res illic civiles despexerit: exigua forte etiam eorum pars, qui bono nati ingenio ab alia arte merito contemtâ ad eam processerint.* Horum vero paucorum quicunque gustant et gustaverunt, quam dulcis haec sit et beata possessio, et insaniam vulgi perspiciunt, neminem videlicet, ut verbo dicam, quidquam

(1) Sic legendum conjeci ante hos trigiuta fere annos, cum unice legeretur: ὑπὸ φυγῆς καταληφθὲν — Quam conjecturam postea haud sine animi voluptate, novem Cdd. auctoritate confirmatam vidi. V. Geerii *diatr.* p. 68.

quam in rebuspublicis recte agere, nec socium reperiri, quocum justitiae suscipiens patrocinium, servetur incolumis; sed contra se rem habere: hominis instar, qui in feras inciderit, quique nec una injuste agere velit, nec solus ipse universis feris possit resistere, sic unumquemque, antequam vel urbi vel amicis consulat, perire, atque ita et sibi et aliis inutilem esse: haec igitur omnia quicunque diligenter attenderit, quietem agit et sua duntaxat curat, ac veluti in procellâ, pulvere et maris aestu agitato, sub murum aliquem recedens, contuetur hic caeteros nequitiâ repletos, satis autem se habiturum putat, si purus ipse ab injustitiâ et iniquis facinoribus vixerit, et exactis vitae curriculis bona cum spe hilaris piusque decesserit. — Haud parva certe hic egerit, qui ita vitam transegit. — Neque maxima tamen, si nactus non fuerit convenientem sibi rempublicam: in eâ scilicet et ipse proficiet augescetque magis, et privata simul publicaque servabit." (1) — Quo facilius sane intelligimus, Platonem, relictis Athenis, id agere Syracusis maluisse, ut junioris Dionysii indolem, quam aptam ad philosophiam esse autumabat, ad universae salutem Siciliae excoleret.

De

(1) *De Rep.* VI. 496. A. — 497. A.

De disciplinarum in civitate, ut recte regatur, vi et efficacitate.

Quod modo diximus, philosophiam veri a Platone adhibitam esse, non ad inanes in scholis quaestiunculas enodandas, sed illuc potissimum, ut recte regerentur civitates, id ex eâdem illâ, quam adduximus, Socratis in *Politia* disputatione efficere licet. Et vero, quae disserit illic deinceps de philosophiae instrumentis ad erudiendum hominem, i. e. de disciplinis gravioribus, de arithmeticâ, geometriâ, astronomiâ, harmoniâ, inprimisque de dialecticâ, quaeque nos supra in veri tradendâ philosophiâ explicuimus, haec omnia ad futuros illos civitatis gubernatores erudiendos informandosque confert. Nec sane mirum. Inesse scilicet disciplinis hanc vim existimabat Plato, ut quae deorsum apud eos spectarent, haec sursum attollerent atque ad ipsas ideas, ad pulcrum, ad bonum, ad justum divinumque converterent, quo magis et ipsi vere judicarent de rebus omnibus, et in aliorum commodum salutemque sapientiam suam conferrent. Hoc adeo proposito de mundo νοητῷ tam diligenter egit. Metaphysicam non spectabat, sive τὴν πρωτὴν illam, quam Aristoteles vocabat, φιλοσοφίαν. Haec de ipsâ auctoris sententiâ, non negotiis administrandis humanis inserviebat, sed tota rerum caussis exquirendis, explican-

dis-

disque divinis omnibus et humanis rebus occupabatur. (1) Plato vero hanc Deo relinquens sapientiam, quo certius malis humanis remedium afferret, per disciplinas avertere generosorum juvenum mentes a visibilis mundi umbris, atque ad mundi νοητοῦ veritatem convertere studuit. Sic scilicet sperabat, fore, ut cum philosophia in pristinam dignitatem auctoritatemque restitueretur, tum per eam gravioresque disciplinas juvenes ad respublicas regendas informarentur recte.

De adhibenda rebus politicis, ut perfecta sit civitas, cum pulcri, tum veri philosophiâ.

Accedimus ita prope ad sententiam explicandam Platonis de philosophorum in republica auctoritate. Verum hîc de philosophiâ cum pulcri tum veri illud animadvertamus. Tractari utraque a metaphysicis vel nullo proposito solet vel eo duntaxat, ut ex altissimis remotissimisque principiis res gravissimae, quae illuc referuntur, ducantur. Cujus studii in civitate hominumque vitâ vix ulli apparent fructus. Sunt alii, qui missâ metaphysicae ipsiusque dialecticae subtilitate, utramque ad popularem captum accommodent. Neutri id agunt, quod postulare philosophia, Socratica quidem et Pla-

(1) V. supra Vol. II. P. III. p. 72.

Platonica, videtur. Hujus enim constans propositum est, ut per pulcri studium artes, per veri studium disciplinae graviores ad veram accommodentur valeantque generis humani salutem; sed exsequi hoc propositum jubet ipsius dialecticae diligentiâ. Et Plato quidem de artibus literisque ac disciplinis tractandis non peculiares quosdam libellos scripsit, sed ipsam et pulcri et veri philosophiam illo in opere exposuit, quo de politicis rebus perfectoque reipublicae statu ageret. Locus enim hic rebus tam magnis atque illustribus unice erat aptus, et nobis, ni fallor, postquam hûc per venimus, nunc demum res illae gravissimae in luce positae videntur. Admiramur hîc autem philosophiae Platonicae non solum ubertatem, sed simplicitatem etiam. Uno illa constanter tenore procedit, utque a principio ad res perspiciendas politicas praeparavit, ita hîc, ubi eas exponit, ad superiora illa omnia recolenda animum nostrum traducit denuo. Sed de ipso jam Platonis effato, quod diximus, datâ operâ agamus.

De effato Platonis,
non ante rebus publicis finem futurum malorum, quam praesint illis philosophi.

Haud facile protulit antiquitas sententiam, quae tantam, quantam effatum hocce, celebritatem nacta sit. Nec vero defuerunt, qui reprehenderent illud, imo

imo riderent. Nam quamvis magno philosophiam ipsam honore haberent, tamen philosophis concedere reipublicae gubernaculum, ridiculum esse negotium ajebant. Nec sane temere in hunc modum pronunciabant, siquidem philosophos intelligebant, non quales Plato spectavit, sed quales vulgo appellari hoc nomine solent. Umbratici scilicet homines, qui in scholae angustiis disputando cavillandoque aetatem terunt, hi profecto ad nullum negotium minus, quam ad civitates regendas, apti sunt. Sed Plato quos intellexerit philosophos, nobis, in tractandâ ejus philosophiâ veri, patuit. Illos spectavit, qui indole praediti philosophâ, per gravissimas quasque disciplinas veri amore essent imbuti, veramque ita hominis et virtutem et felicitatem, quae maxime esset, adsequerentur. Nec vero hos sivit, quum ita erudirentur, in mundo νοητῷ ad contemplandam veritatem perpetuo versari, sed descendere identidem in specum mundi visibilis jussit, ut quae illic percepissent, hic ad res nostras rite administrandas accommodarent. Viris illis tribuit, ut meminimus, cum alias ingenii animique dotes et virtutes, tum etiam ut quisque eorum φύσει esset μνήμων, εὐμαθὴς, μεγαλοπρεπὴς, εὔχαρις, φιλός τε καὶ ξυγγενὴς ἀληθείας, δικαιοσύνης, ἀνδρίας, σωφροσύνης. (1) Ineptusne igitur Plato fuit, qui talibus viris, tali indole, talem in modum excultis et sic rebus civium suorum pruden-

(1) *De Rep.* VI. 487. A. V. supra Vol. II. P. II. p. 41.

denter prospicientibus, civitatum rectionem traderet? Expletum hoc Platonis vaticinium nondum plane est, sed quod interpres ejus de saeculo Antoninorum notavit, non puto negligendum. Τί λέγει; ὅπερ ἐπὶ Μάρκου τοῦ Φιλοσόφου, βασιλέως Ῥωμαίων, ἀπέβη. (1) Quadrat certe in illam Graecorum Romanorumque aetatem, quod quasi vaticinatus philosophus fuerat.

(1) *Scholia in Plat.* ed. Ruhnk. p. 166. De hoc Platonis effato V. de Geer, *diatr.* p. 164. Cf. Schleierm. in proöem. ad versionem Germ.

DE

DE VIRTUTIBUS,

QUIBUS VITA CONSTARE BEATA VIDETUR.

Peregit ita Plato, quod animo susceperat, ut perfectam fingeret civitatem, quo facilius explicare quaestionem gravissimam de justitia et felicitate liceret. Quod cum ageret, praevidebat facile, futuros esse, qui inanem esse dicerent fictionem illam: nam fieri non posse, ut talis existeret in his terris respublica. Itaque Adimantum in illis sermonibus hoc ipsum Socrati objicientem fecit. De caeteris, inquit, nobis facile persuaseris, optimam hanc esse omnibusque numeris absolutam civitatem; sed illud tibi demonstrandum restat, posse eam reapse esse. Hîc Socrates, tune vero, reponit, existimas, *ἧττόν τι ἀγαθὸν ζωγράφον εἶναι, ὃς ἂν γράψας παράδειγμα οἷος ἂν εἴη ὁ κάλλιςος ἄνθρωπος, καὶ πάντα εἰς τὸ γράμμα ἱκανῶς ἀποδοὺς, μὴ ἔχοι ἐπιδεῖξαι ὡς καὶ δυνατὸν γενέσθαι τοιοῦτον ἄνδρα;* *minus bonum pictorem fore, quod, postquam exemplar pinxit, qualis pulcerrimus esset homo, nihilque de specie praetermisit, nequeat demon-*

monstrare, hominem talem reperiri posse? — Nequaquam equidem. — Quid igitur? nonne et nos praestantissimae civitatis exemplar oratione effinximus? — Omnino. — An igitur minus recte nos loqui existimas, si ostendere non possumus, talem exstare posse civitatem, qualem ipso sermone depinximus? — Haud sane (1) Sed Plato, quod ab initio attendimus, non hoc spectavit civitate fingendâ proprie, ut perfectam nobis imaginem quandam, tamquam Phidiae signum, spectandam praeberet, sed illud potissimum, ut nos ipsi in perfecta civitate exquireremus, ubinam lateret justitia, indeque, quid tandem esset justitia, efficeremus. Habemus iccirco, quod nunc deinceps peragamus, suavissimum negotium: videamus vero, quemadmodum hanc disquisitionem cum Glaucone et Adimanto caeterisque, qui aderant, instituat Socrates.

Ubinam latere in civitate, maximeque in homine justitiam suspicemur?

Sic igitur Socrates, constituta ergo jam tibi, o Aristonis fili, sit civitas. Nunc autem deinceps, age, lumine accenso, et ipse vide et fratrem advo-

(1) *De Rep.* V. 472. D. quid profecerit ex hoc loco Cicero ad perfectum effingendum oratorem, supra animadvertimus. Vol. II. P. III. p. 29.

voca et Polemarchum et caeteros, num forte cernamus, ubinam sit tandem justitia, ubinamque injustitia: quid inter utramque discriminis sit: et utram assequi is debeat, qui beatus futurus sit sive lateat seu non lateat omnes Deos atque homines. Tum Glauco, nihil, inquit, dicis: tu enim ipse investigandi negotium suscepisti: quippe cum impium foret non succurrere justitiae, quoad ejus fieri possit, qualicunque tandem ratione. — Recte mones et sic faciendum omnino: vos autem me adjuvare oportet. — Nos vero ita agemus. — Spero autem fore, ut sic illud inveniamus. Nempe arbitror, civitatem, si recte nobis fuerit constituta, perfectum in modum bonam futuram. — Necesse est. — Constat igitur futuram eam *sapientem*, *fortem*, *temperantem* et *justam*. — Constat. — Nonne si quid illorum in ea repererimus, id quod reliquum est illud erit, quod nondum fuerit repertum? — Quidni? — Uti autem in omnibus, quae quatuor numero sunt, si unum quaereremus, si illud continuo reperissemus, sufficeret: quodsi tria reperissemus primum, hoc ipso cognosceretur illud, quod quaereremus: non enim aliud esset, nisi id, quod restaret. — Probe loqueris. — De his igitur, quae quatuor numero sunt, nonne pari est nobis ratione quaerendum? — Vero. — Atqui primum mihi in istis videtur *sapientia* elucere. (1)

Ubi-

(1) *De Rep.* IV. 427. C. — 428 A.

Ubinam in civitate sapientia?

Hic autem, mirum sibi quid apparere, ait Socrates. Sapiens, inquit, mihi esse videtur, quam condidimus, civitas; nam bene consulta est, nonne? — Est omnino. — Etenim haec ipsa consulendi facultas scientia quaedam est: non enim inscitiâ, sed scientiâ, homines bene consulunt. — Perspicuum. — Multae vero et variae in civitate scientiae sunt. — Sunt. — Num propter fabrorum scientiam sapiens et bene consulta civitas appellanda? — Nullo modo propter istam, sed artis fabrilis perita. — Non ergo sapiens appellanda est civitas ex eo, quod, qua ratione quam optime opera lignea perficiantur, bene consultet? — Non certe. — An non forte propter scientiam fructuum e terra producendorum, sed agriculturae perita. — Sic opinor. — Quid vero? estne aliqua scientia in civitate modo a nobis condita penes cives quosdam, qua non de re aliqua privata in civitate deliberatur, sed de universâ civitate, qua ratione et ipsa erga semet ipsam et alias civitates optime sese gerat? — Est nimirum. — Quaenam haec et in quibus? — Ipsa est custodiendi peritia et in his est principibus, quos modo perfectos custodes appellavimus. — Propter hanc ergo scientiam quo nomine civitatem nuncupas? — Εὔβουλον καὶ τῷ ὄντι σοφήν· *bene consultam et revera sa-*

sapientem. — Utrum plures in civitate fabros aerarios, quam veros hosce custodes, esse putas? — Multo certe plures aerarios fabros. — Nonne et caeterorum, qui a scientia, qua valent, nomen habent, illi paucissimi erunt? — Paucissimi sane. — Τῷ σμικροτάτῳ ἄρα ἔθνει καὶ μέρει ἑαυτῆς καὶ τῇ ἐν τούτῳ ἐπιςήμῃ, τῷ προεςῶτι καὶ ἄρχοντι, ὅλη σοφὴ ἂν εἴη κατὰ φύσιν οἰκισθεῖσα πόλις καὶ τοῦτο, ὡς ἔοικε, φύσει ὀλίγιςον γίγνεται γένος, ᾧ προσήκει ταύτης τῆς ἐπιςήμης μεταλαγχάνειν· ἣν μόνην δεῖ τῶν ἄλλων ἐπιςημῶν, σοφίαν καλεῖσθαι. *Ergo minimâ quadam gente suique parte, et scientiâ, quae in praeside et principe parte inest, tota* ***sapiens*** *erit secundum naturam civitas instituta: atque id, ut videtur, naturâ paucissimum est rarissimumque genus, cui convenit esse hujus scientiae particeps, quam solam e caeteris omnibus decet* ***sapientiam*** *appellare.* (1)

Ubinam fortitudo in civitate?

Hoc igitur, sic pergit deinceps Socrates, unum e quatuor illis est, quod nescio quomodo invenimus cum ipsum, tum quo loco in civitate repositum sit; fortitudo autem, quid ipsa sit, tum qua in parte civitatis adsit, qua civitas fortis dicenda sit, non admodum inventu difficile est. — Quonam pac-

(1) *De Rep.* IV. 428. B. — 429. A.

pacto? — Quisnam ad aliud quidquam respiciens, civitatem vel ignavam vel fortem nominet, quam ad eam partem, quae pro ipsâ pugnat ac militat? — Nullus certe ad aliam. — Non enim caeteri in illâ alii, cum vel ignavi vel fortes sint, vi suâ efficient ut ignava vel fortis sit. — Non sane. — Fortis igitur parte sui civitas erit, quod in eâ vim ejusmodi habet, quae perpetuo servat de rebus terribilibus opinionem, illas eas esse et tales, quas et quales in institutione legislator constituit: nonne hanc fortitudinem vocas? — Non satis, quod dixisti, percepi: dic iterum. — Conservationem quandam fortitudinem esse dico. — Quam conservationem? — Opinionis videlicet, lege per educationem conceptae, qua judicatur, quae terribilia sint et qualia. In omnibus autem eam conservationem esse dixi, ut rata semper et ubique servetur, sive quis doloribus seu voluptatibus aut cupiditatibus aut timoribus afficiatur, nec ullo pacto quis propter haec ab ea dimoveatur. (1)

Id autem ut recte intelligatur, Socratem hic Plato inducit eximiâ quadam longeque celebratissimâ imagine utentem. Cui autem simile id esse arbitrer, si vis, tibi aperiam. — Cupio equidem. — Fullones, novisti, ubi tingere volunt lanas, ut sint purpureae, primum eligunt, quae naturâ sint quam maxime albae: deinde praeparant eas haud mediocri studio et opera, ut ipsum deinceps susci-

pe-

(1) *De Rep.* IV. 429. A. — D.

pere possint coloris florem: tum eas tingunt. Quidquid hoc modo tinctum est, indelebile manet, et, quamtumvis illud laves, sive aquâ, sive additis etiam abstergendi remediis, flos ille tolli nullo modo potest. Quae vero non rite praeparata sunt, facile his color tollitur et informia fiunt. Tale quid facere nos studuisse pro viribus cogita, quum custodes eligebamus, eosque et musicâ et gymnasticâ erudiebamus: atque existima, nihil nos aliud excogitasse, quam ut optime leges, tamquam colorem, imbiberent: quo magis indelebilis eorum esset de rebus terribilibus deque caeteris omnibus opinio, neque tincturam eorum abolere possent purgationes istae ad diluendum vehementissimae, voluptas scilicet, omni nitri acrimonia et calcis ad expurgandum acrior: dolor item, metus ac cupiditas, omni aliâ purgatione ad abstergendum potentiora. Τὴν δὲ τοιαύτην δύναμιν καὶ σωτηρίαν διὰ παντὸς δόξης ὀρθῆς τε καὶ νομίμου δεινῶν πέρι καὶ μὴ, ἀνδρείαν ἔγωγε καλῶ καὶ τίθεμαι. *Hanc utique vim, rectae legitimaeque opinionis conservatricem de terribilibus eorumque contrariis, fortitudinem voco equidem atque assero.* (1)

Ubi-

(1) *Rep.* IV. 428 D. — 430. B. Vid. de hoc l. Ruhnken. ad Tim. v. δευσοποιός. Stallb. ad h. l. et Den Tex, *de vi musices*, p. 85 et 13[illegible]

Ubinam item in civitate temperantia?

Reperta in hunc modum cum sapientiâ in civitate, tum fortitudine, duo, ait Socrates, restant in civitate consideranda, temperantia, et, cujus gratia haec omnia perquirimus, justitia. — Prorsus. — Invenire jam continuo justitiam possimus, ut ne quid in investigandâ temperantiâ laboremus? — Equidem neque id scio, neque velim nobis prius justitiam innotescere, quam temperantiam consideraverimus: quare si mihi gratum vis facere, prius hoc, quam illud, investigato. — Volo equidem, si recte ita facio. — Considera igitur. — Ecce, considero, et hinc quidem spectanti concentus et harmoniae magis, quam superiora, similis videtur. — Quo pacto? — *Κόσμος που τὶς ἡ σωφροσύνη ἐςι, καὶ ἡδονῶν τινῶν καὶ ἐπιθυμιῶν ἐγκράτεια, ὥς φασι, κρείττω δὴ αὑτοῦ λέγοντες,*[1] *οὐκ οἶδ' ὅντινα τρόπον, καὶ ἄλλα ἄττα τοιαῦτα ὥσπερ ἴχνη αὐτῆς λέγεται. Cultus est aliquis temperantia et a voluptatibus quibusdam ac cupiditatibus abstinentia, ut ajunt, dicentes scilicet aliquem esse se ipso superiorem, nescio quo modo, atque alia etiam quaedam, tamquam rei vestigia dicuntur.* — Maxime omnium. — Respice igitur, quam

(1) Secutus in his sum Stallbaumii emendationem. Vulgo: φασι. κρείττω δὲ αὑτοῦ φαίνονται, οὐκ —

quam modo condidimus, civitatem: invenies in illâ alterum eorum; dices eam recte appellari se ipsa superiorem, si quidem, si melius in ea pejori imperat, temperans dicenda est et se ipsa superior. — Ego vero respicio illuc: ac vera loqueris. — Enimvero vilissimas quasque et nullius non generis cupiditates, voluptates doloresque in pueris quis maxime et mulieribus servisque reperiet, tum etiam in eorum, qui ingenui dicuntur, vilioribus quibusque.(1) — Omnino. — Simplices vero et moderatas, quae ratiocinatione ipsaque mente et recta opinione ducuntur, in paucis eorum reperies, in illis duntaxat, qui, optime nati, optime instituti sunt. — Vera haec sunt. — Nonne haec ita se habere in civitate nostrâ vides, imperarique vulgi et vilium hominum cupiditates cupiditatibus ac prudentiâ paucorum modestorumque virorum? — Video equidem. — Si qua igitur civitas potentior sit cupiditatibus ac voluptatibus, ipsaque semet ipsâ, haec ita appellanda est? — Omnino. — Nonne item propter haec omnia temperans? — Maxime. — Et vero, si ullâ in aliâ civitate tam regentibus, quam iis qui reguntur, eadem opinio inest, quibus deferre potissimum

(1) Graece legitur: ἐν πᾶσι μάλιςα ἄν τις εὕροι καὶ γυναιξὶ — Quod durius dictum in foeminas videtur. Scripsit, ni fallor, Plato, uti vertimus, ἐν παῖσι μαλ. Saepe haec ita apud Platonem junguntur, uti mox 433. D. καὶ ἐν παιδὶ καὶ ἐν γυναικὶ καὶ ἐν δούλῳ καὶ ἐν ἐλευθέρῳ:

mum imperium deceat, in hac illud nostrâ aderit? — Et maxime quidem. — Quibus igitur civibus inesse temperantiam dices, si quidem ita se habeant, iis, qui regunt, an vero, qui reguntur? — Utrisque. — Cernis igitur, quam apte vaticinati simus, harmoniae cuidam esse similem temperantiam? — Curnam? — Quia non, prouti sapientia et fortitudo, quae partibus insunt civitatis atque ita eam cum sapientem tum fortem efficiunt, non ita haec eam temperantem reddit, sed per eam totam singulasque ejus partes, tamquam chordas, diffusa, efficit, ut in idem debiliores homines, fortioresque et medii, prudentiâ, potentiâ, multitudine, pecuniis item et quavis aliâ re concinant: *ὥστε ὀρθότατ' ἂν φαῖμεν, ταύτην τὴν ὁμόνοιαν, σωφροσύνην εἶναι, χείρονός τε καὶ ἀμείνονος κατὰ φύσιν ξυμφωνίαν, ὁπότερον δεῖ ἄρχειν καὶ ἐν πόλει καὶ ἐν ἑνὶ ἑκάστῳ· Quapropter rectissime possimus hunc concentum temperantiam appellare, deterioris et melioris secundum naturam consensionem, utrum regnare oporteat, cum in civitate, tum in uno quoque homine.* — Sic item mihi videtur. (1)

Tum Socrates, esto igitur, inquit, tria jam nobis in civitate comperta sunt, ut ex his apparet; reliquum autem negotium illud, quo praeterea virtutis particeps sit civitas, quodnam erit? *Justitiam* esse, patet, ni fallor. — Patet. (2)

Hic

(1) *De Rep.* IV. 430. C. — 432. A. (2) Eod. 432. B.

Hic autem ille cum adolescentibus, pari cum ipso inveniendae justitiae ardore ductus, rei quasi venationem instituit. Audiamus eum porro.

Ubinam tandem in civitate justitia latet?

Ergo oportet nos, ait, Glauco, tamquam venatores quosdam, circumcirca cespites ponere, circumspicientes, ne qua ex parte justitia subterfugiat atque evanescens lateat nos. Patet enim, hic eam esse: vide igitur et conspicari annitere, si forte tu prius, quam ego, eam cernas mihique indices. — Utinam vero possem! Tu autem me potius ut comite uteris, qui et sequar te et quae monstraveris conspicere possim. — Sequere igitur, precatus mecum. — Faciam: tu modo duc, quaeso. — Difficilis sane mihi hic locus videtur et umbrosus: est plane obscurus et imperscrutabilis; verumtamen progrediendum. — Progrediendum omnino. — Io! io! o Glauco, vestigium videmur quoddam tenere, nec effugiet nos illud, quod quaerimus. — Bene mones. — Enimvero stultum plane negotium hoc nostrum. — Quid istud? — Jam pridem nobis ab ipso principio, o bone, quod quaerimus, ante pedes volvitur, nec conspeximus illud; eramus vero non minus ridiculi, quam qui in manibus quid habentes, quaerunt subinde quod habent: sic nos in illud quidem non attendimus, sed procul in alia omnia mentem convertimus: quo facile

nos

nos latuit. — Quo modo istud? — Hoc modo: videmur mihi dicentes illud jam pridem et audientes, haudquaquam animadvertisse, id nos quodammodo dicere. (1)

Hic Glauco, *μακρὸν*, inquit, *τὸ προοίμιον τῷ ἐπιθυμοῦντι ἀκοῦσαι. Longum sane prooemium audire cupienti.* Tum Socrates, quid ipsi videatur justitia esse, accuratius exponit. Audi, inquit, num quid dicam: quod enim ab initio statuimus unumquemque agere oportere, illud est, ut mihi videtur vel hujus species quaedam, justitia. Statuimus autem, et saepius, si memineris, diximus, unumquemque decere unum quid factitare eorum, quae civitati conducunt, ad quod ipsius natura esset aptissima. — Diximus procul dubio. — Atqui suum agere nec quod aliis agendum est affectare, justitiam esse, et hoc cum ab aliis multis audivimus, tum ipsi diximus saepenumero. — Diximus. — Hoc utique videtur, amice, cum fit, justitia quodammodo esse, sua agere. Scisne autem, unde illud conjiciam? — Nequaquam, sed dic, quaeso. — *Δοκεῖ μοι τὸ ὑπόλοιπον ἐν τῇ πόλει ὧν ἐσκέμμεθα, σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας καὶ φρονήσεως, τοῦτο εἶναι ὃ πᾶσιν ἐκείνοις τὴν δύναμιν παρέσχεν, ὥστε ἐγγενέσθαι καὶ ἐγγενόμενά γε σωτηρίαν παρέχειν, ἕως ἂν ἐνῇ. Videtur mihi quod reliquum est in civitate, praeter illa, quae consideravimus, temperantiam, fortitudinem, sapientiam, hoc esse, quod*

(1) *De Rep.* IV. 432. B. — 433. E.

quod omnibus illis vim praeberet, ut innascerentur et innata salutem afferrent, donec inessent. (1)

Et sic quidem Socrates ad finem tendit disquisitionis cum de civitate perfectâ, tum de justitiâ. In quibus justitia ut virtus summa civitatis, imo ut ipsa civitatis perfectae *οὐσία* proponitur. Verumtamen quod a Simonide inde semper justitiae adscriptum est, ut suum cuique quis tribuat, non negligit illud Socrates. Considera praeterea, inquit, hac ratione, num tibi sic videatur. An principibus in civitate mandabis, ut juste sententiam ferant? — Quidni? — Judicabuntne autem alius cujusquam rei avidi magis, quam hujus ipsius, ut singuli neque usurpent aliena neque suis priventur? — Non sane. — Quasi nempe hoc sit justum? — Omnino. — Et hac quoque ratione asseritur, sui cuique et proprii operis possessionem actionemque esse justitiam. — Asseritur. (2)

Ad tres illas civitatis partes, quatuorque in ea virtutes, animi exigitur natura.

Conditâ igitur in hunc modum republicâ optimâ, repertâque in illâ justitiâ, exquirit jam porro Socrates, quis homo optimus sit, ut, quid esse in animo hominis justitia videatur, pateat. Huc enim

(1) *De Rep.* 432. E. — 433. B. (2) Eod. 433. E.

enim tota illa de republica disputatio pertinuerat. Censebamus enim, ait, si plurium rerum, quibus inesset justitia, in majore quadam prius eam videremus, facilius deinde nos in minore, nempe in homine uno, qualis illa sit, perspecturos. Tale quid nobis esse civitas videbatur: quapropter eam quam optimam finximus, scientes in bona republicâ inesse justitiam. Iccirco quod in illâ nobis apparuit, referamus ad unum hominem. Si convenient sibi invicem, sufficiet nobis; sin vero in uno aliud quid appareat, rursus ad civitatem conversi, explorabimus. Καὶ τάχα ἂν παρ' ἄλληλα σκοποῦντες καὶ τρίβοντες, ὥσπερ ἐκ πυρείων, ἐκλάμψαι ποιήσαιμεν τὴν δικαιοσύνην. *Et forte secum invicem illa comparantes et veluti collidentes, efficiemus, ut, tamquam e silicibus, eluceat ex iis justitia.* (1)

De ratione et cupiditatibus.

Praemittitur animadversio e gentium indole ducta, quae rem in primis illustrat. Nonne necesse est, inquit, confiteri, eosdem in nobis ipsis, quos in civitate, mores inesse? Neque enim aliunde illi in civitatem venissent. Ridiculum quippe esset, si quis τὸ θυμοειδὲς existimaret non e privatis hominibus, quorum idem esset ac Thracum et Scytharum ingenium, in civitatem pervenisse, aut

(1) *Rep.* 435. A. — 434. C.

aut τὸ φιλομαθὲς, non e tali privatorum indole, qualis nobis est naturâ tributa, aut τὸ φιλοχρήματον, non ex ea singulorum hominum cupiditate, qua esse dicuntur Phoenices et Aegyptii? (1) Hic autem Socrates necessario requiri ad disquisitionem distinguendi diligentiam, videt. Hoc igitur, ait, sic sese habet nec difficile inventu est; illud vero difficile, utrum uno quodam eodemque haec singula agamus, an, cum tria sint, aliud alio. Utrum alio eorum, quae nobis insunt, discamus, alio irascamur, tertio concupiscamus, an toto animo in his singulis moveamur. (2) Distinguitur ergo primum *ratio* a *cupiditatibus*. Nam post longum de distinguendi ratione optima, tum etiam de ipsis cupiditatibus sermonem, animus exploratur sitientis hominis, qui maxime ducitur bibendi cupiditate. Sitientis animus, ait Socrates, quatenus sitit, non aliud appetit, quam bibere: huc spectat, huc tendit unice. — Omnino. — Quodsi igitur sit, quod sitientem illum retrahat, aliud id in animo erit, quam illud, quod sitit, ipsumque, ut feram, ad bibendum impellit: non enim fieri posse dicimus, ut idem quid eadem sui parte circa idem contraria agat. — Non certe. — Quemadmodum absurdum dictu est, ejusdem sagittarii manus arcum simul propellere et retrahere: dicendum, alteram esse manum, quae propellit, alteram, quae retrahit. — Ita prorsus se res habet. — Fatemurne

(1) *De Rep.* 435. D. — 436. A. (2) Eod. 436. A. B.

ne esse aliquos, qui, cum sitiant, nonnumquam bibere nolint? — Multos sane et crebro. — Quid igitur de hisce dicat aliquis? Nonne inesse in eorum animo, quod jubeat, inesse item, quod vetet bibere, quorum hoc jubenti illi imperat? — Videtur mihi sane. — Nonne igitur quod prohibet ista, ubi exsistit, e ratione exsistit? quae vero agunt trahuntque in varias partes animum, ex affectibus perturbationibusque oriuntur? — Apparet. — *Οὐ δή ἀλόγως ἀξιώσομεν αὐτὰ διττά τε καὶ ἕτερα ἀλλήλων εἶναι· τὸ μὲν ᾧ λογίζεται λογιστικὸν προσαγορεύοντες τῆς ψυχῆς· τὸ δὲ ᾧ ἐρᾷ τε καὶ πεινῇ καὶ διψῇ καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἐπιθυμίας ἐπτόηται, ἀλόγιστόν τε καὶ ἐπιθυμητικόν, πληρώσεων τινῶν καὶ ἡδονῶν ἑταῖρον. Non igitur sine ratione duo illa esse et a se invicem diversa statuemus: et illud quidem, quo ratiocinatur animus, rationale vocabimus: illud vero, quo amat, esurit, sitit, caeterisque cupiditatibus agitatur, irrationale et concupiscens, repletionum quarumdam ac voluptatum socium.* — Non sane, sed merito ita censebimus. (1).

De distinguendo ab hisce recte, qui nobis inest, θυμῷ.

Hic vero nos Socrates ad rem paullo difficiliorem intricatioremque explicandam ducit. Inesse nobis,

(1) *De Rep.* IV. 439. A. — D.

bis, praeter rationem ac cupiditates, tertium quid, quod θυμὸς dicendum est, videtur. Hoc vero quid est et quemadmodum est ab illis distinguendum? Apud nos fere qui ethicam tradunt, requiri quid praeter duo illa, vident. Memorare igitur *voluntatis* quandam vim facultatemque solent. Nec sane temere: nam tertium illis accedat, necesse est. Quo magis operae pretium est, hac ipsa de re Socratem cum adolescentibus illis disputantem audire. Narrat continuo, quod de Leontio, Aglaionis filio, acceperat aliquando: hunc e Piraeo in urbem progredientem, quum cadavera animadverteret in cloacâ publicâ jacentia, simul et videre illa cupivisse et abhorruisse seque avertisse: et dudum quidem ita secum ipsum pugnasse vultumque texisse, superatum vero tandem cupiditate, ad cadavera intentis oculis accurrisse, dicentem: ecce jam vobis, miseri, desiderium vestrum pulcro spectaculo explete! Quod ubi narravit Socrates, testatur id, inquit, iram subinde pugnare cum cupiditatibus, quasi haec a se invicem diversa sint. Tum pergit: nonne et alibi crebro animadvertimus, ubi vim inferunt alicui praeter rationem cupiditates, objurgare ipsum sese et adversus eam sui partem, quae vim infert, indignari, et, quasi duobus dissentientibus, adjutricem rationi iram succurrere? ratione autem imperante non esse sibi contradicendum, iram cupiditatibus conjunctam obsistere illi, arbitror te nunquam vel in te ipso vel in alio persensisse. — Nunquam per Jovem. —

Quid

Quid autem, ubi quis injuriâ se afficere alium putat, nonne is, quo generosior est, eo minus irascitur, sive esuriat sive algeat sive aliud quodvis tale patiatur ab eo, quem jure his sese afficere existimat, omninoque, non excitabitur istius adversus illum ira? — Vera loqueris. — Quid vero, ubi injuria se affici ab alio putat, nonne tunc effervescit ipsius ira ac saevit atque auxilium praestans justi studio, famemque et frigus et caetera talia perdurans ad victoriam contendit: neque a generoso labore cessat prius, quam vel perfecerit rem, vel obierit, vel, tamquam canis a pastore, sic a ratione ipsi propriâ revocatus mitescat? — Sic omnino se res habet. — Est igitur aliud *τὸ θυμοειδὲς*, aliud *τὸ ἐπιθυμητικόν*. Diversam autem iram a ratione esse, facile nobis pateat. Nam in pueris quivis istud intelligat, qui statim, ut nati sunt, irâ sunt pleni; rationis autem nonnulli eorum nunquam, plerique sero demum participes fiunt. — Per Jovem, praeclare loqueris: sed praeterea in feris animalibus idem quis videat: testatur et Homeri illud de Ulysse:

Στῆθος δὲ πλήξας, κραδίην ἠνίπαπε μύθῳ.

Hic enim aperte Homerus alteri horum repugnans alterum fecit, illi, quod de meliore ac pejore ratiocinatur, id, quod sine ratione irascitur." (1)

Ci-

(1) *De Rep.* IV. 439 E — 441. B.

Civitati optimae homo comparatur. De virtutibus animi primariis.

Distingui haec recte in animo hominis, nisi summa hujusmodi diligentiâ adhibitâ, non poterant. Hinc autem jam facile, quae primariae sint animi humani virtutes, efficiamus. Has igitur tandem difficultates, sic pergit porro Socrates, aegre superavimus, satisque inter nos constat, *τὰ αὐτὰ μὲν ἐν πόλει, τὰ αὐτὰ δ' ἐν ἑνὸς ἑκάστου ψυχῇ γένη ἐνεῖναι καὶ ἴσα τὸν ἀριθμόν· eadem civitati, eademque cujusvis hominis animo genera inesse et numero paria.* — Sic sane. — Quin etiam id necessarium est, quemadmodum et quo sapiens erat civitas, ita et eodem sapientem esse hominem. — Quidni? — Item quo fortis est homo et quomodo, eodem et ita fortem esse civitatem: et in caeteris omnibus ad virtutem utraque similiter se habere. — Necesse est. — Atqui et justum, o Glauco, dicemus virum eâdem ratione, qua dicimus civitatem. — Et hoc omnino necessarium. — Nec vero illud obliti sumus, civitatem ex eo nobis visum esse justam, quia, cum tria adsint hominum genera, suum quisque in ea explet officium. — Haud profecto id mihi obliti videmur. — Miminisse ergo oportet, unumquemque nostrum tum justum futurum ac sua peracturum, ubi singulae apud eum animi partes sua peragent. — Mimi-

minisse prorsus oportet. — Nonne τῷ λογιστικῷ convenit imperare, cum sapiens sit, geratque totius animi providentiam? τῷ θυμοειδεῖ vero, obsequi rationi proque illa pugnare? — Plane. — Nonne musicae et gymnasticae aequabilis conjunctio, ut concordia illa sint, efficit, alterum horum intendens augensque et praeclaris sermonibus ac disciplinis nutriens, alterum vero remittens, sedans ac per harmoniam atque rythmum mansuefaciens? — Maxime. — Haec igitur sic nutrita, cum sua revera didicerint, nonne praeesse τῷ ἐπιθυμητικῷ debebunt, quod maximam animi partem in unoquoque efficit, nec divitiis expleri naturâ non potest: cavebuntque, ne illud, corporis voluptatibus repletum, grandius robustiusque evadat, nolitque suo fungi officio, sed subjicere sibi illa contendat, quibus imperare naturâ non debet, atque ita universam omnium vitam pervertat. — Sic prorsus. — Quin etiam ab externis hostibus duo illa optime universum et animum et corpus vindicabunt, cum illud quidem provide consulit, hoc autem propugnat, principi obtemperans, et fortitudine, quae consulta sunt, peragens. — Vera haec sunt. — Fortem profecto hac ex parte virum quemque vocamus, ubi, quod ipsi inest, θυμοειδὲς in mediis voluptatibus ac doloribus id observat, quod ratio praescripsit vel terribile vel non terribile esse. — Recte. — Sapientem vero parvâ illâ ex parte, quae et imperat in ipso et ista dictat, habens item in sese scientiam, qua discernit, quid potissi-

simum ex usu sit tam singulis, quam universo coetui ex his tribus constituto. — Certe. — Temperantem rursus aliquem appellamus horum ipsorum amicitiâ atque concordiâ, ubi et quod praeest, et quod subest, in sententiam eandem conveniunt, rationem imperare debere, neque ab illâ desciscendum esse. — Nihil sane aliud in civitate atque in homine temperantia est. — Justus denique ex eo atque ita erit quisque, ex quo et quemadmodum saepe jam diximus. — Necesse est prorsus. — *Τί οὖν; μή πη τι ἡμῖν ἀπαμβλύνεται καὶ ἄλλο τι δικαιοσύνη δοκεῖ εἶναι ἢ ὅπερ ἐν τῇ πόλει ἐφάνη; Quid igitur? num forte nobis aliquid obtunditur, videturque aliud quid esse justitia, quam quod ante in civitate videbatur?* (1) — Non mihi videtur. (2)

Quid tandem in ipso hominis animo justitia est?

Quodsi jam, instituta hac civitatis optimae cum homine comparatione, illuc revertimur, unde in condendâ civitate orsi sumus, unumquemque oportere suum negotium factitare, facile nobis illud assequi, quod quaerimus, licebit. Videmur nobis, ait Socrates, quasi divinitus, *κατὰ θεόν τινα, εἰς ἀρ-*

(1) Locus corruptus; sed probabilis haec videtur, quam secuti sumus, Stallbaumii lectio. (2) *De Rep.* IV. 441. C. — 442. D.

ἀρχήν καὶ τύπον τῆς δικαιοσύνης ἐμβεβηκέναι. Nam illud, quod tum diximus de agricolis, artificibus, caeteris, εἴδωλον erat justitiae; reapse vero est ad interiorem hominem referendum, ut non sinat quis, quae ipsi insunt, aliena peragere; sed oporteat τῷ ὄντι τὰ οἰκεῖα εὖ θέμενον, καὶ ἄρξαντα αὐτὸν αὐτοῦ, καὶ κοσμήσαντα, καὶ φίλον γενόμενον ἑαυτῷ, καὶ ξυναρμόσαντα τρία ὄντα, ὥσπερ ὅρους τρεῖς ἁρμονίας ἀτεχνῶς, νεάτης τε καὶ ὑπάτης καὶ μέσης, καὶ εἰ ἄλλα ἄττα μεταξὺ τυγχάνει ὄντα, πάντα ταῦτα ξυνδήσαντα, καὶ παντάπασιν ἕνα γενόμενον ἐκ πολλῶν σώφρονα καὶ ἡρμοσμένον, οὕτω δὴ πράττειν ἤδη, ἐάν τι πράττῃ, ἢ περὶ χρημάτων κτῆσιν, ἢ περὶ σώματος θεραπείαν, ἢ καὶ περὶ πολιτικόν τι, ἢ περὶ τὰ ἴδια ξυμβόλαια· ἐν πᾶσι τούτοις ἡγούμενον καὶ ὀνομάζοντα δικαίαν μὲν καὶ καλὴν πρᾶξιν, ἣ ἂν ταύτην τὴν ἕξιν σώζῃ τε καὶ συναπεργάζηται· ἄδικον δὲ πρᾶξιν, ἣ ἂν ἀεὶ ταύτην λύῃ. (1) Praeclarae sententiae haec fere vis est. *Servat justitiam, qui semper sua rite digessit, sibi ipse imperavit, sibi ipse consensit, tres illas sui partes, tamquam tres terminos harmoniae, imae, summae, mediae, conciliavit secum invicem et connexuit, atque ita prorsus per concentum huncce e multis factus est unus: tum vero qualis intus esse solet, talem se foris praestat in pecuniis quaerendis, in corpore colendo, in rebus civilibus administrandis, in pactis ineundis servandisque: in his omnibus* justam *vocans* ac-

(1) *De Rep.* IV. 443 C. — 444. A.

actionem, quae illum animi habitum et servet et perficiat, injustam vero eam, quae habitum illum tollat. (1)

De vi justitiae in vitae humanae felicitatem.

Id autem cum in ipso hominis animo justitia sit, quid tandem de vitâ beatâ pronunciabimus? Uter nobis videtur beatior, justus homo, an injustus? Quo rectius, dicit Socrates, judicium pronunciemus, de injustitiâ hoc tene, contrariam illam justitiae, atque iccirco *στάσιν τινὰ* esse *τριῶν ὄντων τούτων, καὶ πολυπραγμοσύνην καὶ ἀλλοτριοπραγμοσύνην καὶ ἐπανάστασιν μέρους τινὸς τῷ ὅλῳ τῆς ψυχῆς, ἵν' ἄρχῃ ἐν αὐτῇ, οὐ προσῆκον.* In his autem, inquit, illud respice, justitiam et injustitiam non differre a salubribus et insalubribus. Salubria corpori nostro sanitatem, insalubria et noxia morbum afferunt: sic justa facere, justitiam, injusta facere, injustitiam efficit. Est autem sanitatem inferre, ita quae in corpore sunt disponere, ut secundum naturae ordinem cum regant tum regantur; morbum vero, contra naturae ordinem regere et regi. Eadem ratione justitiam prae-

(1) Hanc loci interpretationem Geerio meo debui, qui transponendo sententiam restituit, ut legeretur: *καὶ ἄρξαντα αὐτὸν αὐτοῦ, καὶ φίλον γενόμενον ἑαυτῷ, καὶ κοσμήσαντα, καὶ ξυναρμόσαντα τρία ὄντα κ. τ. λ.* V. *Diatr. in Pol. Plat.* p. 102.

praestare cuiquam, nihil est aliud, quam animi partes in ordinem suum digerere, ut ad naturae normam imperent ac pareant: injustitiam vero, ut contra naturam aliud alii imperet ac pareat. Ἀρετὴ μὲν ἄρα, ὡς ἔοικεν, ὑγίειά τέ τις ἂν εἴη καὶ κάλλος καὶ εὐεξία ψυχῆς· κακία δὲ, νόσος τε καὶ αἶσχος καὶ ἀσθένεια. *Virtus igitur, ut videtur, sanitas esset quaedam et pulcritudo et integra animi conditio; pravitas contra, morbus, turpitudo et infirmitas.* (1) His animadversis, quodnam erit tandem, quaerit Socrates, de vitâ beatâ judicium nostrum? Cui Glauco, ridicula mihi, inquit, disceptatio videtur, εἰ τοῦ μὲν σώματος τῆς φύσεως διαφθειρομένης, δοκεῖ οὐ βιωτὸν εἶναι, οὐδὲ μετὰ πάντων σιτίων τε καὶ ποτῶν καὶ πάντος πλούτου καὶ πάσης ἀρχῆς· τῆς δὲ αὐτοῦ τούτου, ᾧ ζῶμεν, φύσεως ταραττομένης καὶ διαφθειρομένης, βιωτὸν ἄρα ἔσται· *Si corporis naturâ corruptâ, non esse vivendum videatur, in summâ etiam epularum et poculorum affluentiâ, in divitiis omnibus omnique imperio; naturâ vero illius, quo vivimus, corruptâ, vita videatur vitalis.* (2)

Platonicae hujus de justitiâ disputationis interpretatio.

Talis est Platonis in Politia de justitiâ disputatio, quam nos, more nostro, ipsius maxime aucto-

(1) *De Rep.* IV. 444. D. (2) Eod. l. 445. A.

toris verbis, quo plenius intelligeretur expressimus. Accedat autem, credo, interpretatio oportet. Nam repugnare haec si non opinionibus nostris, certe cogitandi nostrae disserendique rationi videntur, ubi de justitia agimus. Memorare nos fere cum leges, tum poenas, tum judicia ac tribunalia solemus, de quibus in his omnibus Socratis sermonibus vix mentio fit. Agimus item de quaestionibus juris, ut vocantur, intricatioribus, quemadmodum de iis judici pronunciandum sit: quo spectat maxime jurisprudentia nostra. Id vero praemisit de industriâ Plato. Caeterum mirum nonnullis, opinor, ne dicam absurdum, videatur, ita de justitiâ in civitate pronunciare, quasi illic sit maxime, ubi quisque maxime suo vacet officio, nec peragere quod aliorum est studeat. Imo vero, ajunt, ubi et optimae sunt leges et judices optimi, nec civium libertas cohibendis maleficis optime vindicatur, illic demum in civitate justitia est. Sed nos explicandae Platonicae doctrinae, in quam ista profecto non ita temere jaciuntur, ipsum Platonem interpretem adhibeamus.

Haud sane negavit philosophus, ea, quae nunc vulgo dicuntur, ad justitiam in civitate proxime pertinere; sed rem ille indagavit interius. Quaesivit, quemadmodum optimi in civitate exsistere cum magistratus et legislatores, tum judices possent, ut optimae constituerentur leges, eaedemque ad libertatem salutemque civium tuendam vindicarentur. Id inde repetendum censuit, si quisque

in

in civitate suum perageret officium, i. e illud, ad quod aptus naturâ et fere natus esset, exsequeretur, non vero, ut fere, maximeque Athenis, fiebat, omnia omnes, et gravissima adeo civitatis munera agresti ingenio homines affectarent. Itaque traditâ illâ Phoenicum de hominum e terra ortu fabulâ, primum ex omni civium genere in numerum custodum, tum etiam e custodibus in numerum magistratuum illos retulit, quorum naturae nonnihil sive argenti sive auri admixtum esset: tum custodes, maximeque futuros reipublicae gubernatores exquisita quadam institutione erudivit, ut libertatem ac salutem civium recte tuerentur. Porro de ferendis legibus, de poenis constituendis, de judicibus creandis aut ornandis tribunalibus, de his omnibus, fateor, non singulatim egit: noluit adeo in haec singula, quomodo essent instruenda, inquirere: quod ὕδραν τέμνειν appellabat. (1) Veruntamen tales sibi videbatur et custodes et magistratus cum elegisse, tum artibus disciplinisque informasse, quales his singulis universisque optime prospicerent. His peractis, principia sibi visus est tradidisse, ut justa esset civitas. Nec vero illud in hac re judicandâ praetermittamus, quod verbo jam attigimus, *justitiae* notionem per omnem antiquitatem, nec minus apud Graecos, quam apud gentes orientales, cum *moralis*, quam vocamus, *perfectionis* notione conjunc-

(1) *De Rep.* IV. 426. E.

junctam fuisse, ut δίκαιος diceretur vir bonus, omnibus virtutibus ad bene vivendum instructus: quo fit, ut perfectionis cujusdam significatio in tota hac Platonis disputatione dominetur. Dicere poterat, *justam* esse perfectam illam rempublicam, quia unusquisque in ea suo peragendo officio suum cuique tribueret, *bonam* vero perfectamque, quia suum quisque perageret. Sed hoc justi bonique discrimen hic non expressit. Caeterum interpretandi nos Platonis, non laudandi aut defendendi partes suscepimus; veruntamen animadvertere nobis licet, non ita longe Platonem a nostrâ cogitandi loquendique ratione discessisse. Etenim lex illa, quam ab initio in condendâ civitate sancivit, ut suum unusquisque in caeterorum omnium usum perageret, ipsa est jurisprudentiae nostrae lex summa, a jureconsultis Romanis prodita, quum definirent justitiam, *constantem* illam esse *et perpetuam voluntatem jus suum cuique tribuendi*. Id enim fieri nullo modo potest, nisi primum quis suum ipse officium recte peregerit. Hic autem nos locus admonet, ut de politicâ veterum, tum etiam de politicis Platonis dialogis nonnihil adducamus.

De politicâ Veterum.

Exstat apud Platonem pulcerrima de Prometheo et Epimetheo fabula, quae maxime nos docet, quam Veteres fere intellexerint politicam. Nam ut

ut homines per Prometheum τῇ ἐντέχνῳ σοφίᾳ ad artes tractandas instructi fuerant, πολιτικὴ adhuc dicitur non adfuisse. Exstitit illa demum, a quo tempore Jupiter, misso ad hominum genus Mercurio, αἰδῶ καὶ δίκην eorum animis indidit. Sed rem nobis ipse enarret Protagoras. Solâ illâ, ait, artis facultate instructi homines sparsim habitabant: nam urbes nondum erant. Dilacerabantur igitur a feris, quandoquidem his omnino erant imbecilliores. Πολιτικὴν enim τέχνην nondum tenebant, cujus pars est ars militaris. Urbibus igitur condendis congregari servarique studebant; verum, cum essent congregati, injurias sibi invicem inferebant, quippe τὴν πολικὴν τέχνην non tenentes: quocirca dispersi denuo interibant. Jupiter igitur de genero nostro timens, ne totum evanesceret, Mercurium ad homines misit, qui afferret iis αἰδῶ τε καὶ δίκην, *pudorem ac justitiam*, quae essent urbium ornamenta ac mutuae amicitiae vincula. Interrogabat autem Mercurius Jovem, quemadmodum hominibus pudorem ac justitiam daret. Num, inquit, ut artes distributae sunt, sic et haec distribuam? Illae scilicet ita distributae sunt, ut unus artis medicae peritus aliis, qui ejus expertes sunt, sufficiat, caeterique artifices similiter. Numquid ita pudorem ac justitiam hominibus dabo? an omnibus inseram? Omnibus, respondet Jupiter: omnes horum participes sunto. Neque enim civitates constarent, si pauci quidam, ut aliarum artium, sic horum essent participes. Legem

gem praeterea meo nomine conde, qua quicunque pudoris ac justitiae omnino est expers, tamquam pestes civitatis ultimo supplicio afficiatur." (1) Similiter in *Symposio* Platonis politica σωφροσύνῃ et δικαιοσύνῃ constare dicitur. (2) Unde in primis patet, quod supra monuimus, arctissimum fuisse apud veteres politicae cum ethicâ necessitudinem. Separatim deinceps utraque, ad utriusque detrimentum, tractari coepta est, auctore potissimum Aristotele. Nam vi suâ destituta ethica est, quam antea habuerat, ut hominem non solum ad vitae usum, sed etiam ad res civitatis recte administrandas instrueret; politica vero, quum uberrimo illo fonte careret, unde officia, virtutes, veramque hominum felicitatem duceret, unâ contineri regnandi arte coepit. Unde dici non potest, quanta quamque gravia mala in hominum genus redundaverint. Nam factum ita est, ut, nullâ virtutis justitiaeque ratione habitâ, civilis prudentia ad regnantium caussam tuendam tota referretur, illudque Etheoclis apud Euripidem in eam accommodaretur:

Εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ, τυραννίδος πέρι
Κάλλιςον ἀδικεῖν· τἄλλα δ᾽ εὐσεβεῖν χρεών. (3)

Un-

(1) *Protag.* 322. B.—D. Cf. Ekker, *disp. de Protagorae apud Plat. fabula.* (2) *Symp.* p. 209. A. (3) *Phoeniss.* vs. 527. Vertit Cicero:

Nam si violandum est jus, regnandi gratia
Violandum est: aliis rebus pietatem colat.

de Off. III. 21. Frequenter usurpabat illud J. Caesar, ut memorat Sueton. in vita.

Unde ipsum apud recentiores *politicae* nomen calliditatis atque astutiae significationem suscepit. Nota res est, quo audaciae temeritatisque hac in re apud Italos processerit Macchiavellus; sed praeiverat ipsi Aristoteles: cujus e politicis scriptis cum alia loca interpretes Macchiavelli notarunt, tum hanc sententiam: *non opus est principi, ut sit bonus, modo esse videatur* (1). Apud Platonem vero ethicae illud et politicae vinculum integrum exstat: quod recte tenendum, ut dialogos ejus politicos, cum caeteros, tum in primis *Politiam*, unde haec omnia duximus, recte intelligamus.

De politicis Platonis dialogis.

Ut eroticis philosophi dialogis dialectici, ita his subsecuti politici videntur: quae ratio ingenio hominis propria est, ut a pulcro ad verum, hinc autem ad justum bonumque ac rerum humanarum interiorem disquisitionem procedat. Itaque scripto *Theaeteto* ac *Sophista* ad *Politicum* progressus est; sed hic, quamvis nomine politicam prudentiam referret, re tamen, ut vidimus, ad dialecticam pertinebat maxime. Politicam demum data opera tractare in *Gorgiâ*, maximeque in *Politia* coepit. *Gorgiae* argumentum, ut *Phaedri*, Rhetoricam, si-

(1) V. Aristot. *Polit.* V. p. 231 Cf. Numanni *Diatr. in Macchiav. opusc. de Principe.* Pars II. p. 7.

sive bene dicendi artem spectat; verum exstat in eo locus ille de justitiâ gravissimus, quo justorum injustorumque post mortem judicium descripsit. Accessisse autem ita sponte suâ ad *Politiam*, vel, ut proprie inscribendus dialogus erat, ad *dialogum* περὶ τοῦ δικαίου conscribendum videtur. Adjecit his tandem senili aetate opus, politicum plane, *de Legibus;* sed nobis primum de *Politia* agendum, cujus quae sit ratio, quod in primis propositum, in magno eruditorum dissensu, operae pretium est exquirere.

De Politiâ Platonis.

Ratio dialogi e disputatione nostrâ quodammodo intelligitur. Ad investigandam justitiam philosophus in eo optimam effinxit civitatem. Sed accidit ita, ut alii justitiam, alii rempublicam dialogi esse argumentum putarent. Muretus, qui unus in paucis optime et legit Platonis librum et interpretatus est, sic de eo monet. „ Mihi utrique recte dicere videntur. Nam σκοπὸς est, et περὶ δικαιοσύνης, et περὶ πολιτείας. Non ut sint duo σκοποὶ, sed ut haec duo idem sint. Nam quod est ἐν μιᾷ ψυχῇ δικαιοσύνη, id in civitate talis πολιτεία. Nam et in politiâ tria genera respondent tribus animae partibus, τὸ φυλακικὸν τῷ λόγῳ, τὸ ἐπικουρικὸν, ὡς πολεμοῦν, τῷ θυμῷ, τὸ θητικὸν τῷ ἐπιθυμητικῷ. — Ergo et quilibet nostrum vivit πολιτικῶς ὑπεσκευασμένος et πόλις δικαίως

ταχ-

ταχθεῖσα: estque justitia πολιτεία ψυχῆς, et πολιτεία δικαιοσύνη πόλεως. — Non ergo duo sunt σκοποὶ, sed unicus, περὶ πολιτικῆς δικαιοσύνης καὶ περὶ δικαίας πολιτείας." (1) Equidem non dubito, quin, lecta dialogi descriptione nostrâ, videant lectores, justitiae exquirendae caussa scriptum a Platone dialogum esse. Quod eo plenius intelligemus, quo diligentius et prooemium dialogi, et primos, qui in eo occurrunt, sermones attenderimus. Nam ubivis in hisce de *justo*, quid sit, exquiritur, de *republica* ne verbum quidem. Tum demum optimae reipublicae mentio fit, ubi adhibenda putatur ad justi disquisitionem recte instituendam. Sed aliud item judicium recentius aevum de hoc opere philosophi protulit. Dixit Rossavius, rempublicam Platonis optimam sibi esse videri institutionis scholam. (2) Quod dictum, a multis probatum, (3) aliqua quidem parte exprimere recte cum consilium auctoris tum operis argumentum videtur. Nam locus ille de institutione per musicam et gymnasticam in primariis censendus est dialogi partibus, et illuc profecto universe valet Socratis disputatio, ut per institutionem opti-

(1) Muret. *in Plat. Remp. comment.* Operum Vol. III. p. 517. (2) Rousseau, *Emile*, L. I. init. (3) Gillies, *History of ancient Greece*, Vol. III. p. 521. *Plato traced the plan of a perfect commonwealth; though his work, know by that title, as has been justly observed by a great genius, is rather a treatise of education, than a system of policy.*

timam optima informetur civitas. Veruntamen his ego finibus non cohiberi philosophi consilium credam. Ut paucis complectar, nec *politicum* est dicendum, nec *paedagogicum* palmarium hoc Platonis opus, sed *ethicam* complectitur proprie, talem autem illam, qualem ante Platonem, imo vero ne post eum adeo ad hanc usque aetatem nostram nullus unquam animo conceperit philosophus.

Unus scilicet adhuc omni aevo Plato fuit, qui in civitate hominem, in homine civitatem exploraret. Quod institui apud Graecos facilius, quam apud nos potuit Nam vita illorum ad civitatem, cujus cives erant, tota referebatur: quo magis hujus imagine in explorandis quibuscunque rebus utebantur. Nihil est autem, quo aptius dilucidiusque cum universe ethica, tum quaestio in primis de justitia beataque vita explicari possit. Nam cum hominibus constent civitates, et quicquid in iis fit, ab hominibus repetendum sit, spectaculum illae magnum et illustre philosopho praebent, in quo hominem exploret. Veluti, quod facultates animi humani, rationem, cupiditates, *θυμὸν* attinet, qui semet ipse paullo diligentius cognoscere studuit, quales sint illae et quemadmodum a se invicem distinguendae, facile perspexerit; sed in civitate demum eaedem illae, tamquam in illustri quodam loco, apparent. Inde autem quaestiones omnes de virtutibus ac vitiis, quae gravissimum continent ethicae argumentum,

re-

repetendae illustrandaeque sunt. Usus est hac hominis explorandi ratione Plato, ut adhuc vidimus, quo magis optimum perfectumque hominem, in quo facultates illae recte concinerent, cognoscendum nobis praeberet; sed usus est item, quod deinceps patebit nobis, ad varia describenda hominum genera, imo vero, ad demonstrandum, quemadmodum homo ab illo perfectionis humanae fastigio per varios vitiorum pravitatisque gradus descenderet: id vero magis etiam ad interius perscrutandum cognoscendumque hominem valet. Quid dicam de *summo bono*, de *finibus bonorum et malorum*, quae quaestio princeps fuit in omni veterum sectarum ethica? Quantas illa quamque graves lites et controversias inter philosophos excitaverit, notum est; sed, si quid aliud, haec civitatis cum homine et hominis cum civitate comparatio finem imponere his altercationibus potuit. Nam ita nos illud, quod vulgo, ut ipsa Platonis utar comparatione, minutis scriptum literis legitur, in amplo illo theatro rerum humanarum, quasi magnis literis scriptum spectamus, nec latere nos, quid sit bonum sive summum bonum, potest. Nec vero hodie inutilis esse haec hominis explorandi ratio videtur. Nam cum alia bene multa, tum maxime quae ad illum, qui nobis inest, θυμὸν attinent, sic demum in luce ponuntur.

Intelligimus exinde, quanti nobis pretii hoc antiquitatis monimentum faciendum sit. Et sane *singulare* propemodum opus dici potest. Nam sic no-

nobis in illo ethica traditur, ut, quamvis recentiorum omnium de hoc argumento libros legerimus, *nova* prorsus doctrina videatur. Quo autem rectius praestantissimi hujus operis perspiciatur ratio, quoque magis ipsa Platonis Politica illustretur, operae pretium videtur, primarium cum eo Ciceronis opus, simili titulo *de Republica* inscriptum, conferre. Nam hujus item ratio, ubi de antiquâ politicâ agimus, perspicienda recte est, his in primis temporibus, quibus sic est integrum restitutum, ut, si minus de eo toto, certe de ejus partibus praecipuis atque universâ distributione, probabiliter judicare liceat.

Politiae Platonicae ac Ciceroniani de re publica operis comparatio.

Pariter igitur et Plato et Cicero, in scribendo uterque palmario suo opere, cum Ethicam, tum Politicam complexi sunt; sed Cicero continuo aggressus Politicam est, Plato vero ab Ethica exorsus, ad Politicam est progressus et hanc adhibuit ad illam explicandam. Ciceroniani dialogi exordium demonstrat nobis continuo, quid maxime scribendo spectaverit. Est illud unum in paucis maxime Cicerone dignum, qui ipse sic eruditus in scholis philosophorum fuit, ut non deinceps in otio philosopharetur, sed philosophiam ad civitatis usum, quin etiam ad eam recte gubernandam ad-

adhiberet. Viros igitur continuo, qui, spretis voluptatibus, unam maxime civitatis suae salutem provehere studuissent, justis laudibus celebrat: quod studium *virtutis necessitatem* vocat. *Unum hoc definio, tantam esse necessitatem virtutis generi hominum a naturâ, tantumque amorem ad communem salutem defendendam datum, ut ea vis omnia blandimenta voluptatis otiique vicerit.* (1) Exspectamus hinc facile, Politicam deinceps principem futuram esse scribendi argumentum: et vero, postquam in principio dialogi Scipio cum amicis, qui advenerant, Socraticâ ratione de utroque illo sole, mittendisque inanibus de coelo quaestiunculis, ac pertractandis rebus humanis, disseruerunt, quaestio continuo excitatur, quis sit optimus civitatis status. *Quamobrem*, ait Laelius, *ut hae feriae nobis ad utilissimos rei publicae sermones potissimum conferantur, Scipionem rogemus, ut explicet, quem existimet esse optimum statum civitatis. Deinde alia quaeremus.* (2) Hoc igitur continuo et Scipioni et caeteris solum est disserendi argumentum: quapropter primum, quid sit civitas, deinde quot genera civitatum sint, tum, quod maxime spectant, quis optimus sit civitatis status, quaerunt. In quibus sermonibus tradendis Cicero, quamvis universe Platonem secutus est, illo tamen loco, ubi de civitatum generibus ac de optimâ civitate agit, unam maxime Polybii sententiam

(1) Cic. *de Rep.* I. c. 1. (2) Eod. c. 20.

tiam exponit. Quo sponte ad reipublicae Romanae descriptionem pervenit. Nam Polybius, ut e sexti libri fragmentis patet, in ipsâ Romanorum civitate optimi status exemplum reperisse sibi visus fuerat. Hunc igitur in hisce secutus Cicero, cum mixtum imperium caeteris civitatis generibus praefert, tum locum illum de Romanae reipublicae praestantia fuse et deditâ operâ tractat. In hisce omnibus vix quidquam occurrit, quod Platonis nobis referat *Politiam:* Polybium exprimit Cicero, tum etiam et Ennii et vero Catonis sententias explicat: hujus autem hoc maxime celebrat de Romanâ civitate effatum, non unius eam hominis ingenio, sed multorum, nec unâ hominis vitâ, sed aliquot constitutam saeculis et aetatibus fuisse. Nam, ut descripturus hanc rempublicam est, illa dicentem Scipionem facit. *Catonis hoc senis est, quem, ut scitis, unice dilexi maximeque sum admiratus, cui vel patris utriusque judicio, vel etiam meo studio me totum ab adolescentiâ dedidi; cujus me nunquam satiare potuit oratio: tantus erat in homine* (1) *usus rei publicae, quam et domi et militiae cum optime tum etiam diutissime gesserat, et modus in dicendo, et gravitate mixtus lepos, et summum vel dicendi studium vel docendi et orationi vita admodum congruens. Is dicere solebat, ob hanc*

(1) Inserendum *et* videtur. Mos id requirit Ciceronis: *et usus rei publicae — et modus — et gravitate mixtus lepos — et summum — et*

hanc caussam praestare nostrae civitatis statum caeteris civitatibus, quod in illis singuli fuissent fere, quorum suam quisque rem publicam constituissent legibus atque institutis suis, ut Cretum Minos, Lacedaemoniorum Lycurgus, Atheniensium, quae persaepe commutata esset, tum Theseus, tum Draco, tum Solo, tum Clisthenes, tum multi alii, postremo exsanguem jam et jacentem doctus vir Phalereus sustentasset Demetrius; nostra autem res publica non unius esset ingenio, sed multorum, nec unâ hominis vitâ, sed aliquot constituta saeculis et aetatibus. Nam neque ullum ingenium tantum exstitisse dicebat, ut, quem res nulla fugeret, quisquam aliquando fuisset, neque cuncta ingenia collata in unum tantum posse uno tempore providere, ut omnia complecterentur sinè rerum usu ac vetustate. Quam ob rem, ut ille solebat, ita nunc mea repetet oratio populi originem: libenter enim etiam verbo utor Catonis. (1) Discedit adeo a Platone Cicero: nam sic porro apud eum idem Scipio. *Facilius autem quod est propositum consequar, si nostram rem publicam vobis et nascentem et crescentem et adultam et jam firmam atque robustam ostendero, quam si mihi aliquam, ut apud Platonem Socrates, ipse finxero.* (2)

Est igitur, ut ex hisce licet efficere, *politicum* proprie Ciceronis opus: et sic quidem Platonici ope-

(1) Cic. eod. L. II. c. I. (2) Id. eod.

operis ratio magis etiam in oculos nobis incurrit. Non ille continuo, quis optimus sit reipublicae status, quaerit; sed hoc scilicet agit, ut, quid justum sit, quid injustum, exploret ac definiat: quod ethicae multo magis, quam politicae philosophiae argumentum est. Et vero in exordio Plato non exercitatum rebus civilibus ac militaribus virum, non principem civitatis, omni laudum ac gloriae genere cumulatum, ut apud Ciceronem L. Scipio Africanus est, dicentem inducit, sed a Socratis illud cum Cephalo, optimo sene, sermonibus repetit. Sic autem hos de senectute deque optima vivendi ratione disputantes facit, ut sponte sermo ad justitiae beataeque vitae rationem, quae primaria Ethicae materies est, tendat: cui prooemio totus, ut vidimus, dialogus respondet. Factum ita est, ut idem hoc prooemium Ciceroni cum materiâ, tum etiam formâ, opportunitatem dederit ad *Catonem* scribendum, quo datâ ille operâ de senectute, de moribus atque optimâ felicissimaque vitâ egit. Quo magis hîc cernimus, ut *politicum* Ciceronis opus est, ita hoc Platonis opus *Ethicam* proprie complecti.

Sed quamvis ita et Cicero et Plato in primario scribendo libro diversum habuerint propositum, multum tamen abest, ut cum Ethicam ille, tum hic Politicam neglexerit prorsus. Recte vidit Cicero, nullam sine moribus esse civitatem posse; Plato autem, quo Ethicam illustraret magis, ad perfectam civitatis formam hominem excolendum

dum erudiendumque censuit. Operae pretium est, Ciceroniani operis, quod mores attinet, rationem paullo attentius considerare. Communis haec interpretum, a Veteribus jam prolata, sententia est, ut finxit ordinavitque civitatem Plato, ita Ciceronem tantummodo rem publicam Romanam, quippe perfectissimam, adumbrasse. Sic enim jam Macrobius *ad somnium Scipionis* in libri sexti exitu: *inter Platonis et Ciceronis libros, quos de re publica utrumque constituisse constat, hoc interesse primâ fronte perspeximus, quod ille rem publicam ordinavit, hic retulit: alter, qualis esse deberet, alter, qualis esset a majoribus instituta, disseruit* (1). Cui opinioni ansam dedisse ipse Cicero videtur, quum Scipionem dicentem faceret, facilius se propositum consecuturum, si rem publicam Romanam — ostendisset, quam si aliquam, ut apud Platonem Socrates, ipse finxisset. Tubero vero, apud eumdem, Scipioni, postquam is Romanam rem publicam adumbraverat, haec dicit: *Laudavisse mihi videris nostram rem publicam, cum ex te non de nostrâ, sed de omni re publica quaesiisset Laelius. Nec tamen didici ex oratione tuâ, istam ipsam rem publicam, quam laudas, quâ disciplinâ, quibus moribus aut legibus, constituere vel conservare possimus* (2). Quae cum dixisset Tubero, hic Africanus, *puto*, *inquit*, *nobis mox de instituendis et conservandis civitatibus aptiorem, Tubero, fore dis-*

(1) Macrob. ad *Somn. Sc.* I. 1. (2) Cic. *de Rep.* II. 38:

disserendi locum. De optimo autem statu equidem arbitrabar me satis respondisse ad id, quod quaesierat Laelius. Primum enim numero definieram genera civitatum tria probabilia; perniciosa autem tribus illis totidem contraria: nullumque ex iis unum esse optimum; sed id praestare singulis, quod e tribus primis esset modice temperatum. Quod autem exemplo nostrae civitatis usus sum, non ad definiendum optimum statum valuit: nam id fieri potuit sine exemplo; sed ut in civitate maximâ reapse cerneretur, quale esset id, quod ratio oratioque describeret. Sin autem sine ullius populi exemplo genus ipsum exquiris optimi status, naturae imagine utendum est nobis (1). Quo patet, Ciceronem, etiamsi proprie non ad Platonis exemplum civitatem finxerit, tamen informare ingenio rem publicam studuisse; usurpasse autem civitatem Romanam, quo aptius ita *naturae imaginem* exprimeret. Deperdita sunt loca, quibus id peregisse videtur; in proximis autem supersunt, e quibus, quid in *naturae* illâ *imagine* spectaverit, conjiciamus (2). In his elucet maxime locus de jus-

(1) Cic. *de Rep.* II. 39. (2) Recte Majus ad h. l.: *sermo hic fuit de natura, quae moderationem justitiamque suadet et servat.* — Videtur mihi autem Cicero hic datâ operâ, ad Platonis exemplum, de *prudentia*, *fortitudine*, *temperantia* ac *justitia* egisse: non, ut in optima civitate optimum hominem exploraret, sed secundum id, quod dixit supra I. 31.: *talis est quaeque res publica, qualis ejus aut*

justitia. *Renuncio vobis*, *ait Scipio*, *nihil esse*, *quod adhuc de re publicâ dictum putemus*, *aut quo possimus longius progredi*, *nisi erit confirmatum non modo*, *falsum illud esse*, *sine injuriâ non posse*, *sed hoc verissimum esse*, *sine summâ justitiâ rem publicam geri nullo modo posse* (1). Quemadmodum autem gravissimum hunc in Ethicâ locum tractaverit Cicero, testis nobis Augustinus est, qui integrum Ciceronis opus legerat. „In tertio libro, memorat, magnâ conflictatione res acta est. Suscepit enim Philus ipse disputationem eorum, qui sentirent, sine injustitiâ regi non posse rem publicam, purgans se praecipue, ne hoc ipse sentire crederetur: egitque sedulo pro injustitiâ contra justitiam, ut hanc esse utilem rei publicae, illam vero inutilem, verisimilibus rationibus et exemplis velut conaretur ostendere. Tum Laelius, rogantibus omnibus, justitiam defendere aggressus est, adseruitque, quantum potuit, nihil tam inimicum, quam injustitiam civitati, nec omnino nisi magnâ justitiâ geri aut stare posse rem publicam. Qua quaestione quantum satis visum est pertractatâ, Scipio ad intermissa revertitur, recolitque suam atque commendat brevem rei publicae definitionem,

qua

aut natura aut voluntas, *qui illam regit.* Inde haec in proximis: — *quem jam dudum quaero* et c. 41: *video jam illum*, *quem exspectabam*, *virum cui praeficias officio et muneri.* Inde concordia virtutum et harmonia in republica et his locis et in *Somnio Scipionis*.

(1) *De Rep.* II. 42.

qua dixerat, eam esse rem populi: populum autem non omnem coetum multitudinis, sed coetum juris consensu et utilitatis communione sociatum esse, determinat" (1). In qua disputatione Cicero non justo, fateor, ordine egit; nam adsumsit ab initio, quod hoc demum libro tertio exponit ac demonstrat, cuique, tamquam hypothesi, totam doctrinam quasi inaedificaverat, illud dico: *rem publicam esse rem populi; populum autem coetum multitudinis juris consensu et utilitatis communione sociatum* (2). Hoc nunc demum e justitiae naturâ explicat. Aptius Plato, qui ab Ethica orsus, sic sibi facillime ad Politicam viam stravit. Veruntamen patet nobis inde, Ciceronem non solum Ethicam in tradendâ Politicâ non neglexisse, sed gravissimum hunc de justitia locum fuse diligentissimeque tractasse. Quo magis est sane quod doleamus, Laelii hanc pro justitia orationem intercidisse. Nam, ut effici e Veterum testimoniis potest, in hoc tractando argumento semet ipse superasse oratorum apud Romanos princeps videtur.

Quod autem Platonis attinet consilium, ut opus ethici argumenti, proprieque *περὶ τοῦ δικαίου* scriberet, tantum abest, ut vel Politicam non attingeret, vel solummodo ad Ethicam explicandam adhiberet, ut verissima ita poneret germanae Politicae fundamenta.

De

(1) August. *de civ. Dei.* II. 21. (2) *De Rep.* I. 25.

De Politica Platonis.

Non ille quidem, quod postea fecit Polybius, mixtum civitatis genus accurate exposuit: quamquam attigit illud quodammodo in opere *De Legibus.* (1) Perspici id informarique tum demum a Graecis politicis potuit, postquam innotuerat iis Romana res publica, eaque ad vim et vigorem pervenerat. Vix quidquam ei simile spectandum praebuerant civitates Graecae. Sed ante Polybium Plato, et illo, ni fallor, interius, quae omnis essent Politicae principia verissima, perspexerat. Imo vero, quamvis magni post Polybium facti fuerint in juris publici doctrinâ progressus, hac nostrâ etiam aetate proficere nobis ex iisdem illis Platonicae Politicae principiis licet. Non finxit ille, quod recentioribus placuit, nescio quem, *naturae statum*, e quo homines, quasi *pacto* inter se *mutuo* inito, ad vitam civilem progressi sint. Missis fictionibus, ex antiquis traditionibus, quae vita hominum pristina fuisset, indagavit. Quod in *Politico* (2) et in *Legibus* (3) fecit, indeque origines optimarum civitatum duxit. Tum vero in politicis justi studium, homini naturâ proprium, celebravit maxime, nec tamen rejecit, quae indigentiam hominis vitaeque communis ac societatis appetitum, tum etiam utilitatis spem spectarent. Ab his enim initia civitatum repetebat; veluti in ipsa *Politia*, ubi civitatem con-

(1) L. III. 692. A. (2) *Politic.* 271. (3) L. III. 678.

condere instituit, Socratem haec facit, ut vidimus, dicentem. Γίγνεται τοίνυν πόλις, ὡς ἐγῷμαι, ἐπειδὴ τυγχάνει ἡμῶν ἕκαστος οὐκ αὐτάρκης, ἀλλὰ πολλῶν ἐνδεής· ἢ τίν' οἴει ἀρχὴν ἄλλην πόλιν οἰκίζειν; (1) Sic scilicet convenire secum invicem homines, mutuoque sibi prodesse, statuit: qua in re apium ac formicarum similes sunt. Sed idem ab initiis hisce societatis omnis ac civitatum illud distinguit, quod nos vocare *principium civitatis* solemus. Est autem id justi bonique studium, uni naturae humanae proprium, quod, quo magis se homo explicat, eo magis in eo apparet, effecitque in hominum genere, ut leges ad justi normam exactae conderentur, atque existerent ita civitates *juris consensu*, ut Cicero vocat, *conjunctae*. Expressit hoc Plato plane in Promethei fabulâ enarrandâ. Dederat hominibus Prometheus, una cum igne, τὴν ἔντεχνον σοφίαν, qua instructi prospiciebant sibi, ut et cibos et vestes et arma et quidquid ad vitae usum utilitatemque pertineret, sibi compararent; deerat vero mortalibus πολιτική: quo fiebat, ut his ipsis armis, quibus se defendere a feris bestiis debuerant, se invicem interimerent. Quid igitur? Nempe, ne periret hominum genus, cavit Jupiter, ac Mercurium ad miseros mortales misit, qui inderet iis αἰδῶ καὶ δίκην, *pudorem* et *justitiae sensum*. Tum vero enata in his terris Politica est, coeperuntque homines in civitatibus vitam agere civilem, i. e. justis legibus tem-

(1) *De Rep.* II. 369. B. Cf. supra p. 55.

temperatam, ut in legibus haberent verissimae salutis felicitatisque praesidia. Haec sunt germana, ni fallimur, juris publici principia, quibus perceptis recte, et Ciceronem intelligemus, ubi sine justitiâ esse civitatem non posse affirmat, nec statum naturae aut rudium populorum contractum, qualem recentiores philosophi fingendum necessario existimaverunt, desideraturi magnopere sumus.

De opere Platonis de Legibus.

Quodsi rectius etiam et intelligere et dijudicare Politicam Platonis velimus, legendum nobis praecipue opus est, quod *De Legibus* inscriptum est. Nam ut in *Politiâ* ad explicandam illustrandamque Ethicam Politicam adhibuit, ita in hocce dialogo ipsam datâ operâ tradere Politicam studuit. Itaque Cliniam hîc Cretensem induxit cum Megillo Lacedaemonio et Hospite Atheniensi de coloniâ condendâ agentem, quam ipse esset ducturus et optimis quibusque legibus instruere averet. Sermones hi igitur non, ut in *Politiâ*, justitiam et vitam beatam spectant, sed ad leges referuntur proprie, quibus optime et constituatur et regatur civitas. Quamquam abest multum, ut, missâ Ethicâ, artem nos ita Plato regnandi docuerit, quod unum postea conati sunt multi; imo vero explicandam ille Politicam ex Ethicâ atque ex interiore hominis

no-

notitiâ censuit. Sed de dialogis Platonis, ut, quod sit apud eum Politicae et Ethicae vinculum, intelligatur, haec satis; nunc quae verissime dicenda sit *vita beata*, exquiramus.

DE

DE

VITA BEATA.

Fictâ civitate optimâ, exactoque ad eam animo hominis, patuit jam nobis, longe perfectiorem esse justum hominem, quam injustum, imo vero, sano illum integroque, hunc autem aegroto corruptoque simillimum esse: nec vero affirmare dubitamus, justi conditionem longe esse, quam injusti, beatiorem. Sed huc cum pervenerimus, ait Socrates, ecce! in speculam veluti quamdam escendimus, unde non tantum optimam illam rempublicam conspicere, sed adsequi etiam licet, quemadmodum corrumpantur civitates atque ad pessimam conditionem delabantur. Age igitur, inquit, huc accede, o Glauco, ut videas, quot habeat species vitium. Cui Glauco, ego vero, inquit, sequor. Dic modo. Tum Socrates, sane cum huc escenderimus, una mihi esse videtur virtutis species, pravitatis vero innumerae; veruntamen quatuor sunt maxime, quarum mentio facienda sit. — Quomodo istud ais? — quot sunt rerumpublicarum, tot esse animi species videntur. — Quot? — quinque rerumpublicarum, quin-

quinque item animi. — Quaenam illae? — Unam esse ajo hancce, quam exposuimus: duobus autem nominibus appellari potest. Nam si inter principes civitatis unus quidam sit omnium praestantissimus, βασιλεία dicenda sit, sin autem plures, ἀριστοκρατία. — Vera narras. — Hanc unam adeo speciem esse dico, quia, sive plures gubernent, sive unus, nullus, qui ita, ut diximus, educatus eruditusque fuerit, quidquam magnopere in rei publicae legibus innovabit (1). — Et sic quidem hunc ingreditur cum adolescentibus sermonem Socrates, qui ad tyrannidem ducit, civitatis conditionem pessimam. Hinc autem comparare justam civitatem cum injustissimâ, justum hominem cum injustissimo, indeque de utriusque, et civitatis et hominis vita recte judicare licebit.

Exigitur ad optimae civitatis felicitatem earum conditio civitatum, quae corruptae sunt.

Acturus deinceps Plato de optimae civitatis in pejorem conditionem commutatione, ad Pythagoreorum exemplum rem a coeli conversionibus ac numerorum naturis ducit. Qui locus in ejus scriptis omnes omnis aevi interpretes pessime habuit, necdum satis explicitus videtur. Nobis, cum ipsam maxime interpretari Platonis philosophiam studeamus,

(1) *De Rep.* IV. 445. C. ad finem.

mus, illud potissimum animadvertendum est, repeti ab eo commutationem illam proxime cum a musicae atque institutionis puerilis neglectu, tum etiam inde, quod genera hominum, quae in perfecta republica recte erant distincta, commiscentur. Musas igitur haec continuo dicentes inducit: nos iccirco negligere custodes incipient, musicam non, ut decet, neque gymnasticam curantes: unde ἀμουσότεροι fient juvenes nostri. Inde autem principes constituentur negligentiores, quam decet, ad recte discernendum, quibus gerundis rebus singuli cives naturâ sint apti: quo neglecto, omnia in civitate perturbentur necesse est. (1)

De timocratia et viro timocratico.

Aristocratiae, quam optimam dixit Plato civitatem, proxime accedit de ejus sententiâ timocratia: utriusque autem discrimen ut recte perspiciatur, de perfectâ illâ republica hoc item tenendum nobis est. Qui defendunt eam et regunt, custodes ac magistratus, hos noluit ipsos rei familiari consulere; caeteros jussit cives victui eorum prospicere: tum vero universis voluit cum opes, tum uxores etiam et liberos communes esse. In quibus placitis multa, fateor, occurrunt absurda naturaeque humanae repugnantia, propterea quidem, quod ad *civilem*

ea

(1) *De Rep.* VIII. 546. E. — 547. A.

ea hominum statum accommodavit; sed hoc ille spectabat in primis, ut ita una esset civitas nec singulorum diversis studiis in partes distraheretur, tum vero sic sperabat fore, ut cives se invicem tamquam fratres diligerent, natu majores tamquam *parentes* revererentur et pueros ut *filios* ipsi suos paterno amore complecterentur. Qualem hominum societatem, sed sejunctam a *civili* vita et *moralem*, posse exsistere et res loquitur et historia post Platonem docuit. Talis enim exstitit per religionem Christianam communis hominum civitas, animorum consensu divinorumque auctoritate praeceptorum juncta et stabilita. Sed his ita de optima Platonis republica monitis, assequimur jam facile cum hujus et timocratiae comparationem, tum etiam, quemadmodum illa apud Platonem in hanc commutetur. Neglecto, ait, civium discrimine naturali, confusisque ita hominum generibus, *ferreum* et *aeneum* ad quaestum, agrorumque et domorum possessionem ferentur, *aureum* vero et *argenteum*, quippe naturâ nil eorum appetentia, ad virtutem rectamque conditionem tendent. Orto igitur tumultu ac seditione, in medium convenient, ut agros atque domos privatim possideant; illis vero, qui antea ab iis privabantur tamquam liberi, amici et nutritores, in servitutem redactis et loco accolarum et ministrorum habitis, ipsi belli atque custodiae illorum curam gerant. Hinc videtur mutatio oriri et erit hic reipublicae status inter aristocratiam et oligarchiam medius aliquis. Quamobrem imitabitur partim pri-

orem

orem civitatem, partim oligarchiam, habebit autem item proprium quid. Et priorem quidem in eo imitabitur, quod principes honorabuntur, et milites ab agricultura mechanicisque artibus abstinebunt, et communia fient convivia, gymnasticique ludi et belli certamina frequentabuntur. Proprium autem hoc habebit, quod sapientes non ad principatum admittet, sed homines θυμοειδεῖς eosque, qui belli magis, quam pacis amantes sint. Caeterum erunt in hac civitate cives pecuniarum appetentes, ut in oligarchiis, quippe οὐχ ὑπὸ πειθοῦς, ἀλλ' ὑπὸ βίας πεπαιδευμένοι, διὰ τὸ τῆς ἀληθινῆς Μούσης τῆς μετὰ λόγων τε καὶ φιλοσοφίας ἠμεληκέναι, καὶ πρεσβυτέρως γυμναστικὴν μουσικῆς τετιμηκέναι· *non persuasione, sed vi educati, propterea, quod Musam veram, quae cum sermonibus et philosophia conjuncta est, neglexerunt, magisque ac potius gymnasticam, quam musicam, honoraverunt.* Erit igitur respublica haec e bono maloque mixta. (1)

Mirum cui forte videatur hoc civitatum genus. Nam per totam antiquitatem nil est oligarchiâ, democratiâ et tyrannide frequentius; *timocratiam* vero quis, uno excepto Platone, memoravit? Videtur sane Plato nominis auctor fuisse: nam dubitat quaeritque apud eum Socrates, quemadmodum nuncupanda civitas illa videatur. Spectavit nempe Cretensem et Lacedaemoniam, quam utramque a sua civitate peculiari nomine distinguere studebat. Hae

(1) *De Rep.* VIII. 547. B. — 548. C.

Hae ipsius aetate optimae habebantur, ut et ipse affirmat et Xenophontis exemplum docet, qui vix quidquam in politicis, praeter Lacedaemoniorum instituta, laudare solebat. Plato vero in utraque, maximeque in Lacedaemoniâ, ut ex his locis intelligitur, cum morum duritiem, tum belli studium reprehendit vehementer, persecutusque, quae hic inchoaverat, in opere *de Legibus* est. Quod maxime videtur tenendum, si opus illud recte velimus intelligere. Sic factum, ut in dialogo Cliniae Cretensi et Megillo Lacedaemonio tertiam adjungeret personam, hospitem Atheniensem, quo semet ipsum significasse videtur; universam autem disputationem a Cretensium ac Lacedaemoniorum legibus duceret, quibus vir ille Atticus, Atticâ urbanitate, humaniores leges opponeret. Hinc explicandum item est, quare choris, praeter Musas et Apollinem, Bacchum adjecerit, qui vini usu morum temperaret asperitatem: tum vero fusam illic instituerit de musicâ, hujusque artis ad humanitatem efficaciâ disputationem. Sit sane operae pretium, haec porro persequi; sed nobis jam timocraticae illi civitati comparandus vir timocraticus est.

Nam, uti optimam Plato civitatem, quam aristocratiam appellabat, finxit, ut exigeret ad eam virum bonum et justum (1), eodem consilio haec tradidit de timocratia sive Spartanorum republica, ut virum scilicet, qui ab optimo proxime abesset, ad

(1) *Rep.* IV. 544. E.

ad ejus speciem informaret. Audiamus igitur Socratem, sic de eo disserentem. Quis jam, quaerit, secundum hanc rempublicam vir? quomodo exsistit et qualis est? Hic Adimantus, oculis in fratrem conversis, reor eum equidem, inquit, Glauconi huic nostro, quod contentionem et ambitionem attinet, haud dissimilem esse. Tum Socrates, fortasse, reponit, hac in re ei similis est, veruntamen in aliis non item. — Quibus in rebus? — Contumaciorem sane eum esse necesse est et a musica quodammodo alieniorem, musicae tamen cupidum (1); et audiendi quidem studiosum, dicendi vero peritum nequaquam. Et erit adversus servos quosdam agrestis hujusmodi vir, haud servos despiciens, quemadmodum vir recte eruditus, erga liberos autem erit mitis: erga principes quidem obediens maxime, sed et principatus et honorum avidior, oportere existimans non arte dicendi vel alia quavis simili facultate, sed rebus bellicis civilibusque excellere et caeteris praeesse, cum sit et gymnasticae et venationis admodum studiosus. Caeterum pecunias iste in juventute contemnit, quo vero senescit magis, eo magis pecunias diliget, quod avarae naturae particeps, neque integer sit ad virtutem, quia optimo custode caret. Est au-

(1) Prava distinctione conturbata haec sunt. Legitur enim: αὐθαδέςερόν τε δεῖ αὐτὸν εἶναι καὶ ὑποαμουσότερον· φιλόμουσον δὲ καὶ φιλήκοον μὲν, ῥητορικὸν δὲ οὐδαμῶς. Distingue, ut fecit Ficinus: — ὑποαμουσότερον, φιλόμουσον δὲ· καὶ φιλ.

autem custos ille λόγος, μουσικῇ κεκραμένος· ὃς μόνος ἐγγενόμενος, σωτὴρ ἀρετῆς διὰ βίου ἐνοικεῖ τῷ ἔχοντι· (1) *ratio, musicâ temperata; quae sola cum adest, per omnem vitam, ei, qui ipsam tenet, virtutis insidet conservatrix* (2).

Talis igitur juvenis timocraticus, i. e. timocraticae civitati similis est. Sed quo interius Plato optimae naturae corruptionem indaget, illamque ab ipsis initiis deducat, exigit eam ad optimae civitatis corruptionem. Fit talis fere, ait Socrates, juvenis ille, quandoquidem patrem habet bonum, sed qui in civitate non bene gubernata habitans, honores, principatus ac judicia fugit; matrem vero, quae indignatur, quoties maritum videt horum omnium, itemque pecuniarum, negligentiorem. Facile haec filio dicit, ignavum ipsi patrem esse nimiumque remissum et alia, quae de talibus garrire mulieres consueverunt. Talia item famuli pueris in aurem dicunt, et si quem viderint vel pecunias patri debentem, quem ipse non in jus vocat, vel in aliis peccantem, edicunt puero, si quando vir evadat, omnes tales ulciscatur, virque magis sit, quam pater exstiterit. Caeterum domo item egressus puer, his non dissimilia audit videtque: homines nempe, qui in civitate suarum rerum satagunt, stolidos vocari et parvi pendi, qui vero sua negligunt,

(1) Non negligenda lectio est, quam secutus Ficinus videtur, ἐνοικεῖ τῷ ἄρχοντι. Vertit enim: *per omnem vitam virtutem in eo, qui praeest, servat.* (2) *De Rep.* VIII. 548. E.

gunt, honorari laudarique. Quum haec igitur adolescentulus audit videtque, rursusque patris percipit sermones, *ἑλκόμενος ὑπ' ἀμφοτέρων τούτων, τοῦ μὲν πατρὸς αὐτοῦ τὸ λογιστικὸν ἐν τῇ ψυχῇ ἄρδοντός τε καὶ αὔξοντος, τῶν δὲ ἄλλων τό τε ἐπιθυμητικὸν καὶ τὸ θυμοειδὲς, τὴν ἐν αὐτῷ ἀρχὴν παρέδωκε τῷ μέσῳ τε καὶ φιλονείκῳ καὶ θυμοειδεῖ· καὶ ἐγένετο ὑψηλόφρων καὶ φιλότιμος ἀνήρ· ab his utrisque attractus, quum pater in ipsius animo r a t i o n e m, caeteri vero c u p i d i t a t e m atque. i r a m fovent augentque, animi sui imperium mediae illi facultati, contentiosae atque iracundae tradit, fitque vir elato animo ac gloriae cupidus.* (1)

Animadvertimus facile in legendis hisce curam diligentiamque Platonis, qua hominem illum exploravit: idemque nobis deinceps, ubi de viro oligarchico, democratico et tyrannico agit, apparebit. Erat scilicet in omni hac disputatione princeps ejus consilium, non, ut civitatum conditionem, sed ut hominis naturam indagaret. Inde enim maxime quaestionem de justitia ac felicitate explicandam esse arbitrabatur. Attendendum autem nobis in primis est, respexisse in his philosophum potissimum tria illa, quae in animo hominis repererat, *τὸν λόγον, τὸ θυμοειδὲς* et tertium *τὸ ἐπιθυμητικόν.* In optimo homine sic ea esse temperata demonstraverat, ut suum singula peragerent: gubernaret animum ratio, submissae rationi essent cupiditates, *θυμὸς* vero sive

τὸ

(1) *De Rep.* VIII. 548. E. — 550. B.

τὸ θυμοειδὲς, quo rectius et compescerentur et rationi servirent cupiditates, rationem adjuvaret. Sic demum hominem dixerat secum ipsum consensurum esse ac bonum justumque futurum. In his autem nos docet, quemadmodum, demto hoc trium illorum consensu et velut concentu, ad pejorem identidem conditionem delabatur homo. Idem vero magis etiam patebit nobis, ubi ad philosophi de oligarchico viro disquisitionem pervenerimus. Sed primum de oligarchia agendum.

De oligarchia et viro oligarchico.

Appellavit hanc Plato civitatem, in qua pauci quidam summam rerum tenerent, qui opibus praecellerent caeteris, talem omnino, qualem nos vulgo vocare aristocratiam solemus. (1) Paucis eam sic describit: τὴν ἀπὸ τιμημάτων πολιτείαν, ἐν ᾗ οἱ μὲν πλούσιοι ἄρχουσι, πένησι δὲ οὐ μέτεστιν ἀρχῆς. (2) Quaerentem autem continuo Socratem facit, quemadmodum haec e timocratiâ oriatur. Est illud autem, inquit, vel coeco manifestum. Scilicet, τὸ ταμιεῖον ἐκεῖνο ἑκάστῳ χρυσίου πληρούμενον ἀπόλλυσι τὴν τοιαύτην πολιτείαν· *aerarium illud cujusque auro plenum, perdit talem rempublicam.* Nam primum novos sumtus reperiunt atque illuc contorquent le-

(1) V. Lusac. *Orat. de Socr. cive* in *Animadv.* (2) *De Rep.* VIII. 550. C.

leges: tum de augendis divitiis aemulantur secum invicem et concertant. Quo vero majore in civitate honore divitiae ac divites habentur, eo minore habentur virtus et boni cives. Ἀσκεῖται scilicet τὸ ἀεὶ τιμώμενον, ἀμελεῖται δὲ τὸ ἀτιμαζόμενον. Itaque divites ad magistratus evehuntur, pauperes contemnuntur. Hinc damna oriuntur gravissima. Non enim rerum periti, sed divitiis excellentes civitatem gubernant: non una manet civitas, sed exsistunt duae, altera divitum, pauperum altera, sibi invicem inimicae: vix bellum suscipere principes audent, plebem armatam magis, quam hostes, reformidantes: tum vero, quod gravissimum malum est, ut cuique licet sua omnia alienare, ita sunt qui haec acquirant; unde turba exsistit cum mendicorum, tum maleficorum. Talis igitur civitas est paucorum imperio subjecta et tot habet, forte alia item, mala. (1)

Suspicari hoc loco licet, denuo respexisse Platonem Lacedaemoniorum rempublicam, non prouti antea e Lycurgi legibus fuerat, sed qualis ipsius aevo esse coeperat. Nam opum divitiarumque studium Spartam, post bellum in primis Peloponnesium, invasisse, et historia docet et aliis locis Plato commemorat. Caeterum quadrant plane in Spartanae reipublicae conversionem corruptionemque, quae hoc nostro loco Socrates de oligarchia monet. Veruntamen universe respexisse Pla-

(1) *De Rep.* VIII. 550. D. — 552. E.

Plato illas Graeciae civitates videtur, in quibus per opes maxime iter ad honores patebat, tum proprie, ut mihi quidem videtur, Phoenicias civitates, inque his maxime Carthaginem, ubi diserte prodit Aristoteles, πλουτινδὴν, non ἀριστινδὴν res administratas esse. Divitiarum certe cupiditatem Plato Phoenicibus tribuit potissimum, ut e loco, quem jam adduximus, patet. Τὸ φιλοχρήματον, ὃ περὶ τούς τε Φοίνικας εἶναι καὶ τοὺς κατὰ Αἴγυπτον φαίη τις ἂν οὐχ ἥκιστα. (1) Sed oligarchiam sic nobis Plato descripsit, quo interius oligarchici, quem vocat, viri vitia exploraret. Illuc igitur progredimur.

De hoc item videndum, ait Socrates, quemadmodum fiat et qualis sit. Sic igitur ex ambitioso illo fieri solet, ubi patris istiusmodi filius, primum imitatus eum, deinde videt ex culmine dignitatis prolapsum, in judicium ab insidiatoribus deductum, a calumniatoribus circumventum, tum morte condemnatum vel in exsilium ejectum, famâ omnino et bonis spoliatum. Haec igitur intuitus ille ac perpessus, amisso patrimonio, propter formidinem confestim, credo, ἐπὶ κεφαλὴν ὠθεῖ ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ ἐν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ φιλοτιμίαν τε καὶ τὸ θυμοειδὲς ἐκεῖνο· *ex animi sui throno et ambitionem illam et irae impetum dejicit*, tum humilior propter paupertatem factus, sese ad quaestum convertit et angusto admodum animo parce vivens, se-

(1) *De Rep.* IV. 435. E.

seque in obeundo negotio vexans, pecunias colligit. Ἆρ' οὐκ οἴει τὸν τοιοῦτον τότε εἰς μὲν τὸν θρόνον ἐκεῖνον τὸ ἐπιθυμητικόν τε καὶ φιλοχρήματον ἐγκαθίζειν, καὶ μέγαν βασιλέα ποιεῖν ἐν ἑαυτῷ, τιάρας τε καὶ στρεπτοὺς καὶ ἀκινάκας παραζωννύντα; *nonne putas hujuscemodi hominem in illo tunc animi throno cupiditatem atque avaritiam positurum, atque hanc, regis Persici instar, diademate, fimbriis, ense exornaturum?* Τὸ δέ γε, οἶμαι, λογιστικόν τε καὶ θυμοειδὲς χαμαὶ ἔνθεν καὶ ἔνθεν παρακαθίσας ὑπ' ἐκείνῳ καὶ καταδουλωσάμενος· *rationem autem, credo, et irae impetum humi hic illic depositum, servire huic cogit*, nihilque aliud inquirere sinit ac considerare, nisi unde e paucioribus pecuniis quam plurimae efficiantur, ut, praeter divitias et divites, nihil colat. Haec est φιλοτίμου νέου in φιλοχρήματον commutatio. (1)

Neglecta fere a philosophis est tota haec hominis apud Platonem in pejorem conditionem conversio. Nec mirum. Nam agi hoc loco unice de civitatum conversionibus videbatur: vix attendebatur iccirco, quidquid de hominis animo ejusque commutationibus occurrebat. Sunt autem reapse hae animi humani commutationes princeps harum disquisitionum argumentum. Ad *ethicam* enim proprie, non ad *politicam* totum hoc, ut vidimus, philosophi opus refertur. Et dici vix potest, quantâ ille diligentiâ naturaeque humanae perspicientiâ hominis ad vitia iter

(1) *De Rep.* VIII. 553. A. — 554. E.

iter exploraverit ac declaraverit. Summam habet, ut animadvertere jam coepimus, trium illorum, quae homini insunt, λογιστικοῦ, θυμοειδοῦς et ἐπιθυμητικοῦ, rationem, quae in aristocratico sive bono justoque homine consentiunt, in timocratico autem et oligarchico turbantur, ut in animo ipsorum veluti seditiones oriantur. Tum vero iter illud hominis ad vitia omnemque pravitatem attendamus diligenter. Fit ille primum, ut timocraticus iste, *superbus* atque *ambitiosus*, ὑψηλόφρων καὶ φιλότιμος ἀνήρ. (1) Dominari in eo τὸ θυμοειδὲς incipit, ut minus, quam par est, ratio auctoritatis habeat: excitantur cupiditates etiam, quibus gloriam unice et auctoritatem appetit. Sunt haec praeclarissimorum etiam virorum vitia, in quibus feruntur facile; verum vitia sunt tamen, iisdemque animus proclivis ad omnem pravitatem fit. (2) Nam, quod e civitatis timocraticae in oligarchiam conversione patet, cupiditates hac viâ a gloriae studio ad auri sacram famem convertuntur: quo accidit, ut θυμοειδὲς illud, quod excitare hominem ad generosa facinora solebat, solis inserviat cupiditatibus explendis, quae opibus inhiant, et nihil habent cum generositate atque animi magnitudine commune. Et vero efficitur simul, ut hinc deinceps in homine nul-

(1) *De Rep.* VIII. 550. B. (2) Nostro id proverbio exprimitur: *lapsui praecedit superbia.* Sed communis haec omnis est antiquitatis sententia: quamobrem Deus occurrit illic fere, nil magis in homine puniens, quam superbiam. V. Alb. de Jongh, *Disp. de Herodoti philosophia* p. 52.

nullum non cupiditatum genus excitetur, isque tandem, omni spretâ rationis auctoritate, nec quidquam habens ἐν τῷ θυμοειδεῖ praesidii, totus a cupiditatibus, et pervicacissimis quidem illis ac prorsus effrenatis, pendeat ac regatur. Verum hoc ut nobis demonstraret Plato, ad democratiam et tyrannidem animum nostrum convertendum censuit. Nos igitur pergamus illuc.

De democratia et viro democratico.

Oritur, ait, ex oligarchiâ democratia propter insatiabilem divitiarum cupiditatem. Nam, ut divites sunt, qui tali civitati praesunt, ita hi juvenes facile sinunt patrimonium suum negligere, ut emtionibus ac foenoribus eorum acquirentes bona, opulentiores etiam atque honoratiores fiant. Sic reddunt illos molles, delicatos, socordes, voluptatibus ac doloribus succumbentes. Fit autem, ut pauperes, ad hanc abjecti conditionem, divitum illorum luxum non ferentes, vel ipsi vel aliunde auxilia nacti seditiones moveant. In quibus si vicerint, statim democratia exsistit. Est autem illa hujusmodi. Liberi erunt omnes, libertatisque erit et παῤῥησίας plena civitas: licebit adeo unicuique id quod vult peragere. Quocirca pulcerrima videbitur haec reipublicae conditio, quippe quae perquam varia continet hominum genera. Porro divina illic erit civium vita, cum neque cogaris magistra-

ti-

tibus fungi, si vel maxime possis, neque parere, si nolis, neque bellum gerere aliis bellum gerentibus, neque pacem agere agentibus aliis, nisi id placeat: imo vero, si qua te lex imperare vetet ac sententias ferre, nihilominus et imperes et sententias feras in judicio, modo hoc tibi visum fuerit. Quid autem de lenitate erga damnatos dicam? Homines in hac civitate videmus vel morte vel exsilio condemnatos, nihilominus urbem incolere ac prodire in medium, et saepe, quasi nemo id videat aut curet, herois instar per urbem incedere. Sic igitur suavissima erit haec respublica, *ἰσότητα τινὰ ὁμοίως ἴσοις τε καὶ ἀνίσοις διανέμουσα· aequalitatem quandam similiter aequalibus inaequalibusque distribuens.* (1)

Sit sane ita, prouti diximus: *hominem* in disquisitionibus hisce magis, quam *civitatem* resque civiles exploraverit philosophus: veruntamen, quod hanc attinet oligarchiae in democratiam conversionem, etiamsi hoc unum habuisset consilium, ut eam e verissimae politicae principiis adumbraret, rem sane perficere accuratius non potuisset. Cavendum autem, ne reprehensam exagitatamque a Platone democratiam putemus, qualis a Solone fuerat Athenis constituta ac deinceps ab optimis quibusque oratoribus Atticis, ab ipso Demosthene, laudata est ac commendata. Ipse eam in *Menexeno* celebravit. (2) De conversionibus hoc loco civitatum

a

(1) *De Rep.* VIII. 555. B. — 558. C. (2) *Menex.* 238.

a meliore ad pejorem conditionem agit: respicit igitur Atticae quidem reipublicae democratiam, verum eâ maxime conditione, qua suâ erat aetate. Quod ubi attenderimus, quadrare nobis haec democratici imperii descriptio in civitates omnes et regna videbitur, in quibus, spretâ auctoritate legum ac sursum deorsumque versatis omnibus, unam cuncti insano studio et ardore libertatem crepant. Accuratissime autem traditâ et veluti in tabula expressâ Atticae democratiae conditione, quam *admodum* sibi *notam* Glauco dicit, ad virum jam pergit Socrates, huic civitati similem, describendum. Quem sane locum attentius legisse, si interius explorare animi humani cupiditatumque rationem velimus, non pigebit.

Sic igitur pergit Socrates. Vide jam, inquit, quis talis vir sit: vel primum, prouti in republica fecimus, investigandum est, quonam pacto exsistat. Avari atque oligarchici patris filius primum quidem cupiditates coërcebit, quae non necessariae sunt, quo magis opes cumulet: idem vero, ubi, parca ac rudi ratione educatus, aliorum voluptates luxuriemque attendere ac degustare coeperit, facile totus commutabitur. Continuo repugnabit sibimet ipse, quum alio tempore patris, alio luxuriosorum hominum vita eum teneat: tum vero, subeuntibus adolescentis animum, rudem plane et doctrinâ vacuum, nullis non voluptatibus, cupiditates tandem *κατέλαβον τὴν τῆς ψυχῆς ἀκρόπολιν*, *arcem illic ceperint*. Quodsi ab amicis subsidium subinde aliquod la-

laboranti animo submittatur, *κλεισάντες οἱ ἀλαζόνες λόγοι τὰς τοῦ βασιλικοῦ τείχους ἐν αὐτῷ πύλας*, *superbae petulantesque rationes*, *clausis regii in eo muri portis*, neque subsidium admittunt neque legatos, privatorum senum monita, excipiunt, sed ipsae proelio superant: et pudorem quidem appellantes *stoliditatem*, in exsilium mittunt, temperantiam vero *ignaviam* appellantes conviciantesque ejiciunt, modestiam quoque in moribus et in sumtibus moderationem, tamquam *rusticitatem* et *illiberalitatem*, penitus detestantur ac fugant: ipsae vero cum nullis non futilibus cupiditatibus invalescunt. Post haec petulantiam, licentiam, prodigalitatem, impudentiam ingenti catervâ coronatas deducunt, extollentes illas applaudentesque: petulantiam *ingenuam educationem*, licentiam *libertatem*, prodigalitatem *magnificentiam*, impudentiam *fortitudinem* vocantes. Sic transit juvenis ad dissolutam prorsus licentiam, et vitam agit huic morum mutationi consentaneam. (1)

Quod diximus, ethicam proprie contineri *Politiâ* Platonis, talem autem illam esse, qualis apud alios philosophos haud facile reperias, id, ni fallor, legendis his omnibus animoque recolendis, verissimum nobis videbitur. Quis enim unquam similem in modum ad civitatum effigiem mores hominis exegit? Sic autem effecit ille, ut, quod in civitatibus corruptis omnium in oculos incurrit, idem in

(1) *De Rep.* VIII. 558. C. — 562. A.

in animo hominis, ubi ad pejorem conditionem inclinat ac pronus deinde praecepsque proruit, luce clarius animadvertamus. Mitto, de quibus jam monui, tria illa in animo hominis, τὸ λογιστικὸν, θυμοειδὲς et ἐπιθυμητικόν: quorum in optimo viro consensum et in corrupto dissensum ac veluti tumultus et seditiones, nisi civitatum adhibita specie, tanta nobis perspicuitate docere non potuisset; quod vero animi dubitationes attinet, ubi diversis agitatur, nunc in meliorem, tum vero in deteriorem partem, studiis, illudque reapse percipit:

—— video meliora proboque,
deteriora sequor:

quo illud pacto tam nobis manifesto diligenterque potuisset demonstrare, quam uti fecit, civitate nobis ad spectandum propositâ, quae non una, sed in duas esset partes distracta? Quid? quod non solum θυμοειδές illud, quod nobis inest, *custodibus* civitatis, sed cupiditates etiam nostras *multitudini* comparavit? In seditionibus civitatum ac regnorum quid efficiat fere multitudo vilissimorumque hominum turba et colluvies, novimus: quid autem ad agitationes animi internasque seditiones cognoscendas interius, adhiberi aptius efficaciusque potest, quam civitas tumultibus agitata? Nec vero finxit ingenio Plato hanc animi cum civitate comparationem: reposita est in nullius non linguae vocibus dictionibusque, quae a civitatibus ductae ad animi motus diversos significandos adhiber-

bentur. Illud autem pondum commemoravi, quod in his praecipuum est, expressam ita a Platone esse, certe effici plane ex ejus civitatum descriptione posse, verissimam cum civitatis tum hominis *libertatem.* Quod ut percipiamus animo, tyrannidem deinceps virumque ei similem, ut exstat in *Politia*, contemplari juvabit. Primum vero de democratiae in hanc pessimam civitatem conversione agamus.

Democratiae in tyrannidem conversio.

Recte hoc vidit philosophus, illud ipsum, quod in civitatibus maximo habetur loco, ubi nimium est, ad ejus lapsum et perniciem evalescere. Nonne eodem fere modo, sic pergit apud eum Socrates, ex democratia tyrannis, quo ex oligarchia democratia, exsistit? Illic nempe nimia divitiarum cupiditas democratiam progenuit: similiter hic nimius libertatis ardor tyrannidis caussa est. Fit autem illud, cum inexplebiles populi fauces exaruerunt libertatis siti, malisque usus ille ministris, non modice temperatam, sed nimis meracam libertatem sitiens hauserit; tum magistratus et principes, nisi valde lenes et remissi sint, et large sibi libertatem ministrent, insequitur, insimulat, arguit: praepotentes, reges, tyrannos vocat. Eos autem, qui in magistratu privatorum similes esse velint, ferunt laudibus et mactant honoribus, ut necesse sit, in ejus-

ejusmodi republica plena libertatis esse omnia: ut et privata domus omnis vacet dominatione, et hoc malum usque ad bestias perveniat: denique ut pater filium metuat, filius patrem negligat: absit omnis pudor, ut plane liberi sint: nihil intersit, civis sit an peregrinus: magister ut discipulos metuat et iis blandiatur: spernantque discipuli magistros: adolescentes ut senum sibi pondus assumant, senes autem ad ludum adolescentium descendant, ne sint iis odiosi ac graves. Ex quo fit, ut etiam servi se liberius gerant: uxores eodem jure sint, quo viri; quin tantâ libertate canes etiam et equi, aselli denique, liberi sint, sic incurrant, ut iis de via decedendum sit. Ergo ex hac infinita licentiâ hoc oritur, ut ita fastidiosae mollesque mentes evadant civium, ut, si minima vis adhibeatur imperii, irascantur et perferre nequeant: ex quo leges quoque incipiunt negligere, ut plane sine ullo domino sint. Haec igitur egregia illa et pulcra respublica est, ex qua tyrannis nascitur. Scilicet *ἡ ἄγαν ἐλευθερία ἔοικεν οὐκ εἰς ἄλλό τι ἢ εἰς ἄγαν δουλείαν μεταβάλλειν καὶ ἰδιώτῃ καὶ πόλει*, *nimia libertas haud in aliud quid videtur, quam nimiam in servitutem abire, tam privato homini, quam civitati.* (1)

Quid efficerent in civitatibus tyrannides, animadvertere facile Plato cum Athenis, tum aliis in rebus publicis Graeciae, tum in primis Syracusis potuit. Illud vero unice philosophiae debuit, ut hoc modo ori-

(1) *De Rep.* VIII. 562. A. — 564. A. Cf. Cic. *de Rep.* I. 43.

originem earum ortumque e re contrariâ, e nimiâ libertate, duceret. Quod viderat jam quodammodo politicae ille apud Graecos non minus, quam historiae parens, Herodotus. (1) Idem autem a Platone demum et perspectum totum est et recte explicitum. Quod sane placitum, dici non potest, quam late per omnem veterum politicam patuerit. Expressit Livius ipsa Platonis verba in hisce: *ex diutina siti nimis avide meram haurientes libertatem.* (2) Cicero autem in dialogo, quem de republica scripsit, sic inducit hac de re Scipionem dicentem, ut Latine is reddere totam Platonis sententiam enitatur. *Tum fit illud, quod apud Platonem est luculente dictum, si modo id exprimere Latine potuero: nam difficile factu est, sed conabor tamen.* (3) Sequuntur, quae nos modo in vertendo Platone usurpavimus; addit, *puto enim tibi haec esse nota.* Ad haec autem Laelius: *vero mihi*, inquit, *notissima.* Sed ut Plato haec interiori philosophiae studio debuit, ita Cicero hoc sese ex eodem fonte et maxime ex Platone hausisse confessus est, quum Romae exortâ ex iisdem caussis Caesaris tyrannide, semet ipse consolaretur. *Dabunt igitur mihi veniam mei cives vel gratiam potius habebunt, quod, cum esset in unius potestate respublica, neque ego me abdidi, neque deserui, neque afflixi, neque ita gessi, quasi homini aut temporibus iratus: neque ita por-*

(1) Herod. III. 82. Cf. Diatr. mea in *civit. antiquas* p. 71.
(2) Liv. XXXIX. c. 26. V. Ast. ad Plat. *de Rep.* VIII. 562. C. (3) Cic. *de Rep.* I. 43.

porro aut adulatus aut admiratus fortunam sum alterius, ut me meae poeniteret. Id enim ipsum a Platone philosophiaque didiceram, naturales esse quasdam conversiones rerum publicarum, ut eae tum a principibus tenerentur, tum a populis, aliquando a singulis. (1) Sed satis haec de tyrannidis origine. Disquirendum de ipsâ hac pessima est civitatis conditione.

De tyrannide.

Uti in hac infinita omnium licentia calumniae, accusationes, lites ac contentiones oriuntur, consuevit populus unum aliquem sui defensorem creare, eumque ut servatorem laudare, sibique praeficere. Accidit autem, ut is primum quidem faveat arrideatque cunctis, deinde vero, ut ab insidiis inimicorum tutus sit, custodes quosdam corporis expetat, ut salvus ipsis sit populi auxiliator. Dant autem illi, *δείσαντες μὲν ὕπερ ἐκείνου, θαῤῥήσαντες δὲ ὕπερ ἑαυτῶν, de illo solliciti, de semet ipsis autem securi.* Ille vero, quo magis auctoritatem sustentet, bella fere movet, ut duce atque imperatore populus indigeat. Porro attendere eum oportet, quis in civitate fortis, quis magnanimus, quis prudens, quis dives sit. Hos scilicet metuit, nec vivit tranquille, donec universos summoverit. Talis felicissima est illa civitatis conditio, quae tyran-

(1) *De Divin* II. 2.

rannica vocatur. Nempe ὁ δῆμος φεύγων καπνὸν δουλείας ἐλευθέρων, εἰς πῦρ δούλων δεσποτείας ἂν ἐμπεπτωκὼς εἴη, ἀντὶ τῆς πολλῆς ἐκείνης καὶ ἀκαίρου ἐλευθερίας τὴν χαλεπωτάτην τε καὶ πικροτάτην δούλων δουλείαν μεταμπισχόμενος· *populus servitutis liberorum hominum fugiens fumum, in flammam servorum dominationis incidit, loco ingentis illius et importunae libertatis durissimam acerbissimamque servorum servitutem subiens.* (1)

Non est in veterum philosophorum politicâ locus, qui tam fuse ab ipsis est tamque accurate expositus, quam locus hic de tyrannide. Quod ex antiquarum conditione rerumpublicarum, quae omnes tandem in tyrannides abierunt, intelligitur facile. Cavendum iccirco in primis arbitrabantur, ne quis in civitate novas res moliretur, imo vero, ne vel paullisper se quis prae civibus suis efferret: unde ostracismus, petalismus, similia apud veteres instituta, eo spectantia maxime, ne oriretur in civitate tyrannis: tum etiam existimatio et gloria tyrannicidarum, in quorum honorem statuae poni solebant. Itaque Cicero aemulatus fere esse cum Platone videtur, ubi tyranni imaginem adumbrat. *Tyrannus*, ait, *quo neque tetrius neque foedius nec dîs hominibusque invisius animal ullum cogitari potest: qui, quamquam figurâ est hominis, morum tamen immanitate vastissimas vincit belluas. Quis enim hunc hominem rite dixerit, qui sibi cum suis ci-*

(1) *De Rep.* VIII. 565. C. — 569. C.

civibus, qui denique cum omni hominum genere nullam juris communionem, nullam humanitatis societatem velit? (1) Sed ex iisdem illis, quae veteres de hoc pessimo civitatis statu monuerunt, ipsa etiam, quam significamus, rerumpublicarum *ratio* et *natura*, quae proprie fuerit, effici potest: efficitur in primis, quam esse verissimam veteres *libertatem civilem* existimaverint. Cicero civitatem, in qua tyrannis obtinet, non tantum male se habere, intusque peste laborare, sed *nullam* esse, affirmat: nam ubicumque nulla habetur legum aut justitiae, sed unius unice viri ratio, illic rempublicam, i. e. *rem populi* desiderari. Quo magis patet, ad rationem propriam civitatum, imo vero ad earum naturam pertinere, quod posuit Plato et Cicero inculcat fere, τὰ φίλων κοινὰ, communia esse omnibus omnia debere: quod non solum ad suffragiorum jus, sed universe ad legum jurisque aequabilitatem refertur. Itaque per tyrannides perierunt civitates antiquae, floruerunt vero et viguerunt hac juris communione. Quod rite vidit Sosicles apud Herodotum, ac reapse Athenae in utramque partem cum aetate Pisistrati et Pisistratidarum, tum post expertae sunt. In concione sociorum Lacedaemonii suadebant, ut, quo infirmior redderetur respublica Atheniensium, Hippias iis redderetur; Sosicles vero, imo vero, ajebat, coelum sub terram subibit et terra supra coelum erit sub-

(1) Cic. *de Rep.* II. 26.

sublimis, hominesque habitabunt in mari, et pisces domicilium occupabunt hominum, quando vos quidem, Lacedaemonii, juris aequabilitate sublata, tyrannides in civitates reducere paratis: quo nihil est in hominibus iniquius, nihil sceleratius. (1)

Illud scilicet recte perspiciebant illi, labefactari in civitatibus, tyrannide exortâ, civium vim, restitutâ vero et auctoritate legum et aequalitate, vigorem simul civibus restitui. Quod autem verissimam, quam diximus, civium in civitatibus antiquis libertatem attinet, ex nullâ re illa magis, quam ex hac Platonicâ tyrannidis descriptione patet. Tantum abest, ut ista sit, quam in democraticis civitatibus crepant omnes, ut haec ad communem omnium servitutem tendat: imo vero, quo longius ab istâ distat, quoque arctius cum legum ac magistratuum obedientia conjuncta est, eo rectius appellari *verissima civitatis libertas* potest. Et hinc quidem quae vero item nomine *hominis* dicenda *libertas* sit, efficitur: quod quo nobis manifestius fiat, tyrannidi jam comparemus pessimum hominum, virum tyrannicum.

De viro tyrannico. Qua ratione fit?

Uti e democratia tyrannis, ita e democratico viro tyrannicus fit. In hac autem disquisitione Pla-

(1) Herod. V. 91. Cf. Diatr. p. 65.

Plato cupiditates esse accurate distinguendas censuit. Quum de ratione quaerebatur, quemadmodum ex oligarchico homine democraticus oriretur, in necessarias illas et non necessarias divisit: hic autem non necessarias in παρανομοὺς, quae possunt coërceri, et ἰσχυροτέρας *vehementiores*, distinguit. Vehementiores hasce tales esse maxime dicit, quales in somnis subinde excitantur, quando reliqua pars animi, quae rationis est particeps ac mansueta obtinetque principatum, obdormivit; illa autem, quae immanis est ac fera, vel vino vel cibo repleta, trepidat abactoque somno longius procedere studet suoque ingenio satisfacere; tum vero haec nil non facere sustinet. Omnia huic visa objiciuntur, mente ac ratione vacua, ut aut cum matre corpus miscere videatur, aut cum quovis alio vel homine vel deo, saepe belluâ: atque etiam trucidare aliquem et impie cruentare, multaque facere impure atque tetrè cum temeritate atque impudentiâ. Patet hinc, quam vehemens, quam immane, quam dirum cupiditatum genus homini insit: id maxime animadvertendum, ubi ortum tyrannici viri consideramus. Finge juvenem, democratici viri filium, similiter atque ipsius patrem, multis variisque cupiditatibus agitatum: primum quidem in omnes partes distrahetur: deinde vero, quum tyrannidis fautores adolescentem existimaverint non alia posse ratione contineri, *amorem* ei quemdam indere nituntur, προςάτην τῶν ἀργῶν καὶ τὰ ἕτοιμα διανεμομένων ἐπιθυμιῶν, praesidem otiosorum atque libi-

bidinem illi subministrantium desideriorum. Ubi vero susurrantes circa ipsum cupiditates caeterae, refertae nidore, unguentis, coronis ac mero, coaugent aluntque desiderium illud, tum jam hic animi praeses furit omnino dementiâque fervet, ac stipatus inde satellitibus stimuloque percitus, si quas intra se frugales et verecundas opiniones cupiditatesque offenderit, protinus exstirpat expellitque, donec temperantiam omnem animo ejecerit seque nova insania repleverit. Hanc ob caussam amor *tyrannus* dictus olim est. (1)

In his Plato, uti cernimus, iter hominis ad vitia omnemque pravitatem absolvit tandem. Quo in negotio quid amoris illo, quem describit, furore spectaverit, e *Phaedro* et *Symposio* intelligitur. Πάνδημος est iste scilicet, qui hominem sic ad turpissima, ut οὐράνιος ad pulcerrima quaeque et honestissima, adducit. Idem autem ille vilis abjectusque amor, ut in *Phaedro* poëtica est ratione descriptus, ita hîc philosophâ hacce de naturâ humanâ disquisitione, efficitur, qualis sit proprie, quamque vim ad caeteras cupiditates omnes incendendas totumque hominem et regendum tyranni instar et penitus corrumpendum, habeat. Quo magis ethicae locum philosophus, qui est de virtutibus ac vitiis maximeque de animi depravatione, plene tractasse videtur. Sed in vita potissimum tyrannici viri hic stimulus amoris apparet: quod, age, describat nobis deinceps Socrates.

(1) *De Rep.* IX. 571. A. — 573. B.

Vita viri tyrannici.

Fit igitur, ait, hunc in modum talis vir. Qui autem eo pervenerunt, festis, comessationibus, congressibus, scortis caeterisque hujusmodi omnibus indulgent, *ὧν ἂν Ἔρως τύραννος ἔνδον οἰκῶν διακυβερνᾷ τὰ τῆς ψυχῆς ἅπαντα· quorum tyrannus Amor, intus animi incolens penetralia, regit omnia.* Itaque multae dies noctesque vehementes cupiditates, multorum indigae, pullulant. Cito igitur, si qui proventus exstiterint, consumuntur. Post haec utique foenora et patrimonii dissipatio. Ubi vero deficiunt omnia, necesse est cupiditates vociferari atque conqueri, quae quidem frequentes ardentesque in animo delitescunt; *αὐτοὺς* (1) *δ' ὥςπερ ὑπὸ κέντρων ἐλαυνομένους, τῶν τε ἄλλων ἐπιθυμιῶν, καὶ διαφερόντως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἔρωτος, πάσαις ταῖς ἄλλαις, ὥςπερ δορυφόροις, ἡγουμένου, οἰςρᾷν· ipsos autem, veluti stimulis quibusdam agitatos, cum caeteris libidinibus, tum ipso praesertim Amore, qui reliquis omnibus, tanquam dux, praeest, in furorem adigi*, efferrique ad explorandum, si quis quidquam possideat, quod vel fraude surripi vel vi eripi possit. Hinc furta, hinc rapinae, hinc crimina et flagitia, ut ausint adeo et domi parentes verberibus caedere et foris magistratus laedere, ipsa adeo Deorum templa ac sacra violare. (2)

Quae vero nomine dicenda in civitate libertas sit,

e

(1) Sic legendum pro τοὺς videtur. (2) *De Rep.* IX. 573. C. — 576. B.

e tyrannide, ut descripta a Platone est, effici in primis posse, animadvertimus; ex hac autem tyrannici viri descriptione non minus, credo, quae hominis, sive, ut nos loquimur, *moralis* sit libertas, intelligitur. Ethicae apud nos doctores hominem esse dicunt naturam moralem, quippe moralis libertatis participem: et recte quidem illi, quo magis inde efficiant, posse semet ipsum corrigere ac perficere hominem. Ego vero non ausim id universe de hominum genere usurpare. Nam pauci admodum, si rem rite perspexerimus, reapse liberi sunt: caeteri libertate morali carent. Regi enim sese a cupiditatibus libidinibusque suis ita patiuntur, ut prorsus sint iis submissi. Nec vero id vehementissimis tantum vilissimisque cupiditatibus tribuendum est; similiter imperium in nos exercent ac dominantur plane cum minus abjecta honestioraque studia, tum opiniones praejudicatae. Ilis autem quis tandem mortalium est, qui plane se liberum possit praedicare? Quamobrem non magis libera, quam sapiens aut perfecta natura, homo dicendus est, quippe non magis libertatis moralis, quam sapientiae ac perfectionis particeps. Et vero tyrannicus iste homo belluae est potius, praedae inhiantis suae suique impotentis prorsus, quam liberae naturae similis. Quodsi quaerimus, quemadmodum fieri homo libertatis moralis particeps possit, ab hoc in primis immani ferissimoque viro conjectura petenda est, ut, quae justi sit viri conditio, assequamur. Prouti in illo omni aucto-

ri-

ritate destituta ratio est, atque, ad hanc ferme delendam, τὸ θυμοειδὲς vi suâ τὸ ἐπιθυμητικὸν juvat ac corroborat, ita in hoc submissae rationi cupiditates sunt, imperat ratio, opemque ei θυμὸς affert ad animum totum recte gubernandum. Hic autem ille est, qui verissime demum dici libera natura, *homo liber*, possit, quemque omnes imitari, qui libertatis moralis participes esse cupiunt, oportet. Talis scilicet Socratica illa est αὐταρκεία, imo αὐτοκρατεία, quam praeclare in *Menexeno* descripsit Plato. Ὅτῳ γὰρ ἀνδρὶ εἰς ἑαυτὸν ἀνήρτηται πάντα τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν φέροντα ἢ ἐγγὺς τούτου, καὶ μὴ ἐν ἄλλοις ἀνθρώποις αἰωρεῖται ἐξ ὧν ἢ εὖ ἢ κακῶς πραξάντων πλανᾶσθαι ἠνάγκασται καὶ τἀκείνου, τούτῳ ἄριστα παρεσκεύασται ζῆν· οὗτός ἐστιν ὁ σώφρων καὶ οὗτος ὁ ἀνδρεῖος καὶ φρόνιμος· οὗτος γιγνομένων χρημάτων καὶ παίδων καὶ διαφθειρομένων, μάλιστα πείσεται τῇ παροιμίᾳ· οὔτε γὰρ χαίρων οὔτε λυπούμενος ἄγαν φανήσεται διὰ τὸ αὑτῷ πεποιθέναι. (1) Quem locum diserte expressit Cicero: *nam cui viro ex se apta sunt omnia, quae ad beate vivendum ferunt, nec suspensa aliorum aut bono casu, aut contrario, pendere ex alterius eventis et errare coguntur, huic optime vivendi ratio comparata est: hic est ille moderatus, hic fortis, hic sapiens, hic et nascentibus et cadentibus cum reliquis commodis, tum maxime liberis, parebit et obediet praecepto illi veteri:*

Neque enim laetabitur umquam, nec moerebit nimis,
Quod semper in se ipso omnem spem reponet sui. (2)

Sed

(1) *Menex.* 247. E. (2) Cic. Tuscul. V. 12.

Sed explorata ita in omnem partem, adhibenda in primis civitatum imagine, natura humana, accedendum eo tandem existimat Socrates, quo omnis haec tetendit disputatio, ut, quae justitiae sit ac vitae beatae ratio, exquiramus. Qua de re ut pronunciari aliquando recte vereque possit, justissimum tandem virum cum injustissimo committit.

Uter tandem beatior? Justusne ille, an omnium hic hominum injustissimus, tyrannicus vir?

Illud continuo tenendum censet Socrates, non speciem externam, sed interiorem conditionem justi injustique viri considerandam esse. Si tyrannicam civitatem, inquit, cognoscere velimus, non ejus speciem admirabimur, ad solum tyrannum respicientes aut ad eos paucos, qui cum eo rerum potiti sunt; sed, ut decet, omnem penitus civitatem ingressi, lustrabimus singula et ad cuncta conversis oculis, feremus sententiam. Pariter ad virum tyrannicum cognoscendum, illi permittendum judicium, qui cogitatione se possit in hominis mentem insinuare, ejusque mores interius perspicere: non, qui, ut pueri solent, exteriora intuens obstupescat, quum tyrannicam illam adspicit pompam et magnificentiam, ad quam illi sese apud eos, qui externa spectant, effingunt. (1) Quibus dictis, judicium Socrates cum Adimanto utriusque cum civita-

ta-

(1) *De Rep.* IX. 576. D.

tatis, tum viri, instituit. Principio rogat, *liberam* civitatem tyrannicam dices, an *servam?* — Maxime omnium servam. — Veruntamen in ea dominos et liberos animadvertis. — Animadverto; sed exiguum est istud: universum vero in ipsâ, et praestantissimum genus, turpiter est et misere servum. — Quodsi vir civitati similis est, pariter ejus animus illiberalitatis ac servitutis erit plena, ac probabile est, eas animi partes in illo servire, quae praestantissimae sunt, exilem vero partem, ignavissimam et dementissimam, dominari. — Omnino. — Quid igitur? *δούλην ἢ ἐλευθέραν τὴν τοιαύτην φήσεις εἶναι ψυχήν; servum an liberum esse dices talem animum?* — Servum. — Atqui serva et tyranno subdita civitas minime, quae vult, agit. — Minime. — Sic autem animus tyrannicus minime, quae vult, efficiet; *ὑπὸ δὲ οἴστρου ἀεὶ ἑλκομένη βίᾳ, ταραχῆς καὶ μεταμελείας μεστὴ ἔσται· sed stimulo semper percitus violento, perturbatione poenitentiaque redundabit.* Huc igitur et ad caetera, quae his conjuncta sunt, respiciens, nonne et civitatem et virum longe miserrimâ esse conditione dicis? — Dico equidem. (1)

Hinc porro Socrates de singulorum, quos descripsit, virorum conditione agit, instituitque de iis, ac si in ludis chororum praemii reportandi caussa concertassent, solemne judicium. Age, ait, Adimante, quemadmodum judex omnia conspiciens, de singulis judicat, ita tu jam profer, qui tuo judi-

(1) *De Rep.* IX. 577. B. — 578. B.

dicio primus felicitate, qui secundus sit: caeterosque deinceps judica, *βασιλικὸν, τιμοκρατικὸν, ὀλιγαρχικὸν, δημοκρατικὸν, τυραννικόν.* — Haud sane difficile hoc judicium est: uti enim ingressi sunt, sic ego eos, tamquam choros, virtute ac pravitate, felicitate ac contrario, comparo inter se et judico. — Praeconemne igitur conducemus, an ego pronunciabo, *ὅτι ὁ Ἀρίστωνος υἱὸς τὸν ἄριστόν τε καὶ δικαιότατον, εὐδαιμονέστατον ἔκρινε· τοῦτον δ' εἶναι τὸν βασιλικώτατον καὶ βασιλεύοντα αὐτοῦ· τὸν δὲ κάκιστόν τε καὶ ἀδικώτατον, ἀθλιώτατον· τοῦτον δ' αὖ τυγχάνειν ὄντα, ὃς ἂν τυραννικώτατος ὢν, ἑαυτοῦ τε ὅτι μάλιστα τυραννῇ καὶ τῆς πόλεως· Aristonis filium virum optimum et justissimum esse judicasse beatissimum: esse autem hunc hominem maxime omnium regium seque ipsum regentem; pessimum vero et iniquissimum, esse miserrimum: talem autem esse, qui maxime tyrannus sit, seque ipsum et civitatem tyrannide premat.* (1)

De utriusque hominis interna animi conditione.

Poëseos ferme Pindaricae colorem in hoc veluti athlothetarum judicio de prolatis viris agnoscimus; sed nemo haec facile, quae adduximus, tum etiam quae haec subsequuntur, diligentius legerit, quin ducta illa omnia esse videat ex interiore naturae hu-

(1) *De Rep.* IX. 580. A. — C.

humanae indagatione. Factum autem ita est, ut sponte hinc Plato justissimi viri atque injustissimi interiorem animi conditionem, imagine informandâ declararet, atque ita quidem nos de gravissimâ caussâ idoneos judices redderet. Sic enim porro apud eum Socrates. Esto, inquit, postquam huc disputando devenimus, iteremus, quae a principio dicta sunt, unde huc sumus delati: dictum autem est, injuste agere illi prodesse, qui cum perfectum in modum injustus sit, justus tamen habetur. Hac igitur de re ut recte judicemus tandem, sermone fingamus animi imaginem, ut, qui ista dixit, sciat, quid dixerit. — Qualem dicis imaginem? — Talem aliquam, qualem antiqui informarunt Chimaeram, Scyllam, Cerberum, similes, e variis formis conflatas. Finge igitur primum bestiae formam, variae admodum, et capita circumcirca multa habentis, partim mansuetorum, partim agrestium animalium, quae ipsa per se producit atque alit. Huic adjungi deinceps cum leonis, tum etiam hominis formam. Tribus autem istis extrinsecus humanam figuram circumda. Jam vero illi, qui asserit, prodesse homini injuste agere, juste vero vivere non prodesse, dicamus, eum nihil aliud asserere, ἢ λυσιτελεῖν αὐτῷ, τὸ παντοδαπὸν θηρίον εὐωχοῦντι, ποιεῖν ἰσχυρὸν καὶ τὸν λέοντα· τὸν δὲ ἄνθρωπον λιμοκτονεῖν καὶ ποιεῖν ἀσθενῆ, ὥςε ἕλκεσθαι ὅπῃ ἂν ἐκείνων ὁπότερον ἄγοι· *nisi prodesse illi, ut, bestiam illam in semet ipso multiplicem pascens, et ipsam et leonem robustiorem efficiat; hominem vero fame perire sinat at-*

atque enervet, ut propter imbecillitatem distrahatur, quocunque ipsum illa rapiunt. Quodsi contra quis statuit, utile esse juste agere, dicamus, hunc statuere, id agendum ipsi esse, *ὅθεν τοῦ ἀνθρώπου ὁ ἐντὸς ἄνθρωπος ἔϛαι ἐγκρατέϛατος· καὶ τοῦ πολυκεφάλου θρέμματος ἐπιμελήσεται, ὥϛπερ γεωργὸς, τὰ μὲν ἥμερα τρέφων καὶ τιθασσεύων, τὰ δὲ ἄγρια ἀποκωλύων φύεσθαι, ξύμμαχον ποιησάμενος τὴν τοῦ λέοντος φύσιν, καὶ κοινῇ πάντων κηδόμενος, φίλα ποιησάμενος ἀλλήλοις τε καὶ αὑτῷ, οὕτω θρέψει· ut qui intus ipsi homo inest, totum hominem, quoad ejus fieri maxime potest, regat: isque feram illam, multis capitibus insignem, coloni instar, curet, mansueta in illâ animalia alens ac fovens, ferocia vero ne increscant impediens, adhibens ad recte hoc efficiendum leonis vim ac fortitudinem: sic autem omnium curam gerens, in concordiam cunctis et invicem et secum redactis, se alat atque educet.* (1)

Quid maxime conferre ad bene beateque vivendum videtur?

Quemadmodum sit homini vivendum, ut bene beateque vivere dici possit, ex hac utriusque hominis, optimi et pessimi, specie, intelligitur. Sed non dimisit gravissimum argumentum Plato, anteaquam hanc optimam vitae rationem pluribus exposuisset. Et vero habebat ille, quae de rectâ hominis ad veram felicitatem *institutione* adderet hisce: quod

(1) *De Rep.* IX. 588. A. — 589. B.

quod philosophiae, quam colebat, unum omnium maxime conveniebat. Pergat igitur deinceps apud eum in hunc modum Socrates. Si quis, ait, quae diximus, reprehendit, placide ipsi, non enim lubens peccat, persuadeamus, sic interrogantes: nonne, o bone, et honesta vitae instituta et turpia, ob talia quaedam esse dicimus? honesta, quandoquidem homini, imo divino, quod inest homini, ferinam naturam subjiciunt: turpia autem, quod agresti, quod nobis est, mansuetum mancipant? Consentiet, necne? — Consentiet, si mihi crediderit. — Estne quis, cui prosit hac ratione injuste aurum accipere, si quidem accidit, ut, cum accipit aurum, praestantissimam sui partem ignobilissimae servire cogat? Sane, si accipiens aurum, filium suum vel filiam mancipium efficeret agrestium et improborum hominum, haudquaquam accepisse prodesset, etiamsi adeo quam plurimum esset nactus; sin vero partem sui divinissimam parti profanissimae scelestissimaeque servire cogit, nonne miser is erit, multoque majori damno suo auri muneribus corruptus, quam Eriphyle, quae, ut salutem mariti proderet, monile illud accepit? — Longe sane majore, ut ego tibi pro illo respondeam. — Nonne intemperantia propterea fere culpata est, quoniam in eâ *τὸ δεινὸν καὶ τὸ μέγα ἐκεῖνο καὶ πολυειδὲς θρέμμα πέρα τοῦ δέοντος ἀνίεται; dira illa ingensque et multiplex fera, ultra quam decet, remittitur?* Contumacia autem et insolentia nonne hanc ob caussam improbatur, quod *τὸ λεοντῶδές τε καὶ ὀφεῶδες αὔξηται καὶ συντείνηται ἀναρμόςως; leoni-*

ninum et serpentinum illud genus supra modum increscit atque invalescit? Tum etiam nonne infamem quem reddit sordida vita, *ὅταν τὶς ἀσθενὲς φύσει ἔχῃ τὸ τοῦ βελτίστου εἶδος, ὥστε μὴ ἂν δύνασθαι ἄρχειν τῶν ἐν αὐτῷ θρεμμάτων; ubi quis, quod optimum in homine est, infirmum habet, ut non possit in bestias, quae in ipso sunt, dominari?* Ergo, ut hujusmodi vir a tali quodam duce regatur, a quali optimus quisque regitur, nonne servum ipsum esse debere dicimus optimi viri, *ἔχοντος ἐν αὑτῷ τὸ θεῖον ἄρχον, qui divinum in se ipso imperatorem habet?* Praestat enim cuique, divino sapientique principi subjici, maxime quidem, si talem in se ipso habeat; si non habeat, principi exteriori: *ἵνα εἰς δύναμιν πάντες ὅμοιοι ὦμεν καὶ φίλοι, τῷ αὐτῷ κυβερνώμενοι· ut omnes simus, quoad ejus fieri potest, consimiles et amici, ab eodem principe gubernati.* Huc scilicet et *lex* respicit, cum omnibus civibus aeque consulit, et *puerorum institutio, τὸ μὴ ἐᾷν ἐλευθέρους εἶναι, ἕως ἂν ἐν αὐτοῖς, ὥσπερ ἐν πόλει πολιτείαν καταστήσωμεν, καὶ τὸ βέλτιστον θεραπεύσαντες, τῷ παρ' ἡμῖν τοιούτῳ ἀντικαταστήσωμεν φύλακα ὅμοιον καὶ ἄρχοντα ἐν αὐτῷ· καὶ τότε δὴ ἐλεύθερον ἀφίεμεν· cum eos liberos esse non sinimus, donec in iis, tamquam in civitate, rempublicam constituerimus, optimamque ipsorum partem colentes, optimâ nostri parte similem in illâ quemdam et custodem et imperantem creaverimus: tum demum eos liberos esse permittimus.* (1) Divinae hae

(1) *De Rep.* IX. 589. C. — 590. D.

hae profecto sententiae sunt, e quibus et Ciceronianum illud fluxit *pro Cluentio:* (1) *legum servi sumus ut liberi esse possimus:* et praeclarum Plutarchi prooemium, libello *de audiendis philosophis* praemissum, ubi sic alloquitur Nicandrum suum: Σὺ δὲ πολλάκις ἀκηκοὼς, ὅτι ταυτόν ἐςι τὸ ἕπεσθαι θεῷ καὶ τὸ πείθεσθαι λόγῳ, νόμιζε τὴν εἰς ἄνδρας ἐκ παίδων ἀγωγὴν, οὐκ ἀρχῆς εἶναι τοῖς εὖ Φρονοῦσιν ἀποβολὴν, ἀλλὰ μεταβολὴν ἄρχοντος, ἄντι μισθωτοῦ τινος ἢ ἀργυρωνήτου, θεῖον ἡγεμόνα τοῦ βίου λαμβάνουσι, τὸν λόγον· ᾧ τοὺς ἑπομένους ἄξιόν ἐςι μόνους ἐλευθέρους νομίζειν. Μόνοι γὰρ ἃ δεῖ βούλεσθαι μαθόντες, ὡς βούλονται ζῶσι. Ταῖς δὲ ἀπαιδεύτοις καὶ παραλόγοις ὁρμαῖς καὶ πράξεσιν ἀγεννὲς ἔνεςι καὶ μικρὸν ἐν πολλῷ τῷ μετανοοῦντι τὸ ἑκούσιον. *Tu vero, qui saepenumero audivisti, idem esse. Deum sequi et parere rationi, existimare debes, eos, qui sanâ sunt mente, ita judicare, se, quum a pueritiâ ad virilem procedunt aetatem, non abjicere imperium, sed mutare imperatorem, quum pro magistro mercede conducto aut aere emto, divinum vitae ducem accipiunt, rationem: cui qui parent, soli digni sunt qui liberi existimentur. Soli enim hi vivunt ut volunt, quippe qui, quid velle debeant, didicerunt. Ineruditae autem et rationis expertes animi incitationes atque actiones, exilem quamdam et ignobilem voluntatis libertatem, multâ cum poenitentiâ conjunctam, habent.* (2)

Ima-

(1) Cap. 53. (2) Plutarch. περὶ τοῦ ἀκούειν c. 1.

Imaginum, quibus animi naturam expressit Plato, conjunctio.

Abest parum, quin ad plenum gravissimae caussae judicium, quae justitiae sit ac felicitatis ratio, pervenerimus. Quamquam restat, quod sane perquam est grave, ut de futurâ justi viri atque injustissimi post mortem conditione dispiciamus. Sed, quo rectius et de caeteris omnibus et hoc etiam de loco, qui est de animorum immortalitate, existimemus, efficere ex omni hac nostrâ de animo disputatione, quae ejus natura sit, juvat. Comparavit animum Plato, ut ab initio vidimus, (1) cum equorum jugo ab aurigâ gubernato: fecit autem in *Phaedro*, quem juvenis, certe parum provecta aetate et juvenili ardore scripsit. Poëtarum in modum illic de animo agens, rationem aurigae, binis autem equis duplicem amorem comparavit. Pariter nempe Parmenides, poëta idem et philosophus sublimis, equorum fuerat in philosophando imagine usus. Nondum vero satis aetate illâ Plato τὸ θυμοειδὲς, quod non minus nobis, quam ratio et cupiditates, inest, et pariter a philosopho attendendum est, exploravisse videtur. Deesse igitur comparationi videatur, quod ad recte cognoscendam animi naturam requiramus. Verum, perspectâ hac-

(1) V. supra p. 21.

hacce utriusque viri, optimi et pessimi, quam in *Politia* nunc nobis ostendit, specie, supplere illud, ni fallimur, totum licebit. Nam monstrum istud, quo cupiditates animi significavit, praeter feras indomitasque, mansuetas etiam optimasque cupiditates continet: in quibus alter ille amor, in *Phaedro* a Platone et *Symposio* vehementer commendatus, insignem sane locum habet. Adjunctum autem monstro *leonem* nunc cernimus, qui rationi obediens, et feras compescere cupiditates, et mansuetis prodesse debeat, qua τοῦ θυμοειδοῦς invicta vis significatur. Id ubi attenderimus diligenter, nil erit, quod in equorum atque aurigae cum animo comparatione desideremus. Nam alteri equo illi, τῷ ὀρθῷ, τῷ εὐηνίῳ, qui, ut mansuetus, freno obediens est, non solum recti amorem, sed vim item et robur τοῦ θυμοειδοῦς tribuemus. Ita vero nihil erit, quod requirat ratio, ut nos recte gubernet. Observandum hoc duximus, ut ipsius philosophi in philosophando progressionem attenderemus: tum vero maxime, ut in hac Platonicâ animi perscrutatione vim amoris agnosceremus. Nam, ut completur perficiturque hac utriusque hominis specie, quod in *Phaedro* desideramus, ita equorum illa in *Phaedro* imago una omnium maxime animum nobis totum cognoscendum praebet. Sic enim sese res habet: nisi mansuetae honestaeque nobis inessent cupiditates, in his praesertim recti amor, amor Uranius, qui stimulo isti, quem in tyranno deprehendimus, nefarii insanique amoris contrarius est, *sponte*

M 2 haud

haud facile nostra et *lubente* ad virtutem procederemus.

De futura justissimi hominis et injustissimi post mortem conditione.

Venimus jam ad sublime in philosophiâ Platonis placitum, quod de animorum inmortalitate est; ducit enim nos illuc deinceps Socrates, ubi de contentione justi hominis ad virtutis reportanda praemia agit. Μέγας γὰρ, ait, ὁ ἀγὼν, ὦ φίλε Γλαύκων, μέγας, οὐχ ὅσος δοκεῖ, τὸ χρηστὸν ἢ κακὸν γενέσθαι. *Magnum est certamen, o amice Glauco, magnum et majus etiam quam videtur, bonum fieri aut malum.* Quibus subjungit, καὶ μὴν τά γε μέγιστα ἐπίχειρα ἀρετῆς καὶ προκείμενα ἆθλα οὐ διεληλύθαμεν. *Atqui maxima, quae virtuti proposita sunt, praemia non memoravimus.* Tum Glauco: ἀμήχανόν τι λέγεις μέγεθος, εἰ τῶν εἰρημένων μείζω ἐστὶν ἄλλα· *immensa dicis praemia, si qua majora sunt his, quae retulimus.* Cui Socrates: τί δ' ἂν ἔν γε ὀλίγῳ χρόνῳ μέγα γένοιτο; πᾶς γὰρ οὗτός γε ὁ ἐκ παιδὸς μέχρι πρεσβύτου χρόνος πρὸς πάντα ὀλίγος πού τις ἂν εἴη· *quid brevi in tempore esse magnum potest? nempe omne hoc a puero ad senem tempus, exiguum quiddam ad universum est.* — Imo vero nihil. — Immortalem vero rem censes brevi hoc pro tempore quidem, pro universo vero nequaquam, esse debere sollicitam? — Pro omni cer-

certe; sed quorsum haec? — Non percepisti, immortalem esse animum nostrum et nunquam perire? — Tum repente ad Socratem conversus Glauco, admiratusque, per Jovem, dicit, id ego non percepi: tu vero numquid ostendere potes? (1) Hinc Socrates ex animi naturâ, qualis ipse per se animus est, immortalem eum esse demonstrat: tum vero de vi, animo naturâ propriâ, haec subjungit. Animus, ait, qualis sit re verâ, ut assequare, non spectandus nobis est, prouti eum nunc conspicimus, communione corporis malisque aliis inquinatum, sed qualis, cum purus esset, fuerit, diligenter decet perspicere. Qui Glaucum marinum vident, non possunt facile antiquam ejus et pristinam naturam considerare, propterea, quod antiquae corporis partes partim fractae, partim contritae sunt et ab undis penitus corruptae, alienaque ei inhaerent, conchylia, alga, lapides, quibus multo magis ferae prae se fert imaginem, quam pristinae naturae speciem: sic etiam animum nos semper adspicimus, malis innumeris inquinatum. Ἀλλὰ δεῖ, ὦ Γλαύκων, ἐκεῖσε βλέπειν. — Ποῖ; — Εἰς τὴν φιλοσοφίαν αὐτῆς, καὶ ἐννοεῖν, ὧν ἅπτεται καὶ οἵων ἐφίεται ὁμιλιῶν, ὡς ξυγγενὴς οὖσα τῷ τε θείῳ καὶ ἀθανάτῳ καὶ ἀεὶ ὄντι, καὶ οἵα ἂν γένοιτο τῷ τοιούτῳ πᾶσα ἐπισπομένη, καὶ ὑπὸ ταύτης τῆς ὁρμῆς ἐκκομισθεῖσα ἐκ τοῦ πόντου, ἐν ᾧ νῦν ἐστι, καὶ περικρουσθεῖσα πέτρας τε καὶ ὄστρεα, ἃ νῦν αὐτῇ, ἅ-

(1) *De Rep.* X. 608. B. — D.

ἅτε γῆν ἑστιωμένῃ, γεηρὰ καὶ πετρώδη πολλὰ καὶ ἄγρια περιπέφυκεν ὑπὸ τῶν εὐδαιμόνων λεγομένων ἑστιάσεων· καὶ τότ᾽ ἄν τις ἴδῃ αὐτῆς τὴν ἀληθῆ φύσιν. Sed illuc oculos convertere decet, o Glauco. — Quonam? — Ad philosophiam animi, ac reputare, quaenam amplectatur et quibuscum se conjungere studeat, quippe qui cognatus sit divino, immortali, sempiterno: qualisque praeterea futurus sit, si quando totus haec sequatur atque hoc impetu et ardore eductus e pelago, in quo nunc demersus jacet, excussis lapidibus, ostreis, caeteris, quae nunc ei, tanquam terrâ pasto, terrena, lapidosa et agrestia, quae plurima inhaerescunt propter pastum illum, quem vulgo beatum vocant: tum demum quis veram animi naturam cernat. (1) Augurari nobis e divino hoc effato licet, qualis justi viri atque injusti post mortem diversa conditio futura sit; sed hinc nos jam continuo id ducamus, cujus maxime caussa omnem hanc disputationem suscepimus, num sola per se justitia ad vitam beatam sufficiat.

Absolvitur tandem de justitiâ, num sola ad beatam vitam sufficiat, judicium.

Viam nobis praeit continuo Socrates. Sic igitur, ait, justitiam vidimus, demtis praemiis et hono-

(1) *De Rep.* X. 611. B. — 612. A.

noribus, ipsam per se ipsi animo optimum esse negotium. Nunc item praemia ei tribuere licet: et prouti in superioribus, disputationis caussa, finximus, justum videri injustum, injustum autem justum: nunc dicamus, quod verissimum est, non latere Deos hominesque, num justus quis sit, an injustus. Quodsi res ita se habet, ὁ μὲν, θεοφιλὴς ἂν εἴη, ὁ δὲ, θεομισὴς, *alter carus erit Diis, invisus alter.* Τῷ δὲ θεοφιλεῖ οὐχ ὁμολογήσομεν, ὅσα γε ἀπὸ θεῶν γίγνεται, πάντα γίγνεσθαι ὡς οἷόντε ἄριστα; *Deo autem qui carus est, nonne huic fatebimur quaecunque divinitus obtingunt, omnia obtingere quam optima?* — Omnino. — Sic igitur de justo viro existimandum, sive paupertati, sive morbis, sive quibusvis eorum, quae mala videntur, obnoxius sit, huic demum et viventi et mortuo ad bonum aliquod ista conducere: οὐ γὰρ ὑπό γε θεῶν ποτὲ ἀμελεῖται ὃς ἂν προθυμεῖσθαι ἐθέλῃ δίκαιος γίγνεσθαι, καὶ ἐπιτηδεύων ἀρετὴν, εἰς ὅσον δυνατὸν ἀνθρώπῳ ὁμοιοῦσθαι θεῷ. *Non enim a Diis unquam negligitur, quicunque justus evadere, virtutisque officiis, quoad homini licet, Deo similis fieri conatur.* Apud deos igitur justo viro haec dabitur palma. Apud homines autem nonne sic evenit, si vera fateri velimus? οὐχ οἱ μὲν δεινοί τε καὶ ἄδικοι δρῶσιν ὅπερ οἱ δρομεῖς, ὅσοι ἂν θέωσιν εὖ ἀπὸ τῶν κάτω, ἀπὸ δὲ τῶν ἄνω, μή; τὸ μὲν πρῶτον ὀξέως ἀποπηδῶσι, τελευτῶντες δὲ, καταγέλαστοι γίγνονται, τὰ ὦτα ἐπὶ τῶν ὤμων ἔχοντες καὶ ἀστέφανοι ἀποτρέχοντες· οἱ δὲ τῇ ἀληθείᾳ δρομικοί,

κοὶ, εἰς τέλος ἐλθόντες, τά τε ἆθλα λαμβάνουσι καὶ ϛεφανοῦνται· οὐχ οὕτω καὶ περὶ τῶν δικαίων τοπολὺ συμβαίνει; πρὸς τὸ τέλος ἑκάϛης πράξεως καὶ ὁμιλίας καὶ τοῦ βίου εὐδοκιμοῦσί τε καὶ τὰ ἆθλα παρὰ τῶν ἀνθρώπων φέρονται; *nonne astuti homines et injusti perinde faciunt ac cursores illi, qui a carceribus currunt bene, a metâ non item? Primum celeriter exsiliunt, tandem vero risum reportant, quippe, auribus in humeros demissis, sine corona discedentes: veri autem cursores, ad finem pervenientes, praemia accipiunt ac coronantur. Nonne justis viris similiter idem ut plurimum evenit, ut in exitu cujusque actionis consuetudinisque et vitae probentur, muneraque ab hominibus referant?* (1) Haec igitur praemia sunt ac munera, quae justo viro praeter ea bona, quae ipsa in se justitia continet, a diis et hominibus tribuuntur. At eadem et numero et magnitudine nihil sunt, si cum iis comparantur, quae utrumque post vitae exitum manent. (2) Haec Socrates; nos vero, priusquam haec justo tribuamus in futurâ illâ vitâ νικητήρια, hoc ipsum nobilissimum Platonicae philosophiae placitum, quod de animorum est immortalitate, cum e fontibus ducamus, tum interpretari recte e mente et sententiâ philosophi conemur.

De

(1) Recte cum his conferre jubet Stallb. celebratissima loca Pauli apost. *Ep.* I *ad Corinth.* c. IX. 24. II. c. IV. 9. *ad Philem.* c. III. 14. (2) *De Rep.* X. 612. B. — 614. A.

De animorum immortalitate.

Illud de eo primum videtur tenendum. Ut communis omnium hodie ac vulgaris est de vitâ futurâ sententia, quippe confirmata religionis nostrae auctoritate, cujus pars princeps est, ita antiquo aevo paucorum fuit philosophorum propria. Miratur, ut modo vidimus, Glauco, ubi Socrates ejus mentionem facit. Καὶ ὃς ἐμβλέψας μοι καὶ θαυμάσας, sic Graece se locus habet, εἶπε, Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγε ἤσθημαι, ὅτι ἀθάνατος ἡμῶν ἡ ψυχὴ καὶ οὐδέποτε ἀπόλλυται· σὺ δὲ τοῦτ' ἔχεις λέγειν; Ipse adeo apud Xenophontem Socrates, ubi talis nobis occurrit, qualis reapse fuit, non quidem in dubium vocat animorum immortalitatem, imo affirmat, sed raro, nec nisi duobus locis de ea loquitur: tum vero sic loquitur, acsi eam non datâ operâ et adductis argumentis sibi persuadere conatus fuerit. (1) Primus hoc egisse Plato videtur, nec tamen ipse per se, sed conversus illuc Pythagoricae philosophiae auctoritate. Nam continebatur in illa immortalitas animorum cum doctrinâ de metempsychosi, tum poëtarum ac philosophorum effatis. Plato vero demum cum aliis conscribendis dialogis, tum maxime *Phaedone*, inde rem repetens, doctrinam in luce collocavit. Nec tamen ante Pythagoram et Platonem latuisse prorsus

(1) V. Wyttb. in *disp. de anim. immort. Opusc.* Vol. II. p. 563.

sus antiquos hoc placitum videtur. Obscure traditum in mysteriis fuerat, in quibus ad τὰ τέλεα καὶ ἐποπτικὰ referebatur, ut e Ciceronis loco, supra a nobis allato, credibile fit, ubi Attico his initiato dicit: *initia ut appellantur, ita re vera principia vitae cognovimus: neque solum cum laetitiâ vivendi rationem accepimus, sed etiam cum spe meliore moriendi.* (1) Itaque ex hoc item fonte Plato in *Phaedone* hausit, saepiusque fecit mysteriorum mentionem, ut in his v. c. καὶ κινδυνεύουσι καὶ οἱ τὰς τελετὰς ἡμῖν οὗτοι καταςήσαντες, οὐ φαῦλοί τινες εἶναι, ἀλλὰ τῷ ὄντι πάλαι αἰνίττεσθαι, ὅτι ὃς ἂν ἀμύητος καὶ ἀτέλεςος εἰς ᾅδου ἀφίκηται, ἐν βορβόρῳ κείσεται, ὁ δὲ κεκαθαρμένος τε καὶ τετελεσμένος, ἐκεῖσε ἀφικόμενος, μετὰ θεῶν οἰκήσει· *videntur item illi, qui nobis mysteria constituerunt, non contemnendi quidam esse, sed reapse olim occulte significasse, eum, qui non expiatus neque initiatus ad inferos migraverit, in luto jacere; quicunque vero purgatus atque initiatus illuc accesserit, cum Diis habitare.* (2) Plato vero poëtica haecce ad philosophiae revocavit severitatem: quod posteri in primis, recentiore aevo, factitarunt.

Deinde animadvertendum nobis de illo philosophiae loco, ut recte intelligatur, hoc est. Non simplex, ut hodie est, apud veteres erat de immortalitate animorum doctrina, sed duplex, ut animus cum ante hanc vitam fuisse, tum post hanc vi-

(1) Cic. *de Legg.* II. 14. (2) Phaedone 69. C.

vitam futurus ac sempiternus diceretur. Sic nempe distinguebant antiqui: et Plato tam in *Phaedro*, quam in *Phaedone* primum illud, tum hoc alterum demonstrat. Mirum id multis videri atque absurdum solet: nec nos defendere Platonis ac veterum sententiam sustineamus. Veruntamen factum ita est, ut eadem illa doctrina tantam, quantam vidimus, in veri philosophiam apud Platonem vim habuerit. Nam adhibita a philosopho est ad universam demonstrandam de ideis atque optima institutione doctrinam, ut efficeret inde, instaurandam esse institutione idearum, quas in superiore vita adspexissemus, memoriam, quo magis in hac vita ad pulcrum, bonum, justum, sanctum, divinum conversi denuo, ad haec exempla et philosopharemur et viveremus, tum vero etiam, ut, quae hîc essemus exorsi, in futurâ vitâ perficeremus. Unde patet, quantae amplitudinis ubertatisque hoc apud veteres placitum fuerit. Accedit autem, ut idem hocce de immortalitate placitum apud veteres ac Platonem ad *justi* proprie philosophiam pertineat. Quo magis justitiam tuerentur, ut nobis jam satis e Platone patuit et dilucidius etiam deinceps patebit, immortalem esse affirmabant animum hominis: sic enim futurum, ut nec justis, quamvis malâ, nec injustis, quamvis prosperâ fortunâ hîc essent usi, praemia et poenae deessent. Quo spectat tribunal illud divinum, quod ex antiquis fabulis Plato in *Gorgia* descripsit. (1) Et omnino, ubi accuratissi-

(1) Gorg. 523. Cf. supra Vol. II. P. I. p. 115.

sime philosophus de hoc placito agit, ibi maxime idem atque intime naturam humanam investigat. Ex amore adeo, qui naturâ nobis inest, immortalitatem animi deducit apud Platonem Diotime. Quod mihi quidem fere visum est gravissimum esse placiti argumentum, quamquam fere ab interpretibus neglectum est. Nam postquam, quid amor esset, exquisiverat divina mulier, id maxime in eo animadvertit, non solum appetitum in homine esse pulcri et boni, sed etiam hoc eum naturâ appetere, ut ea nobis diuturna et sempiterna sint. Unde efficit, amorem in nobis *immortalitatis* esse studium. Ἀναγκαῖον δὴ, ἐκ τούτου τοῦ λόγου, καὶ τῆς ἀθανασίας τὸν ἔρωτα εἶναι. (1) Quod ut Plato, ita disertius etiam postea Cicero, e gloriae appetitu, qui homini inest, probavit. (2)

Valent haec ad justam doctrinae de animorum immortalitate interpretationem: nec vero praetermittamus silentio, aliâ hanc methodo ab antiquis, certe a Platone, aliâ a recentioribus philosophis explicitam esse. Hi fere syllogismis connectendis et geometrarum more, quin etiam ad mathematicam evidentiam et ἀκρίβειαν, rem exponere et demonstrare annisi sunt: quod illi etiam, qui in primis Platonem admirabantur, ut v. c. Moses Mendeli filius, factitarunt. Plato vero, Socraticâ usus methodo, per ἐπαγωγὴν nos ad rei persuasionem du-

(1) *Symp.* 207. A. (2) *Symp.* 208. C. Cic. *pro Archia* c. 11 & 12. Cf. filii mei *Cicero* φιλοπλ. p. 194. sqq.

ducit, ut tota illa in *Phaedone* hoc de placito disputatio, quamvis partibus variisque argumentationibus distincta, una sit tamen et continua demonstratio, a specie primum et probabilitate ducta, inde autem deinceps ad rei scientiam, certe persuasionem, quasi per gradus escendens. Quo magis vituperanda illorum temeritas est, qui, singulis singulatim argumentationibus sub examen revocatis, iisdemque porro rejectis, universas rejiciunt. Totus nobis uno tenore perlegendus dialogus est, ut eum recte intelligamus ac persuasionis inde fructum de re omnium gravissimâ verum uberrimumque percipiamus. Ita fecerunt antiqui: atque inde declarandum, quare tantam lectio dialogi, quantam novimus, in principes etiam viros vim et efficacitatem habuerit. Sed hic locus nos adducit, ut, prouti modo de *Politiâ* Platonis, ita hîc de ejus *Phaedone* datâ operâ agamus.

De Platonis Phaedone.

Scripsisse hunc dialogum philosophus videtur, paullo post quam ad finem *Politiam* duxerat, certe eâ aetate, qua maxime ingenio philosophandique studio et facultate vigebat. Nam abest multum, ut, scribendo illo, Socratem nobis solummodo, quemadmodum in carcere de animorum immortalitate dixisset, tum etiam mortem subiisset, describere studeret. Fecit illud sane: et hoc agendo locum simul hunc in philosophiâ amplissimum de futurâ vi-

vita perpurgavit. Sed idem, si quid deesset in *Politiâ*, quo justitia commendaretur, id his enarrandis Socratis sermonibus perfecit. Ipsum nobis Socratem in hoc dramate sic proposuit, ut cernere in eo justum illum, eundemque sapientem, quem in *Politiâ* informaverat, videamur. Expressit hic imagine, quod illic nobis disquirendo demonstrandoque persuadere conatus fuerat. Quid dicam de Socratis in iisdem sermonibus oratione, ubi de animi prae corpore praestantiâ, de divinâ ejus naturâ ac vi, de officiis philosophi hinc ductis ac de ipsius philosophiae officio ac sublimi fine disserit? Divina haec oratio est, et postquam finem ille dicendi fecerat, ortum dicitur per longum tempus in carcere silentium, ut qui audiverant commoti penitus ac ferme perculsi essent. (1) Nos sane, his lectis, non possumus non fateri, in hoc demum dialogo Platonem, nondum vero in *Politiâ*, philosophiam justi ejusque ubertatem ac sublimitatem expressisse plane. Sed quis praeterea in scriptis Platonis dialogus est, quo tam apte, quam in hocce fecit, Pythagorae placita cum Socraticâ philosophiâ conjunxerit? Hinc autem in primis doctrinae Platonicae sublimitas ducenda videtur. In *Phaedro* exstant Pythagorica multa; sed poëtica sunt illa fere, quae primum, ut par est, et juvenili aetate admiratus Plato est: tum copiose illic de pristinâ animorum vitâ agit, futuram ejus conditionem vix at-

(1) *Phaedon*. 84. B.

attingit. In *Gorgiâ* demum et *Politiâ*, quod maturiori aetati conveniebat, futuram hanc animi conditionem diligenter descripsit: in *Phaedone* vero huc totam principum Pythagoreorum doctrinam adhibuit. Quod ex ipsa dialogi ratione intelligitur. Nam qui maxime cum Socrate sermones miscent, Cebes et Simmias, Pythagorei sunt: certe, ut ipsi fatentur, Philolaum Pythagoreum Thebis audiverant; (1) sermones autem ipsi a placito Pythagoricae scholae primario, quod est de metempsychosi, ducuntur, tum princeps in iis longeque elegantissimus locus ille est, ubi de harmonia agitur, cui animum assimilabant Pythagorei. (2) Fit ita, ut sublimitatem scholae Pythagoricae cum Socraticâ disserendi diligentiâ sic conjunctam, ut in *Phaedone* est, in aliis Platonis dialogis haud reperiamus. In hoc equidem dialogo ipsam mihi videor ingenii Platonici maturitatem agnoscere: quae non solum in philosophandi, sed etiam scribendi ratione, quam usurpavit, cernitur. In *Politiâ* scribendâ Plato rerum gravitate, quas inquirebat, occupatus abreptusque videtur, quo minus dramatis rationem constanter sequeretur. Praeclarum prooemium est, et, quamdiu sermonibus interest Thrasymachus, forma dialogi prorsus est dramatica; in proximis vero usque ad exitum operis drâma esse desinit dialogus, non est, nisi Socratis cum duobus adolescentibus illis colloquium. Non ita sese Phaedo habet. Vide-

(1) *Phaedone* 61. D. (2) Eod. 85. E.

detur Plato scribendâ Politiâ sic omnem justi philosophiam animo esse complexus, ut nunc demum aptus esset factus, qui perfectâ eam formâ traderet, et, quamvis locum in hac ipsa philosophia longe difficillimum tractaret, mira id faceret facilitate. Nec solum perfecta dici hujus dialogi forma potest; sed lubens adeo auctor scribendi difficultatem auxisse videtur, ut dialogum dialogo includeret. Primum enim Phaedonem cum Echecrate Phliunte confabulantem fecit, tum in hos sermones sic inclusit Socratis in carcere cum amicis sermones, ut perpetuus sit ad finem usque Phaedonis et Echecratis sermo. Parem quodammodo dialogi rationem in Ciceronis *de oratore* libris cernimus: in enarrandis Crassi, Antonii caeterorumque sermonibus, suum ipse cum Bruto suo sermonem, quem ab initio instituerat, continuat identidem. Hic autem in dialogis ejus omnium perfectissimus censetur.

De vita beata.

Verum, explicito in hunc modum Platonis de animorum immortalitate placito, accedendum jam nobis ad νικητήρια, justitiae virtutisque praemia est, quibus Socrates apud eum deinceps justum, sic reportatâ ab injusto, tyrannico isto viro, victoriâ, ornandum censet. Narrat igitur vetustam de Ere Armenio sive fabulam sive traditionem, qui, postquam mortuus fuerat, in vitam rediisse dicebatur, quaeque illic viderat audiveratque aperuis-

ruisse. Interfuerat solemni hominum cum bonorum tum malorum judicio, de quo ita narrabat. Postquam ex corpore exierat ipsius animus, in locum se quemdam divinum venisse, ubi duo essent terrae, totidemque coeli hiatus: vidisse autem illic judices sedentes, qui animos judicarent, ac justos quidem ad dextram in coelum escendere juberent, injustos vero ad sinistram in imam terram descendere, utrosque eorum, quae judicaverant, signa ferentes. In hunc igitur se locum venisse, cumque ad judices accessisset, illos ajebat dixisse, redire ipsum ad homines oportere, ut quae illic vidisset nunciaret. Viderat igitur per hos coeli terraeque hiatus animos latâ sententiâ abeuntes; per alteros autem hiatus redeuntes illinc animos, qui e terra escendebant, pulvere, squalore macieque confectos, qui vero e coelo descendebant, puros. Hîc autem cunctos narrabat in prato, tanquam celebri in conventu, sibi invicem obvios, complexos se mutuo fuisse ac percontatos, quae suis in regionibus vidissent, injustos quidem dolentes ac flentes, malorum memoriâ, quae sub terris essent perpessi, justos vero, qui de coelo descenderant, de deliciis retulisse infinitaeque pulcritudinis spectaculis (1). Haec Socrates: quibus alia multa adjicit, tum maxime vitarum distributionem, in qua perquam memorabilis est, quam Lachesis habet, Necessitatis filia, oratio: ψυχαὶ

ἐφή-

(1) *De Rep.* X. 614. C. — 615. A.

ἐφήμεροι, ἀρχὴ ἄλλης περιόδου θνητοῦ γένους θανατηφόρου· οὐχ ὑμᾶς δαίμων λήξεται, ἀλλ' ὑμεῖς δαίμονα αἱρήσεσθε· πρῶτος δὲ ὁ λαχὼν, πρῶτος αἱρείσθω βίον, ᾧ συνέσται ἐξ ἀνάγκης· ἀρετὴ δ' ἀδέσποτον, ἣν τιμῶν καὶ ἀτιμάζων, πλέον καὶ ἔλαττον αὐτῆς ἕκαστος ἕξει· αἰτία ἑλομένου, θεὸς ἀναίτιος. *Animi in diem viventes, novi circuitus mortalis ac letiferi generis initium adest, non vos daemon sortietur, sed vos daemonem eligetis. Cui priori sors obtigerit, prior eligat vitam. Virtus libera est, quam ut quisque magis vel coluerit vel neglexerit, ita plus ex ea vel minus nanciscetur. Culpa eligentis est, Deus culpâ vacat.* (1) Sed nobis neque haec persequenda porro, neque alia, quae his similia in aliis Platonis dialogis, maxime in *Phaedone*, exstant, memoranda describendaque videntur. Illud vero notemus, quo et fabulam hanc Plato et ipsam *Politiam* absolvit. Atque haec quidem, o Glauco, servata fabula est nec periit: nosque servabit, si ipsi paremus. Ἀλλ' ἂν ἐμοὶ πειθώμεθα, νομίζοντες ἀθάνατον τὴν ψυχὴν καὶ δυνατὴν πάντα μὲν κακὰ ἀνέχεσθαι, πάντα δὲ ἀγαθὰ, τῆς ἄνω ὁδοῦ ἀεὶ ἑξόμεθα· καὶ δικαιοσύνην μετὰ φρονήσεως παντὶ τρόπῳ ἐπιτηδεύσομεν, ἵνα καὶ ἡμῖν αὐτοῖς φίλοι ὦμεν καὶ τοῖς θεοῖς, αὐτοῦ τε μένοντες ἐνθάδε, καὶ ἐπειδὰν τὰ ἆθλα αὐτῆς κομιζώμεθα, ὥσπερ οἱ νικηφόροι περιαγειρόμενοι, καὶ ἐνθάδε, καὶ ἐν τῇ χιλιετεῖ πορείᾳ εὖ πράττωμεν. *Quodsi sermonibus meis obtemperabimus, immortalem*

(1) *De Rep.* X. 617. D.

lem futurum animum arbitrantes, quique possit et mala omnia et bona sustinere, viam, quae sursum ducit, semper tenebimus, justitiamque cum prudentiâ omni ratione colemus, ut et nobis ipsis simus et diis amici, dum hanc degimus vitam, et postquam virtutis praemia reportaverimus, sicuti qui victoriae palmam gerunt circumeuntes, et hic et in mille annorum itinere bene beateque vivamus. (1) Et, quandoquidem nos ita ad finem disquisitionum nostrarum de philosophia justi pervenimus, quo rectius eam totam perspiciamus, cum Lachesis vocem illam: *οὐχ ὑμᾶς δαίμων λήξεται, ἀλλ' ὑμεῖς δαίμονα αἱρήσεσθε·* tum vero omnium maxime dictum Socratis in *Theaeteto*, quod supra memoravimus, teneamus: *ἀλλ' οὔτ' ἀπολέσθαι τὰ κακὰ δυνατὸν, ὦ Θεόδωρε, οὔτε ἐν θεοῖς αὐτὰ ἱδρύσθαι, τὴν δὲ θνητὴν φύσιν καὶ τόνδε τὸν τόπον περιπολεῖ ἐξ ἀνάγκης· nec perire mala possunt, o Theodore, neque apud Deos sedem habere, sed necessario in mortali genere et hoc in loco versantur.* *Διὸ καὶ πειρᾶσθαι χρὴ ἐνθένδε ἐκεῖσε φεύγειν ὅτι τάχιστα· φυγὴ δὲ, ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν· ὁμοίωσις δὲ, δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως γενέσθαι. Quapropter opera nobis danda est, ut hinc illuc fugiamus quam celerrime. Fuga autem est, ut Deo fiamus, quoad ejus fieri possit, similes: Deo autem similes nos efficit justitia vitaeque sanctitas cum sapientia conjunc-*

(1) *De Rep.* X. fine.

juncta. (1) Haec nempe apud Platonem ratio est, qua homo et sibimet ipsi consulit et verae particeps fieri felicitatis potest.

(1) Theaet. 176. A.

PLA-

PLATONIS

DE REBUS DIVINIS

EFFATA.

> Ὀυκοῦν ἀγαθὸς ὅ γε θεὸς τῷ ὄντι τε καὶ λεκτέον οὕτω; — Τί μήν;

Quod diximus in superioris exordio disquisitionis, instaurandam hac in primis aetate nostrâ philosophiam Socraticam et Platonicam esse, pertinet illud ad veri et magis etiam ad justi philosophiam cum emendandam apud nos, tum firmis fundamentis stabiliendam; sed longe omnium maxime huc spectat, ut religio aliquando nostra cum verâ philosophiâ concilietur. Quod ut optarunt magis, quam sperare ausi sunt majores nostri, ita nostra aetas reapse consequi summâ ope nititur. Nam, qualiscunque tandem sit hodie philosophiae conditio, abhorrent omnes a proterviâ illâ ac petulantiâ, qua superioris saeculi philosophi despicere religionem nostram, imo irridere ei solebant. *Fortia ingenia*, quae tum celebrabantur, acsi sibimet ipsa sufficerent,

rent, ac suis viribus valerent satis, ut aliunde requirerent nihil, nunc vix memorantur. Illorum adeo multi, qui ab istâ scilicet fortitudine proxime absunt, effata tamen sua sacrae doctrinae nostrae cum auctoritate confirmare, tum specie ac colore commendare student. Quae cum ita sint, non committendum nobis est, ut ignorari a plerisque Socraticae ac Platonicae philosophiae vim ac praestantiam sinamus. Ab hac enim unâ maxime exspectare, quam omnes desiderare atque expetere videntur, *verae philosophiae cum verâ religione conjunctionem*, licet. Quamobrem nobis, quod adhuc egimus, id nunc praesertim in hoc tractando argumento agendum erit, ut scribendo prodesse aetati nostrae, gravissimisque ejus caussis prospicere, quoad ejus fieri potest, nitamur.

Philosophiae sancti divinique, ut apud Platonem est, principia.

Escendimus ad fastigium doctrinae Platonicae. Nam, ut pulcri philosophia nobis introitus fuit, quo aditus recluderetur ad regnum veritatis ac virtutis, ita nunc, posteaquam in veri justique philosophiâ satis, ut videtur, diu, ad eam recte percipiendam, versati sumus, hinc nobis tandem ad initiationis hujus nostrae *τὰ τέλεα καὶ ἐποπτικὰ* escendendum est. Nec tamen sic existimare nos decet, quasi nova hic omnia contemplaturi simus. Est haec ad-

admirabilis quaedam philosophiae Platonicae simplicitas, ut, quae praecesserunt, praeparent nos fere ad proxima intelligenda: quae vero subsequuntur, superiora illustrent: caeterum vix quidquam occurrat, quod non quodammodo speratum exspectatumque fuerit. Quod nos, ni fallimur, perpetuo in disquisitionibus nostris reapse experti sumus. Nam, prouti ille, qui in pulcri philosophiâ nos tenuit, Diotimae de via ad pulcrum ipsum per se conspiciendum sermo, aptos nos fecit, qui veri, *αὐτοῦ τοῦ ὄντος*, et vero *justi* vim adsequeremur, ita tota nostra deinceps de vero et justo disputatio eo apud nos valuit, ut et totum sermonem illum et vero pulcri vim ejusque cum vero et justo necessitudinem interius perspiceremus. Et pariter nunc nobis et singula et universa, quae adhuc vidimus, sufficient, certe proderunt quam plurimum, ad Platonis de rebus divinis effata intelligenda recte. Naturae haec ratio est, in qua apta sibique congrua sunt omnia, nil nobis novum inexspectatumque accidit, sed transitu facillimo lenissimoque et singula et universa conjuncta apparent. Quid? quod revertimur hîc sponte ad ipsum de animo prooemium, quod tamquam *τηλαυγὲς πρόσωπον* toti philosophiae praemisit Plato? Continebat illud pristinam animi, anteaquam hoc corpus induerat, conditionem praeclaram, ut deos secutus, in loco *ὑπερουρανίῳ* pulcerrimo spectaculo, ipsâ spectandâ et pulcri et boni et justi, imo sancti divinique perfectâ specie frueretur. Quam animi pristinam, imo naturalem con-

conditionem si illic perspexerimus recte, hic divinum ejus indolem rationemque, qua, philosophiae ductu, illuc, unde lapsus est, reduci debeat, ut a Platone demonstrata est, adsequi facillime poterimus. Nec vero, ubi hic nobis de divinâ naturâ, de mundi opifice, de rerum naturâ, in primisque de animi prae corpore praestantia agendum erit, novum id nobis planeque inexspectatum accidet. Latent in omnibus nostris disquisitionibus superioribus harum rerum omnium principia. Verum nos, paratos ita ad interiora illa sacra contemplanda, eoque jam procedentes escendentesque, ut jam jam attigisse philosophiae sancti divinique, ut apud Platonem est, principia videamur, ecce! avocant denuo, ut adhuc fecerunt fere, sophistae ac philosophi, illud nunc maxime usurpantes, quo aliquoties jam aures nostrae personuerunt, nec sanctum esse nec divinum quidquam, ipsam adeo divinam naturam ejusque in nos providentiam nullam esse. Quibus accedunt, ut assolent, poëtae, non negantes illi quidem, esse Deos, sed hos nobis eâ specie proponentes, ut nihil habere cum sancto et divino commune videantur. Utrosque autem mittere, anteaquam, quid maxime sibi velint, cognoverimus, non licet. Imo vero, quo nos ipsi magis cavere a temeritate philosophorum istorum atque a vulgi superstitione, quam poëtis debet, didicerimus, eo tutius faciliusque iter nos nostrum persequemur. Ergo, age, quid dicant utrique illi, in primisque philosophi, audiamus.

Phi-

Philosophorum de diis ac divina providentiâ placita.

Incidimus inscii, o Megille et Clinia, — sic Hospes Atheniensis apud Platonem — in mirabilem sermonem. Cui Clinias, quem maxime dicis? — Illum, qui a multis habetur omnium sermonum sapientissimus. — Dic manifestius. — Dicunt nonnulli, *ὡς πάντα ἐςὶ τὰ πράγματα γιγνόμενα καὶ γενόμενα καὶ γενησόμενα, τὰ μὲν, φύσει, τὰ δὲ, τυχῃ, τὰ δὲ διὰ τέχνην· res omnes, quae fiunt, quae factae sunt quaeque fient, partim naturâ, partim fortunâ, partim per artem fieri.* Maxima quaeque, ajunt, et pulcerrima naturam ac fortunam efficere, minora vero artem: hanc autem, acceptâ a naturâ maximorum principumque operum generatione, fingere ac fabricari minora omnia, quae *artificiosa* fere dicuntur. Veluti ignem dicunt, aquam, terram, aërem naturâ esse et fortunâ, arte autem nihil horum: his facta esse terram, solem, lunam, sidera, fortunâque, quo unumquodque vis sua impulit, singula singulis, frigida calidis, sicca humidis, mollia duris, omnino contraria contrariis, convenisse ac necessaria temperata fuisse. Hoc pacto coelum totum et quae in eo sunt omnia, animalia quoque et plantas fuisse producta: non per mentem, neque per Deum aliquem, neque per artem, sed naturâ, ut diximus, et for-

tu-

tunâ. Artem postea ex his factam, mortalem ex mortalibus, ludicra quaedam negotia genuisse, veritatis quidem non magnopere participia, sed simulacra quaedam sibi ipsis cognata, qualia pictura, musica, caeteraeque artes his similes generant. Si quae vero artes serium aliquid faciunt, eas esse, quae vim suam cum natura communicant: qualis est medicina, agricultura, gymnastica. Civilem praeterea prudentiam, ajunt, parvâ quadam parte cum naturâ, magnâ vero cum arte convenire, atque ita universam legislationem non naturâ, sed arte, cujus non vera sunt decreta, constare. Deos scilicet isti, non naturâ esse ajunt, sed arte et legibus quibusdam informari. (1) Hic Clinias, qualem tu tandem, o hospes, sermonem enarrasti, quantamque juvenum pestem et publice civitatibus et privatim domibus illatam!

Haec igitur philosophorum de Diis placita Platonis aetate celebrabantur maxime: quibus alii sic repugnabant, ut esse Deos ponerent, sed simul ut nullam esse eorum in rerum naturam et nosmet ipsos providentiam, contenderent. Nobis vero, anteaquam iis puriorem quandam sanioremque doctrinam apponamus, quae in Platonis exstat philosophiâ, poëtae item antiqui considerandi sunt, quorum in carminibus Dii mirâ informantur specie, ut a sancto divinoque, quod in primis quaerimus, prorsus abhorrere videantur.

De

(1) *De Legg.* 888. D. — 889. E.

De poëtarum ratione, qua Deos nobis in carminibus informarunt.

Excitandus hîc nobis denuo est Glauconis in *Politia* sermo, ubi, quo plenius Socrates justitiam vindicet, poetarum inepta commemorat de Diis effata, quibus moti adolescentes injustitiam facile justitiae praeferunt. (1) Dicat, ait, aliquis: in contemnendâ justitiâ Deos latere non possumus nec impedire, quo minus nos poenis afficiant. Nos vero reponamus: atqui, si non sint Dii vel res humanas non curent, nobis non curandum, ut lateamus illos; sin adsint atque homines regant, id non aliunde, nisi e poëtarum carminibus cognovimus: dicunt autem iidem, posse Deos sacrificiis suavibusque precibus ac muneribus flecti. Quibus vel utrumque credendum est vel neutrum. Si credendum, injuste agere licet, si modo ex ipsâ rapinâ Diis sacrificia offeramus. Nam, si justi sumus, illaesi quidem a Diis erimus, sed lucra, quae per injustitiam comparantur, respuemus: injusti vero, divitias parabimus, sceleribusque perpetratis, illos precibus flectentes, poenâ liberabimur. Nec vero dicat quis: apud inferos poenas dabimus eorum, quae hîc injuste commiserimus: scilicet, o bone, respondebimus, expiationes pro peccatis commis-

(1) Cf. supra p. 45—47.

missis multum valent, exorabilesque Dii sunt, ut maximae civitates affirmant ac Deorum filii, poëtae. (1)

De superstitione.

Memorandis hisce poetarum effatis, descripsit nobis Plato abjectam simul, quae ipsius aetate grassabatur, superstitionem: a qua ne nostrum quidem aevum, quamvis optimae religionis luce illustratum, abhorret plane. Incidimus autem ita mente et cogitatione in nulla non superstitionis genera, in quibus sunt, quae vitam hominum conturbent plane, quippe vanis contenta divinationibus. *Instat enim*, sic Cicero de hac superstitionis ratione, *et urget*, *et*, *quo te cumque verteris*, *persequitur: sive tu vatem*, *sive tu omen audieris*, *sive immolaris*, *sive avem adspexeris: si Chaldaeum*, *si haruspicem videris: si fulserit*, *si tonuerit*, *si tactum aliquid erit de coelo: si ostenti simile natum factumve quippiam: quorum necesse est plerumque aliquid eveniat: ut nunquam liceat quietâ mente consistere. Perfugium videtur omnium laborum et sollicitudinum esse somnus; at ex eo ipso plurimae curae metusque nascuntur: qui quidem ipsi per se minus valerent et magis contemnerentur*, *nisi somniorum patrocinium philosophi suscepissent.* (2) Quo magis apponenda his omnibus Platonis doctrina videtur, quae ex ipso hominis animo ducta, illuc nos, ni fallimur, adducet ali-quan-

(1) *De Rep.* II. 365. D. — 366. B. (2) Cic. *de divin.* II. 72.

quando, quo per omnes has de pulcro, de vero, deque justo disquisitiones constanter tetendimus, id est, ad sanum quoddam de rebus divinis judicium. Hinc Cicero ut profecerat quam plurimum, ita optimas quasque duxit de puriore religione sententias, quas in libris *de natura Deorum* ac *de divinatione* prodidit, ut, his ad finem perductis, sic scriberet. *Explodatur haec quoque somniorum divinatio pariter cum ceteris. Nam, ut vere loquamur, superstitio fusa per gentes, oppressit omnium fere animos, atque hominum imbecillitatem occupavit: quod et in iis libris dictum est, qui sunt de natura Deorum, et hac disputatione id maxime egimus. Multum enim et nobismet ipsis et nostris profuturi videbamur, si eam funditus sustulissemus.* (1) Addit his autem, quod Socraticae plane et Platonicae philosophiae convenit. *Nec vero (id enim diligenter intelligi volo) superstitione tollendâ religio tollitur. Nam et majorum instituta tueri sacris caerimoniisque retinendis, sapientis est, et esse praestantem aliquam aeternamque naturam, et eam suspiciendam admirandamque hominum generi, pulcritudo mundi ordoque rerum coelestium cogit confiteri. Quamobrem, ut religio propaganda etiam est, quae est juncta cum cognitione naturae, sic superstitionis stirpes omnes ejiciendae.* (2) Nos autem, ut in exponendâ philosophiâ sancti, sicuti proditum in Platonis scriptis est, ordine progrediamur, ab ejus principio ordiamur.

De

(1) Cic. eod. l. (2) Cic. eod. l.

De sancti divinique studio, homini naturâ insito.

Divina est, ut in sublimi philosophiae prooemio, quod *Phaedro* continetur, nos docuit Plato, animi humani indoles. Nam, anteaquam hoc corpus indueret, versatus in Deorum choris est, ubi una cum illis puram intaminatamque veritatem in coeli culmine spectaret: quo factum, ut, exclusus deinde, propter rerum sensibilium appetitum, sacris hisce omnium maximis, desideraret ea tamen, quippe naturâ ipse suâ veritatis rerumque sanctarum ac divinarum cupidus. (1) Respondet prooemio ipsa Platonis philosophia, uti exposita ab eo in *Phaedone* est. Nam, missâ ratione poëticâ, demonstrat illic philosophus, nil aliud esse discere, nisi reminisci, quod ex eadem illâ superiore animi vitâ repetit. Hîc autem, divinam esse animi indolem, adhibita ejus cum corpore comparatione, datâ operâ efficit. Duo, ait Socrates illic, rerum genera ponamus, alterum visibilium, invisibilium alterum, quorum hoc eodem se semper modo habeat, illud numquam eodem. Invisibili animus similior est, visibili corpus. Animus enim quoties ad considerandum cognoscendumque aliquid corpus ejusque sensus tamquam socios assumit, toties trahitur a corpore ad ea, quae nunquam eodem modo sunt, va-

(1) V. supra Vol. I. p. 87. sqq.

vagatur incertus ac perturbatur et quasi ebrius vacillat. *Ὅταν δέ γε αὐτὴ καθ' αὑτὴν σκοπῇ, ἐκεῖσε οἴχεται εἰς τὸ καθαρόν τε καὶ ἀεὶ ὂν καὶ ἀθάνατον καὶ ὡσαύτως ἔχον· καὶ, ὡς συγγενὴς οὖσα αὐτοῦ, ἀεὶ μετ' ἐκείνου γίγνεται, ὅτάν περ αὐτὴ καθ' αὑτὴν γένηται·* *Quoties vero animus per semet ipsum cogitat, illuc tendit, ad purum, sempiternum, immortale, semper eodem modo se habens: et tamquam ipsius cognatus semper inhaeret illi, quoties ipse redierit in seipsum.* Unde nemo non efficit sponte, similiorem animum esse ei, quod semper eodem se modo habet, quam rebus mutabilibus. Sed huc item specta: quamdiu in eodem sunt animus et corpus, hoc quidem servire natura jubet, illum vero praeesse atque dominari. Quamobrem nonne divino animus, corpus vero mortali simile esse videatur? Ex his igitur omnibus colligamus, *τῷ μὲν θείῳ καὶ ἀθανάτῳ καὶ νοητῷ καὶ μονοειδεῖ καὶ ἀδιαλύτῳ καὶ ἀεὶ ὡσαύτως καὶ κατὰ ταυτὰ ἔχοντι ἑαυτῷ, ὁμοιότατον εἶναι ψυχήν· divino, immortali, intelligibili, uniformi, indissolubili, semper eodem modo et secundum eadem seipsum habenti, animum esse simillimum;* humano vero, mortali, non intelligibili, multiformi, dissolubili, nunquam eodem modo se habenti, simillimum esse corpus. (1)

Haud facile quis, opinor, lectis hisce riteque perspectis, dubitabit, undenam Plato philosophiae sancti principium duxerit. Non finxit ille, ut poste-

(1) *Phaedone* 79. A. – 80. B.

terioris aevi philosophis placuit, Deum continuo, e cujus, quam informasset, naturâ omnem repeteret explicaretque rerum divinarum doctrinam. Modestius Plato: utque philosophum decebat, e Socraticâ schola profectum, semet ipsum, i. e. animum hominis cognoscere studuit, quo magis ex ejus naturâ atque indole, non, quid esset Deus, efficeret continuo pronunciaretque, sed ad divinae naturae cognitionem sensim paulatimque progrederetur. Sic autem philosophiae non posuit pro arbitrio principia quaedam, quibus, tamquam fundamentis, doctrinae aedificium superstrueret, sed summo ejus principio ex ipsâ *hominis* naturâ, e sancti divinique studio, quod nobis inest, ducto, facile simimet ipse viam aperuit, qua apte deinceps ad sanctum divinumque procederet, ut tandem aliquando in *Timaeo* sublimia illa de Deo, tamquam mundi opifice et gubernatore, effata ederet. Haec via quaenam sit, proximum est ut inquiramus: erit autem nobis ad hoc in primis argumentum recte tractandum, summa discernendi diligentia adhibenda.

Philosophiae Platonicae via, qua nos ad sanctum divinumque evehit.

Haud praeclare profecto de philosophia Platonis meriti sunt, qui, aliquot post eum saeculis, ipsius placita cum alia, tum maxime de sanctitate hominis cum novitiorum Pythagoreorum placitis con-

confunderent. Horum factum intempestivo dogmatum conciliandorum studio est, ut et corrumperetur prorsus doctrina Platonis et salutaris homini, quae nata erat, religio, quippe commixta cum illâ et alienâ sic specie prodiens, vi suâ magnam partem destitueretur. Quamobrem nos, in ipso jam disquisitionum nostrarum exordio, cavendum esse ab hac hominum perversitate etiam atque etiam monuimus. (1)

Corruptioni doctrinae suae ipse videtur Plato ansam praebuisse. Nam in *Phaedone*, ubi divinam animi naturam celebrat, sic sprevisse eum et corpus et res omnes corporeas dixeris, ut potuerit hinc facile posteriorum philosophorum, ut Porphyrii, Jamblichi, similium, imo monachorum et anachoretarum disciplina exsistere. Statuit illic adeo, vitam philosophi *θανατοῦ μελετὴν*, *mortis meditationem*, sive, ad moriendum exercitationem quandam esse. Hoc autem placito quid esse efficacius ad tristem illam excitandam homineque indignam *de abstinentiâ* doctrinam potuit? Sed, quo rem rectius dijudicemus, ipsa haec *Phaedonis* loca et legamus et recte interpretari conemur.

De germani philosophi vita.

Placitum continuo in hoc dialogo profert Socrates, quod et caeteris, qui in carcere adsunt, et Sim-

(1) Vol. I. p. 80 sqq.

Simmiae in primis ac Cebeti mirum accidit, *mori praestare, quam vivere.* Nam Simmiae mandaverat, ut Evenum valere juberet, ac, si recte is agere cuperet, se sequi. Hic ille, quale id est, o Socrates, quod Eveno mandas? Saepe enim in illum incidi, et quantum de eo cognovi, nullo tibi modo lubens parebit. Cui Socrates, quid vero, inquit, nonne philosophus Evenus est? — Mihi quidem esse videtur. — Volet igitur et Evenus et quicunque recte huic rei est deditus: quamquam vim quidem sibi non inferet: non enim fas esse ajunt. (1) Sequitur hic praeclara in *αὐτοχειρίαν* disputatio, e Pythagoreorum fonte ducta, ut mirari subeat, fuisse apud Veteres, prouti de Catone Uticensi et Cleombroto Ambraciota memoriae proditum est, qui, lecto *Phaedone*, violentas sibi manus inferrent. Memorat Socrates celebratissimum decretum: *ὡς ἔν τινι φρουρᾷ ἐσμὲν οἱ ἄνθρωποι, καὶ οὐ δεῖ δὴ ἑαυτὸν ἐκ ταύτης λύειν οὐδ' ἀποδιδράσκειν· esse nos homines in custodiâ quadam, nec decere quemquam ex hac seipsum solvere neque aufugere.* (2) Tum alterum hoc non minus praeclarum, *τὸ θεοὺς εἶναι ἡμῶν τοὺς ἐπιμελουμένους, καὶ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἓν τῶν κτημάτων τοῖς θεοῖς εἶναι· Deos esse, qui nostri curam habeant, nos autem homines unam quandam e possessionibus esse Deorum.* (3) Ergo, ait, tune, o Cebes, si servorum quis tuorum tuo injussu semet ipsum interfecisset, probares, nec, si posses,

(1) *Phaedone* 61. C. (2) Eod. l. 62. B. (3) Eod. l.

ses, poenâ eum afficeres? Sed, ad ipsum hoc argumentum revocato sermone, videntur mihi, ait Socrates, quotquot germani sunt philosophi, nihil aliud consequi studere, quam ut moriantur ac mortui sint. Quod sic demonstrat. Monet primum, mortem esse animi a corpore solutionem; tum quaerit: videturne tibi, qui vere est philosophus, rerum corporearum, sensuum, voluptatum, cibi potusque studio teneri magnopere? An vero ita se res habet, ut ab iis, quoad ejus fieri potest, abstineat? — Sic omnino. — Quid vero? ad cogitandum recte, ut ad sapientiam perveniamus, impedimentum corpus est? veluti sensus, visus, auditus, caeteri, veritatem nobis percipiendam praebent, an vero recte nobis tradunt poëtae, nihil nos videre, nihil audire sincere accurateque? — Recte omnino illi. — Nonne igitur optime cogitat ac ratiocinatur animus, ubi istorum nihil ipsum conturbat, nec visus nec auditus nec dolor nec voluptas, *ἀλλ' ὅτι μάλιϛα αὐτὴ καθ' αὐτὴν γίγνηται, ἐῶσα χαίρειν τὸ σῶμα, καὶ καθόσον δύναται μὴ κοινωνοῦσα αὐτῷ μηδ' ἁπτομένη, ὀρέγηται τοῦ ὄντος; sed quam maxime semet in se recipiens, deserit corpus, et, quoad ejus fieri potest, nec communicans se cum eo nec attingens, ad verum contendit?* — Ita se res habet. — Quid vero illa, quae vocamus, *pulcrum*, *bonum*, *justum?* Horum tu quidquam oculis vidisti? an vero quicunque nostrum, repudiatâ sensuum ope, ipse per se illa contemplari studuit, is optime illa animo perceperit?

rit? — Prorsus. — Iccirco vere nobis demonstratum est, ὅτι, εἰ μέλλομέν ποτε καθαρῶς τι εἴσεσθαι, ἀπαλλάκτεον τοῦ σώματος καὶ αὐτῇ τῇ ψυχῇ θεατέον αὐτὰ τὰ πράγματα· καὶ τότε, ὡς ἔοικεν, ἡμῖν ἔςαι οὗ ἐπιθυμοῦμέν τε καὶ φαμὲν ἐραςαὶ εἶναι, φρονήσεως, ἐπειδὰν τελευτήσωμεν, ζῶσι δὲ οὔ· *si quid sincere intellecturi simus, discedere nos a corpore oportere atque ipso animo ipsas res contemplari: tum demum, ut videtur, consequemur, quod appetimus cujusque nos dicimus amantes esse, sapientiam videlicet, quum mortui fuerimus, dum autem vivemus, nequaquam.* (1)

Facile his aliquem ad *abstinentiae disciplinam*, quae Neoplatonicorum et vero Christianorum quorumdam fuit, adduci potuisse, sponte cernimus. Et vero, spretis ita et sensibus et voluptatibus et rebus omnino corporeis, quidni inde hoc item ducere posteritas debuerit, unam homini respiciendam futuram vitam esse, hanc negligendam, quoque magis quis animo prospiceret suo, eo magis ipsi esse a cibo potuque, ab amore, ab ipso matrimonio abstinendum? Horum vero nihil apud Platonem. Contra se res habet. Ipsi adeo religioni nostrae, ut prodita a divino auctore est, conveniunt, si recte accipiuntur, philosophi placita. Nam spectan' haec in primis *veritatem*, *libertatem*, *virtutem*; Plato autem in illis, quemadmodum ad tria illa perveniendum philosopho esset, de-

(1) *Phaedone* 64 C. — 66 E.

declarare studuit. Non abstinendum prorsus a sensibus docuit, sed philosopho negavit indulgendum iis gratificandumque in eum modum esse, ut cum in *veritatis* studio conturbaretur, tum serviret iis ac suâ destitueretur *libertate*, tum vero in omnes libidines voluptatesque pronus, *virtute* excideret. Id vero praecipiens, quae germani esset philosophi vita, quaeque integra ac pura sanctitas, demonstravit. A *veritatis* eam studio repetebat, et vero sic statuit, nullam esse sive *libertatem* hominis sive *virtutem* sive *sanctitatem*, nisi quae cum *veri* amore et sapientiâ arctissime esset conjuncta: quod ex iis patet maxime, quae porro apud eum Socrates de *purgatione animi* in hoc dialogo persequitur. Κάθαρσιν vocat, quam saepius memoravit, animi a corpore separationem, ut ipse per se vivat agatque, a corpore, tamquam vinculis, solutus, ut in suam se receperit libertatem. Quod ut consecutus fuerit, et veritatem adsequetur facile, et sponte suâ virtutibus primariis, sapientiâ, fortitudine, temperantiâ, justitiâ excellet. (1)

Qua homini ratione ad vitae sanctitatem perveniendum est?

Quantum ad vitae sanctitatem veri studio ac sapientiae tribuerit Plato, ex hisce Socratis in carce-

(1) *Phaedone* 67 E. — 68 C.

cere sermonibus intelligitur. Animadvertere id debuerant philosophi, qui, quamvis ex ipsâ philosophi scholâ profecti, tamen nec disciplinas graviores, quae ad veritatem ducunt, nec virtutes adeo, quas diximus, curarunt magnopere, unam scilicet, nescio quam, sanctitatem affectantes. De virtutum autem cum vitae sanctitate necessitudine copiosus deinde Socratis est ac sublimis in eodem dialogo sermo. Caeterorum hominum, ait, si velis fortitudinem ac temperantiam considerare, videbitur tibi illa absurda plane. Mortem existimant omnes unum e maximis malis esse. Majorum autem metu malorum, quicunque in iis fortes sunt, sustinent mortem, quando sustinent. Metuendo igitur ac metu fortes omnes sunt, praeter philosophos: quamquam absurdum est, metu aliquem vel timiditate fortem esse. Sed qui inter eos temperantes dicuntur, nonne simili quodam modo se habent, ut intemperantiâ quadam temperantes sint? quamquam id fieri non posse videtur. Veruntamen accidit iis illud, in fatuâ ipsorum temperantiâ. Timentes scilicet, ne suis careant voluptatibus, a ceteris abstinent, et hunc in modum fiunt per intemperantiam temperantes. Atqui haec haudquaquam recta est, mi Simmia, ad virtutem via, voluptates voluptatibus, dolores doloribus, metum metu, majus minori, tamquam nummos, permutare; sed ille duntaxat rectus sit nummus, quo haec omnia oporteat commutari, nempe *sapientia:* hoc nummo emta venditaque omnia reapse erunt for-

fortitudo, temperantia, justitia, omninoque vera virtus cum sapientia, sive adsint, sive discesserint voluptates, timores, caeteraque hujus generis; *χωριζόμενα δὲ φρονήσεως καὶ ἀλλαττόμενα ἀντὶ ἀλλήλων, μὴ σκιαγραφία τὶς ᾖ ἡ τοιαύτη ἀρετὴ, καὶ τῷ ὄντι ἀνδραποδώδης τε, καὶ οὐδὲν ὑγιὲς οὐδὲ ἀληθὲς ἔχῃ· τὸ δ' ἀληθὲς τῷ ὄντι ᾖ κάθαρσίς τις τῶν τοιούτων πάντων, καὶ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία, καὶ αὐτὴ ἡ φρόνησις μὴ καθαρμός τις ᾖ· sin autem a prudentia segregata atque invicem permutata sint, vide, ne inanis quaedam umbrae descriptio talis virtus sit ac reapse servilis, nec sanum quid aut verum habeat: horum autem omnium verissime purgatio sit cum temperantia, tum justitia, tum fortitudo, ipsa autem sapientia remedium sit aliquod.* (1)

Talis apud Platonem est sapientiae caeterarumque virtutum cum sanctitate necessitudo. Quo magis cernimus, alienam plane ejus doctrinam ab omni superstitione esse. Nam superstitio unde crebrius, quam e rerum ignorantiâ praejudicatisque opinionibus exsistit? Horum autem philosophus, qui idem est veritatis amantissimus rectissimaque viâ ad sapientiam contendit, maxime est immunis. Sed id priusquam accuratius exploremus, persequi juvat sublimem Platonis de hoc ipso philosophiae munere sententiam. In Deorum vero genus, haec Socrates porro Cebeti, nulli fas est pervenire, praeter-

(1) *Phaedone* 68 D. — 69 C.

terquam illis, qui *discendi* cupiditate flagrantes, puri discesserunt. Horum illi gratia ab omnibus corporis cupiditatibus abstinent. Sciunt enim, philosophiam ipsorum animum, vinctum plane in corpore, ac per corpus, tanquam per carcerem quendam, res considerare coactum: sciunt, inquam, sic se habentem ipsorum animum philosophiam suscipere, sensimque admonere ac solvere conari, ostendentem, fallax esse oculorum, fallax aurium caeterorumque sensuum judicium, tum vero suadentem, ut discedat ab his, se ipsum revocet inde atque colligat, nec ulli, praeterquam sibi, fidem habeat. Hunc autem in modum cum solverit ipsorum animum philosophia, haud arbitrantur oportere, iterum illum voluptatibus ac doloribus dedere, iterumque vincire atque irritum opus facere, quasi telam Penelopes retexentes. Imo vero horum tranquillitati studens philosophorum mens, *ἑπομένη τῷ λογισμῷ καὶ ἀεὶ ἐν τούτῳ οὖσα, τὸ ἀληθές, καὶ τὸ θεῖον, καὶ τὸ ἀδόξαστον θεωμένη, καὶ ὑπ' ἐκείνου τρεφομένη, ζῆν τε οἴεται οὕτως, ἕως ἂν ζῇ· καὶ ἐπειδὰν τελευτήσῃ, εἰς τὸ ξυγγενὲς καὶ εἰς τὸ τοιοῦτον ἀφικομένη, ἀπηλλάχθαι τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν·* *rationem secuta et semper in eo versata, verum, divinum, certum contemplatur: a quo nutrita ita vivendum censet, quamdiu vivat: ac postquam hinc discesserit, in cognatum se sperat locum venturam atque ita malis exemtum iri humanis.* (1)

(1) *Phaedone* 82 B. — 84 B.

De

De divina natura.

Hac igitur via ac ratione philosophia nos apud Platonem ad sanctum divinumque educit. Quod autem diximus, immunem ejus doctrinam cum superstitionis esse, tum praejudicatarum opinionum, id, uti e dictis intelligitur, ita tum nobis maxime patebit, ubi praeclaram philosophi de divinâ naturâ sententiam exposuerimus. Prodidit eam Plato in *Timaeo;* sed non negligenda nobis sunt haec ipsa in *Phaedone*, quae attulimus, de sancto divinoque loca: nec vero silentio praetermittendum, quod de divinâ naturâ in libris *de Republica* pronunciavit. Memoratis illic poëtarum de Diis atque heroibus fabulis, efficit inde Socrates, uti vidimus supra, quantopere illae abjectam alere hominum superstitionem debeant. Peccare, ait, non verentur, quandoquidem, ut a teneris didicerunt, *λύσεις τε καὶ καθαρμοὶ ἀδικημάτων, διὰ θυσιῶν καὶ παιδιᾶς ἡδονῶν, εἰσὶ μὲν ἔτι ζῶσιν, εἰσὶ δὲ καὶ τελευτήσασι· solutiones purgationesque sunt scelerum per sacrificia atque ludorum oblectamenta, cum iis qui vivunt, tum etiam mortuis.* (1) Falsam hanc Plato et vero turpem de divinâ naturâ opinionem senex de industriâ refutavit, cum *Leges* scriberet: in hoc autem *de Re-*

(1) *De Rep.* II. 364. E. Similiter *de Legg.* X. 885. B. εὐπαραμυθήτους εἶναι τοὺς θεοὺς, θυσίαις τε καὶ εὐχαῖς παραγομένους.

Republica opere refutat sic, ut veram ei uniceque sublimem doctrinam opponat, Deique veluti *τυπους* exprimat, quos in sua civitate imitari poëtas jubet. Sed ipsos hic attendamus Socratis cum Adimanto sermones.

Τύποι περὶ θεολογίας·
quinam sunt servandi maxime?

Nam, ut rogaverat Adimantus, quinam essent maxime *περὶ θεολογίας τύποι*, sic Socrates: *οὐκοῦν ἀγαθὸς ὅ γε θεὸς τῷ ὄντι τε, καὶ λεκτέον οὕτω; nonne re verâ bonus Deus est, atque ita dicendum?* — Procul dubio. — Atqui nullum bonum noxium est? — Nullum, ut arbitror. — Quod innoxium est, numquid nocet? — Nequaquam. — Quod non nocet, numquid mali facit? — Neque istud quidem. — Quod autem nihil mali facit, nullius mali est caussa. — Nullius. — Quid porro? nonne utile bonum est? — Prorsus. — Ergo bene feliciterque agendi caussa est? — Est. — Non igitur omnium caussa bonum est, sed eorum duntaxat, quae bene se habent: eorum vero, quae male, nequaquam? — Sic est omnino. — *Οὐδ' ἄρα ὁ θεὸς, ἐπειδὴ ἀγαθός, πάντων ἂν εἴη αἴτιος, ὡς οἱ πολλοὶ λέγουσι· ἀλλ' ὀλίγων μὲν τοῖς ἀνθρώποις αἴτιος, πολλῶν δὲ ἀναίτιος· πολὺ γὰρ ἐλάττω τἀγαθὰ τῶν κακῶν ἡμῖν· καὶ τῶν μὲν ἀγαθῶν οὐδένα ἄλλον αἰτιατέον· τῶν δὲ κακῶν ἄλλ' ἄττα δεῖ ζητεῖν τὰ αἴτια, ἀλλ' οὐ τὸν θεόν·* — *Non igitur Deus, cum bonus sit, omnium caussa est,*

ut

ut vulgo dicunt; sed paucorum quidem hominibus in caussa est, multorum vero extra caussam: multo enim pauciora nobis sunt bona, quam mala: et bonorum quidem solus Deus caussa est dicendus; malorum vero quamlibet aliam praeter Deum caussam quaerere decet. (1) Hic digreditur Socrates in loca Homeri, quibus Dii occurrunt malorum auctores, tum Aeschyli dictum exagitat:

— θεὸς μὲν αἰτίαν φύει βροτοῖς,
Ὅταν κακῶσαι δῶμα παμπήδην θέλῃ.

Quibus subjungit: vel sinendum non est, poëtam dicere, Dei haec esse opera; vel, si Dei sunt opera, invenienda est in his ea, quam nunc quaerimus, ratio: dicendumque, ὡς ὁ μὲν θεὸς δίκαιά τε καὶ ἀγαθὰ εἰργάζετο, οἱ δὲ ὠνίναντο κολαζόμενοι· *Deum quidem justa ac bona perfecisse, mortalibus autem poenas profuisse.* Miseros hos esse, quod poenas luant, hujus autem rei auctorem Deum esse, id dicere non permittendum poëtae est; sin vero diceret, miseros esse malos propterea, quod poenis egeant, luentes autem poenas juvari a Deo, permittendum. (2) Κακῶν δὲ αἴτιον φάναι θεόν τινὶ γίγ-

(1) *De Rep.* II. 379 A — C. (2) Vulgo haec male accipiuntur, quasi voluerit Plato: *sed si dicant, illis poena opus fuisse, quum miseri sint mali.* Fuit, cum verba transponerem: ἀλλ' εἰ μὲν λέγοιεν, ὡς ἄθλιοι οἱ κακοὶ, ὅτι ἐδεήθησαν κολάσεως, διδόντες δὲ — Sed interpungendo restituimus locum in hunc modum: ἀλλ' εἰ μὲν, ὅτι

γίγνεσθαι, ἀγαθὸν ὄντα, διαμαχετέον παντὶ τρόπῳ, μήτε τινὰ ταῦτα λέγειν ἐν τῇ αὐτοῦ πόλει, εἰ μέλλει εὐνομήσεσθαι, μήτε τινὰ ἀκούειν, μήτε νεώτερον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε ἐν μέτρῳ, μήτε ἄνευ μέτρου μυθολογοῦντα· ὡς οὐθ' ὅσια ἂν λεγόμενα, εἰ λέγοιτο, οὔτε ξύμφορα ἡμῖν, οὔτε ξύμφωνα αὐτὰ αὐτοῖς. *Malorum autem alicui caussam esse Deum, cum bonus sit, refellendum omnino est: neque permittendum, hoc quemquam vel dicere in civitate sua, si bonis institui legibus civitas debet, vel audire, sive sit ille junior, sive senior, sive carminibus haec inserantur, sive solutâ oratione enarrentur: quippe quae nec sancta honestave sint, si dicantur, neque utilia nobis, neque inter se consona.* (1)

Locus hic sane apud Platonem, ut sublimem ipsius de divinâ naturâ sententiam percipiamus, unus in paucis maxime notandus nobis est: valet adeo ad nostrum de sublimi argumento judicium cum illustrandum, tum confirmandum. Nam distinguenda nobis est, quod negligitur a multis, duplex vocis *bonitas* significatio. Usurpamus eam de Dei erga nos clementiâ, ut apud Ciceronem non semel occurrit; v. c. ubi de Dionysio narrat: *Jam mensas argenteas de omnibus delubris jussit auferri: in quibus quod more veteris Graeciae inscriptum esset*, BONORUM DEORUM, *uti se eorum bonitate vel-*

ὅτι ἐδεήθησαν κολάσεως, λέγοιεν, ὡς ἄθλιοι οἱ κακοὶ, &c. (1) *De Rep.* II. 379 C. — 380 C.

velle dicebat. (1) Fit ita, ut nos fere de Dei attributis agentes, *bonitatem* Dei de munificentia ejus inque hominem voluntate accipiamus. Et recte nos quidem. (2) Verumtamen est alia item ejusdem vocis vis, ubi de *bonitate* v. c. *ingenii*, *vocis*, *caussae*, similium agimus. Significat ita rei *virtutem*, *praestantiam*, *perfectionem*. Id sic traducendum ad divinam naturam est, ut *moralem*, quam nos vocamus, *bonitatem*, i. e. virtutem summam perfectamque intelligamus, eamque non minus, quam clementiam et benignitatem, ad Dei attributa, imo vero ad divinae naturae *οὐσίαν* referamus. Id scilicet intelligebat divinus divinae naturae interpres, quum juveni, qui ipsum vulgari ratione *bonum magistrum* appellaverat, illud reponebat: Τί *με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς, ὁ Θεός.* (3) Sed nos de altero item Platonis *περὶ θεολογίας τύπῳ* videamus.

Bonus igitur Deus est, ait Socrates, eique contraria sunt quaecunque nos *mala* vocare solemus: horum homines auctores existimandi sunt, Deus non auctor est. Quid vero secundus hic *τύπος*? Num existimas praestigiatorem esse Deum, et, veluti ex insidiis, alias alia sub specie apparere? an vero simplicem esse potius minimeque omnium speciem

(1) Cic. *de Nat. Deor.* III. 34. (2) Nuper de hoc loco, in omni theologia gravissimo, elegans apud nos prodiit disquisitio J. H. Scholteni: *de Dei erga hominem amore.* Traj. ad Rh. 1836. (3) *Euang. Lucae* XVIII. 19.

ciem mutantem? (1) Ingreditur ita Socrates de *immutabilitate* Dei ac *veracitate* dicere: utramque autem e divinae naturae indole repetit. Quidquid, ait, speciem mutat suam, vel per semet ipsum intrinsecus, vel extrinsecus ab alio mutatur. Quod vero optime se habet, minime est mutationi obnoxium. Atqui *ὁ θεός τε καὶ τὰ τοῦ θεοῦ πάντῃ ἄριστα ἔχει· ταύτῃ δὴ ἥκιστα ἂν πολλὰς μορφὰς ἴσχοι ὁ θεός. Deus resque divinae optime se habent: quamobrem minime Deus multas aliunde formas suscipiat.* Numquid vero per semet ipsum Deus se immutet? Sed, id si fieret, in pejus se mutaret: nam indigum pulcritudinis vel virtutis Deum esse, haud dicamus. Pejorem vero se reddere nec Deus nec homo velit. Quod autem vulgo dicunt, mentiri subinde Deos, ut alienâ sub specie hominibus apparentes, prosint iis: duplex mendacium est, alterum verum, veri alterum imago: illud omnes omni aevo et Dii et homines oderunt: est enim ignorantia rerum, ut semet ipsum quis decipiat: imago autem veri mendacii, quae verbis factisque se prodit fallacibus, neque haec etiam in Deum cadit: nam cum ad alios decipiendos pertineat, tali mendacio, ut hominibus prosit, Deus non utitur; *κομιδῇ ἄρα ὁ θεὸς ἁπλοῦν καὶ ἀληθὲς ἔν τε ἔργῳ καὶ ἐν λόγῳ· καὶ οὔτε αὐτὸς μεθίσταται, οὔτε ἄλλους ἐξαπατᾷ, οὔτε κατὰ φαντασίας, οὔτε κατὰ λόγους, οὔτε κατὰ σημείων πομπὰς, οὐθ' ὕπαρ οὐδ' ὄναρ. Quare et simplex omnino Deus est*

(1) *De Rep.* II. 380 D.

est et verax dictis factisque: neque mutatur ipse, neque alios decipit, neque per visiones, neque per sermones, neque signis immittendis, neque dormientibus nobis neque vigilantibus. (1)

De Deo,
universi cum auctore,
tum gubernatore.

Sic Plato in *Politia* cum vulgi superstitioni, tum poëtarum fabulis saniorem purioremque opposuit de divinâ naturâ doctrinam. In *Timaeo* autem Deum ipsum ad τύπους hosce divinitatis effinxit, nobisque, ut universum hocce cum informantem, tum gubernantem, sublimi oratione veluti ob oculos proposuit. Sed ad hunc dialogum priusquam accedamus, respondendum jam philosophis est, qui, quo facilius se ex omnis μυθολογίας ac θεολογίας difficultatibus expedirent, simpliciter vel esse Deos negarunt, vel si cum maxime essent, nil eos curare res humanas, statuerunt. Ad impias istorum de Deo opiniones tollendas, non vim adhibendam esse dicit Hospes ille in *Legibus* Atheniensis, sed persuasionem, fingitque adolescentem sibi obvium, istâ jam doctrinâ imbutum corruptumque, quem sic alloquitur: ὦ παῖ, νεὸς εἶ· προϊὼν δέ σε ὁ χρόνος ποιήσει πολλὰ ὧν νῦν δοξάζεις μεταβαλόντα, ἐπὶ τἀναντία τίθεσθαι· περίμεινον οὖν εἰς τότε κρι-

(1) *De Rep.* II. 380 E. — 382 E.

κριτὴς περὶ τῶν μεγίστων γίγνεσθαι· μέγιστον δὲ, ὃ νῦν οὐδὲν ἡγῇ σὺ, τὸ, περὶ τοὺς θεοὺς ὀρθῶς διανοηθέντα, ζῆν καλῶς ἢ μή. Juvenis etiamnunc es, fili: nec dubito, quin progressio temporis efficiat, ut de multis aliter, quam nunc, sentias: exspecta igitur, quaeso, ut tunc de rebus maximis judices: maximum autem est, quod tu nunc nihil esse arbitraris, ut recte de Diis sentientes, bene vivamus. Primum de illis tibi permagnum quid indicans, haud fallax reperiar: est autem hocce. Non tu solus, nec amici tui primum, hanc de Diis opinionem habetis; sed aliqui semper, cum plures, tum pauciores, hoc morbo laborarunt. Quod vero plurimis eorum contigit, tibi narrabo. Nullus scilicet eorum ab adolescentia usque ad senectutem in hac opinione, Deos non esse, perseveravit; reliqui autem duo morbi quamvis non multis, nonnullis tamen permanserunt, esse quidem Deos, sed de rebus humanis nihil curare: vel curare eos quidem, sed facile precibus sacrificiisque placari. Tu igitur, si mihi credis, exspectabis, donec plane constet tibi pro viribus, quid de his judicandum sit: utque id assequare, diligenter considerabis, sic, an vero aliter, se res habeat. Noli interea tam temerarius esse, ut impie de Diis sentias. (1)

Praemisso hoc monito gravissimo, quod senectutis cum experientiam, tum sapientiam refert, cavillationibus deinceps sophistarum ac philosophorum sic

(1) *De Legibus* X. 838 A–D.

sic respondet, ut ex animi naturâ efficiat, potiorem animum ac priorem corpore esse: quo ad mundum hunc adspectabilem traducto, qui rebus corporeis constat, pariter inde concludit, anteaquam mundus exstitisset, animi affuisse divini cujusdam vim, quâ φύσις sit, quam loquuntur, orta. Id autem postquam fusâ demonstratione confecit, haec addit. Ei ergo, qui Deos esse negat, positis terminis, sermonem jam relinquamus; sunt autem illi hujusmodi, ut vel doceat, nos non recte opinari, cum animum dicimus prae caeteris omnibus primum exstitisse, quaeque a nobis consequenter dicta sunt, vera non esse, vel, si nihil melius, quam nos, dicere potest, nobis credat, atque ita in posterum vivat, ut de Diis non ambigat. (1)

Et hinc quidem ducere continuo Plato potuit, quod aliis negare placebat, esse providentiam Deorum, eosque res minimas non minus, quam maximas, curare. Sed his item hominibus meliorem sententiam persuadere, quam monstrare et probare, malebat. Sic igitur porro Atheniensis ille. Adversus istos finem jam habeat disputatio nostra: qui autem esse quidem Deos existimat, sed non curare res humanas, huic sic persuadeamus. Ὦ ἄριστε δὴ, φῶμεν, ὅτι μὲν ἡγῇ θεοὺς, συγγένειά τις ἴσως σὲ θεία πρὸς τὸ ξύμφυτον ἄγει τιμᾷν καὶ νομίζειν εἶναι. *Virorum optime, dicamus, natura quaedam divinitati cognata ad rem tibi conjunctam affir-*

(1) *De Legg.* X. 899 C.

firmandam colendamque ducit, quum Deos esse asseris. Sed improborum injustorumque hominum publice privatimque successus, qui, licet revera felices non sint, vulgo tamen felices habentur, et carminibus frequenter ac sermonibus extolluntur, temere ad impietatem te praecipitem agunt: vel etiam, cum scelestos homines videas sic ad senectutem pervenire, ut filios atque nepotes maximis condecoratos honoribus relinquant, perquam turbaris. Propterea cum Deos harum rerum auctores esse, propter ipsam cum illis cognationem, incusare, inque eos peccare nolis, huc tandem delapsus es, ut, licet Deos esse arbitrere, humanas tamen res ab illis negligi credas. Ne igitur haec opinio ad graviorem te ducat impietatis morbum, remedium, pro viribus opinionem hanc refutantes, adhibeamus. (1)

Proficere ex his Platonis locis Stoici debuerant, quum adversus Epicureos sententiam suam de Diis eorumque providentia propugnarent. Humanius sane et profecto majore cum persuasione dixissent. Nec vero Plato, quod ipsam attinet rei demonstrationem, minore, quam illi, disputandi diligentiâ usus est. Praeivit iis optimam, quam sequerentur ac tenerent, viam. Sic apud eum porro Hospes ille, vel ipse potius senex. Non erit forsan difficile demonstrare, Deos non minus minimarum rerum, quam maximarum, curam habere. Age, nonne temperantem esse ac sa-

(1) *De Legg.* X. 899 D. — 900 B.

sapientem, virtuti tribuitur, contrarium vero vitio? — Certe. — Quid? nonne fortitudo etiam tribuitur virtuti, ignavia vitio? — Quidni? — Ex iis haec turpia, illa vero honesta dicuntur? — Dicuntur. — Καὶ τῶν μὲν προσήκειν ἡμῖν, ὁπόσα φλαῦρα· θεοῖς δὲ οὔτε μέγα οὔτε σμικρὸν τῶν τοιούτων μετὸν ἐροῦμεν; *Et quae in his vitia sunt, nobis inesse posse; Deos vero eorum participes nullo modo dicemus?* — Et haec quivis concesserit. — Numquid negligentiam, desidiam, delicias, animi virtutem putabimus? an contrarium? — Contrarium. — Qui deliciis, negligentiae desidiaeque deditus est, quem poëta ignavis maxime fucis similem rectissime dicit, (1) nonne odio nobis habendus? — Omnino. — Οὐκοῦν τόν γε θεὸν οὐ ῥητέον ἔχειν ἦθος τοιοῦτον ὅ γέ τοι αὐτὸς μισεῖ· τῷ τέ τι τοιοῦτον φθέγγεσθαι πειρωμένῳ οὐκ ἐπιτρεπτέον. *Non ergo dicendus Deus tales mores habere, quos ipse odit: nec concedendum ulli est ita dicere.* — Nullo modo. — Porro, quod rerum minimarum curam attinet, si cui magnum negotium perficiendum est, is vero maxima quaeque curat, minima negligit, quomodo hunc laudantes non errabimus? nam aget ita, vel, quia nihil interesse totius putat, si parva negliguntur, vel, quia, licet interesse opinetur, inertiâ mollitieque detentus, negliget. — Sic se res habet. — Sed nunc illi duo tribus nobis respondeant, qui, licet esse Deos concedant, alter tamen facile placa-

(1) Hesiodus *Op. et dier.* vs. 300. Cf. Ruhnk. *ad Tim.* p. 157.

cabiles, alter in rebus parvis negligentes putat: primumque sic interrogentur: ambo vos Deos asseritis scire, videre, audireque omnia: nihil posse ipsos effugere eorum, quae aut sensu aut intellectu percipiuntur? Haeccine ita esse dicitis, an aliter? — Sic. — Deinde omnia eos posse, quaecunque mortales immortalesve possunt? — Quidni et haec concedent? — Bonos etiam, imo optimos esse, nos quinque confessi sumus. — Omnino. — Nullâ ergo inertiâ capi, nullâ mollitie possunt, quandoquidem tales sunt, quales esse consensimus: nam ex ignavia nobis inertia oritur: negligentia autem ex inertia atque mollitie. — Vera loqueris. — Ἀργίᾳ μὲν δὴ καὶ ῥαθυμίᾳ οὐδεὶς ἀμελεῖ θεῶν· οὐ γὰρ μέτεστι αὐτῷ που δειλίας. *Nullus ergo Deorum inertiâ ac negligentiâ quidquam negligit: nullius enim ignaviae Deus est particeps.* — Recte. — Utrum vero, o bone, te dicere existimabimus? Deosne propter ignorantiam, cum providere debeant, non providere, an, sicuti improbos homines dicimus, meliora quidem videre, deteriora sequi, sic Deos, quamvis sciant providendum esse, similiter non providere? — Quomodo id fieri possit? — Οὐκοῦν δὴ τάγε ἀνθρώπινα πράγματα τῆς τε ἐμψύχου μετέχει Φύσεως ἅμα, καὶ θεοσεβέστατον αὐτό ἐστι πάντων ζώων ἄνθρωπος. *Praeterea res humanae viventis naturae participes sunt: et homo ipse prae caeteris animalibus Dei cultor diligentissimus est.* Quin etiam mortalia cuncta viventia a Diis possideri, quemadmodum et coelum universum,

sum, dicimus. — Procul dubio. — Jam igitur, sive parva haec, sive magna quis dixerit Diis esse, nullo modo, cum providentissimi atque optimi sint, negligenda illis ipsorum possessio est. — Nullo modo. — Quid vero? si medicus in corpore curando magnis providerit, parva contemserit, bene se corpus habebit? — Non sane. — Sed nec gubernatores, nec imperatores, nec patresfamilias, nec civitatum moderatores, neque ulli omnino tales, paucis ac parvis neglectis, recte multa et ingentia regent: *οὐδὲ γὰρ ἄνευ σμικρῶν τοὺς μεγάλους φασὶν οἱ λιθολόγοι λίθους εὖ κεῖσθαι· nam lapides quoque magnos sine parvis bene strui negant architecti.* — Et recte quidem illi. — *Μὴ τοίνυν τόνγε θεὸν ἀξιώσωμέν ποτε θνητῶν δημιουργῶν φαυλότερον. Caveamus autem, ne Deum mortalibus opificibus viliorem putemus.* Illi scilicet, quanto peritiores artis sunt, tanto in propriis ipsorum operibus et parva simul et magna exquisitius absolutiusque perficiunt: Deus vero, qui sapientissimus est, et curare vult ac potest, magnis quidem providebit solum, parva autem, quae facilius gubernari possunt, propter ignaviam ac socordiam negliget? — Nullo modo hanc, Hospes, de Diis opinionem admittendam putamus: nefaria est enim illa ac prorsus falsa sententia. (1)

Lubens sane equidem, nec solummodo ad interpretandam Platonis de Deo, universi auctore ac mo-

(1) *De Legg.* X. 900 C. — 903 A.

moderatore, doctrinam, haec philosophi loca ex ejus *Legibus* adduxi. Nam habet hoc opus Platonis senile quam plurimum, quo vehementer nos capiat ac teneat. In caeteris ejus dialogis vel Socrates, vel hospes aliquis Eleates, vel unus e Pythagoreorum principibus summas habet partes, ut lateat nos auctor. Hic vero non obscure se ipsum significavit Plato, quum Atheniensem induceret hospitem cum Crete illo et Lacedaemonio agentem, Atticaeque gentis ac civitatis prae Cretensibus ac Lacedaemoniis praestantiam celebrantem. Atticae rationis elegantiam, humanitatem, tum vero etiam solertiam prudentiamque in singulis fere dictis sententiisque agnoscimus. Quid autem nobis suavius potest accidere, quam ipsum Platonem, sicuti hic se tandem nobis prodidit, paulo interius cognoscere? Philosophorum enim principum ut doctrinam accipimus lubenter, ita indolem in primis, quales ingenio moribusque fuerint, perspicere avemus. Apparet autem hic nobis Plato non solum ingenii illâ sagacitate ubertateque insignis, quam referunt probantque caetera item ejus scripta; sed illâ se etiam commendans humanitate atque in genus humanum benivolentiâ, ut, quem suspexeramus fere atque admirati fueramus, eundem nunc amemus atque colamus. Quamobrem, quo magis ipse aetate provehor, eo lubentius equidem et lego hoc opus et in aliorum usum loca ex eo commemorare soleo. Quae autem nunc ex eo protuli, valere quam plurimum ad ipsius *Timaeum*

maeum intelligendum putavi. Nam, ut in dialogo illo Dei veluti imaginem informaverat, ita senex tandem, in *Legibus* scribendis, hanc suam de divinâ naturâ sententiam rationibus persuadere studuit. Nos igitur his, ut speramus, praeparati, ad dialogum illum illustrem, omnium, qui scripti a Platone aliisque sunt, longe celebratissimum, nunc tandem accedamus.

De Timaeo Platonis.

Vere profecto Cicero, difficillimam esse hujus dialogi interpretationem, judicat: res enim ipsas, de quibus agitur, obscuras esse. *Interdum*, ait, *rerum obscuritas, non verborum, facit, ut non intelligatur oratio, qualis est in Timaeo Platonis.* (1) Accedit musicae, ut illic cum mathematicorum rationibus conjuncta est, difficultas: quod Quinctilianus animadvertit. *Plato*, ait, *cum in aliis quibusdam, tum praecipue in Timaeo ne intelligi quidem, nisi ab iis, qui musicam quoque diligenter perceperint, potest.* (2) Quae cum communis sit Veterum de *Timaeo* sententia, frustraque adhuc laborarint recentiores, ut superarent difficultates istas, ego sane audax esse et temerarius viderer, si interpretando explicare totum hunc dialogum aggrederer. Nec vero id ab initio negotii suscepi, ut scripta Platonis deditâ opera interpretarer, sed hoc

(1) *De Fin.* II. c. 5. (2) *Quinct.* I. 10.

hoc scilicet maxime, ut, philosophiâ ejus ex ipsius scriptis explicandâ, hisce ita simul nonnihil lucis affunderem. Itaque nos adhuc, ut singulos tractavimus philosophiae Platonicae locos, ita singula ejus, quae illuc pertinent, dialogorum genera, eroticum, dialecticum, politicum, ethicum illustrare studuimus. Nec dubito, quin nunc de *Timaeo* Platonis eo rectius judicaturi simus, quo magis omnem philosophi doctrinam de rebus divinis atque humanis adsecuti fuerimus. Videamus continuo, quid eo scribendo auctor spectaverit.

Confectâ *Politia*, scriptoque deinceps, ut mihi quidem videtur, *Phaedone*, opus maximum et apte cum *Politiâ* conjunctum aggressus Plato est: quod ex ipso *Timaei* exordio patet. Nam fingitur Socrates sermones illos, quos de justo deque optimâ civitate cum Glaucone, Adimanto caeterisque, qui adfuerant, habuerat aliquando, pridie Timaeo, Critiae, Hermocrati, tum etiam quarto cuidam, qui nunc valetudinis caussâ abest, enarrasse: finguntur hi item, auditis sermonibus illis, sic convenisse inter se, ut, prouti nunc hisce dapibus excepti a Socrate fuerant, ita ipsi crastino die vice suâ Socratem suis sermonibus excepturi essent. Sic nempe accipiendum prooemii initium est, quod ita se habet. Εἷς, δύο, τρεῖς· ὁ δὲ δὴ τέταρτος ἡμῖν, ὦ φίλε Τίμαιε, ποῦ, τῶν χθὲς μὲν δαιτυμόνων, τανῦν δὲ ἑστιατόρων; Τιμ. Ἀσθένειά τις αὐτῷ συνέπεσεν, ὦ Σώκρατες· οὐ γὰρ ἂν ἑκὼν τῆσδε ἀπελείπετο τῆς συνουσίας. Σω. Οὐκοῦν

οὖν σὸν τῶνδέ τε ἔργον, καὶ τὸ ὑπὲρ τοῦ ἀπόντος ἀναπληροῦν μέρος. Τιμ. *Πάνυ μὲν οὖν· καὶ κατὰ δύναμίν γε οὐδὲν ἐλλείψομεν· οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη δίκαιον, χθὲς ὑπὸ σοῦ ξενισθέντας οἷς ἦν πρέπον ξενίοις, μὴ οὐ προθύμως σὲ τοὺς λοιποὺς ἡμῶν ἀντεφεστιᾶν.* *Unus, duo, tres: quartus vero, o amice Timace, eorum, qui a me heri sermonum convivio excepti sunt, nunc autem me vicissim excipiunt, ubinam est?* *Tim.* *Adversâ aliquâ valetudine laborat, o Socrates: non enim sponte ab hoc coetu et disputatione abstinuisset.* *So.* *Ergo tuum, o Timaee, et horum erit officium, quarti illius absentis partes explere.* *Tim.* *Erit omnino: nec quidquam, quoad ejus fieri poterit, praetermittemus: nam, cum laute a te heri excepti fuerimus, haud aequum sit, si non pari te alacritate, qui hîc sumus, vicissim excipiamus.* (1) Quis sit quartus ille, quem memorat Socrates, a multis quaesitum est. Mihi Plato, uti jam significavi, semet ipsum videtur spectasse. Similiter de se in *Phaedone* scripserat: *Πλάτων δὲ, οἶμαι, ἠσθένει.* *Plato autem, ut arbitror, adversâ valetudine laborabat.* (2) Aegerrime scilicet philosophus eo videtur traduci potuisse, ut in dialogis suâ ipse personâ prodiret. Sic item Cicero. In dialogis *de oratore*, *de claris oratoribus*, *de republicâ* Crassi, Scipionis aliorumque personam induerat, se occultaverat, donec tandem in libris *de Legibus* aliisque bene multis suo ipse prodiit nomine. Quod non mo-

(1) *Timaeo* 17. A. B. (2) *Phaedone* 59 B.

modestiae equidem tribui velim: hanc non magnopere in Veteribus, minime omnium in Cicerone, agnosco; sed repugnare id dialogorum rationi videbatur, in quibus non magis, quam in dramatibus tragicis, existimabatur decorum, se ipsum ostendere. Iccirco Plato postremo demum sub Hospitis Atheniensis nomine se prodidit, eoque pervenisse ita videtur, ut primum in *Apologiâ* et *Phaedone* nominis sui mentionem faceret, tum in *Timaeo* scribendo hoc faceret Socratem Timaeo dicentem: *οὐκοῦν σὸν τῶνδέ τε ἔργον, καὶ τὸ ὑπὲρ τοῦ ἀπόντος ἀναπληροῦν μέρος*: quo nempe haud obscure indicaret, suam ab illo sententiam explicitam fuisse. Sed de sermonum dapibus videamus, quibus Socratem illi excepturi erant. Cupio, ait Socrates, civitatem hancce, quam verbis condidimus, reapse vigentem atque in motu et actione contemplari, sicuti quis animalia, sive picta sive quiescentia, cernere aveat viventia et agentia. Quod postquam dixerat, roganti ei recipit Critias, ut Atheniensium civitatem, qualis secundum traditiones Aegyptiorum sacerdotum, a Solone celebratas, summo olim vigore fuerat, quum bella cum Atlantidis incolis ageret, describat. Tum sic pergit: vide, Socrates, convivii, quod tibi paramus, dispositionem. Placuit nobis, ut Timaeus, *ἅτε ἀστρονομικώτατος ἡμῶν, καὶ περὶ φύσεως τοῦ πάντος εἰδέναι μάλιστα ἔργον πεποιημένος*, *quippe astronomiae nostrorum omnium peritissimus, maximeque in rerum naturâ cognoscendâ versatus*, primus dicat, ita ut, ducto

a

a mundi generatione initio, ad genus humanum perveniat: ego autem deinceps, suscipiens homines a Timaeo genitos, a te vero institutos, secundum Solonis sermonem legemque in judicium vestrum adducam, civitatisque hujus cives efficiam eos, qui prisci illi Athenienses fuerunt, quos jam exstinctos sacrae Aegyptiorum literae in lucem e tenebris eduxerunt, ut de illis, tamquam de veteribus Atheniensibus, verba fiant. (1) Cernimus hinc, quam vastum post *Politiam* opus susceperit Plato. Et *Critiam* quidem dialogum, quo et auream illam Athenarum aetatem et insulam Atlantidem celebraturus erat, inchoatum reliquit; *Timaeum* vero ipsum, quo hanc instantium operum distributionem instituit, sic absolvit, ut suam omnem in illo de mundo, de Deo ac de homine doctrinam explicaret.

Interpretati hunc dialogum multi ita sunt, ut minus Platonis de rebus divinis et humanis placita, quam suam ipsi cum philosophicam, tum theologicam doctrinam attenderent, eamque interpretando antiquitati ac Platoni obtruderent. (2) A qua nos temeritate eo facilius cavebimus, quo diligentius ipsa Platonis placita ex ejus scriptis declarare studuimus. Sed ipsum continuo Timaeum dis-

(1) *Tim.* 27 A. B. (2) V. Cudworth, *System. intell.* ed. Moshemio: quamquam Moshemius, qua erat cum ingenii sagacitate, tum doctrinae copiâ, rectius, quam Patres Ecclesiae ipseque Cudworthius, his de rebus judicavit.

disserentem audiamus, ubi de Deo ac mundo dicere aggreditur.

Cum omnes, ait, qui mentis quoquo modo compotes sunt, in operis cujuslibet vel magni vel parvi principio invocare Deum soleant, quanto nos aequius est, de universo, sive genitum sit, sive non genitum, disputaturos, invocare divinam opem! Ergo Deos omnes Deasque precamur, maxime quidem, ut ea dicantur a nobis, quae illis placeant, deinde, ut nobismet ipsi consentiamus. Et sic quidem Diis invocatis, nobis consulendum, ut constet, quemadmodum et vos percipiatis facillime, quae traditurus sum, et ego, quae sentio, optime declarem. Sunt igitur de mea sententia haec distinguenda continuo: *τί τὸ ὂν μὲν ἀεὶ, γένεσιν δ' οὐκ ἔχον· καὶ τί τὸ γιγνόμενον μὲν, ὂν δὲ οὐδέποτε.* Τὸ. *μὲν δὴ, νοήσει μετὰ λόγου περιληπτὸν, ἀεὶ κατὰ ταυτὰ ὂν, τὸ δ' αὖ δόξῃ μετ' αἰσθήσεως ἀλόγου, δοξαστὸν, γιγνόμενον καὶ ἀπολλύμενον, ὄντως δὲ οὐδέποτε ὄν· quid sit, quod semper est neque ullum habet ortum, quid item, quod gignitur nec umquam est. Horum alterum intelligentiâ et ratione comprehenditur, quod unum semper atque idem est: alterum, quod affert opinionem per sensus, rationis expers: quod totum opinabile est, id gignitur et interit neque umquam esse vere potest.* Omne autem, quod gignitur, ex aliquâ caussa gigni necesse est: nullius enim rei, caussâ remotâ, reperiri origo potest. Quocirca si is, qui aliquod munus efficere molitur, eam speciem, quae semper est eadem, intuebitur at-

atque eam sibi proponet exemplar, praeclarum opus efficiat necesse est; sin autem illam, quae gignitur, nunquam illam, quam expetet, pulcritudinem consequetur. Omne igitur coelum, sive mundus, sive quovis alio vocabulo gaudet, hoc a nobis nuncupatum sit. De quo id primum consideremus, quod principio est in omni quaestione considerandum, semperne fuerit, nullo generatus ortu, an ortus sit ab aliquo temporis principatu. Ortus est: quandoquidem cernitur et tangitur et est undique corporeus. Omnia autem talia sensum movent: sensusque moventia quae sunt, eadem in opinione considunt, quae ortum habere gignique diximus: nihil autem gigni posse sine caussis. Τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον, καὶ εὑρόντα, εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν· τόδε δ' αὖ πάλιν ἐπισκεπτέον περὶ αὐτοῦ, πρὸς πότερον τῶν παραδειγμάτων ὁ τεκταινόμενος αὐτὸν ἀπειργάζετο· πότερον πρὸς τὸ κατὰ ταυτὰ καὶ ὡςαύτως ἔχον, ἢ πρὸς τὸ γεγονός. Εἰ μὲν δὴ καλός ἐστιν ὅδε ὁ κόσμος, ὅ, τε δημιουργὸς ἀγαθὸς, δῆλον ὡς πρὸς τὸ ἀΐδιον ἔβλεπεν· εἰ δὲ (ὃ μηδ' εἰπεῖν τινι θέμις) πρὸς τὸ γεγονός· παντὶ δὲ σαφὲς ὅτι πρὸς τὸ ἀΐδιον· ὁ μὲν γὰρ κάλλιστος τῶν γεγονότων, ὁ δ' ἄριστος τῶν αἰτίων. *Atque illum quidem quasi parentem hujus universitatis invenire, difficile: et cum jam inveneris, indicare in vulgus, nefas. Rursus igitur videndum, ille fabricator tanti operis utrum sit imitatus exemplar, idne, quod semper unum et idem, et sui simile, an id, quod generatum, or-*

tum-

tumque dicimus. Atqui si pulcer est hic mundus, si probus ejus artifex: profecto speciem aeternitatis imitari maluit: sin secus, quod ne dictu quidem fas est, generatum exemplum est pro aeterno secutus. Non igitur dubium, quin aeternitatem maluerit exsequi, quandoquidem neque mundo quidquam pulcrius, neque ejus aedificatore praestantius. Sic ergo generatus, ad id est effectus, quod ratione sapientiaque comprehenditur, atque immutabili aeternitate continetur. Ex quo efficitur, ut sit necesse, hunc, quem cernimus, mundum simulacrum aeternum esse alicujus aeterni. (1)

Intelliguntur haec facile, ni fallimur, e Platonis doctrinâ de mundo *νοητῷ* ac de ideis, quam in veri philosophiâ exposuimus. Ipsa ejus de Deo atque universo placita e Pythagorica sunt disciplinâ repetenda: et vero Pythagoreus ac princeps adeo hujus scholae ille est, quem haec exponentem Plato induxit. Attamen Platonica sunt, quae hîc de *τοῦ ὄντος* et *τοῦ γιγνομένου*, de *νοήσεως* et *δόξης* discrimine dicuntur. Platonica in primis, quae cum ideas, tum maxime *τὸ ἀγαθὸν* spectant. Nos cum locum illum in philosophia Platonis, qui de ideis est et de idealibus, quae vocantur, explicaremus, non aliunde, sed hinc unice interpretationem nostram duximus. Et nunc quidem, postquam haec dicentem Timaeum audivimus, non dubitabimus, quin Deus apud Platonem ipsius sit veritatis exem-

(1) *Timaeo* 27 C. — 29 A.

emplar, nec vero opinabimur, quod multis placuit, τὸ ἀγαθὸν apud Platonem de ipso Deo accipiendum esse. Artificis enim perfecti instar Deus hîc occurrit, ad τοῦ ἀγαθοῦ ideam rudem informemque materiem informans. Quod autem illic de mundi primordiis leviter significavimus, hîc ex ipso Timaeo plenius interpretari licet. Inepte posteri sententiam hac de re Platonis acceperunt: veluti Epicurei, quum Deum Platonis fabri, nescio cujus, instar, mundum, tamquam aedificium aliquod construentem et aedificantem sibi proponerent: unde facile erat, adversus Platonem inanes cavillationes petere: quod facit apud Ciceronem Vellejus Epicureus. *Tum Vellejus, fidenter sane, ut solent isti, nihil tam verens, quam ne dubitare aliqua de re videretur: tamquam modo ex Deorum concilio et ex Epicuri intermundiis descendisset: audite, inquit, non futiles commentitiasque sententias, non opificem aedificatoremque mundi, Platonis de Timaeo Deum. — Quibus enim oculis animi intueri potuit vester Plato fabricam illam tanti operis, qua construi a Deo atque aedificari mundum facit? Quae molitio? quae ferramenta? qui vectes? quae machinae? qui ministri tanti muneris fuerunt? quemadmodum autem obedire ac parere voluntati architecti aër, ignis, aqua, terra potuerunt?* (1) Non ita ipse Cicero, qui et vertit Latine *Timaeum* et locis inde sumtis sublimibus scrip-

(1) Cic. *de Nat.* D. I. 8.

scripta sua illustravit: de statuae accepit auctore, qui intuens ideas perfectamque sibi inde formam proponens, hujus ad similitudinem opus suum conficeret. Rectissime ita ille: uniceque inde intelligitur, quo sensu mundum hunc Plato τῶν ἀϊδίων θεῶν ἄγαλμα vocaverit. (1) Sed, quo minus in his interpretandis de vectibus et machinis cogitemus, pergat deinceps apud Platonem Timaeus.

Quaeramus autem caussam, quae eum impulerit, qui haec machinatus sit, ut originem rerum et molitionem novam quaereret. Ἀγαθὸς ἦν, ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε ἐγγίγνεται φθόνος: τούτου δ' ἐκτὸς ὢν, πάντα ὅτι μάλιστα ἐβουλήθη γενέσθαι παραπλήσια αὐτῷ. *Bonus erat: bonus autem invidet nemini: itaque omnia sibi similia generavit.* Haec nimirum gignendi mundi caussa justissima. Βουληθεὶς γὰρ ὁ θεὸς ἀγαθὰ μὲν πάντα, φλαῦρον δὲ μηδὲν εἶναι κατὰ δύναμιν, οὕτω δὴ πᾶν ὅσον ἦν ὁρατὸν, παραλαβὼν, οὐχ ἡσυχίαν ἔχον, ἀλλὰ κινούμενον πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως, εἰς τάξιν αὐτὸ ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας, ἡγησάμενος ἐκεῖνο τούτου πάντως ἄμεινον· Θέμις δὲ οὔτ' ἦν οὔτ' ἔστι τῷ ἀρίστῳ δρᾷν ἄλλο πλὴν τὸ κάλλιστον· λογισάμενος οὖν εὕρισκεν ἐκ τῶν κατὰ φύσιν ὁρατῶν οὐδὲν ἀνόητον, τοῦ νοῦν ἔχοντος ὅλον. ὅλου κάλλιον ἔσεσθαί ποτ' ἔργον· νοῦν δ' αὖ χωρὶς ψυχῆς οὐ δύνατον παραγενέσθαί τῳ· διὰ δὴ τὸν λογισμὸν τόνδε, νοῦν μὲν ἐν ψυχῇ, ψυχὴν δὲ ἐν σώματι συνιστὰς, τὸ πᾶν ξυνετεκταίνετο, ὅπως ὅτι καλ-

λι-

(1) *Timaeo* 37 C. Cf. Ruhnk. *ad Tim.* p. 6.

λιστον εἴη κατὰ φύσιν ἄριστόν τε ἔργον ἀπειργασμένος· οὕτως οὖν δὴ κατὰ λόγον τὸν εἰκότα δεῖ λέγειν, τόνδε τὸν κόσμον, ζῶον ἔμψυχον ἔννουν τε τῇ ἀληθείᾳ διὰ τὴν τοῦ θεοῦ γενέσθαι πρόνοιαν. Nam cum constituisset Deus bonis omnibus explere mundum, mali nihil admiscere, quoad natura pateretur: quidquid erat, quod in cernendi sensum caderet, id sibi assumsit, non tranquillum et quietum, sed immoderate agitatum et fluctuans, idque ex inordinato in ordinem adduxit: hoc enim judicabat esse praestantius. Fas autem nec est nec umquam fuit, quidquam nisi pulcerrimum facere eum, qui esset optimus. Cum rationem igitur habuisset, reperiebat, nihil esse eorum, quae naturâ cernerentur, non intelligens, intelligente, in toto genere praestantius; intelligentiam autem ulli rei adjunctam esse, sine animo, nefas esse. Quocirca intelligentiam in animo, animum conclusit in corpore. Sic ratus est opus illud effectum esse pulcerrimum. Quam ob caussam non est cunctandum profiteri, si modo investigari aliquid conjecturâ potest, hunc mundum animal esse, idque intelligens et divinâ providentiâ constitutum. (1)

Sublimis haec sane apud Platonem est cum Dei, tum mundi, ut a Deo informatus fingitur, imago. Nec audiendi nobis posterioris aetatis philosophi sunt, qui haec omnia, ut apud Ciceronem loquuntur, *portenta et miracula non disserentium phi-*

(1) *Timaeo* 29 D. — 30 C.

philosophorum, *sed somniantium* (1) dixerunt. Sit nobis ipse Cicero denuo philosophiae Platonicae interpres. Sententiam ejus de Phidiâ ejusque operibus hanc adduximus supra. *Nec vero ille artifex, cum faceret Jovis formam aut Minervae, contemplabatur aliquem, e quo similitudinem duceret; sed ipsius in mente insidebat species pulcritudinis eximia quaedam, quam intuens in eaque defixus, ad illius similitudinem artem ac manum dirigebat.* (2) Talis instar artificis Deus nobis in Timaeo proponitur. Sed, ut Phidias in operibus suis perficiendis *pulcrum*, ita Deus, quippe naturâ suâ bonus, *bonum*, *τὸ ἀγαθὸν*, in mundo informando perficiendoque contemplatus fingitur. Quo propria *τοῦ καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ* necessitudo intelligitur. Nam mundus hic propterea, de Platonis sententiâ, *pulcerrimus* est, quod *bonus*, imo, *optimus* ejus auctor est. Ὁ *μὲν γὰρ κάλλιςος τῶν γεγονότων, ὁ δὲ ἄριςος τῶν αἰτίων.* (3) Scilicet, ut item contendit, *θέμις οὔτ' ἦν οὔτ' ἔςι τῷ ἀρίςῳ δρᾷν ἄλλο πλὴν τὸ κάλλιςον.* (4) Pertinent haec autem illuc potissimum, ut *malum* cuivis sive rei sive naturae potius, quam Deo, tribuatur. Fluxerunt inde recentiorum cum poëtarum, tum philosophorum de *optimo mundo* deque *optimismo*, quem dixerunt, sententiae, quae ita se nobis maxime commendabunt, ut proxime nos ad earum fontem accesserimus.

(1) Apud Ciceronem. (2) *Oratore* c. 2. Cf. supra Vol. II. P. 2. p. 107. (3) *Tim.* 29. A. (4) Eod. 30. A.

mus. Quae vero deinceps in hoc dialogo de numerorum rationibus occurrunt, non confundenda cum posterioris aevi placitis de numerorum vi et efficacitate videntur: ad musicam, sive harmoniam referuntur, quae artes apud Veteres ad mutuum exprimendum rerum universarum concentum adhibebantur. Praeclarus Ciceronis est in *somnio Scipionis* locus, ubi Scipio in coelum traductus, miratur, quis sit qui complet ipsius aures tantus et tam dulcis sonus. *Hic est*, ut ipsius avus interpretatur, *qui intervallis conjunctus imparibus, sed tamen pro ratâ portione distinctis, impulsu et motu ipsorum orbium conficitur: qui acuta cum gravibus temperans, varios aequabiliter concentus efficit: nec enim silentio tanti motus incitari possunt: et natura fert, ut extrema ex alterâ parte graviter, ex alterâ autem acute sonent.* (1) Ductum id e Pythagorae et Platonis doctrinâ, ac valet ad haec *Timaei* loca recte intelligenda. Nam quaeritur in iis δεσμὸς, quo apte juncta sint omnia. Δεσμῶν δ' ὁ κάλλιστος, ὃς ἂν αὐτὸν καὶ τὰ ξυνδούμενα ὅτι μάλιστα ἓν ποιῇ· τοῦτο δὲ πέφυκεν ἀναλογία κάλλιστα ἀποτελεῖν. Quae sic vertit Latine Cicero. *Sed vinculum id est aptissimum atque pulcerrimum, quod ex se, atque de his, quae adstringit, quam maxime unum efficit. Id optime assequitur, quae Graece ἀναλογία, Latine (audendum est enim, quoniam haec primum a nobis novantur) comparatio, proportiove dici potest.* Quando enim trium

(1) *De Rep.* VI. 11.

trium vel numerorum, vel figurarum, vel quorumcunque generum, contingit, ut quod medium sit, uti primum proportione, ita id postremo comparetur, vicissimque ut postremum cum medio, sic medium cum primo conferatur: id quod medium est, tum primum sit, tum postremum; postrema vero et prima media fiunt, ita necessitas cogit, ut eadem sint ea, quae disjuncta fuerunt; eadem autem cum facta sint, efficitur, ut omnia sint unum. (1) Opportunitatem haec posteris dederunt, ut ad ineptissima quaeque commenta, ad portenta et miracula, quae Vellejus loquitur, venirent: apud Platonem ad naturae vim et pulcritudinem exprimendam valent. Spectant illuc pariter, quae de amore prodiderunt vetustissimi poëtae: hunc fuisse, quo orto, chaos, rudis ista indigestaque moles, in pulcerrimum huncce mundum aptissimeque sibi concinentem, commutaretur. A nullis non rebus Veteres sive imagines, sive metaphoras, sive notiones etiam, petierunt, quo clarius sibi, quicquid intus sentiebant, quasi ob oculos proponerent. Veluti quod mundum dixit Plato ζῶον esse ἔμψυχον ἔννουν τε τῇ ἀληθείᾳ, videatur illud absurdum plane et visum ita Vellejo est: nam *mundum animo et sensibus praeditum, rotundum, ardentem, volubilem Deum*, in somniis censet philosophorum. Sed abhorrebat antiquitas a placitis illis, quae recentiore in primis aevo domi-

(1) *Tim.* 31. C. — 32. A.

minata sunt, quasi mechanica unice esset universi conditio, nihil vel ipsi, quo vigeret, vel ejus partibus, quo moverentur, inesset, omnia vero., ut in mechanico, quod dicitur, systemate, mechanicae legibus obtemperarent. Quamobrem vim illam, quam naturae non poterant non tribuere, variis modis exprimere conabantur. *Spiritum* vocabant illam, ut in Virgiliano illo:

Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem. (1)

Alii vim illam cum igne comparabant, quod Heraclitus ac postea Stoici diligentius explicare studuerunt. Nec vero discessit ab hac vetustissimâ ratione Platonis physiologia. Sed is scilicet universo, ut νοῦν Anaxagoras, ψυχὴν tribuit; hanc autem ab ipso Deo inditam esse mundo pronunciavit. Ducta in hisce ab homine similitudo est, cujus ut corpori ψυχὴν, ita ψυχῇ inesse νοῦν contendit Plato: factumque est ita, ut mundum vocaret ζῶον ἔμψυχον ἔννουν τε. Id autem quamvis sit a nostrâ cogitandi loquendique ratione alienum, tamen, si principium, unde manavit, spectamus, non potest nobis totum displicere. Nam, ut optimus quisque apud Veteres physiologus, ita Plato, non e lege quadam mechanicâ naturae principium, sed altius, ab ipso naturae universique auctore repetiit.

Sunt haec nobis et singula et universa diligenter animadvertenda, si *Timaeum* ipsamque philosophi phy-

(1) *Aen.* VI. 726.

physiologiam interpretari recte velimus; quod autem ejus de divinâ naturâ sententiam attinet, vim omnino divinam toti rerum universitati inesse existimavit, ut non sit, quod miremur, si, antiquae auctoritate cum μυθολογίας, tum θεολογίας, plures memoravit Deos. Veruntamen, quin unum reapse, qui mundi et auctor et gubernator esset, Deum habuerit Plato, non est quod dubitemus. E totâ id viri de rebus divinis doctrinâ, ut prodita est in *Politia*, in *Legibus*, in hoc ipso de universo dialogo est, sponte efficitur. Nec desunt profecto doctrinae huic Platonicae, e quibus hodieque etiam nobis proficere liceat: in quibus modestia in primis philosophi censenda est, ubi de Deo rebusque divinis agit. Recentioris aetatis cum philosophi, tum maxime theologi sic de naturâ divina pronunciarunt fere, quasi ipsi eam totam penitusque cognovissent. Non ita Plato. Timaeum, de Deo verba facturum, hoc praemonentem induxit: *meminisse vos scilicet oportebit*, ὡς ὁ λέγων, ὑμεῖς τε οἱ κριταὶ, φύσιν ἀνθρωπίνην ἔχομεν· ὥστε περὶ τούτων τὸν εἰκότα μῦθον ἀποδεχομένους, πρέπει μηδὲν ἔτι πέρα ζητεῖν· *et me, qui disseram, hominem esse, et vos, qui judicetis: ut, si probabilia dicentur, nil ultra requiratis.* (1)

Sed accedendum tandem nobis est ad philosophiae apud Platonem finem, qui hominis est ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν, ut e *Theaeteto* cognovimus. (2)

De

(1) *Timaeo* 29 D. (2) Supra p. 195. V. hac de re docta disp., quae nuper prodiit auctore Van de Velde, Gron. 1835.

De hominis cum Deo similitudine.

Diximus de *Timaeo* Platonis, quatenus doctrinam philosophi de Deo, mundi auctore atque gubernatore, continet; sed, quae sit hominis cum Deo similitudo, et vero, quemadmodum contendendum homini sit, ut quam proxime ad divinae naturae perfectionem accedat, idem nos dialogus docet. Hic autem locus primum nobis e totâ Platonis philosophiâ explicandus est.

Nam quod in *Timaeo* genus humanum φυτὸν dicitur οὐκ ἔγγειον, ἀλλ' οὐράνιον· *non terrestris planta, sed coelestis*, (1) id in ipso philosophiae Platonicae prooemio explicitum vidimus. A coelo repetuntur illic animorum origines. Versati in Deorum choris sunt, anteaquam terrenum hoc corpus induerent et sacris interfuerunt omnium augustissimis: *ὅ τε σὺν εὐδαίμονι χορῷ μακαρίαν ὄψιν τε καὶ θέαν ἑπόμενοι μετὰ μὲν Διὸς ἡμεῖς, ἄλλοι δὲ μετ' ἄλλου θεῶν, εἶδόν τε καὶ ἐτελοῦντο τελετῶν ἣν θέμις λέγειν μακαριωτάτην· ἣν ὠργιάζομεν ὁλόκληροι μὲν αὐτοὶ ὄντες, καὶ ἀπαθεῖς κακῶν ὅσα ἡμᾶς ἐν ὑϛέρῳ χρόνῳ ὑπέμενεν· ὁλόκληρα δὲ καὶ ἁπλᾶ καὶ ἀτρεμῆ καὶ εὐδαίμονα φάσματα μυούμενοί τε καὶ ἐποπτεύοντες ἐν αὐγῇ καθαρᾷ καθαροὶ ὄντες καὶ ἀσήμαντοι τούτου ὃ νῦν δὴ σῶμα περιφέροντες ὀνομάζομεν ὀϛρέου τρόπον δεδεσμευ-*

(1) *Tim.* 90 A.

μενμένοι. (1) Inde autem orsus philosophus, rationem nos edocuit, qua redire nobis ad pristinam illam cum Deo similitudinem liceat. Amori in hac disciplinâ primas partes tribuit. Nam ut illic nos nostrum quisque Deum, tanquam choregum, sumus secuti, ita hîc illum quaerimus colimusque amasium, qui nobis maxime Deum nostrum referat: eumque quo magis et colimus et vero nos ipsos ad ejus exemplum perficere conamur, eo propius accedimus denuo ad divinae naturae similitudinem. Quo autem quis majorem secutus Deum est, ita per amorem ad majorem contendit perfectionem. Jovis cultores eum sibi amasium quaerunt, qui Διὸς sit animo. Σκοποῦσιν οὖν, εἰ φιλόσοφός τε καὶ ἡγεμονικὸς τὴν φύσιν· καὶ ὅταν αὐτὸν εὑρόντες ἐρασθῶσι, πᾶν ποιοῦσιν ὅπως τοιοῦτος ἔσται· ἐὰν οὖν μὴ πρότερον ἐμβεβῶσι τῷ ἐπιτηδεύματι, τότε ἐπιχειρήσαντες μανθάνουσί τε ὅθεν ἄν τι δύνωνται, καὶ αὐτοὶ μετέρχονται· ἰχνεύοντες δὲ παρ' ἑαυτῶν ἀνευρίσκειν τὴν τοῦ σφετέρου θεοῦ φύσιν, εὐροῦσι, διὰ τὸ συντόνως ἠναγκάσθαι πρὸς τὸν θεὸν βλέπειν· καὶ ἐφαπτόμενοι αὐτοῦ τῇ μνήμῃ, ἐνθουσιῶντες, ἐξ ἐκείνου λαμβάνουσι τὰ ἔθη καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, καθόσον δυνατὸν θεοῦ ἀνθρώπῳ μετασχεῖν. *Considerant igitur, utrum ad philosophiam et imperium naturâ valeat; et quando illum inventum dilexerint, omni opere contendunt, talis ut fiat. Ac nisi prius ad studium incubuerint, tunc contendentes et discunt undecunque possunt, et spon-*

(1) *Phaedr.* 250 C. Cf. supra Vol. I. p. 89.

sponte sua progrediuntur. Investigantes autem apud semet ipsos Dei sui naturam, inveniunt eam, quod continenter Deum adspicere coacti fuerint; eumque memoriâ comprehendentes, divinitus afflati ex eo suscipiunt mores et studia, quoad quidem Dei participi esse homini licet. (1) Haec apud Platonem amoris disciplina est, eodemque tramite omnis apud eum philosophia procedit. Nam sive nos illa ad pulcrum, sive ad verum, sive ad justum, sive denique ad sanctum divinumque ducit, illuc tendit constanter, ut nos, quoad ejus fieri potest, Deo similes efficiat. Divinum enim id omne est. Τὸ γὰρ θεῖον, in *Phaedro* statuit Socrates, καλὸν, ἀγαθὸν καὶ πᾶν ὅ, τι τοιοῦτο· (2) ac Diotime in *Symposio*, ut ad pulcrum eduxit Socratem, ἐνταῦθα τοῦ βίου, ait, ὦ φίλε Σώκρατες, εἴπέρ που ἄλλοθι, βιωτὸν ἀνθρώπῳ, θεωμένῳ αὐτὸ τὸ καλόν. (3)

Sed ὁμοιώσει θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν quid spectaverit Plato, ut ex omni ejus doctrinâ patet, ita perspicere nobis maxime ex ejus *Timaeo* licet. Spectandum nobis in eo dedit, quemadmodum ad perfectum exemplum Deus mundum informaverit; sed in *hominem* maxime, tamquam divinam quamdam, non terrestrem plantam, mentem nostram convertit. Praeclara illic hominis descriptio exstat: qua ad finem perductâ fere, hoc additur: τὸ δὲ δὴ περὶ τοῦ κυριωτάτου παρ' ἡμῖν ψυχῆς εἴδους διανοεῖσθαι δεῖ τῇ·

(1) *Phaedr.* 252 E. (2) *Phaedr.* 246 D. (3) *Symp.* 211 C. D.

τῇδε, ὡς ἄρα αὐτὸ δαίμονα θεὸς ἑκάστῳ δέδωκε τοῦτο, ὃ δή φαμεν οἰκεῖν μὲν ἡμῶν ἐπ' ἄκρῳ τῷ σώματι, πρὸς δὲ τὴν ἐν οὐρανῷ συγγένειαν ἀπὸ γῆς ἡμᾶς αἴρειν. De praestantissimâ animi nostri specie ita sentiendum, hunc nobis singulis Deum, tamquam daemonem, tribuisse, eumdemque in summa corporis arce sedem habere, nosque per nostram cum coelo cognationem a terra extollere. (1) Unde certatim cum poëtae, tum philosophi profecerunt. Ductum inde Ovidianum illud celebratissimum est in *Metamorphosibus:*

> *Pronaque cum spectent animalia cetera terram,*
> *Os homini sublime dedit, coelumque tueri*
> *Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.* (2)

Tum Tullianum in *Legibus. Ipsum autem hominem eadem natura non solum celeritate mentis ornavit, sed etiam sensus, tamquam satellites, attribuit ac nuncios: et rerum plurimarum obscurarum necessarias intelligentias enudavit, quasi fundamenta quaedam scientiae: figuramque corporis habilem et aptam ingenio humano dedit. Nam cum caeteras animantes abjecisset ad pastum, solum hominem erexit, ad coelique quasi cognationis domiciliique pristini conspectum excitavit.* (3) Ut autem formâ atque indole apud Platonem homo, ita sensuum

(1) *Timaeo* 90 A. Cf. 44 C. 69 D. (2) L. I. vs. 84-86. (3) Cic. *de Legg.* I. 9.

suum destinatione, cum Deo similitudinem et cognationem refert. Eo consilio nos dicit in pulcerrimo mundo a Deo collocatos esse, ut ad universi ordinem concentumque partium omnium, nostrum ipsi animum, ad Dei exemplum, componeremus. Visum nobis, ait, propterea maxime largitus Deus est, *ἵνα τὰς ἐν οὐρανῷ τοῦ νοῦ κατιδόντες περιόδους, χρησαίμεθα ἐπὶ τὰς περιφορὰς τὰς τῆς παρ' ἡμῖν διανοήσεως, συγγενεῖς ἐκείναις οὔσας, ἀταράκτοις τεταραγμένας· ἐκμαθόντες δὲ, καὶ λογισμὸν κατὰ φύσιν ὀρθότητος μετασχόντες, μιμούμενοι τὰς τοῦ Θεοῦ, πάντως ἀπλανεῖς οὔσας, τὰς ἐν ἡμῖν πεπλανημένας καταστησαίμεθα· ut mentis conversiones, quae in coelo obtinent, intuiti, discursionibus mentis nostrae, ordinatas inordinatis perturbatisque, adhibeamus: iidemque, cognitis illis, ac percepto, quod naturâ rectum est, Dei motus, qui non aberrant, imitati, nostrae motus cogitationis in ordinem revocemus ac componamus.* (1) Pariter de caeteris sensibus nostris ac facultatibus statuit. Eum in finem maxime utendum iis censet, ut, quidquid in nobis divinitatis inest, id, percipiendo mundi spectaculo divino, cum excitemus, tum perficiamus. Est scilicet mundus, ut pronunciat apud eum Timaeus, ipsius naturae divinae *ἄγαλμα*. Haud fuit unquam philosophus, qui de mundo, de Deo, deque hominis indole praeclarius magnificentiusque, quam Plato, existimaret: nec vero con-

(1) *Timaeo* 47 B. C.

confudit haec, ut illi fecerunt, qui pantheismum docerent. A mundo atque homine diligenter ille Deum distinxit: quo unice nobis potuit, ad divinae naturae imitationem, Dei imaginem proponere. Id vero, quemadmodum et instituerit et peregerit, in *Timaeo* legendo, vidimus.

EPILOGUS.

Perduxi ad finem negotium, cui peragendo totam ferme vitam impendi. Nec tamen is ego sum, qui sic, me auctore, rem plane confectam arbitrer. Habebunt posteri, quae vel corrigant in hisce, vel suppleant, permulta. Sed quo id rectius agant ac Platonis aliquando philosophiam prorsus in luce ponant, critica adhibenda *philosopha* quaedam erit, ut ab erroribus, quibus lapsi superiorum aetatum interpretes sunt, caveant. Equidem, si proficere quis forte e meo exemplo velit, cavendum potissimum ab his censui: primum, ne *doctrinam* spectarem Platonis, *formam* negligerem: traderem dogmata philosophi, quasi essent haec singula singulatim ab auctore libro quodam metaphysico condita, non attenderem dialogi, imo Socraticam rationem, qua usus ille, interrogando, inquirendo, distinguendo, admirabilem in modum illustravit omnia: quam qui neglexerunt, Platonem nobis fere, non, ut lumen philosophiae, sed tamquam de schola philosophum aliquem, proposuerunt. Deinde, ne dividerem in partes et veluti dissecarem philosophiam Platonis, ac si contineretur haec *physicâ*, *dia-*

lec-

lecticâ, *ethicâ*: quod fecerunt a Xenocrate inde ad hanc nostram aetatem interpretes. Repugnat id ipsi Platonicae philosophiae indoli ac naturae, quae non partium systema, sed reapse institutio, imo vero *initiatio* quaedam est ad puram intaminatamque percipiendam veritatem. Itaque agitur quidem in eâ de dialecticâ, agitur de ethicâ, itemque de physicâ; sed sunt apud Platonem artes ac disciplinae, praesertim musica, dialectica, ethica, veluti *gradus* quidam, quibus ad sublimem de Deo ac de universo doctrinam, quam *physicam* vocarúnt postea antiqui, escenditur. Non constat enim apud Platonem philosophia doctrinis; sed artibus doctrinisque utitur, ut hominem ad sapientiam ac Dei similitudinem evehat et perficiat. Quapropter ab illo divino nomine, ἡ θεία φιλοσοφία appellata est. Omnium vero maxime cavendum esse duxi, ne aetatis meae opiniones philosophandique normam in antiquum illud Platonis aevum traducerem. Hinc enim quantum et omnis antiquitatis et praesertim Platonis interpretatio detrimenti ceperit, dici non potest. Nam primum, alienis immiscendis corrupta plane est et obscurata philosophi doctrina, tum etiam, ut obtrusa Platoni sunt, quae non exstarent in ipsius scriptis, ita, quae exstarent maximeque viderentur memoratu digna, neglecta sunt. Veluti, quae de musicâ, de poësi, praesertim de amore et duplici quidem illo, οὐρανίῳ et πανδήμῳ, mirâ elegantia scripsit Plato, non ceperunt haec homines, recentiorum systematibus

ad-

addicti, certe systemati haec suo non potuerunt accommodare. Quamobrem vel silentio praetermiserunt illa, vel, cum id non liceret, intempestive alieno loco interposuerunt. Quid dicam de artium omnium laudatarum ac disciplinarum instauratione, cujus auctor Plato fuit: de novo musicae ac poëseos, de novo geometriae ac dialecticae, de novo eloquentiae, imo vero de novo quodam et sublimiore ethicae, politicae, adde et theologiae genere, quod scriptis prodidit ac celebravit suis? Id omne, quale sit, ne suspicari quidem possunt, quotquot non totos sese et penitus in aetatem Platonis ipsiusque scripta insinuaverunt. Sunt autem haec nobis perdiligenter attendenda, si quidem et interpretari philosophiam Platonis, et ambitum ejus omnem mente complecti, et vero proficere inde ad temporum nostrorum usum velimus. Nam desiderare haec aetas commutationem philosophiae, quin etiam renovationem quandam videtur, ut nec *transscendentalis* sit, nosque *a priori* ratiocinari ac statuere pergamus, nec vero sit, quod dicitur, *empirica*, solâque contineatur observatione rerum externâ; sed, mediam tenens eandemque regiam viam, sic procedat, ut physici hodieque solent, qui *a posteriori* exquirunt, quid *a priori* sive intus in rerum naturâ lateat; hinc autem explicare naturae phaenomena conantur. Quod quemadmodum instituendum in animum humanum ac mundum intelligibilem et moralem sit, quidque inde ad indolem hominis ac naturales facultates et cognoscendas et per-

perficiendas, tum etiam ad ipsum, quem dixi, mundum intelligibilem et moralem explicandum, sperare atque exspectare liceat, e Platonis, ni fallor, philosophandi ratione, ut exposita a nobis est, efficitur facile. Nam quod antiquam illam philosophiam commendamus, non ita accipiendum, quasi retrogradi velimus, missisque, quae adsunt nobis, Veteribus defuerunt, doctrinae sapientiaeque adminiculis, iter nostrum iisdem, quibus Veteres, terminis definire jubeamus. Vetant hoc et alia permulta, et vero *religionis*, quae post illorum tempora exstitit, cum ubertas, tum ad sapientiae viam recte tenendam efficacitas. Sed sic velim ex antiquâ illâ philosophiâ proficiamus, ut, quid sit philosophia, qua sit viâ et ratione tractanda, quo maxime sit consilio propositoque excolenda, tum in primis, quemadmodum ad artes doctrinasque omnes provehendas adhibenda sit, discamus. Hoc illud est, quod ab initio scripsi, et hîc iterandum censeo: prodire e scholae angustiis ac generi humano prodesse philosophia debet, sed, hoc ut fiat, *philosophos* oportet rite esse in scholâ eruditos, Socratis maxime et Platonis institutione.

PHI-

PHILOSOPHIA JUSTI

SIVE

DE VITA BEATA. V. III. p 2

De animi natura. p. 14

De vi amoris
ad virtutem felicitatemque
hominis. p. 15

De rationis in animo
auctoritate. p. 19

Animi cum equorum
jugo et auriga comparatio. p. 21

De justitia et felicitate.
ufficitne homini ad beate vivendum
justitia? p. 27

Thrasymachi
de justitia ac felicitate
placita. p. 29

*Justissimi hominis
et injustissimi, felicitatis ratione
habitâ, comparatio.* p. 38

---

*Quid in animo hominis
justitia est?* p. 51

---

*Justitiae exquirendae caussa
civitas fingitur.* p. 53

---

*Initia civitatis. Undenam
repetenda sunt?* p. 54

---

*Civitatis custodes. De recta
eorum per musicam et gymnasticam
institutione.* p. 60

---

*De artium in civitate,
ad ipsam excolendam recte,
vi et auctoritate,* p. 64

---

*De placito Platonis,
mutata musicae ratione, ipsam
mutari ac commoveri
civitatem.* p. 68

De

De gymnasticâ custodum educationi recte adhibendâ. p. 69

De rectoribus civitatis. p. 74

Quid caussae esse dicamus, ut pessime fere regantur civitates? p. 77

De miserâ philosophiae conditione. p. 83

De disciplinarum in civitate, ut recte regatur, vi et efficacitate. p. 87

De adhibendâ rebus politicis, ut perfecta sit civitas, cum pulcri, tum veri philosophiâ. p. 88

De effato Platonis, non ante rebus publicis finem futurum malorum, quam praesint illis philosophi. p. 89

DE

DE VIRTUTIBUS,

QUIBUS VITA CONSTARE BEATA VIDETUR.

p. 9

Ubinam latere in civitate, maximeque in homine justitiam suspicemur? p. 91

Ubinam in civitate sapientia? p. 9

Ubinam fortitudo in civitate? p. 9

Ubinam item in civitate temperantia? p. 9

Ubinam tandem in civitate justitia latet? p. 10

Ad tres illas civitatis partes, quatuorque in ea virtutes, animi exigitur natura. p. 10

De ratione et cupiditatibus. p. 10

De

De distinguendo ab hisce recte, qui nobis inest, θυμῷ. p. 107

Civitati optimae homo comparatur. De virtutibus animi primariis. p. 110

Quid tandem in ipso hominis animo justitia est? p. 112

De vi justitiae in vitae humanae felicitatem. p. 114

Platonicae hujus de justitiâ disputationis interpretatio. p. 115

De politicâ Veterum. p. 118

De politicis Platonis dialogis. p. 121

De Politiâ Platonis. p. 122

Politiae Platonicae ac Ciceroniani de re publica operis comparatio. p. 126

De

De Politicâ Platonis. p. 135

De opere Platonis de Legibus. p. 137

DE

VITA BEATA. p. 140

Exigitur ad optimae civitatis felicitatem earum conditio civitatum, quae corruptae sunt. p. 140

De timocratiâ et viro timocratico. p. 141

De oligarchiâ et viro oligarchico. p. 148

De democratiâ et viro democratico. p. 153

Democratiae in tyrannidem conversio. p. 158

De tyrannide. p. 161

De

De viro tyrannico. Qua ratione fit? p. 164

Vita viri tyrannici. p. 167

Uter tandem beatior? Justusne ille, an omnium hic hominum injustissimus, tyrannicus vir? p. 170

De utriusque hominis interna animi conditione. p. 172

Quid maxime conferre ad bene beateque vivendum videtur? p. 174

Imaginum, quibus animi naturam expressit Plato, conjunctio. p. 178

De futura justissimi hominis et injustissimi post mortem conditione. p. 180

Absolvitur tandem de justitiâ, num sola ad beatam vitam sufficiat, judicium. p. 181

De

De animorum immortalitate. p. 185

De Platonis Phaedone. p. 189

De vita beata. p. 192

PLATONIS DE REBUS DIVINIS EFFATA. p. 197

PHILOSOPHIAE SANCTI DIVINIQUE, UT APUD PLATONEM EST, PRINCIPIA. p. 198

Philosophorum de diis ac divina providentiâ placita. p. 201

De poëtarum ratione, qua Deos nobis in carminibus informarunt. p. 203

De superstitione. p. 204

De

De sancti divinique studio, homini naturâ insito. p. 206

PHILOSOPHIAE PLATONICAE VIA, QUA NOS AD SANCTUM DIVINUMQUE EVEHIT. p. 208

De germani philosophi vita. p. 209

Qua homini ratione ad vitae sanctitatem perveniendum est? p. 213

De divina naturâ. p. 217

De Deo, universi cum auctore, tum gubernatore. p. 223

De Timaeo Platonis. p. 231

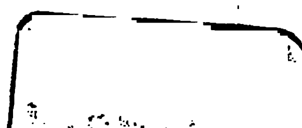
De hominis cum Deo similitudine. p. 247

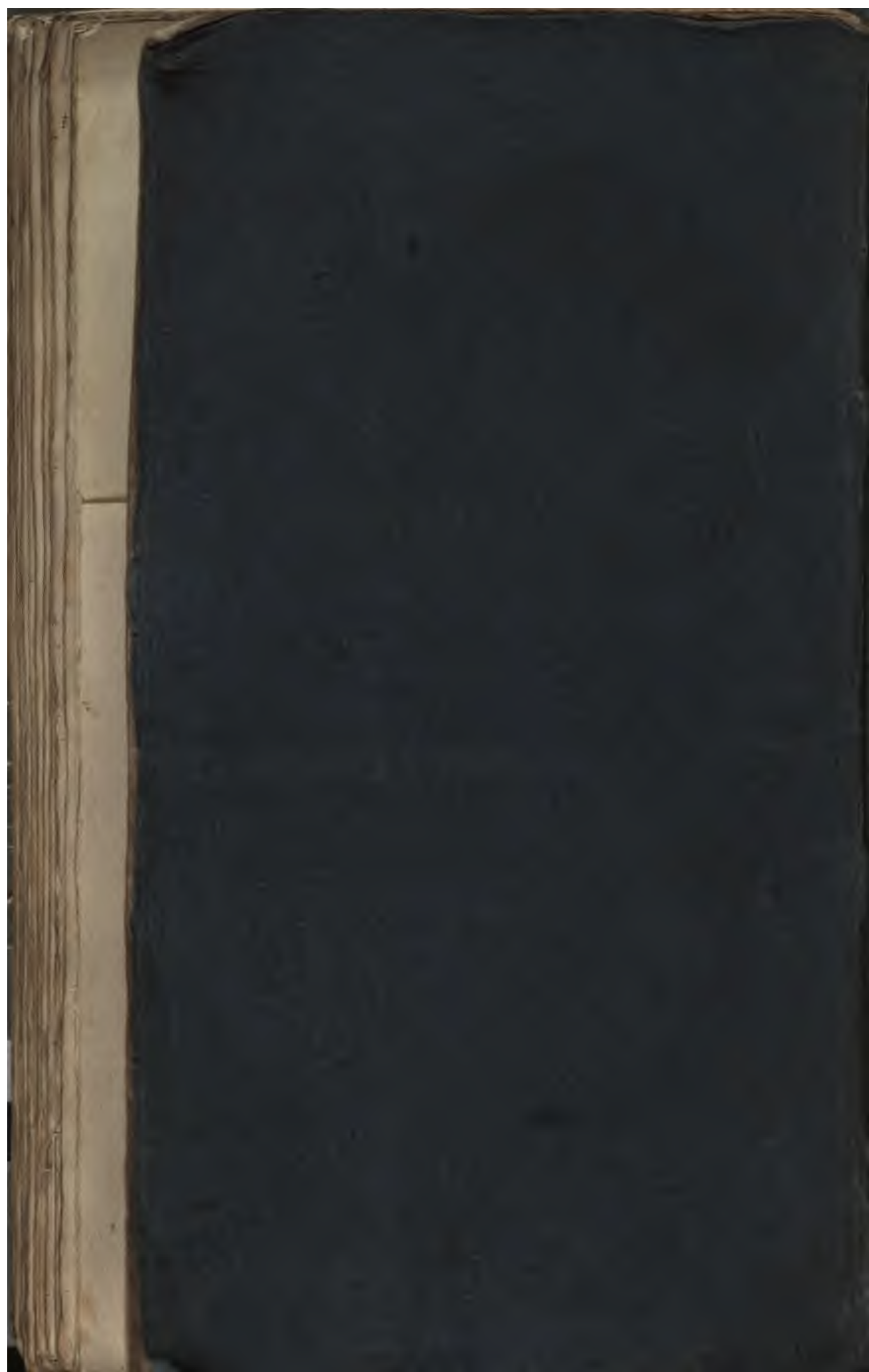

EPILOGUS. p. 253

EMENDANDA.

p. 8 l. 2. *hominis erat* l. *hominis* erat.
— 9 sub fin. *qui l'irritabilité:* l. *que l'ir.*
— 31 l. 6. disceptarus l. discerpturus.
— 195 l. 12 ὑμᾶς l. ὑμᾶς.

INITIA

OSOPHIAE

ATONICAE.

INITIA
PHILOSOPHIAE
PLATONICAE.

AUCTORE
PHIL. GUIL. VAN HEUSDE.

VOLUMINIS SECUNDI
PARS TERTIA.

PHILOSOPHIA VERI:
DE VERI SIVE τοῦ ὄντος SCIENTIA.

TRAJECTI AD RHENUM,
APUD JOANNEM ALTHEER.
1831.

DE MUNDO νοητῷ SIVE DE VERI, αὐτοῦ τοῦ ὄντος, SCIENTIA.

> ἡγουμένης δὴ ἀληθείας, οὐκ ἄν ποτε, οἶμαι, φαῖμεν αὐτῇ χόρον κακῶν ἀκολουθῆσαι. — Πῶς γάρ; —

Philosophia ut sibi constet, fructusque proferat ipsius ubertate et amplitudine dignos, finem habeat cum certum necesse est, tum facultatibus naturae humanae studiisque consentaneum. Quod licet nemo unquam mortalium in dubium vocaverit, fuerunt tamen omni aevo philosophi, qui vel, quid ipsi philosophando spectarent, non satis viderentur reputasse, vel illa spectarent, quae mentis humanae facultates superarent. Philosophari scilicet, ipsum per se, dulce est philosophis negotium, tantamque multorum animis oblectationem voluptatemque affert, ut nihil requirant praeter-

terea. Unde theoreticae, quae vocatur, inprimisque mysticae philosophiae commendatio, quae, praeter hanc mentis animique oblectationem, vix ullum habet propositum. De rebus vero gravissimis earumque caussis non inquirere constanter, sed statuere, sed ex tripode pronunciare, id unice audaciae superbiaeque hominum convenit. Quo accidit, ut de rebus divinis philosophi, apud recentiores quidem, crebrius fere ac subtilius copiosiusque, quam de humanis disseruerint ac sententiam dixerint. Sed, ut facultatibus naturae nostrae; ita nostris etiam naturalibus studiis congruere philosophiae finis debet. Veritati studemus natura, sed non minus virtuti, fierique philosophando non solum acutiores ad discernendum, verum etiam meliores, perfectiores, feliciores studemus. Id vero ut item omnes confessi sunt philosophi agendum nobis philosophando esse, ita qui huc nos adducerent, pauci fere fuerunt. Plurimorum doctrinae ab acumine ingenii sensuumque sublimitate laudem et commendationem habuerunt, ad vitae vero usum, ad naturam nostram perficiendam, ad provehendam generis humani felicitatem veram, parum fuerunt fructuosae.

Quo spectat maxime apud Platonem philosophia?

Plato quid philosophando spectaverit maxime, augurari magnam partem e superioribus disquisitio-

tionibus licet. Philosophiae apud eum principium summum, ut vidimus, veri amor est: cui principio ut finem respondere par est, ita hunc esse dicamus *verum assequi* sive ipsam *veri scientiam*. Perspicere autem illud magis etiam ex ejus de disciplinis disputatione licet. Trahunt hae mentem, ait, ab iis, quae videntur esse quaeque sensibus patent, ad ea quae *sunt* solâque mente et cogitatione percipiuntur. Unde intelligitur, proprium philosophiae Platonicae esse, ut in mundum nos illum, qui soli menti patet, sive *νοητὸν* educat. Sed praeterea, ut philosophia *pulcri* veluti introitus est apud Platonem ad *veri* omninoque ad universam philosophiam, ita hinc maxime de fine et proposito apud Platonem philosophiae existimare licet. In hoc autem introitu in mundum non solum *νοητὸν* educti, sed adducti simul ad ipsam pulcri ideam sumus: et docuit nos Diotime, huc convertendam mentis nostrae aciem esse, si quidem et recte philosophari et honeste vivere et consulere cum hominum societati, tum nobismetipsis velimus. Num Plato id philosophando spectaverit assecutusque fuerit, quod in aliorum doctrinis philosophorum desideramus, nondum ausim dijudicare. Verumtamen colligimus ex his omnibus facile, non temere, non sine consilio certo quodam philosophatum eum esse, itemque explere eundem philosophando studia nostra primaria quaesivisse. Nam sive is pulcrum, sive bonum, sive justum sanctumve respiciebat, *verum*

in his singulis attendebat maxime; sed hoc item animadvertere in ejus philosophiâ licuit, quotiescunque de veritate, de iis quae sunt, περὶ τῶν ὄντων ageret, toties eum maxime haec ipsa, *pulcrum*, *bonum*, *justum*, *sanctumque* memorasse: unde efficimus, veri scientiam apud eum ad studia nostra *moralia* exploranda referri inprimis. Quid? quod homini praecepit, ut ad divinam contenderet perfectionem, et, quomodo eo contendendum esset, explorandis studiis nostris naturalibus, significavit? Diximus in ipso hujus operis exordio, philosophiam apud Platonem ad sapientiam tendere. Artes scilicet nos in eâ ad pulcrum, disciplinae ad verum, virtutes ad justum perducunt; nec tamen continetur his philosophia: ut instrumentis haec utitur illis, quibus divinum perficiat propositum suum: est autem illud, ut hominibus ad veritatem, imo ad sapientiam divinaeque naturae imitationem dux sit et magistra.

Sed de sublimibus his argumentis tum nobis agendum erit diligentius, ubi ad *justum*, inprimisque ubi ad *sanctum* pervenerimus. Nunc, quum ad illud accesserimus, quod in *veri* philosophia maximum est et postremum, ut ejus finem summumque propositum assequi nitamur, descendendum nobis continuo in Platonis speluncam erit. Hac Plato imagine in mundum nos ὁρατὸν, *spectabilem*, sensibus patentem, sed ignorantiae gravissimorumque errorum sedem, deducet: quo dilucidius nobis dehinc pateat, quae hominis sit inde

in

in mundum νοητὸν, qui mente duntaxat percipitur, escensio, quibusque veluti gradibus ad lucem veritatis inque ipsum veritatis regnum perveniatur. Quae fuse nos hactenus ille de opinionis et scientiae discrimine, de praestantiâ scientiae, de disciplinarum maximeque dialecticae ad eam obtinendam vi et opportunitate docuit, hac specus imagine mirum in modum illustrabit: aditumque nobis simul praebebit ad omnem, quam tradidit, de ideis, praesertimque de boni ideâ, doctrinam percipiendam interius. Quibus animadversis perspectisque omnibus, quid maxime Plato philosophando spectaverit, facile, opinor, assequemur. Age igitur, ut haec nobis pateant aliquando, speluncam illam Platonis intremus.

Philosophiae in primis est, ut ex ὁρατῷ nos mundo in νοητὸν educat: utriusque mundi imago.

In sermonibus de indole philosophâ, postquam Socrates accurata disceptatione scientiam ab opinione discernere studuit [1], nunc, inquit, naturam nostram, παιδείας τε πέρι καὶ ἀπαιδευσίας, *eruditionis* et *ruditatis* habitâ ratione, hujuscemodi negotio compara. Finge animo homines quasi in subterraneo quodam, specus instar, domicilio viventes, quod ad lucem late patentem habeat

(1) De Rep. V. 476 ad finem libri.

beat per universum specum ingressum. In hoc eos finge a pueritiâ inde crura et collum vinctos, ut et maneant illic et solum in ea, quae ipsis obversa sunt, prospiciant; caput autem prae vinculis circumvertere nequeant. Sit item iis post tergum ignis accensi lumen, qui procul superne ardet, ac media inter captivos et ignem via superior quaedam, ad quam murum vide constructum non ita altum, prouti praestigiatoribus tabulata sunt, spectatoribus objecta, supra quae miracula ostendunt. — Vide autem juxta hunc murum homines, in illâ viâ, cum vasa omnis generis, quae supra murum eminent, ferentes, tum statuas hominum et alia tam lapidea, quam lignea animalia, vario modo affabre facta: utque par est, alios horum praetereuntium illaque ferentium hominum loquentes, tacentes alios. Hic Glauco, mirificam narras, inquit, imaginem et captivos mirificos. Socrates autem, nobis vero similes, reponit. Nam primum, aliudne tibi videntur tales homines vel sui ipsorum vel invicem, praeter umbras conspexisse, quae ab igne in adversam speluncae partem cadunt? — Nihil aliud sane, quando nunquam in vitâ movere caput potuerunt. — Quid vero eorum, quae praetervehuntur? Nonne horum item umbras duntaxat? — Quidni? — Si igitur colloqui secum invicem possent, nonne haec, quae vident, appellaturos eos esse iisdem nominibus putas, quibus ea dicuntur quae praetereunt? — Necesse est. — Quodsi echo

ex

ex adversa carceris parte resonaret, ubi praetereuntium aliquis loqueretur, putasne illos aliud quid loqui opinaturos, quam transeuntem umbram? — Non profecto per Iovem! — Illi igitur nihil omnino aliud esse verum existimabunt, nisi rerum arte factarum umbras. — Nihil omnino (1). Sic orsus narrare Socrates pulcerrimam fabulam, pergit hinc ad hominum eorum conditionem describendam qualis futura sit, postquam vinculis erunt soluti atque e carcere escenderint. Nos vero, priusquam haec persequamur, de ipsa hac speluncae imagine nonnihil animadvertamus.

Tribuitur illa Pythagoreis fere: nec sane sine probabilitatis specie. Similis est in Phaedone comparatio illa, qua animus in hoc corpore dicitur, tanquam in carcere habitare: quae sententia plane scholam illam refert (2). Propius etiam ad hanc speluncae imaginem accedit, quod, teste Porphyrio (3), Empedocles enunciavit:

ἠλύθομεν τόδ' ὑπ' ἄντρον ὑπόστεγον (4).

Videntur vero philosophi illi non id expressisse, quod Plato voluit, sed carcere illo et antro mundum

(1) De Rep. VII. 514. A. (2) *Phaedone* 82. E. ubi V. Wytt. Cf. quae monuimus, Vol. I. p. 81. (3) *Porphyr. de antro Nymph.* c. 8. (4) *Emped.* vs. 9. Ed. Sturz., ubi V. Sturz. p. 451. De Platonis antro V. Ast. ad h. l. p. 556.

dum hunc intellexisse, seu vitam hanc nostram terrestrem, cui coelestem vitam opponebant [1]. Plato autem his imaginibus non futuram tantum hominis post mortem, sed praesentem in primis conditionem declarare studuit: quod nobis deinceps, ubi totam legerimus et exposuerimus comparationem, patebit manifesto. Fecit illud autem tantâ non solum elegantiâ et festivitate, sed *diligentiâ* etiam, ut nobis in fabulâ singula singulatim videantur animadvertenda.

Descriptionem hominum haec comparatio continet, qui, ut vulgus assolet, toti in mundo adspectabili vivunt. Dixit de illis, quum de cognoscendi studio ageret: φιλήκοοι sunt et φιλοθεάμονες: persequuntur quae oculis, quae auribus, quae caeteris sensibus percipiunt; non sunt vero φιλόσοφοι [2]. Similes nunc eosdem captivis dicit, qui in antro habitant. Nam serviunt illi sensibus suis, ut quae hi annunciarunt ipsis, sola et vera et expetenda existiment: quibus praejudicatis opinionibus, tanquam vinculis, constringuntur. Mundus autem, in quo vivunt, plane speluncae cujusdam obscuritatem refert, cujus si aditum finxeris apertum et latum, ut eorum, quae supra sunt, umbrae in eâ appareant, plane cernes, qualis eorum et quanta inscitia sit. Simillime enim pro rebus umbras adspi-

(1) Sic versum Emped. interpretatur Porphyr. V. Sturz. ad h. l. (2) De Rep. V. 457. D. Cf. supra Vol. II. P. 2. p. 55.

spiciunt, ac de iisdem umbris, acsi res essent, et statuunt et secum invicem contendunt. Sed Plato ut his vulgares homines, quique longe essent a philosophiâ alieni, spectavit, ita exagitavit maxime illos, qui hos ludere falsis imaginibus studerent. Non negligenda scilicet nobis sunt in specus descriptione *tabulata*, *supra quae miracula ostendunt praestigiatores:* τὰ παραφράγματα, ὑπὲρ ὧν τὰ θαύματα δεικνῦσιν (1). Intelligit pictores, poëtas, musicos, in primis oratores, quos ubivis in scriptis γοητὰς, *praestigiatores* ac φαντάσματων *auctores* appellat, tum vero maxime his nominibus notat, prouti vidimus supra, ubi de veritatis studio agit. Pictores tertio gradu a veritate abesse ait: quippe quae ab artificibus fabricata sunt et proxime ab iis, quae *sunt*, absunt, haec illi simulacra imitantur pingendo. Similiter poëtae: τιθῶμεν, ait, ἀπὸ Ὁμήρου ἀρξάμενοι, πάντας τοὺς ποιητικοὺς μιμητὰς εἰδώλων ἀρετῆς εἶναι καὶ τῶν ἄλλων περὶ ὧν ποιοῦσι, τῆς δ' ἀληθείας οὐχ ἅπτεσθαι (2). Scilicet, quod in Platonis imagine vix solet attendi, sed est nobis, ad eam plene percipiendam, necessario animadvertendum, non *rerum* umbras adspiciunt captivi, sed τὰς

(1) Sunt, opinor, haec παραφράγματα illis, quae nos vulgari nomine *ronsebos* vocamus, non dissimilia. Pone latet ὁ θαυματοποιός, supra apparent imagunculae. Vulgus autem his quantopere delectetur, novimus. (2) De Rep. X. 600. E. Cf. nos Vol. I. p. 142.

τὰς τῶν σκευαστῶν σκιὰς, *eorum* umbras, *quae arte sunt facta.* Eminent supra murum cum vasa omnis generis, tum statuae hominum, aliaque tam lapidea, quam lignea animalia, arte facta, quorum formae in adversâ speluncae parte apparent. Quo hominum significatur, qui toti in mundo spectabili vivunt, abjecta conditio, ut non res ipsas et ne simulacra quidem rerum, sed horum solum simulacrorum umbras adspiciant. Debent has illis φαντασμάτων auctoribus, τοῖς εἰδώλων μιμηταῖς, quales poëtae sunt praecipue et oratores. Unde intelligitur, quanta sit vulgi ἀπαιδευσία, si quidem ab horum ore pendeat, nec quidquam, nisi quod hi ostendunt, verum certumque habeat. Id significasse Plato initio fabulae videtur.

Quodsi jam παιδείαν quaerimus, qua erroribus hisce homines et extremâ stultitia liberentur: huc enim spectat fabula maxime: id efficere difficile omnino negotium est. Nam res illi ipsas se contemplari et putant et asseverant, quippe esse, praeter umbras, alia quaedam ne suspicantes quidem: et vero delectantur iidem his umbris mirifice. Principium quidem justae παιδείας hoc est, ut, rejectis poëtis atque oratoribus, ipsa adspectabilis mundi simulacra, quorum umbras viderunt adhuc, respiciant: tum ipsas res extra hunc mundum contemplabuntur. Sed hoc illud est, quod deinceps explicaturus Socrates erat: nunc igitur pergat narrare. Animadverte jam, inquit, vinculorum solutionem ignorantiaeque curationem, qualis foret, si

si in hunc modum procederet: ubi quis solutus vinculis derepente cogeretur et collum convertere et progredi et ad ignis lumen oculos attollere: haec autem omnia agens, doleret, nec adspicere prae splendore illa posset, quorum antea umbras viderat, quid eum responsurum autumas, si diceret ipsi aliquis, tum eum nugas vidisse, nunc vero propius ad verum adque ea, quae minus *videntur* esse magisque *sunt*, conversum, rectius spectare? idemque ei unumquemque praetereuntium monstrans, interrogando eum respondere cogeret, quid esset? nonne haesurum putas, quaeque tunc vidit, veriora, quam quae nunc monstrarentur, dicturum? — Et multo quidem veriora. — Quodsi eum adspicere ipsum ignem cogeret, nonne tum et doleret oculis maxime et fugeret et averteret se inde ad illa quae posset conspicere et haec reapse existimaret illis, quae monstrata essent, clariora? — Sic omnino. (1)

Summae igitur difficultatis justae παιδείας principium est. Sed quamvis ita φιλήκοοι isti et φιλοθεάμονες, quique nihil habent verum, nisi quod sensibus perceperunt, *umbras* coeperunt *simulacrorum* contemnere, quibus luserant ipsos poëtae et oratores: manent tamen in mundo adspectabili, ubi, praeter *simulacra*, nihil ipsis conspicere licet: nam sensibus percipiunt negotia pulcra, bona, justa, quae quidem ipsius pulcri, ipsius boni

(1) De Rep. VII. 515. C. D. E.

ni justique simulacra, sed obscura fere, subinde etiam fallacia simulacra sunt; id autem, quod ipsum per se et *pulcrum* et *bonum* et *justum* est, nondum perceperunt. Priusquam vero haec coeperint animo intueri, quo illi modo de rebus divinis et humanis vere judicabunt? Quomodo, dum ipsum eos *bonum* latebit, res suas publicasque administrare rite aliisque prodesse poterunt? Sedent aeternumque sedebunt quasi in speluncae cujusdam tenebris, ubi quamdiu morantur, tamdiu erunt omnis scientiae veritatisque expertes.

Quaerendum igitur nunc porro est nobis, quid deinceps efficere justa παιδεία, quid philosophia debeat, ut ad veritatem ipsam ab his simulacris convertamur. Escendere ex antro nos jubet Socrates, ut opinari desinamus, scire incipiamus, missisque et umbris specierum fallacium et ipsis speciebus, in mundum νοητὸν, in ipsum veritatis regnum escendamus. Hoc autem philosophiae munus et grave esse in primis et difficile, ait. Nam si aegre illi ab umbris conversi ad simulacra sunt, quo tandem modo ab his se converti ad res ipsas, ad τὰ ὄντα patientur? Sed ipsum denuo audiamus Socratem.

Si vero quis eundem, inquit, per ardua atque aspera sursum traheret violenter, nec remitteret priusquam ad solis lumen extraxisset, nonne vehementer eum, dum sic traheretur, doliturum aegerrimeque laturum existimas, et, postquam ad lumen evectus fuerit, fulgore habentem scilicet ocu-

oculos repletos, nihil eorum, quae nunc dicuntur vera, conspecturum? — Nequaquam ille sane, continuo quidem. — Consuetudine, opinor, usuque esset opus, ut superiora illa adspiceret. Et primum quidem umbras conspiceret facillime, deinde hominum caeterorumque in aquis simulacra: tum vero ipsa. Hinc autem res, quae in coelo sunt, ipsumque coelum, noctu facilius, astrorum lunaeque lumen adspiciens contemplabitur, quam interdiu, solem ejusque lumen intuens. — Quidni? — Postremo autem solem non in aquis aut in aliena quadam regione ejus imagines, sed ipsum per se in ipsius regione cernere, et, qualis sit, contemplari poterit. — Necesse est. — Tum vero demum reputando cognoscet, hunc esse, qui et tempestates anni nobis annosque praebet et omnia in adspectabili mundo regit, eorumque tantum non omnium, quae ante illi viderant, auctor est. — Manifestum est, ad haec eum ab illis progressurum. — Quid vero? Si tunc et primae istius habitationis et sapientiae, quae illic ferebatur, et hominum, quibuscum in vinculis vixerat, recordetur, nonne semet ipsum putas beatum praedicaturum, illos vero miseraturum? — Et maxime quidem. — Praeterea, si quos honores illic invicem et laudes et praemia tribuissent ei, qui transeuntia quaeque acutissime fuerat conspicatus, maximeque tenuerat memoria, quae prius, quae posterius, quae simul solerent praeterire et hinc potuerat optime augurari, quid jam jam esset adven-

venturum, censesne eum haec desideraturum esse magnopere, beatosque illos, qui apud hos honorantur et dominantur, habiturum? an vero malle, quod apud Homerum de se ait Achilles, ἐπάρουρον ἐόντα (1)

— θητευέμεν ἄλλῳ
Ἀνδρὶ παρ' ἀκλήρῳ.

in superioribus terris, pauperis hominis mancipium esse, et quidvis pati aliud, quam istis illudi opinionibus et istum in modum vivere? — Sic equidem opinor quidvis eum perpessurum esse potius, quam ita victurum. — Tum hoc considera item: si rursus ille eodem descendens, in eandem se denuo sedem demitteret, nonne caligine haberet oculos repletos, quippe modo huc a sole delatus? — Perquam sane. — Umbras autem istas si rursus deberet conjiciendo dijudicare et certare his studiis cum illis, qui perpetuo manserant vinculis constricti, nonne, quamdiu caecutiret priusquam constitissent oculi: tempus autem ad contrahendam cum praesente conditione consuetudinem non ita breve esset: nonne, inquam, tamdiu risum moveret illis identidem, dicerentque de eo illi, escendisse hunc sursum, corruptis vero oculis rediisse: haud decere propterea ne vel conari etiam escendere, et, si quis ipsos liberare vinculis atque educere tentaret sursum, hunc, manibus modo

(1) Odyss. XI. vs. 488. V. Ast. ad L. III. de Rep. p. 440.

do capere possent, occidendum esse? — Occidendum hercle, etiam atque etiam contenderent. (1)

Quid caussae in primis sit, ut raro in hominum genere germani apparuerint philosophi, iidemque, si apparerent subinde, pessime fere ab hominibus habiti sint, his explicare Plato voluit. Sed nobis hoc loco maxime, qualis apud eum mundus ὁρατὸς, qualis item νοητὸς sit, exquirendum est. Ex illis id efficitur continuo, quae proxime deinceps Socrates de adhibendâ utrique mundo imagine ait. Hanc igitur imaginem, inquit, suavissime Glauco, totam referre ad ea, quae apte diximus, oportet: τὴν μὲν δι᾽ ὄψεως φαινομένην ἕδραν τῇ τοῦ δεσμωτηρίου οἰκήσει ἀφομοιοῦντα, τὸ δὲ τοῦ πυρὸς ἐν αὐτῇ φῶς τῇ τοῦ ἡλίου δυνάμει· *mundum, qui per oculos apparet nobis, habitationi hominum in carcere, quodque hic adest ignis lumen, solis efficacitati comparemus:* τὴν δὲ ἄνω ἀνάβασιν καὶ θέαν τῶν ἄνω, τὴν εἰς τὸν νοητὸν τόπον τῆς ψυχῆς ἄνοδον τιθεὶς, οὐχ ἁμαρτήσεις τῆς γ᾽ ἐμῆς ἐλπίδος, ἐπειδὴ ταύτης ἐπιθυμεῖς ἀκούειν· θεὸς δέ που οἶδεν εἰ ἀληθὴς οὖσα τυγχάνει, τὰ δ᾽ οὖν ἐμοὶ φαινόμενα οὕτω φαίνεται· ἐν τῷ γνωστῷ τελευταία ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα καὶ μόγις ὁρᾶσθαι· ὀφθεῖσα δὲ, συλλογιστέα εἶναι ὡς ἄρα πᾶσι πάντων αὕτη ὀρθῶν τε καὶ καλῶν αἰτία, ἔν τε ὁρατῷ φῶς καὶ τὸν τούτου κύριον τεκοῦσα, ἔν τε τῷ νοητῷ αὕτη κυρία ἀλήθειαν καὶ νοῦν παρασχομένη· καὶ ὅτι δεῖ ταύτην ἰδεῖν τὸν μέλλοντα ἐμφρόνως πράξειν ἢ ἰδίᾳ

(1) *De Rep.* VII. 515. E. — 517. A.

ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ· quodsi adscensum ad supera eorumque quae supra sunt contemplationem, animi esse dixeris in mundum intelligibilem escensionem, haud aberrabis a spe mea et sententia, si hanc qualis sit, cognoscere cupis. Deus num vera sit novit: quae vero mihi videntur, hujusmodi sunt: in mundo, qui menti ad cognoscendum patet, postremum conspici et aegre b o n i i d e a m; ut autem conspecta est, hanc unam habendam esse omnibus omnium rectorum bonorumque caussam, utpote quae in spectabili mundo lumen ejusque auctorem pepererit, in mundo autem intelligibili suâ ipsa auctoritate veritatem intelligentiamque praebet: eandem autem hancce adspicere illos decere, quicunque sapienter acturi cum privatim, tum publice erunt. (1)

Est igitur hujuscemodi apud Platonem mundus adspectabilis. Cavernae isti similis est: quodque in illâ ignis, id in hoc sol efficit. Ut oculis percipiamus quae adsunt, solis lumine opus est, quo illustrentur: sunt autem plane, ut illic simulacra, ita hîc *φαινόμενα*, quae esse videntur vera, sed inani nos saepenumero specie fallunt. Quocirca *opinamur* in hoc specu nostro, non *scimus*. Νοητοῦ vero mundi alia ratio est, nec declarari ille aptius, quam e spectabilium rerum specie, potest. Quod in his sol est, id illic et est et efficit ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα, *boni idea*, quippe quae sic ve-

(1) *De Rep.* VII. 517. A—C.

veritatem νοητοῖς omnibus, ut sol rebus adspectabilibus lumen affundit. Itaque, ut opinari desinamus aliquando atque ad rerum scientiam ipsamque veritatem accedamus, huc nobis e specu illo escendendum necessario est. Verum quaenam est illa, quam memoravimus, *boni idea?* Quid universe *ideis* spectavit Plato? Quibus homo *gradibus* ad illas escendit? Qualis haec ipsa hominis est in νοητὸν mundum ad ideas spectandas *escensio?* Sunt haec, credo, in philosophiâ Platonis in paucis cum gravissima tum ad interpretandum difficillima. Sed eadem nisi mente perceperimus penitus, nos sane nec assequi philosophiae Platonicae finem, nec vero fructum capere ad vitae usum e sublimium harum rerum contemplatione poterimus. Percipere autem eo facilius haec licebit, quo plenius quae de disciplinarum vi et proposito supra monnimus, in memoriam revocaverimus. Ordiamur autem a postremo illorum.

De hominis in mundum νοητὸν escensione.

Philosophiae verissimaeque παιδείας princeps est, uti vidimus, officium, ut postquam nos falsis praejudicatisque opinionibus, quas legendis poëtis audiendisque oratoribus a tenerâ inde aetate suscepimus, liberati fuerimus conversique mente ab his umbris simulacrorum ad ipsa simulacra, quae in mundo adspectabili sensibus percipiuntur: tum

nos illa, quod praecipuum est, ex hac errorum sede in mundum νοητὸν evehat. Efficit autem id illarum potissimum, quas exposuimus, disciplinarum ope. Nam propria haec est cum arithmeticae, tum geometriae, tum vero maxime dialecticae vis, ut, quae apud nos deorsum conversa sunt, haec sursum attollat. Non enim in his de simulacris rerum, sed de rebus ipsis agitur. Non quaerimus in arithmeticâ et geometriâ tradendâ, de numerorum figurarumque formis, quae delineatae pictaeve in tabulâ exstant oculisque percipiuntur, sed de ipsis numeris eorumque proportionibus, de circulo, de quadrato, de triangulo ipso, quae mente tenemus. Quo fit, quod in superioribus animadvertimus, ut qui his disciplinis operam navarunt, ad caeteras item acutiores fiant. Nescisne, inquit Socrates, eos, qui naturâ sunt arithmetici, in omnibus, ut ita dicam, disciplinis veloces apparere? quique tardi sunt, si huic se studio naviter dederint, quamvis alium inde fructum nullum capiunt, tamen hoc assequi, ut velociores acutioresque ingenio, quam antea, fiant (1)? De geometriâ autem, scimus, inquit, ad disciplinas omnes facilius perdiscendas interesse quam maxime, attigeritne geometriam aliquis, necne (2). Sunt scilicet illae, ut item diximus, ipsius veritatis disciplinae: dubitationi non sunt obnoxia, quae per eas

(1) De Rep. VII. 526. A. B. Cf. supra Vol. II. P. 2. p. 60. (2) Eod. p. 61.

eas inveniuntur, verique amorem in animis, si quid aliud, et excitant maxime et alunt, quippe ipsum aperientes purgantesque, quo veritas cernitur, mentis oculum. Sed ut ἑλκτικαὶ sunt πρὸς ἀλήθειαν hae disciplinae, ut trahunt ad veritatem animum, ita dialectica nos altius etiam in mundum νοητὸν educit. Nam, ut illae ὑποθέσεις habent, unde proficiscantur, ita haec ad ἀρχὴν ἀνυπόθετον ducit. Non sunt hic nobis iteranda, quae ad exponenda illa supra attulimus [1]; animadvertamus vero, instrui iisdem illis studiis juvenili aetate ac praeparari homines, ut, prouti nunc numeros et figuras, ita pariter deinde pulcrum, bonum, justum, sanctum non in rebus, quae inde nomen habent, imperfectaeque sunt et mutabiles, sed ipsa per se mente assequantur, ad eorumque perfectionem atque immutabilem conditionem vitam ipsi suam tam privatim quam publice componant. Haec est, quam Plato voluit atque speluncae imagine illustravit, hominis per disciplinas in mundum intelligibilem escensio. Quodsi jam, in hac institutionis optimae disquisitione, de gradibus quaerimus, quorum aliis alia hominum genera subsistere solent, quibusque illos escendere ad summum decet, qui ad veri scientiam tendunt, accurate hos Plato definivit, nos autem facile e dictis efficiemus.

(1) Vol. III. P. 2. p. 73 et 178.

De gradibus, quibus in mundum νοητὸν, ad ideas spectandas escenditur.

Quatuor sunt illi apud Platonem, quorum summus *νόησις* est: unde *ἐπιστήμη*, *scientia*, *veri*, *αὐτοῦ τοῦ ὄντος scientia* exsistit. Quod ut apte Glauconi demonstret Socrates, quam diligentissime a mundo spectabili intelligibilem distinguit, illi quicquid *δόξαστον* est, huic *τὸ γνωστὸν* tribuens. Sed ipsum illorum sermonem, ut res plene intelligatur, apponamus. Veluti, inquit, acceptâ lineâ bifariam in aequales partes dissectâ, utramque partem, alteram spectabilis generis, intelligibilis alteram, simili ratione rursus disseca: facile ita in his invicem claritatem et obscuritatem comparabis. In spectabili genere altera pars erunt simulacra: dico autem simulacra, primum umbras, tum quae in aquis apparent, quaeque in rebus quibusque densis, laevibus, lucidis adsunt et quicquid hujuscemodi est: tenesne? — Teneo vero. — Alteram partem pone illa negotia continere, quorum haec, quae diximus, simulacra sunt, animalia scilicet, quae apud nos sunt omnesque arborum et plantarum, rerum item arte factarum species. — Pono. — Velisne etiam utramque hanc partem secundum id quod verum est et quod non est verum discernere, ut quemadmodum ea quae *opinamur* ad ea quae *cognovimus* se habent, sic simulacra ad lla se habeant, quae referunt? —

Ve-

Velim equidem. — Vide jam intelligibilis generis sectionem, quemadmodum dissecandum sit. — Quâ tibi ratione videtur? — Hacce, ut in alterâ parte animus illis, quae modo discrevimus, tamquam simulacris utens, inquirere cogatur ab *ὑποθέσεσιν* inde, non ad principium, sed ad finem progrediens: in alterâ vero parte ad principium *ἀνυπόθετον* tendat, ex *ὑποθέσει* escendens, ac sine simulacris, quae huc referuntur, ipsis ideis per hasce ipsas ratione procedens (1). Quod postquam e geometriae ac dialecticae disciplina declaravit Socrates, Glauco, intelligo, inquit, aegre quidem, nec satis: videris enim mihi grande opus moliri; velle autem te suspicor, clarius esse illud, quod in iis quae sunt et mente percipiuntur, dialecticae scientiâ spectatur, quam quod per artes quis assequi studeat, quibus principia *ὑποθέσεις* sunt: *διανοίᾳ* illi in spectando uti debent, non *αἰσθήσεσιν*: *διὰ δὲ τὸ μὴ ἐπ' ἀρχὴν ἀνελθόντας σκοπεῖν, ἀλλ' ἐξ ὑποθέσεων, νοῦν οὐκ ἴσχειν περὶ αὐτὰ δοκοῦσί σοι, καίτοι νοητῶν ὄντων μετὰ ἀρχῆς· διάνοιαν δὲ καλεῖν μοι δοκεῖς τὴν τῶν γεωμετρικῶν τε καὶ τὴν τῶν τοιούτων ἕξιν, ἀλλ' οὖν* (2) *ὡς μεταξύ τι δόξης*

τε

(1) Cf. ad haec explicanda quae supra monuimus Vol. II. P. 2. p. 66, 73, 178. (2) Aegre immuto hocce *ἀλλ' οὖν*: nam plane haec dictio Platonica est: *saltem*, *verumenim*, *tamen*: quo sensu centies occurrit. At sensus loci et allusio ad vocis *διάνοια* rationem id videtur requirere, quod vertendo expressi. Scripsit, ni fallor, Plato: *διάνοιαν δὲ καλεῖν μοι δοκεῖς τὴν — ἀλλ' οὐ νοῦν, ὡς μεταξύ*

τι

τε καὶ νοῦ τὴν διάνοιαν οὖσαν. Quum vero iidem non ad principium escendant, sed ab ὑποθέσεσι descendant sapere, νοῦν ἴσχειν tibi in his non videntur, quamvis ea ab ipso principio mente percipiantur. Ergo διάνοιαν vocare mihi geometrarum similiumque rationem videris, non vero νοῦν, quippe cum διάνοια medium teneat inter opinionem et νοῦν locum. — Plenissime haec percepisti: accipe autem insuper ad quatuor illas sectiones quatuor haecce, quae in animo sunt: νόησιν ad supremam, ad secundam διάνοιαν: tertiae πίστιν tribue, infimae autem εἰκασίαν: haec pro mutua ratione et proportione ordina, ut, quatenus participia esse veritatis possunt, eatenus esse existimes claritatis participia. — Jam intelligo, tibique assentior et ordino, ut dixisti (1).

Hujusmodi est igitur et his gradibus procedit hominis in mundum intelligibilem iter. Significari autem iisdem his gradibus duplex παιδείας genus, quorum alterum altero illustratur, nemo est, quin sponte videat. Infimum vulgaribus hominibus convenit, qui unice delectari inanibus speciebus, illis maxime, quas ipsis poëtae atque oratores proposuerint, solent. Hanc Plato εἰκασίαν appellat, duc-

τε δόξης τε καὶ νοῦ τὴν διάνοιαν οὖσαν. Legisse ita Ficinus videtur. *Videris autem mihi geometricarum et similium rerum habitum cogitationem potius appellare, quam intellectum, quasi* — (1) De Rep. VI. 509. D. — 511. E.

ducto ab imaginibus nomine, quae in umbris, in aquis, in speculis apparent. Convertendi igitur continuo ab his speciebus ad ea sunt, quibus similes sunt: quo nondum quidem ad scientiam, veruntamen ad πίστιν adducuntur, quippe manentes in mundo spectabili, in quo quamdiu versantur, *opinantur* homines, non ad *scientiam* et *veritatem* accedunt. Alterum παιδείας genus illis adhibendum Plato censet, qui, missis mundi spectabilis et simulacris et umbris simulacrorum, altius escendere atque ipsas cernere ideas cupiunt. Ut illi a speciebus ad ea, quibus hae similes sunt, convertuntur, ita hi per ipsius veritatis disciplinas a formis numerorum figurarumque mathematicarum ad ipsos numeros ipsasque figuras educendi sunt: quo διάνοιαν assequuntur. Iidem vero, ut, repudiatis formis istis, missis item, quae his disciplinis propriae sunt, ὑποθέσεσι, ad νόησιν, ad ipsarum per hancce idearum contemplationem, ad rerum scientiam perveniant, dialecticae tandem ope, toti penitusque ad veritatem convertendi sunt. Sic autem iis tandem eo accedere licebit, quo maxime contendendum philosopho est, ut illud, quod *bonum* est, τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν, idearum omnium principem, mentis oculo assequantur. Sed haec ut intelligamus, de *ideis* nobis agendum universe est, loco in Platonis philosophia sane quam et gravissimo et latissime patente.

De ideis in philosophia Platonis.

Verecunde prudenterque Plato, ut vidimus, hanc hominis in mundum intelligibilem escensionem declarare instituit. Θεὸς δέ που οἶδεν, ait, εἰ ἀληθὴς οὖσα τυγχάνει· τὰ δ' οὖν ἐμοὶ φαινόμενα οὕτω φαίνεται [1]. Quam prudentiam nisi pariter cum his explicandis, tum in primis idearum perquisitioni adhibuerit interpres, longe is profecto a Platonis mente et consilio aberrabit. Quaesiverunt omni aevo philosophi de ideis Platonis, quaenam maxime essent, ipsine essent homini propriae innataeque, an extra eum positae: si extra eum essent, ubi tandem locorum conspicerentur, similia alia: quae sic explicare multi studuerunt, quasi ipse ea Plato et plane habuisset perspecta et plene explicare potuisset. Id si potuisset, non sane usus ille imaginibus, ut haec est speluncae imago, in iis explicandis fuisset, sed paucis ea verbis, sine ullis ambagibus, declarasset. Ille vero de rebus hisce sublimibus, quae optimi cujusque philosophi ratio est, suspicari multa et quasi augurari, vaticinari solebat, quae argumentando demonstrari, ut mathematicorum inventa, nullo modo possent. In his cum caetera omnia censenda sunt, quae de mundo νοητῷ mente complexus est, tum maxime, quae ideas spectant. Ve-

(1) De Rep. VII. 517. B.

Veritati studens unice, quum in his rebus, quae sensibus percipiuntur, quod vere esset pulcrum, bonum, justum, omninoque quod *verum* esset, non reperiret, vulgo relinquendum adspectabilem mundum duxit: sibi vero omnibusque quotquot rite navare philosophiae operam cuperent, alium mente et cogitatione mundum aperuit, in quo id, quod flagrante studio appetebat, invenisse sibi et contemplari videbatur. In quibus fingendis describendisque modum, fateor, subinde, quem ratio definit, excessit, subinde etiam, quod non immerito carpit Aristoteles, poëseos magis sublimitatem consectatus, quam subtilitatem philosophiae secutus est (1). Verum idem hocce tum demum jure carpendum nobisque cavendum esset, si quidem poëtica illa, ut fecit Aristoteles, ad demonstrationis mathematicae leges adstringenda et hunc in modum interpretanda viderentur. Noluit illud vetuitque ipse philosophus, quippe qui quoties de rebus hisce sublimibus et divinis erat acturus, auditores monebat, ut reputarent et eum qui diceret et ipsos qui audirent, mortales esse (2): scientiam harum rerum Deo esse propriam, hominis vero esse inquirere inquirendoque ad scientiam, quoad ejus fieri possit, accedere: Deum novisse iccirco, num, quae esset dicturus, vera essent, se vero, quae ipsi viderentur vera, prola-

(1) Aristotel. Metaph. I. p. 23. de ideis Platonis: *κενολογεῖν ἐςι καὶ μεταφορὰς λέγειν ποιητικάς.* (2) Tim. 29. C.

laturum esse. Quamobrem nobis, si quidem recte velimus Platonis placita interpretari, ab omni datâ operâ argumentatione, quae vulgo intelligitur, abstinendum, minusque, quales sint apud Platonem ideae, quam, quo haec spectet philosophi doctrina, quaerendum videtur: cavendum autem maxime erit, ne, quo commendantur illa apud Platonem sublimis poëseos colore, hunc argutando corrumpamus.

Quo maxime spectat omnis apud Platonem de ideis disquisitio?

Ἰδέαι apud Platonem usurpatur de *rebus* universe sive de rerum generibus, ut in his: *ὅτι ἡμῶν ἐν ἑκάστῳ δύω τινὲ ἐστὸν ἰδέα ἄρχοντε καὶ ἄγοντε* (1). Intelliguntur res, negotia universe, non definitae significationis: vertendum, *duo nobis insunt, quae imperant et ducunt.* Proprie autem notiones exprimuntur hac voce qualitatis, quantitatis, magnitudinis (2). In Phaedone *ἰδέαι* sive *εἴδη* dicuntur *τὸ ἴσον, τὸ καλὸν, τὸ ἀγαθὸν, τὸ ὅσιον* (3). *Notiones* igitur *universae* sunt, quas nisi ad cogitandum judicandumque adhibuerit mens nostra, cogi-

(1) Phaedr. 237. D. Pariter de Rep. V. 507. E. (2) V. disp. Socratis in Phaedone 100. B. — 105. (3) Phaedone 74. A. et 75. item 100. B. *καὶ εἶμι πάλιν ἐπ' ἐκεῖνα τὰ πολυθρύλλητα, καὶ ἄρχομαι ἀπ' αὐτῶν, ὑποθέμενος εἶναί τι καλὸν αὐτὸ καθ' αὑτὸ καὶ ἀγαθὸν καὶ μέγα καὶ τἄλλα πάντα.*

gitare illa aut judicare non potest. Sed aliud etiam eâdem voce intelligitur notionum genus, earum videlicet quae ad faciendum quid sive informandum necessaria sunt. Hujusmodi *lectus*, *mensa*, similia dicuntur in libris de republica, ubi pictor, ut memoravimus, tertio dicitur loco a veritate abesse: nam lectum v. c. pingens, id pingit, quod faber fecit: faber autem ad divinum lecti exemplum lectum informat. Exemplum illud Plato *εἶδος* sive *ἰδέαν*, *speciem*, *formam* vocat [1]. *Οὐκοῦν καὶ εἰώθαμεν λέγειν, ὅτι ὁ δημιουργὸς ἑκατέρου τοῦ σκεύους πρὸς τὴν ἰδέαν βλέπων, οὕτω ποιεῖ, ὁ μὲν τὰς κλίνας, ὁ δὲ τὰς τραπέζας, αἷς ἡμεῖς χρώμεθα καὶ τἄλλα κατὰ ταυτά· οὐ γάρ που τήν γε ἰδέαν αὐτὴν δημιουργεῖ οὐδεὶς τῶν δημιουργῶν· πῶς γάρ; — Οὐδαμῶς.* *Dicere solemus, artificem utriusque rei ideam intuentem, sic facere hunc lectos, illum mensas, quibus nos utimur, et caetera similiter: nam ipsam quidem ideam nullus fabricat artifex: quo enim modo id faceret? — Nullo. Has rerum formas*, ut Ciceronis verbis utar, *appellat ideas ille non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus auctor et magister, Plato* [2]. Nec vero temere ille: nam naturam expressit hoc vocabulo, ut linguae, nostra certe Belgica, docent, in quibus illae notiones *denkbeelden*, *formas* seu *imagines cogitandi*, hae *voorbeelden*, *imagines*, *quae imitando expri-mun-*

(1) De Rep. X. 596. B. — 598. D. (2) Cic. Orat. c. 3.

muntur, vocari solent. Τύπους item appellat subinde Plato hoc alterum notionum genus i. e. *formas*, *imagines*, ductâ metaphorâ a signis, quorum imagines in cerâ exprimuntur (1). Easdem autem hasce rerum formas, ut pergit eodem loco Cicero, *gigni negat* Plato *et ait semper esse ac ratione et intelligentiâ contineri: caetera nasci*, *occidere*, *fluere*, *labi*, *nec diutius esse uno et eodem statu* (2). Scilicet eo pertinet maxime tota Platonis de ideis doctrina, ut in hac rerum omnium et opinionum fluctuatione haberet, quod certum esset nec mutationi obnoxium. Res *magnae* quae ita dicuntur ubi cum parvis comparantur, si cum majoribus comparantur, *parvae* apparent: similiter negotia pulcra, bona, justa quae existimantur, aliis temporibus locisque taetra, mala, injusta apparent (3). Quae incerta et contraria de rebus judicia adspectabilis mundi conditioni tribuebat Plato, in quo sensibus unice homo fidem habet, fallacibus nunciis. Quapropter, ne decipi nos pateremur falsis imaginibus, ideas nos intueri jussit in mundo νοητῷ i. e. ipsum illud quod *magnum*, quod *aequale*, quod *pulcrum* est. Haec aeterna sunt, ait, et immutabilia: caetera nascuntur, occidunt, fluunt, labuntur. *Veritatem* igitur spectavit Plato, quum de ideis philosopharetur. Ideae apud eum τὰ ὄντα sunt, quae *sunt*, non

(1) V. e. de Rep. III. (2) Cic. l. l. (3) V. Phaedone 102. A. B.

non esse *videntur*. Cernimus autem, non tantum hanc doctrinam cum justo *disciplinarum* proposito convenire, quarum est, ut ad rerum scientiam, ad τὰ ὄντα nos educant; sed eandem etiam ad *artes* recte tractandas unice esse aptam et accommodatam. Ciceronis de Phidiae signis sententiam supra apposuimus, ubi de artibus agebamus [1], sed ut vere est Platonica ac Platonis de ideis doctrinam plane exprimit, hîc eam denuo describere juvat. *Sed ego sic statuo, nihil esse in ullo genere tam pulcrum, quo non pulcrius id sit, unde illud, ut ex ore aliquo, quasi imago exprimatur, quod neque oculis neque auribus neque ullo sensu percipi potest: cogitatione tantum et mente complectimur. Itaque et Phidiae simulacris, quibus nihil in illo genere perfectius videmus et his picturis, quas nominavi, cogitare tamen possumus pulcriora. Nec vero ille artifex, cum faceret Jovis formam aut Minervae, contemplabatur aliquem, e quo similitudinem duceret; sed ipsius in mente insidebat species pulcritudinis eximia quaedam, quam intuens, in eaque defixus, ad illius similitudinem artem et manum dirigebat* [2]. Quod recte idem in eloquentiam perfectam adhibet. *Ut igitur in formis et figuris est aliquid perfectum et excellens, cujus ad cogitatam speciem imitando referuntur ea, quae sub oculos ipsa cadunt: sic perfectae eloquentiae speciem animo*

(1) Vol. I. p. 161. (2) Cic. Orat. c. 2.

tio videmus, effigiem auribus quaerimus (1). In his autem *ideae* cum dictae a Platone, tum a Cicerone acceptae de formis sunt perfectis, quas nos appellare *idealia* solemus.

Sed sunt nobis alia item et longe etiam graviora de ideis Platonis animadvertenda. *Vitae usum* spectat in primis haec philosophi doctrina. Ut notiones expressit ille hac voce, quae cum ad cogitandum, tum ad arte quid informandum recte, necessariae sunt, ita in ideis praecipuas habuit, in nullisque non scriptis ubivis memoravit *τὸ καλὸν, τὸ ἀγαθὸν, τὸ δίκαιον, τὸ ὅσιον.* Quaerere solebat Socrates, quod aliquoties jam memoravimus, quid pulcrum esset quid turpe, quid bonum quid malum, quid justum quid injustum (2). Haec Plato, quippe Socraticus et instar magistri de rebus ad vitam recte agendam necessariis sollicitus, quaeritabat; sed idem, altius quam magister escendens, non de *rebus* pulcris et bonis, sed de *ipso* et pulcro, et bono et justo et sancto agendum sibi ratus est. Itaque, ut res civitatis administrarentur recte, leges censuit, ut Socrates, optimas condendas esse, sed legislatores item ipsam intueri justi ideam jussit, ut ab ejus similitudine leges ducerent. Id nisi facerent, *coecos* illos appellabat. *Ἦ οὖν δοκοῦσί σοι τυφλῶν διαφέρειν οἱ τῷ ὄντι τοῦ ὄντος ἑκάστου ἐστερημένοι τῆς γνώσεως, καὶ μηδὲν ἐναργὲς ἐν τῇ ψυχῇ ἔχοντες πα-ρά-*

(1) Id. eod. c. 8. (2) Xenoph. Mem. I. c.

ράδειγμα, μήδε δυνάμενοι, ὥςπερ γραφεῖς, εἰς τὸ ἀληθέςατον ἀποβλέποντες, κἀκεῖσε ἀεὶ ἀναφεροντές τε καὶ θεώμενοι ὡς οἷόν τε ἀκριβέςατα (1), οὕτω δὴ καὶ τὰ ἐνθάδε νόμιμα καλῶν τε πέρι καὶ δικαίων καὶ ἀγαθῶν τίθεσθαί τε, ἐὰν δέῃ τίθεσθαι, καὶ τὰ κείμενα φυλάττοντες, σώζειν; — Οὐ μὰ τὸν Δία, οὐ πολύ τι διαφέρει. *Videnturne tibi a coecis differre, qui cognitione ejus quod* e s t *re vera, destituti, nullumque in animo clarum habentes veri exemplar, neque possunt, ut pictores, ad illud quod verissimum est respicientes, referentesque se illuc semper, idque accuratissime contemplantes, ita demum leges hic ferre de pulcris, justis, bonis, si ferre oporteat, et latas vindicare ac servare? — Non longe, per Jovem, a coecis differunt* (2). Contra, qui ideam justi ipsam intuerentur, indeque, pictorum instar, in civitatem, tamquam in tabulam, legum descriptionem ducerent, hos et philosophos politicosque germanos et *pictores* vocabat τῷ θείῳ παραδείγματι χρωμένους, *qui divino uterentur exemplo* (3). Et hinc quidem, quid de artificibus, de poëtis, de oratoribus, de politicis viris existimaverit Plato, perspicuum fit. Videri possit ipsas has artes male habuisse, quippe qui in principes earum auctores, in Homerum adeo et Periclem invectus est. Et sane

(1) Haec plane expressit Cicero in iis, quae modo adscripsimus: *ipsius in mente insidebat species*, caet. (2) De Rep. VI. 484. C. D. (3) De Rep. VI. 500. E.

sane non res illos, sed simulacra, imo non nisi umbras simulacrorum hominibus proposuisse, in speluncae descriptione significavit. At vero, ut diximus ante, et nunc nobis optime ex idearum hac doctrinâ patet, non artes rejecit aut artium auctores, sed perversa earum studia. Uti philosophos laudavit illos unice, qui τῆς ἀληθείας essent φιλοθεάμονες, ita artificibus, poëtis, caeteris omnibus, qui aliquid informando in lucem proferebant, pariter praescripsit, ut veritatem spectarent in operibus excolendis, id, quod *vere* esset pulcrum, bonum, justum, sanctum arte exprimerent. Hos ille non minus quam germanae philosophiae amantes, mundi adspectabilis antro egredi jussit, ut exempla rerum perfecta et intuiti et imitati, sic vere prodesse generi hominum possent. Haec scilicet nova est illa tam artium, quam disciplinarum ipsiusque philosophiae ratio, quam Plato commendavit unice.

Quo referantur potissimum apud Platonem ideae, hinc licet intelligere, sed confuderunt eas multi cum *innatis ideis* Cartesianorum: alii non satis a Kantii ideis Platonicas distinxerunt, unde hae recentiore aetate obscuritatem contraxerunt. Quae quidem principum philosophorum doctrinae nobis hoc loco nec explicandae nec vero dijudicandae sunt. Verumtamen ipsius Platonis caussâ, quoque accuratius distinctiusque de ejus ideis judicemus, haud temere nos acturos putamus, si secernere datâ operâ ab his ejus

ejus placitis similia aliorum placita conemur. Hoc enim argumento ecquod in omni viri philosophia gravius illustriusque est?

Ideae in philosophia Platonis non sunt cum recentiorum innatis ideis confundendae.

Non abhorrent quidem a Platonis doctrinâ placita Cartesii. Dici enim Platonicae etiam ideae, si minus *innatae*, attamen propriae homini possunt. Nam animi humani, ut in *Phaedro* est, nisi ideas ante hanc vitam spectavissent, cogitandi in hoc corpore aut judicandi facultatem non haberent. Πᾶσα ἀνθρώπου ψυχὴ φύσει τεθέαται τὰ ὄντα, ἢ οὐκ ἂν ἦλθεν εἰς τόδε τὸ ζῶον (1). Referunt adeo quodammodo Platonicas ideas ideae Cartesianae, quippe quae item sunt et notiones universae et earum rerum notiones, quae animo, non sensibus percipiuntur. Praeterea, ut Plato, sic etiam Cartesius, id summo opere studuit, ut quae mente solâ et cogitatione cernimus, numeros v. c. et figuras mathematicas, recte a rebus quae sensibus patent, distingueret (2). Verumtamen, ut his in rebus inter illos convenit, ita in adhibendâ ad philosophiam idearum doctrinâ atque in ipsâ philosophandi methodo usurpandâ, prorsus a se invicem

(1) *Phaedr.* 249. E. Cf. Vol. I. p. 89. et Vol. II. P. I. p. 29. (2) *Cartes. Princ. phil.* P. I. §. 12 et 13. Ed. Amstel. 1677.

cem discesserunt. Ideas Cartesius, tamquam notiones verissimas posuit, quibus, ut axiomatibus, ut doctrinae fulcris ac fundamentis decreta deinceps sua superstrueret; Plato vero tamquam formas nobis perfectas, quas in artibus tractandis legibusque condendis imitaremur, proposuit. Cui doctrinae diversitati diversa congrua utriusque fuit disserendi ratio. Syntheticam ille methodum ad probandum condendumque systema usurpavit (1); Plato vero inductione et analyticâ ratione educere hominem ad perfectiorem conditionem studuit. Ad vindicandam igitur magis veritatem, quam ad excolendum hominem Cartesii doctrina pertinuit, quippe nec pulcrum, nec bonum, nec justum sanctumve ideis complexa. Et quod Dei notionem Cartesius summam idearum habebat, non illuc id valebat, ut Deum nobis, tamquam omnis perfectionis exemplum, ad imitandum proponeret; sed huc scilicet, ut notionem, *esse Deum*, sive, ut ipse loquitur, *ens esse summe intelligens, summe potens et summe perfectum*, hanc notionem *innatam* nobis *ideam* esse, demonstraret. *Considerans*, ait, *inter diversas ideas, quas apud se habet homo, unam esse entis summe intelligentis, summe potentis et summe perfecti, quae omnium lon-*

(1) Invitus eo pervenit vir in paucis maximus. Naturae bonitate ad analyticam rationem pronus erat, ut effici ex libello ejus eximio *de methodo* potest, qui in primis legendus philosophis est. P. I. p. 11–13.

longe praecipua est, agnoscit in ipsa existentiam, non possibilem et contingentem tantum, quemadmodum in ideis aliarum omnium rerum, quas distincte percipit, sed omnino necessariam et aeternam. Atque ex eo, quod, exempli caussâ, percipiat in ideâ trianguli necessario contineri, tres ejus angulos aequales esse duobus rectis; ita ex eo solo, quod percipiat, existentiam necessariam et aeternam in entis summe perfecti ideâ contineri, plane concludere debet, ens summe perfectum existere (1). Valebat haec ratio ad vindicandam a scholasticâ barbarie philosophiam, cujus instaurator fuit Cartesius; ad explorandam vero mentis naturam, quod postea Lockius maximeque Kantius instituit, ad hominem, quod antiquitus instituerat Plato, cum erudiendum disciplinis optimis, tum ad Dei similitudinem informandum, non valebat. Sed hac de re infra, postquam Aristotelis metaphysicam cum doctrinâ Platonicâ comparaverimus: illam magis Cartesius, quam hanc secutus est.

Efficimus hinc sponte, eâdem voce alia omnia declarare Cartesium voluisse, atque illa sunt, quae Plato spectavit. Plato, ut verbo jam monuimus, ideis *species*, *formas*, item *παραδείγματα*, *idealia* intelligebat, i.e. exempla rerum perfecta, sive pulcri bonique et justi exemplaria (2); ad horum autem perfectam speciem nos jussit cum nosmet ipsos confor-

(1) Cartes. *Princ. phil.* P. I. §. XIV. p. 4. (2) De *idearum* et *idealium* discrimine, quae non datâ operâ distinxit, infra erit agendum.

formare, tum res civitatum legesque emendare atque perficere. Illuc respicit apud eum Socrates, ubi hic in *Theaetcto* de injustitiae poenâ cum Theodoro disserit. Ignorant, ait, perversi homines *ζημίαν ἀδικίας, ὃ δεῖ ἥκιςα ἀγνοεῖν· οὐ γάρ ἐςιν ἣν δοκοῦσι, πληγαί τε καὶ θάνατοι, ὧν ἐνίοτε πάσχουσιν οὐδὲν ἀδικοῦντες, ἀλλὰ ἣν ἀδύνατον ἐκφυγεῖν.* *Poenam ignorant injustitiae, id, quod minime ignorare decet: non est enim, quam opinantur, verbera ac caedes, quibus afficiuntur subinde qui nihil perpetrarunt injusti; sed quam non potest quis effugere.* Hic Theodorus: quamnam illam? Socrates vero, *Παραδειγμάτων*, inquit, *ὦ φίλε, ἐν τῷ ὄντι ἑςώτων, τοῦ μὲν θείου, εὐδαιμονεστάτου, τοῦ δὲ ἀθέου, ἀθλιωτάτου, οὐχ ὁρῶντες ὅτι οὕτως ἔχει, ὑπὸ ἠλιθιότητός τε καὶ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας λανθάνουσι τῷ μὲν ὁμοιούμενοι διὰ τὰς ἀδίκους πράξεις, τῷ δὲ ἀνομοιούμενοι· οὗ δὴ τίνουσι δίκην, ζῶντες τὸν εἰκότα βίον ᾧ ὁμοιοῦνται.* *Cum sint, o amice, in eo, quod est, exemplaria duo, divinum, quod beatissimum, alterum vero a Deo alienum, quod miserrimum est, non videntes isti, ita rem se habere, prae stultitia extremaque dementiâ, huic fiunt inscii per iniquas actiones similes, illi vero dissimiles: cujus delicti hoc ipso luunt poenas, quod temere vitam, cui similes effecti sunt, ducunt* (1). Quod autem diximus, Platonem legibus praesertim condendis hanc de ideis doctrinam adhibuisse, ut legislatores, pictorum instar, perfectas, quoad ejus fieri possit,

(1) Theat. 176. D. E.

sit, scriberent, e loco id non minus illustri et sublimi, qui est in sexto *de Republica*, efficimus et explicamus. Vulgares homines, ait Socrates cum Adimanto colloquens, contemnunt philosophos et legislatores germanos, quia, quid moliantur et quemadmodum ipsis prodesse nitantur, ignorant. Conformant autem illi ad id quod perfectum est et semet ipsos et res civitatis suae. Scilicet cum divino et honesto consuescens philosophus, honestus ac divinus, quoad homini licet, fit; calumnia autem in omnibus frequens. — Sic est omnino. — Quodsi necessitate aliqua adducatur, ut ea, quae illic intuetur, ad mores hominum privatim publiceque transferat, nec semet tantum ipsum, sed et alios informet: numquid inertem temperantiae justitiaeque et universae popularis virtutis opificem ipsum fore existimas? — Minime. — Vulgus autem si sentiret, vere nos de eo dicere, succensurum philosophis censes, nobisque fidem non habiturum, ubi dicimus, beatam nullo modo civitatem fore, *εἰ μὴ αὐτὴν διαγράψειαν οἱ τῷ θείῳ παραδείγματι χρώμενοι ζωγράφοι; nisi delineent eam ordinentque, qui divino utantur exemplo, pictores?* Negat hic Adimantus, succensurum esse vulgus; sed de hoc quaerit pingendi modo: quem, inquit, dicis *τῆς διαγραφῆς τρόπον*; Cui Socrates, postquam sumserint, inquit, civitatem moresque hominum, tamquam tabulam quandam, primum eam efficient puram: quod non est facile; nescisne vero, hoc illos caeteris prae-

sti-

stituros, quod nec hominem privatum nec civitatem tangere nec leges condere velint, antequam haec vel pura acceperint vel ipsi purgaverint? — Et recte quidem. — Nonne describere eos post haec putas civitatis formam? — Quidni? — Ἔπειτα, οἶμαι, ἀπεργαζόμενοι πυκνὰ ἂν ἑκατέρωσε ἀποβλέποιεν πρός τε τὸ φύσει δίκαιον καὶ καλὸν καὶ σῶφρον καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, καὶ πρὸς ἐκεῖνο αὖ δ' ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐμποιοῖεν, ξυμμιγνύντες τε καὶ κεραννύντες ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων, τὸ ἀνδρείκελον, ἀπ' ἐκείνου τεκμαιρόμενοι, ὃ δὴ καὶ Ὅμηρος ἐκάλεσεν ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐγγιγνόμενον, θεοειδές τε καὶ θεοείκελον. — Ὀρθῶς. Deinde in opere perficiendo frequenter, credo, ad utraque respicient, ad id, quod naturâ justum, pulcrum, temperatum et quicquid hujuscemodi est, tum rursus ad illud, quod sumtum ex vitae officiis studiisque, miscendo indere hominibus cupiant, τὸ ἀνδρείκελον videlicet, ductâ ab eo conjecturâ, quod hominibus inditum Homerus appellavit θεοειδὲς et θεοείκελον. — Recte. — Καὶ τὸ μὲν ἄν, οἶμαι, ἐξαλείφοιεν, τὸ δὲ πάλιν ἐγγράφοιεν, ἕως ἂν ὅτι μάλιστα ἀνθρώπεια ἤθη εἰς ὅσον ἐνδέχεται θεοφιλῆ ποιήσειαν. — Καλλίστη γοῦν ἂν ἡ γραφὴ γένοιτο. Et modo, opinor, deleant quae pinxerint, modo pingant rursus, usque dum mores hominum, quoad ejus fieri potest, Deo congruos amicosque reddiderint. — Pulcerrima haec sane pictura esset. (1)

Di-

(1) De Rep. VI. 501. D. — 501. C. Cf. Hom. Il. [illegible]

Dixisse satis de ideis Platonis videmur, ut, quo spectet in primis haec philosophi doctrina, intelligatur. Pergendum igitur nobis ad *boni* ideam est, quam idearum omnium principem Plato appellavit. Sed quo facilius escendamus illuc, quoque universae hujus doctrinae rationem perspiciamus plenius, ut modo a Cartesianis, ita nunc a Kantianis ideis Platonicas juvat distinguere.

Distinguere item recte a Kantii ideis Platonicas oportet.

Kantius vulgo ab ipsis Germanis *Germaniae Aristoteles* dicitur, quippe qui, antiqui instar Aristotelis, naturam et facultates mentis humanae indagavit exploravitque sagacissime. Mihi fere ejus doctrina Platonicam magis, quam Aristotelicam philosophiam referre visa est. Haud fuit enim in recentioribus philosophis, qui accuratius, quam Kantius, res sensibus percipiendas ab iis, quae unâ mente et cogitatione cognoscuntur, discerneret: id autem Plato unice, ut vidimus, et egit et agendum esse philosopho arbitratus est. Idearum autem doctrinam, cujus auctor Plato habetur, rejecit Aristoteles, Kantius vero tanto studio tractavit elaboravitque, ut hunc locum in criticâ philosophiâ in primis gravem existimasse videatur. Effecit adeo, ut sublimia illa Platonis de hoc argumento placita, quae Wolfii disciplina obscuraverat plane, in lucem revocarentur denuo multorum-

rumque studiis scriptisque frequentarentur ac celebrarentur. Nec vero profecit tantum ille e philosophiâ Platonis: idem hanc antiqui philosophi doctrinam, quod recentiorem philosophum decet, crisi subjecit, miroque acumine et studio ideas ex ipsius mentis nostrae naturâ et facultatibus duxit. Quo vero ille propius ad Platonem accessit, eo magis nobis discernendis utriusque placitis, antiqui philosophi sententiam assequi licebit.

In doctrinâ Kantii de formis intuitionis, de categoriis, de transscendentali philosophandi ratione, inprimisque de ideis, placitum dominatur, quod plane nobis Platonem refert: hoc dico, non sensibus omnia debere hominem, sed puras ipsius intellectui inesse notiones, quae, per sensus excitatae, a ratione ad cogitandum ac judicandum adhibentur (1): unde *puram*, quam dicere consuevimus, geometriam ac mechanicam et ducit et explicat. Sed notiones hasce et ideas, ut *objective* Plato, quod vocant, ita Kantius *subjective* consideravit. Non finxit animos hominum, anteaquam in haec corpora migraverint, vidisse rerum species puras et integras, quarum nunc recordatione discerent; sed inesse statuit homini puras integrasque et notiones et ideas, quae nisi ipsi es-

(1) *Wenn aber gleich alle unsere Erkenntniss mit der Erfahrung anhebt, so entspringt sie darum doch nicht eben alle aus der Erfahrung. Critiek der r. V. Einl.* p 1.

essent naturâ propriae, cogitare, ratiocinari, concludere nullo modo posset. Quae philosophandi ratio habet sane, quo nobis perquam placeat: et vero, quamvis poëticâ Platonis sublimitate destituta, haud caret tamen sublimitate. Nam ut repetit Kantius ideas ex ipso hominis intellectu, ita hominem, ait, secundum eas tamquam normas, tamquam *regulativa principia*, quae vocat, et cogitare et vero agere. Virtutem puram sapientiamque in ideis censet; nec vero idealia rejicit, quae sibi informat homo, ut v. c. perfectam sapientis speciem, modo congruat imago purae ideae rationis purae (1): unde moralis illa philosophi nata doctrina est, quam alii aliter judicarunt, omnes vero et puritate et sublimitate excellere confessi sunt. Talis igitur cum Kantianae doctrinae ratio sit, dicere haud inepte videamur, poëticas imagines Platonis a Kantio ad diligentiam et severitatem philosophiae revocatas esse. Cavendum vero maxime est, ne placita utriusque philosophi confundamus temere.

Nam quod Kantius virtutem et sapientiam in ideis censet, Plato quidem φρόνησιν dixit, si conspici a mortalibus posset, admirabiles sui amores excitaturam esse, sed nec φρόνησιν, nec quam proprie nos vel virtutem vel sapientiam dicimus, ideas

(1) Kant l. l. p. 368 et 595; quibus locis de ipsis Platonis ideis judicium profert. Cf. ejus disquisitio *von dem Ideal des höchsten Guts*, p. 832. Ed. II. Rigae, 1787.

ideas esse perhibuit. Porro ideae apud Kantium tres sunt transscendentales, psychologicae, cosmologicae, theologicae, quarum psychologicae nos ad psychologiam transscendentalem, cosmologicae ad cosmologiam transscendentalem, theologicae ad theologiam transscendentalem ducunt (1). Nihil horum apud Platonem. Ideam ille simpliciter vocat id quod pulcrum per se, quod bonum, quod justum, quod sanctum est. Haec intueri hominem jussit, si quidem de animo, de mundo, de Dei naturâ sive judicare sive suspicari nonnihil velit: ad horum dicit perfectam speciem si conformat se homo, sic eum demum ad φρόνησιν, ad virtutem et sapientiam perventurum. Caeterum sublimem esse fateor tam Kantii quam Platonis de ideis ac morum disciplinâ doctrinam; verum, ut praestaret illi sublimitate Plato, non poëticis tribuendum comparationibus est, quibus identidem est usus: factum id multo magis cum totâ philosophiae, quam prodidit, formâ et ratione est, tum placitis maxime de *pulcri verique amore*, quae proxime sunt, ut docuit nos Diotime, cum idearum doctrinâ conjuncta. Horum rursus apud Kantium nihil; apud Platonem vero idem hoc *amoris* principium, ut dominatur in ejus de *pulcro bonoque* placitis, ita sublimitatis illius et poëticarum imaginum fons est praecipuus.

De

(1) *Critick d. r. V.* 591 et 592.

De boni ideâ,
dearum omnium principe. Estne
Deus illa apud Platonem?

Quo magis ab aliis philosophis Platonem distinguimus, eo procedimus simul magis in ejus doctrinâ explicandâ. Et sic quidem sponte jam ad τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν, ad ipsum *bonum* escendimus, cujus maxime caussâ omnis haec nobis suscepta est de ideis disquisitio. Sed hic inprimis, in argumento tam illustri ac sublimi, ipsum Platonem ducem sequamur. Postquam Socrates apud eum in iisdem *de Republica* libris de specie et veritate, de opinione et scientiâ multum disseruerat, τόκον se daturum *boni* dicit. Ipsum *bonum*, inquit, quid sit, nunc quidem mittamus. Majus enim esse videtur, quam quod praesenti disputatione assequar. Boni vero proles, patri simillima, quaenam esse videatur, si vobis placet, dicam, sin minus, dimittam. — Tu vero dic, quaeso: alio tempore patris solves descriptionem. — Vellem equidem, ut eam ipsam possem tradere vosque accipere, non, ut nunc, prolem tantum; sed foetum jam ipsius boni prolemque accipite: cavete autem, ne vos invitus decipiam, falsam vobis filii descriptionem exhibens. — Cavebimus pro viribus; verum dic modo. — Faciam, ubi primum vobis in memoriam revocavero, vosque probaveritis mecum, quae et in superioribus et alias saepenumero dicta sunt. — Quaenam illa? — Pulcra multa, multa item bona

et

et singula ita et dicimus et sermone definimus. — Dicimus sane. — Atqui et ipsum pulcrum et bonum ipsum et omnia, quae tunc ut multa diximus, rursus ad unam ideam referentes, id, quod unumquodque est, appellamus: et illa quidem cerni dicimus, non intelligi, ideas vero intelligi, non cerni. — Omnino. — Quo igitur eorum, quae habemus, adspectabilia cernimus? — Visu. — Nonne et auditu, quae audiuntur et caeteris sensibus singula, quae ipsis percipiuntur? — Quidni? — Numquid animadvertisti, quam eximie prae caeteris sensibus sensuum auctor vim videndi, quaque res videntur, perfecerit? — Non equidem magnopere. — Sic vero considera: estne auditui ac voci alio genere opus ad hoc, ut ille audiat, haec audiatur: quo tertio absente, ille non audiet, haec non audietur? — Non est opus. — Credo, aliis item sensibus multis, ne dicam omnibus, nullo hujuscemodi genere opus esse. Tibine vero succurrit? — Non succurrit. — Vim autem audiendi, quaque res visibiles videntur, nonne eo indigere animadvertisti? — Quo pacto? — Praesente oculis visu, ipsisque ad videndum intensis, praesente item colore, nisi adsit et genus tertium, proprie ad hoc ipsum naturâ aptum, scis sane, nec visum visurum quidquam esse et colores futuros invisibiles? — Quidnam id esse dicis? — Quod tu lucem vocas. — Vera loqueris. — Res igitur non contemnendae, videndi sensus et vis quâ visibiles fiunt res, jugo

go quodam, aliarum omnium conjunctionum honoratiore, junctae sunt: nisi contemnenda res lux sit. — Atqui multum abest, ut res sit contemnenda. — Quem vero potissimum Deorum coelestium hujus rei caussam putas, cujus lumen efficit, ut et visus noster quam optime videat et oculis objecta cernantur? — Quem et tu putas et caeteri: solem scilicet dicis. — Nonne sic ad hunc Deum visus se habet? — Quomodo? — Visus nec ipse, nec id, cui inest, quod oculum vocamus, ἥλιος est. — Non est. — Sed esse visum credo prae caeteris sensibus ἡλιοειδέστατον. — Et maxime quidem. — Nonne et vim, quam habet, ex eo depromtam et quasi derivatam habet? — Prorsus. — Nonne sol etiam visus quidem non est, sed, cum caussa ejus sit, ab eo ipso conspicitur? — Sic plane. — Τοῦτον τοίνυν φάναι με λέγειν τὸν τοῦ ἀγαθοῦ ἔκγονον, ὃν τἀγαθὸν ἐγέννησεν ἀνάλογον ἑαυτῷ, ὅ, τιπερ αὐτὸ ἐν τῷ νοητῷ τόπῳ πρός τε νοῦν καὶ τὰ νοούμενα, τοῦτο τοῦτον ἐν τῷ ὁρατῷ πρός τε ὄψιν καὶ τὰ ὁρώμενα. *Hunc igitur me vocare boni filium dicito, quem bonum progenuerit consimilem sibi hac ratione, ut, quod ipsum est in mundo intelligibili ad intellectum et intelligibilia, id ille sit in spectabili mundo ad visum et spectabilia.* — Quo pacto? planius id explica. — Oculi, ut novisti, ubi quis eos non ad ea converterit, quorum colores diurna lux illustrat, sed ad illa, quibus affusa nocti similis lux est, coecutiunt ac coeci fere esse videntur,

tur, ac si visus ipsis purus non inesset. — Sic accidit. — Quodsi, credo, ad ea sunt conversi, quibus sol lumen affundit, clare cernunt, iisdemque illis inesse videtur visus. — Quidni? — Sic item de mente cogita: ubi ad illud, quod veritas et *τὸ ὂν* illustrat, intenta fuerit, intelligit cognoscitque id et *νοῦν ἔχειν* videtur; sin vero ad ea spectat, quae tenebris mixta sunt, quae fiunt atque intereunt, opinatur ac coecutit, nunc huc, nunc illuc opiniones versans, similisque rursus *νοῦν οὐκ ἔχοντι* est. — Videtur omnino. — *Τοῦτο τοίνυν τὸ τὴν ἀλήθειαν παρέχον τοῖς γιγνωσκομένοις καὶ τῷ γιγνώσκοντι τὴν δύναμιν ἀποδιδὸν, τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν φᾶθι εἶναι, ὡς γιγνωσκομένην μὲν διὰ νοῦ, αἰτίαν δ' ἐπιστήμης οὖσαν καὶ ἀληθείας* (1). *Hoc igitur, quod iis quae cognoscuntur veritatem et ei qui cognoscit cognoscendi facultatem praebet, boni esse ideam dicito, quippe quae intellectu cognoscitur, caussa autem ipsa scientiae et veritatis est.* Sic autem cum pulcra haec ambo sint, cognitio et

(1) Locus in Codd. sic legitur — *φᾶθι εἶναι, αἰτίαν δ' ἐπιστήμης οὖσαν καὶ ἀληθείας, ὡς γιγνωσκομένης μὲν διὰ νοῦ.* Cui, utpote manifesto corrupto, medelam adhibiturus Stephanus, *μὲν* tollendum, Astius autem expungendam totam sententiam *αἰτίαν* — *διὰ νοῦ* censuit. Neutrum placet: nam *ἀντίστροφος* sententia iis est, quae de sole ac visu rebusque spectabilibus paullo ante dicta sunt: *Ἆρ' οὖν οὐ καὶ ὁ ἥλιος ὄψις μὲν οὐκ ἔστιν, αἴτιος δ' ὢν αὐτῆς, ὁρᾶται ὑπ' αὐτῆς ταύτης;* Transpositione mihi videor locum integritati restituisse.

et veritas, aliud id esse et pulcrius etiam existimans, recte existimaveris. Scientiam vero et veritatem, ut illic visum et lucem ἡλιοειδῆ vocare, recte, ἥλιον vocare, non recte se habebat, ita hîc ambo haecce ἀγαθοειδῆ appellare oportet, ἀγαθὸν vero appellare alterutrum, non oportet, sed majore etiam honore celebrare boni vim decet. — Immensam pulcritudinem narras, si scientiam et veritatem praebet, ipsum vero hisce pulcritudine praestat. Non profecto tu illud *voluptatem* dixeris. — Bona verba, quaeso. (1)

Sublimia haec sane sunt, ut aegre Socratem assequatur Glauco. Ille vero altius etiam escendit. Sic autem potius, inquit, *boni* imaginem considera. Solem adspectabilibus rebus, credo, non solum vim ut cernantur praebere dixeris, sed generationem etiam et incrementa et nutritionem; quum tamen ipse non sit generatio. — Quo enim pacto id sit? — Sic intelligibiles res dicito non solum hoc a *bono* percipere, ut intelligantur, sed etiam, ut *sint:* οὐσίαν iis inde accedere: quamquam non οὐσία est *bonum*, sed hoc illi vi et nobilitate longe longeque praecellit. Hîc Glauco, ridiculum in modum exclamans, Ἄπολλον, inquit, δαιμονίας ὑπερβολῆς! Cui Socrates, tu vero, inquit, in culpa es, qui me coëgeris, ut, quae videbantur mihi, dicerem (2).

Ita

(1) De Rep. VI. 506. D. — 509. A. (2) Eod. p. 509. B. C.

Ita illi. Nobis autem, ut haec, quamvis excelsa et sublimia, qualicunque ratione assequamur, idem de *bono* exquirendum singulatim videtur, quod de ideis universe quaesivimus, quo maxime hoc placitum Platonis pertineat. Intelligi id quodammodo ex historiâ philosophiae poterit. Nam persecuti posteri videntur, quod primum in his aggressus Plato est, quum de *finibus bonorum et malorum* sive de *summo bono* inquirerent. Sed rem a principio, ab ipso Socrate repetamus.

Duo haec fuerunt, quae frequentissime parens philosophiae in philosophando usurparet, τὸ καλόν τε καὶ ἀγαθὸν, *pulcrum* et *bonum*, in primis vero *bonum*. Operam dare discipulos suos etiam atque etiam jubebat, ut de rebus pulcris et turpibus, maximeque de bonis et malis quaererent: qui autem ad vitae honestatem virtutemque hoc ipso studio pervenerant, illos fere appellare καλούς τε καὶ ἀγαθοὺς solebat. Enarrarunt id nobis Socratici, Xenophon in *Memorabilibus*, in plerisque dialogis Plato, diligentissime autem studiosissimeque Xenophon, qui ipse nobis in scriptis omnibus germani Socratici, imo ἀνδρὸς καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ expressa imago est. Itaque philosophi illi tam in hominibus laudandis, quos admirabantur, quam in commendandis studiis rebusque optimis, utrumque illud, et *pulcrum* et vero *bonum* celebrabant. Agatho apud Platonem, ubi amorem, qualis sit, exquisiturus discripturusque est, *pulcerrimum* eum et *optimum* esse, continu-

dicit. Φημὶ οὖν ἐγὼ, πάντων θεῶν εὐδαιμόνων ὄντων, Ἔρωτα (εἰ θέμις καὶ ἀνεμέσητον εἰπεῖν) εὐδαιμονέστατον εἶναι αὐτῶν, κάλλιστον ὄντα καὶ ἄριστον. Tum, specie laudatâ Dei, ad ejus virtutem procedit: περὶ μὲν οὖν κάλλους τοῦ θεοῦ καὶ ταῦτα ἱκανὰ, καὶ ἔτι πολλὰ λείπεται· περὶ δὲ ἀρετῆς Ἔρωτος μετὰ ταῦτα λεκτέον. Celebrans autem Amorem ut non *pulcerrimum* tantum Deorum, sed *optimum* etiam, virtutes ei principes tribuit: quae concludit hunc in modum: οὕτως ἐμοὶ δοκεῖ Ἔρως, πρῶτον αὐτὸς ὢν κάλλιστος καὶ ἄριστος, μετὰ τοῦτο τοῖς ἄλλοις ἄλλων τοιούτων αἴτιος εἶναι. (1) Poëtice haec quidem Agatho, ut tum animadvertimus, quum in philosophiâ pulcri versabamur, ipsiusque *pulcri* naturam explorabamus (2); veruntamen ita laudat celebratque in his Amorem, ut, quid *bonum* Socratici, et quanto id *pulcro* praestantius habuerint, intelligatur: ipsam eo *virtutem* expresserunt. Sed vis et natura τοῦ ἀγαθοῦ deinde apparuit maxime, postquam id Cynici, tandemque Stoici a pulcro et decoro exemplo ipsi suo, vivendi philosophandique ratione disjunxerunt. Nam apud germanos Socraticos sic illa conjuncta fuerant, ut nec pulcrum aestimarent, nisi quod bonum, nec bonum, nisi quod idem pulcrum esset. Unde virtutem vocare amabant καλοκἀγαθίαν. Sed Aristippus et Cyrenaici τὸ καλὸν, Antisthenes et Cynici, e quorum secta Stoici

(1) Sympos. 195. A. — 197. C. (2) Vol. I. p. 163 et 164.

ci exstiterunt, τὸ ἀγαθὸν unice, certe maxime prosecuti sunt: quod utrique et habitu moribusque et vero placitis prodiderunt: Cynici vero ac Stoici hoc ipso et prodiderunt et probarunt, quae esset τοῦ ἀγαθοῦ cum virtutibus, quas Agatho celebravit, maximis, cum sapientia, fortitudine, temperantia, justitia, omninoque cum morali i. e. summâ hominis perfectione conjunctio et quasi cognatio. Factum ita est, ut *bonum* illa secta, nec vero illa tantum, sed Academici pariter et Peripatetici, imo vero Epicurei, qui e Cyrenaicis fluxerunt, omnes igitur sectae τὸ ἀγαθὸν, *bonum*, quod *summum bonum* appellabant, philosophiae argumentum omnium gravissimum haberent. Haec ubi reputaverimus, non mirabimur, credo, Platonem hoc loco τὸ ἀγαθὸν, quid esset, tanto studio et ardore quaesivisse, eundemque quum id *summum* in philosophiâ habitum sit deinceps, effectus ejus, quos τόκους vocat, non vero ipsum describere sustinuisse. Sed pertinent haec eo, ut, quid spectaverit maxime sublimi hac disquisitione Plato, autumemus quodammodo et praesagiamus, ad declarandam eam haec teneantur.

Quaerentes Socratici de pulcro et bono, moribus solebant, magistri sui instar, prospicere, ut et suos emendarent et aliorum ipsiusque civitatis tam mores quam leges ad honestatis virtutisque ac justitiae normam componerent. Similiter Plato; sed is quum philosophando verum respiceret continuo et hoc homini in omni vitae negotio expri-

primendum esse in primis censeret, utrumque nobis illud, *τὸ καλόν τε καὶ ἀγαθὸν*, tamquam exempla *ἐν τῷ ὄντι*, in mundo *νοητῷ* proposuit, ad quorum speciem perfectam et artes tractaremus et vero totam effingeremus vitae tam privatae quam publicae rationem. Porro, ut aequales ejus multi et posteri deinceps, ita ipse *bonum* longe majore loco, quam pulcrum habebat: disserens autem de boni praestantiâ, et summam rursus habuit veritatis rationem, et *boni ideam* idearum esse principem dixit: quod quemadmodum accipiendum sit, in eâdem diputatione nos docet Socrates. *Μέγιστον μάθημα* esse ait *τὴν ἀγαθοῦ ἰδέαν*, cujus quippe communione et justa et caetera omnia *utilia* fiunt: Hac neglectâ, inquit, etiamsi vel maxime caetera teneremus, scis sane nullam nos inde utilitatem capturos esse; sicut si possideremus aliquid, huic autem *bonum* non esset adjunctum. An vero prodesse nobis putas, omnia possidere, non vero bona: vel omnia mente tenere, nihil vero, quod pulcrum bonumque esset? — Non profecto equidem. (1) — Quid? nonne hoc manifestum, justa ac pulcra multos, quae viderentur, etiamsi non essent, tamen lubenter et facturos esse et possessuros; bona vero possidere, quae viderentur duntaxat, nemini sufficere, sed quae reapse sunt bona omnes quaerere; speciem in his contemnere unumquemque solere? — Et maxime sane. — Quod igitur con-

(1) De Rep. VI. 505. A. B.

consectatur animo omnis homo, cujusque caussa agit omnia, augurans, esse illud aliquid, dubitat autem nec tenet satis, quid sit, ac propterea de caeteris non assequitur, num quid utilitatis praebeant: de hoc igitur negotio, quod tale est tantumque, caecutire oportebit optimos illos in civitate viros, quibus omnia sumus commissuri? — Minime. — Reor equidem, custodi, qui justa et pulcra teneat, ignoret vero, quâ ratione haec *bona* sint, non multi faciendam eorum cognitionem esse: si adeo, qui hoc ignorat, tenere illa possit; ego vero neminem auguror, hujus ignarum, illa assecuturum esse. — Et recte quidem auguraris. — Ergo tum demum perfectum in modum ordinabitur respublica, quum hujusmodi ei prospecturus custos sit, qui horum omnium teneat scientiam. — Ita necesse est. (1) Patet ex hoc Socratis sermone, quare tam diligenter Plato tantâque sublimitate de eo, quod *bonum* est, de hoc *maximo*, quod vocat, *μαθήματι*, egerit. Ad rationem autem declarandam, singularem illam fere, qua de eo egit, totam hic animo philosophi de pulcro et bono doctrinam recolamus.

Haec ille rerum exempla prae caeteris omnibus in scriptis suis celebravit maxime: *pulcrum* in Phaedro et Symposio, in his de Republica libris et in Timaeo *bonum*; utrumque autem dispari ratione. Nam illud ita laudavit, ut, prouti supra nobis patuit, poësin ora-

(1) De Rep. VI. 505. D. — 506. A.

oratio referret; hoc vero, quemadmodum nunc videmus, ita, ut imagines pariter, nec minus sublimes illas, a poësi duceret, verum summam disquisitioni adhiberet disserendi diligentiam. Nec profecto mirum. Etenim ad *pulcrum* percipiendum animo, hominem censebat a tenerâ inde aetate per artes elegantiores, per musicam maxime et poësin informandum esse. Spirare igitur oratio ipsam poëseos sublimitatem debebat. Ad boni vero ideam aliam nobis monstravit viam, quaeque juvenibus ineunda tum esset, postquam artibus essent exculti satis: illa erat, quae accuratioribus tractandis disciplinis, maximeque dialecticae studio conficeretur. Ad hanc autem describendam ipsarum requirebatur disciplinarum diligentia. Sed quamvis diversae sint apud Platonem de utrâque ideâ disceptationes, par est in utrisque, ut monuimus, sublimitas. Ad illud enim referuntur pariter, quod in omni philosophiâ summum maximeque sublime est, ut veritatem assequamur. Per artes apud eum homo ad pulcri scientiam educitur, sed eo hoc valet, ut pulcri amore captus incensusque, eodem ardore caeteras ideas, et una cum iis, quod continent omnes, *verum* assequatur: disciplinis autem hoc ipsum munus tribuit Plato, ut ad verum, imo, quod maximum esse *μάθημα* in veri disciplinâ dixit, ad *bonum* nos ducerent. Verum sublimitas disputationis Platonicae de hoc argumento ab imaginum non tantum splendore, sed multo etiam magis ab ipsius diligentiâ repetenda est. Explicatio haec eorum

tum est, quae supra de mundi adspectabilis et νοητοῦ discrimine diximus. Illum speluncae comparavit, hunc ut qualis esset significaret, ab eodem adspectabili mundo formam et colorem duxit. Nunc *bonum* declaraturus, quâ sit in rebus νοηταῖς excellentiâ, similiter et comparando utroque mundo et vero justo ordine procedit. Non accedit ad bonum, anteaquam accurate cum visui, quo cernimus omnia, τὸν νοῦν, tum rebus adspectabilibus, quas visu percipimus, τὰ νοητὰ, tum etiam luci, sine qua cerni adspectabilia non possunt, τὴν ἀλήθειαν atque ἐπιστήμην contulit. Sic demum, explicitis illis, lucis genitori, soli huic nostro, ideâ boni, quam spectabat maxime, comparatâ, hujus quae sit praestantia, augurandum nobis reliquit.

Juvabat ita ex ipso ducere Socratico fonte sublimem hanc Platonis de *bono* doctrinam, ipsumque ex auctoris mente et consilio explicare; sed restat nobis declarandum, quid illud sit, quod statuit, boni ideam, solis instar, caeteris ideis veritatem, tamquam lucem, affundere. Nam dicat forte aliquis, veritatem apud Platonem summo esse loco: hanc igitur esse, quae efficiat, ut pulcrum, justum ipsumque bonum id fiant quod sunt et veri lumine luceant; non vero contra, boni ideam veritatis effectricem esse. Nec vero deerunt, credo, qui veritatis cum luce comparationem poësin magis, quam philosophiam decere contendant. Iterandum hic nobis est, quod supra diximus,

ve-

verum a Platone non ideis accenseri, acsi ita a pulcro et bono et justo distinguendum esset, ut haec a se invicem distinguuntur (1). Veritatem igitur ideas ipsumque bonum illustrare, dicere non poterat philosophus. Sed addendum his illud est, quod in tota hac veri disciplina gravissimum videtur. Quod omni aevo quaesiverunt philosophi, quid *veritas* sit, comparando patefecit Plato. Opposuit ei id, quod *videretur*, non *esset*; quod vero *esset*, nec esse *videretur*, hoc verum dixit: qua in re, si non philosophorum sententiam, at hominum usum et quasi vocem assentientem sibi habebat, qua apud Graecos id, quod *revera* pulcrum est, τῷ ὄντι καλὸν (*wezenlijk schoon* nos dicimus) appellare solebant. Itaque ideas ille, verissima rerum exemplaria, τὰ ὄντα universe, singulatimque pulcrum et bonum, τὸ ὄντως ὂν καλόν τε καὶ ἀγαθὸν, quod τῷ ὄντι pulcrum aut bonum esset, vocavit. Effectrix igitur idearum non est veritas, sed ideae, quippe quae continent verum, veritatis nobis effectrices sunt. Quae cum ita sint, non mirabimur, opinor, luci Platonem, quae a sole diffunditur, veritatem, ipsique soli τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν, idearum omnium summam, comparasse. Intelligimus hinc item, quare ὑπερουράνιος ille in Phaedro τόπος *veritatis campus* vocetur (2): idearum scilicet, imo ve-

(1) Supra Vol. II. P. I. p. 36. (2) Phaedr. 248. B. C.

veritatis, quae inde diffunditur, splendore lucet mundus ille. Quod autem procedit altius etiam philosophus, dixitque, prouti sol in mundo spectabili non solum ut cernantur, sed etiam ut fiant omnia, ut increscant, ut vigeant auctor est, ita in νοητῷ mundo boni ideam efficere, ut sint omnia, ut οὐσίαν habeant: poëtica haec sunt atque ex ardente philosophi veri bonique amore profecta; veruntamen abest longe, ut pulcra sit et elegans, sed inanis sententia. Si verum universis ideis commune est et sic quidem singulis φύσει proprium, ut, hoc demto, ipsae evanescant: si continent verum ideae verique luce mundum νοητὸν illustrant; verum autem nil aliud est, nisi quod *est:* quidni eas dicemus, inprimisque summam omnium, τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν, id impertiri nobis, ut *sint?* Quodsi hoc tenemus praeterea, res omnes sive pulcras sive justas, ut statuit Socrates, nisi *bonae* sint, nullam magnopere nobis utilitatem praebere, quidni item de eâdem illâ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέᾳ dicamus, solis illam instar cum caeteris ideis lumen affundere, tum omnibus omnino rebus non solum ut *sint*, sed ut *augeantur* in usum nostrum, ut *crescant*, ut *vigeant*, caussas esse et effectrices? Talis igitur Platonis est, et sic ut videtur explicanda de *bono* sententia: cujus ideae quod nobis effectus, tamquam τόκους tradidit, ipsam tradere non ausus est, admiramur in eo philosophi verecundiam; sed eo minus committendum es-

esse nobis censemus, ut summum illud in mundo *νοητῷ*, acsi ipsi teneremus, interius etiam, quam voluit Plato, inquirere conemur. Ipse scilicet de eo, quo nobis majus diviniusque appareret, tacere, quam parum dicere maluit.

Tantae non sunt profecto sublimitatis, quae post Platonem philosophi, Socratica illa et Platonica persecuti, de *summo bono*, sive, ut vocabant, *de finibus bonorum et malorum* prodiderunt. Quorum sententias Cicero diligenter diserteque, nec tamen Platonicae hujus disputationis, ut videtur, memor exposuit. Nam idem in hisce Platonem, quod Stoicos et Epicureos postea, spectasse, iisdem illis Socratis apud eum sermoribus patet. Hoc autem, inquit, novisti sane, vulgaribus hominibus *bonum* *ἡδονήν*, elegantioribus *φρόνησιν* videri esse. — Quidni? — Tum etiam hosce, qui sic existimant de eo, declarare non posse, quae sit *φρόνησις*, sed cogi tandem fateri, *τοῦ ἀγαθοῦ φρόνησιν* esse. — Et perquam sane ridicule. — Quidni vero ridicule? quum vituperantes nos, quod ignoremus *bonum*, de *bono* rursus nobiscum, tamquam intelligentibus illud, loquantur? Ajunt enim *bonum* esse *φρόνησιν ἀγαθοῦ*: quasi noverimus, quid ipsi dicant cum *τοῦ ἀγαθοῦ* nomen pronunciant. — Vera loqueris. — Quid vero? qui *bonum* *ἡδονὴν* esse definiunt, numquid minus, quam illi, errant? nonne et hi coguntur fateri, *voluptates* esse malas? — Coguntur prorsus. — Evenit iis, credo, ut eadem et bona et ma-

mala esse fateantur: nonne? — Quidni? — Magnas igitur de iis multasque controversias esse, constat? — Constat (1).

Nolim ad hoc Platonis judicium sectarum, quae post eum exstiterunt, ipsiusque Ciceronis de summo bono placita quaerendique de hoc argumento rationem exigere: quamquam me fateor in disceptationibus illis, quas protulit Cicero, Platonis ἀκρίβειαν verique studium et ardorem desiderare. Verumtamen quamvis idearum doctrinam negligerent illi, id tamen spectarunt, quod conveniret cum illâ, perfectum verumque bonum, id, quod, ut Cicero ait, *extremum et ultimum esset bonorum. Tale* id esse debere, secundum omnium philosophorum sententiam, idem dicit, *ut ad id omnia referre oporteat, ipsum autem nusquam* (2). Et vero Zeno sic descripsit *bonum* illud *summum*, sic certe Cicero eum induxit describentem, ut cogitasse Platonis ideam atque expressisse Platonicum εἰλικρινὲς καὶ μονοειδὲς videatur. Sic enim Cicero: *Zeno summum bonum appellabat honestum, quod esset simplex quoddam et solum et unum bonum* (3). Philosophi scilicet omnis deinceps aetatis, licet sublimia haec Platonis placita, sive improbantes ea, sive negligentes, sive non intelligentes satis, non adsciscerent philosophando, nihilominus exprimere Platonem qualicunque ratione conati sunt.

Bo-

(1) De Rep. VI. 505. B. C. (2) Cic. de Fin. I. c. 9.
(3) Cic. Acad. Quaest. I. 10.

Bonum dixerunt fere, plane ut Plato, rerum omnium optimarum fontem unicum: alii, quod τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέᾳ tribuerat Plato, id ipsi Deo tribuerunt, quum Deum celebrarent universitatis auctorem et altorem, cui omnia, ut essent, ut increscerent, ut vigerent, deberent unice: vere quidem hi justeque et debite Deum celebrantes, sed Platonis de bono sententiam interpretantes perverse. Non magis hi Platonis de Deo, quam illi ejusdem de vero placita assecuti sunt: quippe in boni ideâ *veritatem* ille, in Deo *ipsius veritatis* παράδειγμα, sive, quod nos appellamus, *ideale* agnovit adoravitque maxime. Quorum illud, quale sit, jam percepimus, ni fallor, satis: hoc, utpote argumentum argumentorum omnium summum et gravissimum, tum demum nobis, postquam ab aliorum sententiis Platonicas segregaverimus, datâ operâ explicandum erit.

Nam vereor, ut quae hactenus de mundo νοητῷ ex ipsius philosophi scriptis attulimus, eo valeant satis, ut, quod maxime spectamus, evidens nobis plane et clara ejus doctrina sit: non quasi ipsa haec doctrina obscura sit: mihi nihil esse simplicius evidentiusve videtur: nam continet simpliciter veri et falsi, certi et probabilis, scientiae et opinionis discrimen; sed propterea, quod conturbata Platonis philosophia immixtis dissimilibus aliorum placitis est. Exstitit post Platonem philosophus, Aristotelem dico, qui *sapientiam* doceret, doctrinam *supra naturam*, ὑπὲρ τὰ φυσικά,

νικά, escendentem (1): *metaphysicam* vocarunt posteri: quae antiquo, sed multo magis etiam recentiore aevo invaluit: sic autem invaluit tantamque nacta auctoritatem est, ut *ipsa* diceretur *philosophia* esse, ad ejusque principia et rationem nullius non philosophi, paullo quidem sublimioris, doctrina exigeretur, ac Plato una cum caeteris in metaphysicis censeretur. Id, si quid aliud, philosophiam Platonicam, quamvis perspicuam et simplicem, obscuram reddidit, effecitque ut doctrina philosophi de mundo νοητῷ, de ideis, de hac in primis boni ideâ, aegre nobis etiam nunc, quippe nondum satis, quicquid Kantius molitus est, a philosophia metaphysicam distinguentibus, intelligatur. Nos, quo magis placita Platonis de ideis lectoribus pura et integra proponeremus, a Cartesianis illa placitis, quin etiam a Kantianis, quibuscum conveniunt maxime, discrevimus. Quodsi ejusdem universam de mundo νοητῷ doctrinam animo nostro pariter puram et integram repraesentare velimus, pari hanc diligentiâ ab Aristotelis metaphysicâ discernere oportebit. Sic demum sublimem Platonis de Deo sententiam intelligemus recte, tum hoc item, ad quod modo accessimus, non Deum apud eum boni ideam esse, sed ad hanc ideam Deum mundum formasse.

Dis-

(1) Aristot. *Metaph.* III. 5. p. 55.

Discernere haec placita Platonis ab Aristotelis metaphysicâ oportet.

Altius evolare hominem, quam ipsius fert natura, vetus est nec injusta prorsus, a poëtis non minus, quam a philosophis frequentata querela:

Nil mortalibus arduum est:
Coelum ipsum petimus stultitiâ (1).

Et constat, rerum exquirendarum difficultate non tantum non absterritum fuisse omni aevo, sed excitatum adeo ingenium humanum, ut, quo quid esset excelsius, quo item ad rite cognoscendum difficilius, eo magis adverteret humani generis studia. Cujus rei documentum est insigne eadem illa, quam memoravimus modo, *metaphysica*, caussarum, ut vulgo habita est, scientia, qua tractandâ sic homo se annisus est in altum extollere, sic sibi summum attigisse visus est, ut, repertis, quas somniabat, rerum omnium caussis, esse negaret mundi opificem divinum, ipse fingeret ingenio componeretque mundum. Qua sane vanitate nil fuit umquam, nil esse potuit, quod philosophiae existimationi ipsiusque studiis obesset magis. Quid hac in caussa de Platone affirmandum sit, multi pronunciarunt, nobis vero haud facile videtur

(1) Horat. Od. I. 3. 37.

tur dijudicatu. Socratis fuit discipulus, nec subtilitate eum solummodo, sed modestiâ etiam, magistrum retulisse, ipsi vidimus; sed vidimus item, haud facile potuisse philosophum altiora petere. Placitis his ipsis de ideis praecipueque de *bono*, quid unquam philosophi sublimius excelsiusque prodiderunt? Aberat idem longe ab eorum sententia, qui deos esse divinamque providentiam negarent: quantum abfuerit, testes sunt ipsius dialogi, Politia, Leges, in primis Timaeus: sed hoc dialogo, ipso Timaeo, sic Deum videri possit informasse, ut per hanc caussam, ipsius ingenio descriptam, ipse ordinaret omnia: qualem fuisse novimus plerorumque recentiore aetate philosophorum metaphysicam. Caeterum tametsi ille in scriptis suis nec *metaphysicam* nec *caussarum sufficientium*, quam vocant, *scientiam* memoraverit, verumtamen in mundum escendit νοητὸν, quod item fecerunt Aristoteles et metaphysici, viderique idcirco possit, si minus nomine, reapse metaphysicam tradidisse. Quid igitur? Altiusne item Platonem, quam philosophum decebat, evolasse dicamus? Digna res profecto diligentiore disceptatione est: nec solum ad doctrinam Platonis de mundo νοητῷ deque ideis a metaphysicorum decretis distinguendam, sed hujus item quaestionis gravissimae caussâ, Aristotelis hic nobis doctrina exponenda videtur. Quod autem supra *dialecticam* Platonicae caussâ fecimus, quum apponeremus ei Aristotelis syllogisticam, id nunc, age, denuo, ad uni-

universam *veri philosophiam* Platonis declarandam, instituamus. Apponamus ei, quo propria ipsius virtus elucescat magis, metaphysicam Aristotelis.

De metaphysices apud Graecos originibus.

Latuerunt hae diu in Ionicorum aliorumque philosophorum studiis ac doctrinis. Quaesiverunt illi fere de rebus physicis, studioseque earum caussas remotissimas primasque explorarunt. Nam innatum hominis animo studium exquirendi est, undenam quae videt, quae audit, quae percipit omnino sensibus, exstiterint: quod in parvulis patet, singula, cur ita se habeant, sic acciderint, sciscitantibus: sed philosophi illi, quippe *philosophi*, imo *sapientes*, altius spectantes, considerantesque et siderum motus et solis lunaeque cursum et rerum universarum vicissitudines ac naturam, horum omnium ultimas caussas investigarunt. Quod apud antiquos jam Phoenices aliosque orientis populos factitaverant sapientes: unde θεογονίαι et κοσμοποιΐαι exstiterunt. Graeci autem in ipsa rerum naturâ caussas omnium indagantes, vel ςοιχεία, elementa naturae quae vocantur, attenderunt maxime, quorum aliud alii caussam rerum naturalium primariam habuerunt: vel ἀτομοὺς, ut Leucippus et Democritus finxerunt. Exstabant igitur in his quodammodo metaphysicae origines: quamquam latebant adhuc, necdum ipsa metaphysica exstiterat. Propius

pius ad eam processit Ionicorum princeps, idemque Socratis si non praeceptor, dux certe ad sublimiora, Anaxagoras, qui supra naturam sese resque adspectabiles erigens, *νοῦν* frequentaret sermonibus scriptisque suis, diceretque primum *πάντα ὁμοῦ* fuisse, tum vero *νοῦν* prodiisse atque ordinasse omnia. *Πάντα χρήματα ἦν ὁμοῦ, εἶτα νοῦς ἐλθὼν, αὐτὰ διεκόσμησε* (1). Verumtamen in placitis illis cunctis, in ipsius Anaxagorae sublimi hoc effato, initia video metaphysicae, ipsam doctrinam, quae deinde hoc nomine celebrata est, nondum video. Multis demum annis post, quum Socrates et Plato novam philosophandi rationem induxissent, profectus e Platonis scholâ Aristoteles, ejusdemque cum placitis imbutus de rebus *νοηταῖς*, tum dialecticâ exercitatus, caussarum investigationem ad disciplinae normam adegit atque ad mentem retulit hominis. Sic demum prodiit apud Graecos proprie sic dicta *metaphysica*. Nam priores illi, quod ipse ait disciplinae auctor, dialecticam tenebant nondum. *Οἱ γὰρ πρότεροι διαλεκτικῆς οὐ μετεῖχον* (2). Scilicet, ut idem judicat, balbutiebat adhuc philosophia: *ψελλιζομένη γὰρ ἔοικεν ἡ πρώτη φιλοσοφία περὶ πάντων, ἅτε νέα τε καὶ κατ' ἀρχὰς οὖσα* (3). Erant quidem, ait, qui, ut Anaxagoras maxime, eximia proderent placita, sed

(1) Diog. Laërt. II. 6. Plato Phaedon. 97. C. Cf. Valck. Diatr. p. 40. (2) Arist. Metaph. I. p. 16. Ed. Sylb. (3) Id. eod. l. p. 26.

sed casu illi vel ingenii impetu, non ratione disserendique diligentiâ eo pervenerant. Comparat eos militibus, qui, nondum exercitati gymnasticâ aut armis, recte subinde hostem feriunt. Faciunt, ait, *οἷον ἐν ταῖς μάχαις οἱ ἀγύμναστοι ποιοῦσι· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι περιφερόμενοι τύπτουσι πολλάκις καλὰς πληγάς· ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνοι ἀπὸ ἐπιστήμης, οὔτε οὗτοι ἐοίκασιν εἰδόσι λέγειν ἃ λέγουσι* (1). Quod in Anaxagoram adhibet, quem parum sibi constitisse dicit: *μηχανῇ χρῆται τῷ νῷ πρὸς τὴν κοσμοποιΐαν· καὶ ὅταν ἀπορήσῃ, διὰ τίν' αἰτίαν ἐξ ἀνάγκης ἐστί, τότε ἕλκει αὐτόν· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις πάντα μᾶλλον αἰτιᾶται τῶν γινομένων ἢ νοῦν* (2).

Quid Platoni debuisse Aristoteles, ad metaphysicam tradendam, videtur?

Etsi vero hae sunt habendae metaphysices apud Graecos origines, minus tamen Aristoteles ad eam explicandam Ionicis philosophis debuisse, quam Socrati et Platoni videtur. Debuit his dialecticam, sine qua, quod ipse affirmat, tractari illa recte non poterat. Plato autem viam ipsi praeiverat, ut per dialecticam in mundum *νοητὸν*, quin etiam ad principia *ἀνυποθετὰ* escenderet. Quid? quod et Socrates et Plato de caussis sive principiis rerum diligenter quaesiverant et Anaxagorae pla-

(1) Arist. Metaph. I. p. 10. (2) Id. eod.

placita exploraverant studiose? Narrat id de sese apud Platonem Socrates in Phaedone: unde ipsius Platonis studium patet. Ἐγὼ γὰρ, inquit, ὦ Κέβης, νέος ὢν, θαυμαστῶς ὡς ἐπεθύμησα ταύτης τῆς σοφίας, ἣν δὴ καλοῦσι περὶ φύσεως ἱστορίαν· ὑπερήφανον γάρ μοι ἐδόκει εἶναι εἰδέναι τὰς αἰτίας ἑκάστου, διὰ τί γίγνεται ἕκαστον καὶ διὰ τί ἀπόλλυται καὶ διὰ τί ἐστι. *Equidem, o Cebes, cum essem juvenis, mirâ quadam ejus sapientiae cupiditate flagrabam, quam naturae vocant historiam: praeclarum enim esse censebam, caussas intelligere, quibus et fierent singula et interirent et essent* (1). Sic exorsus, quemadmodum ipsi hoc studium cesserit, enarrat. Tum pergit: sed cum audissem aliquando quemdam ex libro, ut ajebat, Anaxagorae legentem sententiam hancce, ὡς ἄρα νοῦς ἐστιν ὁ διακοσμῶν τε καὶ πάντων αἴτιος, *mentem esse, quae ordinasset omnia omniumque esset caussa*, hac ego caussa vehementer sum delectatus, visumque mihi est, recte se id quodammodo habere, mentem rerum omnium caussam esse: arbitrabar autem, si ita se res haberet, ut mens ordinans ordinaret omnia, singula etiam eandem sic disponere, ut optime se haberent. Quamobrem, ubi vellet aliquis caussam invenire, quâ singula fiant aut pereant aut sint, hoc ipsum esse inveniendum, qua ratione optimum sit unicuique aut esse aut facere quodvis aut pati: hoc autem pacto nil aliud

(1) Phaedon. 96. A.

alind hominem considerare nec de se nec de aliis, oportere, nisi quod potissimum sit et optimum: caeterum eundem item pejus cognovisse: hujus enim eandem scientiam esse. Haec igitur reputans mecum, gaudebam, invenisse ratus magistrum, qui mihi caussas τῶν ὄντων e sententia, κατὰ νοῦν traderet, Anaxagoram (1). Quibus enarratis, pulcerrima spe lapsum se esse fatetur. Ἀπὸ δὴ θαυμαστῆς, ὦ ἑταῖρε, ἐλπίδος ᾠχόμην φερόμενος, ἐπειδὴ προϊὼν καὶ ἀναγινώσκων, ὁρῶ ἄνδρα τῷ μὲν νῷ οὐδὲν χρώμενον, οὐδέ τινας αἰτίας ἐπαιτιώμενον εἰς τὸ διακοσμεῖν τὰ πράγματα, ἀέρας δὲ καὶ αἰθέρας καὶ ὕδατα αἰτιώμενον καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ἄτοπα (2). *Admirabili autem spe lapsus sum, amice, quum pergens legendo virum viderem mente nullo modo uti nec caussis menti congruis ad res ordinandas, sed aëre, aethere, aquis, aliisque multis et ineptis.* (3).

Perlecto memorabili hoc Platonis in Phaedone loco, existimet forte aliquis, quod Anaxagoras, philosophando spectavit nec perfecit, id persecutos deinceps Socratem ac Platonem fuisse, Aristotelem vero demum, metaphysicâ tradendâ, perfecisse. Et sane idem hic, quod illi, in Anaxagorâ reprehendit, ut ex ipsius sententiâ, modo allatâ, patet. Qua factum opinione est, ut, si mi-

(1) Eod. 97. B. C. D. (2) Duxit inde verbotenus sua de eâdem re Arist. loco, quem modo descripsimus.

(3) Phaedon. 98. B. C.

minus Socrates, Plato certe omni aevo in metaphysicis philosophis habitus sit. Nos igitur, ut rem recte aliquando dijudicemus, qualis illa tandem Aristotelis metaphysica sit, in ipsius scriptis exploremus.

De metaphysica Aristotelis.

Perfecit Aristoteles, non quod spectaverint ac persequi studuerint Socrates ac Plato, sed illud scilicet, quod Anaxagoras inchoaverat, illi vero improbaverant. Quam nobis descriptam reliquit doctrinarum principem, *investigatio* illa *caussarum* est, *quibus et facta sint omnia et fiant perpetuo.* Simplici nos illuc et ferme dixerim Socraticâ ratione ducit. Omnes homines, ait, *φύσει ὀρέγονται τοῦ εἰδέναι*, *naturâ avent cognoscere:* quod in brutis adeo animantibus patet. Sensibus ad cognoscendum utuntur: avent degustare aliquid, audire, videre: visu autem ut valent maxime, ita maxime oblectantur. Sed homo his praestat memoriâ: unde experientia: praestat in primis cum *arte*, quae experientiae proles est: *ἡ μὲν γὰρ ἐμπειρία τέχνην ἐποίησεν*, ut recte pronunciat Polus, *ἡ δὲ ἀπειρία τύχην*: tum etiam, et maxime quidem, *ratione* et *scientiâ*: idem vero in omni cognoscendi studio id exquirit praesertim, unde res exstiterint singulae, sive, quae caussae, quae principia rerum sint. Hac autem in re potissimum homo homini praestat. Peperit scilicet admiratio phi-

philosophiam, philosophia autem efficit, ut mirari desinamus: quod caussarum scientiae debemus (1). Hac nos facili ac perspicua ratione Aristoteles, cujus nativam simplicitatem Socrati ac Platoni debuit, ad sublimia illa et summa adducit, quae cognoscenda esse philosopho statuit, ut idem dici σοφὸς possit, i. e. ad rerum omnium, tam divinarum quam humanarum τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας ἀκροτάτας perveniat, e quibus sibi res ipsas singulas singulatim explicet. Verum princeps haec doctrina qualis tandem est? unde in primis hanc praestantiam habet? quo est proposito tractanda? Id e *theoreticarum* apud Aristotelem, quas vocat, doctrinarum naturâ declarandum est.

Nam duplex est apud eum doctrinarum genus, quarum alterum continet quotquot praeparant ad veritatem et scientiam: organicae appellantur vulgo, in quibus sunt dialectica, rhetorica, poësis: tractantur illae ἁπλῶς, ἐνδόξως, πιθανῶς, κοινῶς; alterum vero genus majores illas, τὰς θεωρητικὰς complectitur: in his ἀκριβῶς, κατ' ἀλήθειαν, κατὰ φύσιν, θεολογικῶς agitur (2). Sunt autem illae tres, quarum haec, quam quaerimus, caussarum scientia, summa est. Ὥςε τρεῖς ἂν εἶεν φιλοσοφίαι θεωρητικαὶ, μαθηματικὴ, φυσικὴ, θεολογική.

(1) Arist. Metaph. I. init. (2) Loca Aristotelis, quibus haec occurrunt, notavit *Buhl. de libris Arist. exot. et acroam.* in Ed. Vol. I. p. 142 et 143.

κὴ (1). *Theologicum* vocat, quod ad divina refertur maxime, quippe omne quod primum et summum est exquirens. Καὶ γὰρ καθάπερ ἐν τοῖς ἐγκυκλίοις φιλοσοφήμασιν περὶ τὰ θεῖα πολλάκις προφαίνεται τοῖς λόγοις, ὅτι τὸ θεῖον ἀμετάβλητον ἀναγκαῖον εἶναι πᾶν τὸ πρῶτον καὶ ἀκρότατον (2). Tum vero hoc nomine propterea eam vocat, quod honoratissimum omnium est. Οὐ γὰρ ἄδηλον, ὅτι, εἴπου τὸ θεῖον ὑπάρχει, ἐν τῇ τοιαύτῃ φύσει ὑπάρχει· καὶ τὴν τιμιωτάτην δεῖ περὶ τὸ τιμιώτατον γένος εἶναι· αἱ μὲν οὖν θεωρητικαὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν αἱρετώτεραι, αὕτη δὲ τῶν θεωρητικῶν (3). Posteri hanc μεταφυσικὴν appellarunt, quod μετὰ τὰ φυσικὰ tractatur, imo ὕπερ τὰ φυσικὰ (4). Ἐστι γὰρ ἔτι τοῦ φυσικοῦ τι ἀνωτήρω (5). Aristoteles autem eam, ut θεολογικὴν, ita proprie τὴν πρώτην φιλοσοφίαν vocavit: quod cujusmodi sit, ex ipsis philosophi verbis efficiendum est nobis. Ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις, πότερόν ποθ' ἡ πρώτη φιλοσοφία καθόλου ἐστὶν, ἢ περὶ γένος καὶ φύσιν μίαν· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς τρόπος, οὐδ' ἐν ταῖς μαθηματικαῖς, ἀλλ' ἡ μὲν γεωμετρία καὶ ἀστρολογία περί τινα φύσιν ἰδίαν εἰσὶν, ἐκείνη δὲ καθόλου πασῶν κοινή· εἰ μὲν οὖν μὴ ἐστί τις ἑτέρα οὐσία παρὰ τὰς φύσει συνεστηκυίας, ἡ φυσικὴ ἂν εἴη πρώτη ἐπιστήμη· εἰ δὲ ἐστί τις οὐσία ἀκίνητος, αὕτη προτέρα καὶ φιλοσοφία πρώ-

τη

(1) Arist. Metaph. V. p. 99 et 100. (2) Id. De Coelo. I. p. 24. (3) Id. Metaph. V. p. 100. (4) V. Wyttenb. Instit. Metaph. p. 5. (5) Arist. Metaph. III. p. 55.

τή (1). Talis igitur illa summa scientia est, quam identidem, nec immerito *σοφίαν*, *sapientiam ipsam* appellat. Quodsi usus ejus ac propositum quaeritur, *θεωρητικὴ* est et *θεωρητικῶν* adeo *φιλοσοφιῶν* princeps: quocirca usum et utilitatem non magnopere spectat aut requirit: hinc autem in primis praestantiam habet. Quod item nobis ille Socraticâ et Platonicâ ratione explicabit.

Studium illud cognoscendi, ait, tam brutis animantibus, quam homini naturâ inditum, ejusmodi est, ut non quaerat utilitatem, semet ipsum contentum sit. *Χώρις τῆς χρείας* animalia omnia audire quid et videre gestiunt: pariter homo; sapiens vero, missâ omni utilitatis spe, rerum scientiam *ipsius scientiae* caussa appetit. Id scilicet sapientiae proprium est. Τὸ *γὰρ αἰσθάνεσθαι, πάντων κοινόν· διὸ ῥᾴδιον, καὶ οὐδὲν σοφόν. ἔτι τὸν ἀκριβέςερον καὶ τὸν διδασκαλικώτερον τῶν αἰτίων, σοφώτερον εἶναι περὶ πᾶσαν ἐπιςήμην· καὶ τῶν ἐπιςημῶν δὲ τὴν αὐτῆς ἕνεκεν καὶ τοῦ εἰδέναι χάριν αἱρετὴν οὖσαν, μᾶλλον εἶναι σοφίαν ἢ τὴν τῶν ἀποβαινόντων ἕνεκεν* (2). Itaque postquam artes omnes ad vitam utiles et necessariae inventae sunt, tandem excoli doctrinae coeperunt: quae eo majore habitae loco sunt, quo minus spectabant utilitatem, iisque in regionibus excultae sunt maxime, in quibus otium erant nacti sapientes. Idcirco in Aegypto mathematicae artes constiterunt:

(1) Arist. Metaph. V. p. 100. (2) Arist. I. p. 4.

runt: illic enim otiari licebat sacerdotum genti (1). Nec vero mirum. Illa enim magis sapientia habenda est, quae imperat ipsa, quam quae aliis obtemperat: non oportet ἐπιτάττεσθαι τὸν σοφὸν, ἀλλ' ἐπιτάττειν, καὶ οὐ τοῦτον ἑτέρῳ πείθεσθαι, ἀλλὰ τούτῳ τὸν ἧττον σοφὸν (2). Patet igitur, ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρείαν ἑτέραν, ἀλλ' ὥςπερ ἄνθρωπός φαμεν ἐλεύθερος ὁ αὑτοῦ ἕνεκα καὶ μὴ ἄλλου, οὕτως καὶ αὐτὴ μόνη ἐλευθέρα οὖσα τῶν ἐπιςημῶν· μόνη γὰρ αὕτη αὑτῆς ἕνεκεν ἐςι (3). Ergo recte quis in hominem non cadere ejus possessionem dixerit: πολλαχῆ γὰρ ἡ φύσις δούλη τῶν ἀνθρώπων ἐςίν· veruntamen non invidet hominibus Deus, nec aliam nos decet majore honore habere: ἡ γὰρ θειοτάτη καὶ τιμιωτάτη (4). Sed de naturâ et excellentiâ divinae hujus scientiae diximus: de ejus fine sic disserit auctor.

Per admirationem homines et nunc et primum philosophari coeperunt: a principio quidem admirando quae obvia sunt: deinde paulatim ulterius procedentes, de majoribus dubitant, veluti de vicissitudinibus lunae, solis, stellarum, deque universi generatione. Qui vero dubitat atque admiratur, putat se ignorare: quare philosophus quodammodo φιλόμυθος est: μῦθος enim mirabilibus constat. Quocirca si propter fugam ignorantiae

(1) Eod. p. 3. (2) Eod. p. 4. (3) Arist. Metaph. l. p. 5. (4) Metaph. l. 5 et 6.

tiae philosophati sunt homines, patet, cognoscendi eos caussâ scientiam prosecutos (1). Et sic quidem peperit philosophiam admiratio. Ut vero in omni disquisitione id nobis extremum est, quod ipsius est initiis contrarium, ita philosophia efficit; ut ne quid miremur: quod caussarum scientiae debemus. In physicis, cur sol convertatur, in mathematicis, cur metiri diametrum non possimus, admiramur continuo; exploratâ autem e coeli et circuli ratione utriusque rei caussâ, nil admiraremur magis, quam, si nec converteretur sol et metiri diametrum possemus. Pariter in rebus ludicris. Imagunculas, quae sponte moventur, spectans vulgus obstupescit: non ita is, qui motuum caussas ex arte mechanica tenet: hic contra, si non moverentur illae sponte, tum demum admiraretur et obstupesceret. Ex hac Aristotelis disputatione, quo valeat illa caussarum scientia, intelligitur. Stoici inde celebratissimum illud *nil admirari* duxerunt: unde Horatius:

Nil admirari, prope res est una, Numici,
Solaque quae possit facere et servare beatum (2).

sed hi illud ad vitae virtutisque constantiam retulerunt; Aristoteles vero ipsam plane spectasse Dei sapientiam censendus est.

Summae profecto est et divinae adeo sublimi-

ta-

(1) Metaph. I. 5. (2) Horat. Ep. I. 6. 1.

tatis haec Aristotelis doctrina: cujus auctoritati consentanea plane est, quam in dialecticis exposuit, συλλογιστικὴ, probandi asseverandique ratio. Verumtamen, quod de hac diximus in superioribus (1), idem nunc animadvertendum de divinâ illâ scientiâ est, adumbrasse eam auctorem, ejusque naturam et propositum indicasse ac descripsisse, non vero ad philosophiam colendam usurpasse. Id post eum Scholastici fecerunt philosophi, qui cum theologiâ philosophiam confundebant: fecerunt item, qui instaurare recentiore aetate philosophiam studuerunt: ipsam hi philosophiam *caussarum sufficientium scientiam* vel *scientiam rerum possibilium* appellarunt; non fecit Aristoteles. Opus, quo hanc doctrinam tradidit, illic explicit, ubi usurpaturus eam ad tractandam philosophiam auctor videtur. Quod mirati multi sunt recentiore aetate (2); non vero erat, cur mirarentur. Nam quamvis et syllogisticae esset et metaphysicae auctor Aristoteles, e Platonis prodierat schola, ubi adhibere ad recte excolendam philosophiam resque naturales explicandas analyticam rationem didicerat. Quam ille methodum in scriptis fere suis de rerum naturâ secutus est, nec vero tum neglexit, quum hanc proponere cum dialecticam novam, tum caussarum scientiam studeret. Quod autem hanc ipsam scientiam

(1) V. supra Vol. II. P. 2. p. 97. (2) V. Fulleborn *Beyträge zur Gesch. der Philos.* V. p. 215.

tiam attinet, quaesivit, quid in veritatis studio summum esset, abest vero multum, ut illud sibi attigisse visus sit. Ut eam ab initio adumbravit universam, subjicit: τίς μὲν οὖν ἡ φύσις τῆς ζητουμένης ἐπιστήμης, εἴρηται. (1) *Quaerebat* scientiam illam, non tractabat. Fecit omnino, quod item Socratici, quod Xenophon et Plato fecerant, quum perfectam hi monarchiam ac rempublicam describerent: sic ille scientiam, quae mathematicae, quae physicae, quae caeteris praestaret omnibus cum quaesivit, tum in opere περὶ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ adumbravit ac descripsit.

Sed quamvis ab usurpandâ tractandâque hac divinâ scientiâ abstinuerit Aristoteles, sic ipse ejus splendore captus et occoecatus ferme est, ut ullius vix philosophi de rebus intelligibilibus sententiam perspiceret recte, placita certe cum caeterorum, tum ipsius adeo magistri sui ad hujus scientiae normam interpretaretur. Nam idem caussarum exquirendarum studium, quod Ionicis philosophis ac Leucippo et Democrito attribuerat, Pythagoreis pariter atque Eleaticis, imo Platoni obtrusit: quasi *numeris* illi placitisque de eo quod *est*, et quasi *ideis* Plato rerum caussas significasset: quod demonstrare accurate, adductis ex ipso Platone locis, in eodem hoc de *Metaphysicâ* opere conatus est (2). Simile quodammodo ante Aristotelem Protagorae negotium fuerat, qui sic So-

(1) Arist. Metaph. I. 6. (2) L. I. p. 10. 12. 16.

Sophisticae parens, ut is metaphysicae dictus habitusque est. Antiquam hic artem sophisticam dixerat, nec solum a philosophis, sed a poëtis, ab Homero, ab Hesiodo, a Simonide, quin etiam ab Orpheo et Musaeo, pariterque a musices et gymnastices magistris, ad generis humani cultum adhibitam esse (1). Sic Aristoteles, quo ipse tendebat unice, eodem omnes ante ipsum philosophos contendisse, quodque invenerat ipse vel invenisse sibi videbatur, id omnes quaesivisse omni aevo, opinabatur. Nocuit autem ita veterum philosophorum interpretationi vehementer, tum vero, ut aegre a posteris fereque perversum in modum acciperentur Platonis placita, is effecit maxime. Quo magis sic nobis, ut fecimus, tota proponenda ejus metaphysica videbatur, ut recte ab illâ Platonicam philosophiam distingueremus.

Doctrinae Platonicae et Aristoteleae discrimen.

Juvenis omnino Socrates, ut de sese apud Platonem fatetur, admiratus Anaxagorae doctrinam est, quaeque inde de *mente* perceperat et tum amplexus avide est et probavit postea; caussarum vero illam et disquisitionem et explicationem non probavit. Nec aliter visum Platoni fuisse, ipse in eodem illo Socratis sermone enarrando, decla-

ra-

(1) V. Plato Protag. 316. D.

ravit satis. Nam quod de caussis illic quaerentem Socratem inducit, *τύπους* rerum, non, ut Aristoteli placuit, rerum proprie sic dictas caussas intellexit. Sed ipsum audiamus Socratem. Lapsus igitur, inquit, mirificâ illa spe, rejectâque Anaxagorae de caussis doctrinâ, ad illa me denuo *τὰ πολυθρύλλητα* converti, esse statuens pulcrum quid ipsum per se et bonum et magnum, indeque *τῆς αἰτίας τὸ εἶδος, ὃ πεπραγμάτευμαι*, *quales* caussas intelligam, assequeris. Vide igitur, o Cebes, consequentia, num de his consentias mecum. *Φαίνεται γάρ μοι, εἴ τι ἐστιν ἄλλο καλὸν πλὴν αὐτὸ τὸ καλὸν, οὐδὲ δι' ἓν ἄλλο καλὸν εἶναι, ἢ διότι μετέχει ἐκείνου τοῦ καλοῦ· καὶ πάντα δὴ οὕτω λέγω. Τῇ τοιᾷδε αἰτίᾳ συγχωρεῖς; — Συγχωρῶ. Videtur enim mihi, si quid aliud pulcrum est praeter i p s u m p u l c r u m, non propter aliam caussam quamlibet pulcrum esse, quam propterea, quod i l l i u s p u l c r i particeps est, atque idem de caeteris omnibus dico. Hujuscemodi autem caussam probas? — Probo equidem.* Reliquas caussas, quas crepant sapientes, nondum capio nec possum cognoscere; sed, ubi quis pulcrum quid esse dixit, si quod sive colorem habet sive formam elegantem sive aliud quodvis talium, valere haec jubeo: perturbor enim in hisce; *τοῦτο δὲ ἁπλῶς καὶ ἀτεχνῶς* (1) *καὶ ἴσως εὐήθως ἔχω παρ' ἐμαυτῷ, ὅτι οὐκ ἄλλό τι ποιεῖ αὐτὸ καλὸν ἢ ἐκείνου τοῦ καλοῦ εἴτε παρουσία εἴ-*

(1) Legatum *ἀτέχνως*, quod unice vocibus *ἁπλῶς* et *εὐήθως* convenit.

εἴτε κοινωνία εἴτε ὅπῃ δὴ καὶ ὅπως προςγενομένη· οὐ γὰρ ἔτι τοῦτο διϊσχυρίζομαι, ἀλλ' ὅτι τῷ καλῷ πάντα τὰ καλὰ γίνεται καλά· id vero simpliciter, ingenue et forte imperite teneo, nihil aliud rem ullam pulcrum efficere, nisi ***ipsius pulcri*** *sive praesentiam sive communionem sive ubicumque et quomodocumque illud accesserit, hoc non discerno; sed,* ***pulcro*** *pulcra omnia pulcra fieri, contendo.* (1) Hinc orsus Socrates, ut hactenus de pulcro, ita deinceps de magnitudine, de qualitate et quantitate disserit. Pariter ab his, ait, a speciebus perfectis, res magnae et parvae, quaeque paris et imparis sunt numeri, nomen habent, quippe specierum illarum participes. *Τύποι* igitur rerum, ut modo diximus, hae apud Platonem sive caussae sive ideae sunt. Quod hinc intelligitur maxime. Carmina is in civitatem perfectam illa duntaxat admisit, quae *τύπον* haberent boni et justi. (2) In his *bonum* et *justum* non ita proprie, ut accepit Aristoteles, caussae sunt, quibus efficiatur, ut optima sint in civitate carmina, sed ideae, sed exempla perfecta sunt, quae intuentes poëtae imitando studuerint exprimere. Participia omnino boni justique carmina sic erunt, ut expressae in cerâ imagines τοῦ τύπου sunt participes, qui in signo est, unde sunt expressae. Quae recte discrevisse, non levis certe momenti res est. Caussas ita rerum non in rebus, sed in homine quae-

(1) Phaedon. 100 C. D. (2) De Rep. II. 380. C. 383. A.

quaerimus. Pulcerrimae exstitèrunt Phidiae statuae, non quia in rerum naturâ perfecta sunt pulcri exempla, sed hanc propter caussam, quod *intuens illa exempla artifex ad eorum perfectam speciem manum et artem direxerat.* Id melius Cicero, cujus haec sunt verba, (1) quam Aristoteles perspexit. (2) Sed Cicero scilicet non scientiam caussarum habebat, quam tueretur ac commendaret unice.

Intelligere hinc magnam partem licet Platonicae doctrinae et Aristoteleae discrimen; sed, quo magis comparando ipsius assequamur Platonis de mundo *νοητῷ* deque ideis sententiam, hoc animadvertendum deinceps est. Mundum adspectabilem sive physicum Aristoteles in *νοητὸν* mundum transtulit. Plato contra in hunc traduxit philosophum, ut de rebus adspectabilibus et physicis judicaret recte. Nam persequens Aristoteles, quod inchoaverant Ionici, rebus exploratis physicis, ad ea processit, quae supra naturam, *ὕπερ τὰ φυσικὰ* essent. Unde non inepte ejus de scientiâ summâ opus continere dicitur *τὰ μετὰ τὰ φυσικά*: ipsum inde nomen scientiae, *metaphysica*, ortum est. Itaque, uti in rebus physicis, ita in ipso *νοητῷ* mun-

(1) Orat. c. 3. (2) Vidit quidem Aristoteles, recteque dixit, *κατὰ μεθέξιν εἶναι τὰ πολλὰ τῶν συνωνύμων ὁμώνυμα τοῖς εἴδεσι.* Metaph. I. p. 16. Sed haesit fere in hisce: non formas, non exempla, non *παραδείγματα*, quae nos imitaremur, ideis intellexit.

mundo non nisi *caussas* studuit exquirere. Platonis vero contraria fuit in philosophando via. Nempe in eâ progressus est, quam primum aperuerat Socrates, ut, missis sublimibus istis Ionicorum disquisitionibus, a quibus difficulter quis ad se rediret, a semet ipso, ab hominis animo philosophiae duceret initium, indeque ad rerum naturam et mundi conditorem, Deum, escenderet. Ionicos illos, ipsumque Anaxagoram respiciens Cicero, de Socrate dixit, hunc fuisse, qui a coelo avocaret philosophiam. Sic enim ille nobilissimo loco in Tusculanis quaestionibus. *Ab antiquâ philosophiâ usque ad Socratem, qui Archelaum, Anaxagorae discipulum, audierat, numeri motusque tractabantur et unde omnia orirentur, quove reciderent: studioseque ab his siderum magnitudines, intervalla, cursus anquirebantnr et cuncta coelestia. Socrates autem primus philosophiam devocavit e coelo et in urbibus collocavit et in domos etiam introduxit et coëgit de vita et moribus rebusque bonis et malis quaerere.* (1) Quam eandem sententiam Cicero iisdem propemodum verbis saepius usurpavit, ut in Academicis Quaestionibus. *Socrates mihi videtur, id quod constat inter omnes, primus a rebus occultis et ab ipsâ naturâ involutis, in quibus omnes ante eum philosophi occupati fuerant, avocavisse philosophiam et ad vitam communem adduxisse: et de virtutibus et vi-*

(1) *Tusc. Quaest.* V. 4.

vitiis, *omninoque de bonis rebus et malis quaereret*, *coelestia autem vel procul esse a nostrâ cognitione censeret*, *vel*, *si maxime cognita essent*, *nihil tamen ad bene vivendum conferre.* (1) In Bruto, ubi de aetate Socratis agit: *primumque tum philosophia*, *non illa de naturâ*, *quae fuerat antiquior*, *sed haec*, *in qua de bonis rebus et malis deque hominum vita et moribus disputatur*, *inventa dicitur.* (2) Iterumque in Tusculanis: *a Socrate omnis*, *quae est de vita et de moribus*, *philosophia manavit.* (3). Itaque adverterat animum Socratis, quod apud Anaxagoram de mente legerat: quo excitatus de suâ ipse mente cogitare diligenter et explorare semet ipsum resque humanas omnes, maximeque, quod ait Cicero, *de rebus bonis et malis* quaerere coepit. Plato autem, hinc profectus maxime, non solum ad magistri exemplum τὸν νοῦν, sed τὰ νοητὰ item, quae nos unâ mente et cogitatione assequimur, attendit, distinctisque illis accurate a rebus adspectabilibus omnibus, rationem cum invenit, tum demonstravit, qua in mundum νοητὸν escendens homo, vere de rebus adspectabilibus judicare et sic demum sapere, νοῦν ἔχειν inciperet. Hac via Plato, quae Aristoteleae rationi plane erat contraria, non metaphysicam tradit, non caussas unice in mundo νοητῷ, nec vero principem quandam caussam, e qua omnia ducerentur, quaesivit; sed hominem docuit

(1) Acad. 1. I. 4. (2) Bruto c. 8. (3) Tusc. 5. III. 4.

cuit mentem ad aeterna veri in mundo νοητῷ exempla, imprimisque ad id, quod *bonum* est, convertere ac bene ita cum vivere tum res suas publice privatimque administrare.

Quo magis ita a metaphysicâ Aristotelis Platonis philosophiam distinxerimus, eo nobis hujus de ideis doctrina patebit dilucidius. Sed de *boni ideâ* quaesivimus modo, quam ut Plato tamquam optimarum quarumque rerum caussam celebravit, ita fuerunt, qui accipiendam esse de *Deo* arbitrarentur. Ducta haec opinio ex eâdem illâ Aristotelis doctrinâ videtur, certe quadrat in eam mirifice. Nam in caussis principiisque summis τῷ ἀγαθῷ Aristoteles primarium locum dedit. (1), idemque per eandem illam primam, quam dixit, philosophiam ad Deum, ut caussarum principem accessit: unde quaerere ἐκ τῶν ὑπαρχόντων, *e principiis rerum ultimis*, apud eum ἐπισκοπεῖν θεολογικῶς, hoc ipsum quaerere et philosophari θεολογεῖν dicitur. (2) Enata inde sublimis de divinâ naturâ est, a Cleanthe aliisque Stoicis celebrata, quam ipse tradidisse metaphysicae auctor, quum περὶ τοῦ κοσμοῦ ad Alexandrum scriberet, fertur. Sed sive ab ipso haec scriptio est sive a posterioris aetatis, quod credibile videtur, mataphysico prodita, consequens viri philosophiae est, nobisque hoc loco non praetermittenda silentio videtur. Continet metaphysicorum veterum, tam poë-

(1) Arist. Metaph. L. V. p. 1. (2) Id. eod. V. 1.

poëtarum, quam philosophorum de Deo placita, quae comparasse cum Platonis de *boni ideâ* sententiâ non pigebit.

Metaphysicorum veterum de Deo philosophandi ratio.

Sic igitur continuo scriptionis illius auctor. Λοιπὸν δὴ περὶ τῆς τῶν ὅλων συνεκτικῆς αἰτίας κεφαλαιωδῶς εἰπεῖν· πλημμελὲς γὰρ, περὶ κόσμου λέγοντας, τὸ τοῦ κόσμου κυριώτατον παραλιπεῖν. *Restat igitur, ut de caussâ quae universas res continet, summatim dicamus: incongruum enim sit, ubi de mundo agimus, id quod in mundo summum est praetermittere.* Et primum quidem poëtarum de Deo effata memorat. *Vetus igitur sermo est, a majoribusque proditus inter omnes homines,* ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα καὶ διὰ θεοῦ ἡμῖν συνέστηκεν, *e Deo esse omnia ac per Deum constituta nobis: nullamque naturam ipsam per se sibi sufficientem esse, quae citra Dei praesidium suae ipsa tutelae permissa sit. Quocirca veterum nonnulli eo provecti sunt, ut haec omnia dictitarent Deorum plena esse.* Deinde sedem describit Dei. *Summam igitur et primam sedem mundi sortitus* ὕπατος *hanc ob caussam appellatus est, atque ut ait Homerus, in summo culmine universi coeli suum habet ipse domicilium situm et collocatum. Maxime vero vim ejus sentit, numineque ejus in primis fruitur id corpus quod proximum eum situm est;*

tum quod secundum ab hoc locum habet, ut unumquodque deinceps, prouti situum ordo ad nostrum usque locum naturâ constitutum est. Hinc regiam celebrat Dei majestatem, ductâ a Persarum rege comparatione. Quibus subjicit: νομιςέον δὴ τὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως ὑπεροχὴν, πρὸς τὴν τοῦ τὸν κόσμον ἐπέχοντος θεοῦ, τοσοῦτον καταδεεστέραν, ὅσον τῆς ἐκείνου, τὴν τοῦ φαυλοτάτου τε καὶ ἀσθενεστάτου ζώου. *Atqui statuere nos oportet, magni regis fastigium, si cum excellentia comparatur Dei, qui mundum tenet, tanto esse inferius, quanto hoc ipso inferior est vilissimi cujusque atque infirmissimi animantis conditio.* Sed loca attendamus maxime, quibus Deum ut *caussam* rerum omnium effectricem laudat. Admiratur in eo facilitatem praesertim: οὐδὲν γὰρ ἐπιτεχνήσεως αὐτῷ δεῖ καὶ ὑπηρεσίας τῆς παρ᾽ ἑτέρων, ἀλλὰ τοῦτο ἦν τὸ θειότατον, τὸ μετὰ ῥᾳςώνης καὶ ἁπλῆς κινήσεως παντοδαπὰς ἀποτελεῖν ἰδέας. *Non illi opus est artificiosâ molitione, aut alieno ministerio: illud autem maxime divinitati consentaneum est, ut formas rerum omnium citra difficultatem simplicique motu absolvat: non secus atque illi machinatores solent, qui instrumento uno usurpando multos et varios effectus edunt, aut, illi ut faciunt, qui νευροσπάσται vocantur: uno attracto funiculo efficiunt, ut imaguncularum sive cervix sive manus sive humerus sive oculus sive omnia simul membra cum decori specie quadam moveantur.* Οὕτως οὖν καὶ ἡ θεία φύσις ἀπό τινος ἁπλῆς κινήσεως

τοῦ πρώτου, τὴν δύναμιν εἰς τὰ συνεχῆ δίδωσι καὶ ἀπ' ἐκείνων πάλιν εἰς τὰ ποῤῥωτέρω, μέχρις ἂν διὰ τοῦ παντὸς διεξέλθῃ. *Hoc igitur modo natura divina ab uno eodemque simplici motu primo vim suam immittit in ea, quae sunt primo continentia, ab illisque subinde in ea quae longius atque longius absunt, quoad permeaverit per universa. Quippe alterum ab altero motum, rursus ipsum quoque aliud movet: quum unumquodque interim agat convenienter conditioni suae, nec tamen eadem sit via omnibus, sed diversa, nonnullis etiam contraria: tametsi primus motionis veluti impulsus unus fuerit: veluti si quis ex eodem vase simul jaciat globum, cubum, conum et cylindrum: nempe unumquodque eorum accommodate suae formae movebibitur. Eadem ratio in mundo est: siquidem ab una coeli universi conversione, quae nocte dieque absolvitur, diversi omnium cursus fiunt.* Ad mechanicas haec pertinent naturae leges explicandas; facile autem hinc, ut recentiorum nos docuit metaphysicorum exemplum, *machinae* similem rerum universitatem fingamus, cujus motrix caussa Deus sit. Veruntamen non ita dure, ut illi, magnificae hujus descriptionis auctor: pulcerrime is, sicuti antiquitus Pythagorei, mundum *choro*, *chorego* Deum comparavit. *Quemadmodum in choro, ut inchoavit coryphaeus, accinit continuo omnis virorum mulierumve chorus, diversis sonis, gravibus et acutis, unam rite temperatam harmoniam miscentium*, οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τοῦ τὸ σύμ-

ει παν

μον διέποντος θεοῦ· κατὰ γὰρ τὸ ἄνωθεν ἐνδόσιμον ὑπὸ τοῦ Φερωνύμως ἂν κορυφαίου προςαγορευθέντος, κινεῖται μὲν τὰ ἄςρα ἀεὶ καὶ ὁ σύμπας οὐρανός· *eadem Dei ratio est in regendâ moderandaque universitate: et sidera enim semper et totum ipsum coelum eos ad numeros moventur, quos Deus sursum auspicando praecinendoque emodulatur, quem a similitudine sane congrua c o r i p h a e u m m u n d i recte appellaveris.* Tum vim divinam in mundo regendo auctoritatemque imperatoris comparatione exprimit. *Namque statim ut classicum exaudiri in exercitu coeptum est, alios videas scuta sibi aptantes, loricam alios induentes, alios ocreas vel galeam sumere, vel balteo se cingere festinantes: rursus videas qui frenatos equos admittant, alios qui currus conscendant, illos item qui tesseram per explicatam aciem prodant: tum manipuli ductor ad manipulum, centurio excurrit ad centuriam: postremo equites ad cornu, velites ad stationem quisque suam festinant: cum interim sub uno ductore omnia moveantur, qui imperia et ipse significanda accepit ab eo, p e n e s q u e m s u m m a e s t i m p e r i i:* οὕτω χρὴ καὶ περὶ σύμπαντος φρονεῖν· ὑπὸ γὰρ μιᾶς ῥοπῆς ὀτρυνομένων ἁπάντων, γίνεται τὰ οἰκεῖα. *Eodem nos modo sentire de universo decet: quum enim ab unâ vi impultrice cieantur omnia, fit utique quod cuique commodum est et conveniens.* (1)

Su-

(1) Arist. de Mundo c. 6. p. 18. De libelli auctorita-

te

Sublimia haec esse et magnifica de Dei naturâ effata, quis negaverit? Nec vero erit, qui indigna eadem esse Platonicae philosophiae sublimitate putet. Sint forte adeo, qui hisce illustrari illa existimant, quae de *boni ideâ* Plato disseruit. Nam hanc ille ideam et rerum quarumque optimarum caussam esse dixit, et soli adeo comparavit. Verum alias Platonem intellexisse, quam antea Anaxagoram, postea Aristotelem, caussas, jam demonstravimus superiore disputatione, et vero *ideam* vocare proprie sic dictam caussam, absurdum est. Nemo facile gravissimae huic disquisitioni criticam adhibuerit, quin, consentanea esse effata illa de Deo metaphysicae Aristotelicae, a Platonis vero de *idea boni* doctrinâ abhorrere viderit. Anaxagoram in illis magis, quam Socratem aut Platonem agnoscimus: et vel fallor equidem, vel, si non sublimior etiam illis placitis Platonis doctrina est, homini haec certe, ut ad divinam escendat perfectionem, aptior multo est atque efficacior.

Non

te variae omni aevo fuerunt eruditorum sententiae, quas recensuit Fabric. *Bibl. Gr.* L. III. c. 6. p. 127. Hic quidem germanum Aristotelis scriptum esse contendit; negarunt vero principes Critici, Muretus, Scaliger, Casaubonus, Salmasius, Vossius alii. Sane et ratio libelli et oratio seriorem aetatem refert. Miscuit fere auctor cum Aristotelis metaphysicâ Platonis placita. Est autem praestantissimum antiquitatis monumentum. Lipsius *aureum libellum* vocat, *de Constantia* I. 18. V. Meiners *de vero Deo* p. 454.

Non Deus est apud Platonem idea boni, sed ad hanc ideam Deus mundum formavit.

De divinâ naturâ nondum nobis inquirendum est. Nisi de *justo* praecipueque de *sancto* diligentius egerimus, argumentum hoc, omnium argumentorum summum et gravissimum, non licebit tractare. Sed detulit nos illuc Platonis haec de boni ideâ doctrina, quippe quae, ut ex ipsius *Timaeo* patet, quam proxime est cum rebus divinis conjuncta. Deum enim illic ad hanc ipsam ideam mundum formantem proposuit. Quod cujusmodi sit, princeps nobis dialogi persona, Timaeus, demonstrabit.

Primum ille, de tantâ scilicet re dicturus, Deorum opem implorat. Nam Plato, qua simplicitate et verecundiâ in Politia de boni ideâ Socratem, eâdem et majore etiam in hoc dialogo Timaeum de Deo dicentem induxit. „ Omnes, ait, o Socrates, quotquot quocumque tandem modo modestiae participes sunt, in omni suscipiendo et parvo et magno negotio, Deum invocant semper: nos autem, de universitate, genita sit nec ne, verba facturos, Deos oportet et Deas invocantes precari omnes, ut ipsis e sententia maxime, nobis autem congruenter convenienterque dicamus, " (1) Tum sic ingreditur disputationem, duc-

(1) *Timaeo*. 27. C.

ducto initio a rerum intelligibilium et adspectabilium discrimine. „ Principio igitur sic mihi distinguendum videtur. *Τί τὸ ὂν μὲν ἀεὶ, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον; καὶ τί τὸ γιγνόμενον μὲν, ὂν δὲ οὐδέποτε; τὸ μὲν δὴ νοήσει μετὰ λόγου περιληπτὸν, ἀεὶ καὶ κατὰ ταυτὰ ὄν· τὸ δ' αὖ δόξῃ μετ' αἰσθήσεως ἀλόγου, δοξαστὸν, γιγνόμενον καὶ ἀπολλύμενον, ὄντως δὲ οὐδέποτε ὄν. Quid est, quod semper sit neque ullum habeat ortum? quid illud, quod gignatur nec umquam sit? Alterum intelligentiâ et ratione comprehenditur, quod unum semper et idem est: alterum, quod affert opinionem per sensus rationis expertes, totum opinabile est, et gignitur et interit nec umquam esse vere potest* (1). Omne autem quod gignitur, ex aliquâ caussâ gigni necesse est: nullius enim rei, caussâ remotâ, reperiri origo potest. Quocirca si is, qui aliquod munus efficere molitur, eam speciem, quae semper est eadem, intuebitur atque eam sibi proponet exemplar, praeclarum opus efficiat necesse est; sin autem illam, quae gignitur, numquam illam, quam expetet, pulcritudinem consequetur. Omne igitur coelum sive mundus sive quovis alio vocabulo gaudet, hoc a nobis nuncupatus sit. De quo id primum consideremus, quod principio est in omni quaestione considerandum, semperne fuerit, nullo generatus ortu, an ortus sit

ab

(1) Recti ita corruptam Ciceronis versionem emendasse Lambinus et Schutzius videntur.

ab aliquo temporis principatu. Ortus est: quandoquidem cernitur et tangitur et est undique corporatus. Omnia autem talia sensum movent: sensusque moventia quae sunt, eadem in opinione considunt, quae ortum habere gignique diximus, nihil autem gigni posse sine caussa. Atque illum quidem quasi parentem hujus universitatis invenire, difficile: et, cum jam inveneris, indicare in vulgus, nefas. Τόδε δ' αὖ πάλιν ἐπισκεπτέον περὶ αὐτοῦ, πρὸς πότερον τῶν π α ρ α δ ε ι γ μ ά τ ω ν ὁ τεκταινόμενος αὐτὸν ἀπειργάζετο, πότερον πρὸς τὸ κατὰ ταυτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχον, ἢ πρὸς τὸ γεγονός. *Rursus igitur videndum, ille fabricator tanti operis utrum sit imitatus* e x e m p l a r, *idne, quod semper unum et idem et sui simile, an id, quod generatum ortumque dicimus.* Atqui si pulcer est hic mundus, si probus (1) ejus artifex, profecto speciem aeternitatis imitari maluit, sin secus, quod ne dictu quidem fas est, generatum exemplum est pro aeterno secutus. Non igitur dubium, quin aeternitatem maluerit exsequi, quandoquidem neque mundo quidquam pulcrius neque ejus aedificatore praestantius. Sic ergo generatus, ad id est effectus, quod ratione sapientiaque comprehenditur atque immutabili aeternitate continetur. Τούτων δὲ ὑπαρχόντων αὖ, καὶ πᾶσα ἀνάγ-

κη

(1) Apud Plat. ἀγαθὸς ac paulo post ὁ δ' ἄριστος τῶν αἰτίων. Quod moneo, ut expressisse auctorem τὸ καλόν τε καὶ ἀγαθόν, animadvertamus.

καὶ τόνδε τὸν κόσμον εἰκόνα τινὸς εἶναι. *Ex quo efficitur, ut sit necesse, hunc, quem cernimus, mundum, simulacrum aeternum esse alicujus aeterni.* Difficillimum autem est in omni conquisitione rationis, exordium. De iis igitur, quae diximus, haec sit prima distinctio. Omni orationi cum iis rebus, de quibus explicandum est, videtur esse cognatio. Itaque cum de re stabili et immutabili disputatur, oratio talis sit, qualis sit illa, quae neque redargui neque convinci possit. Cum autem ingressa est imitata et efficta simulacra, bene agi putet, si similitudinem veri consequatur: ὅ, τι γὰρ πρὸς γένεσιν οὐσία, τοῦτο πρὸς πίστιν ἀλήθεια· *quantum enim ad id, quod ortum est, aeternitas valet, tantum ad fidem veritas.* Quocirca si forte de Deorum natura, ortuque mundi disserentes, minus id, quod habemus animo, consequimur, ut tota dilucide et plane exornata oratio sibi constet et ex omni parte secum ipsa consentiat, haud sane erit mirum: contentique esse debebitis, si probabilia dicentur. Aequum est enim meminisse, et me qui disseram hominem esse, et vos qui judicetis: ut, si probabilia dicentur, nil ultra requiratis (1). Hic Socrates, optime, inquit, o Timaee: prorsusque nos ita, ut jubes, agendum putamus; exordium hoc orationis mirifice probavimus, ipsam autem orationem nunc porro persequere. Tum

pers

(1) Tim. 27. D. — 29. D.

pergit Timaeus: quaeramus igitur caussam, inquit, quae eum impulerit, qui haec machinatus sit, ut originem rerum et molitionem novam quaereret. Ἀ γ α θ ὸ ς ἦν, ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενος οὐδέποτε ἐγγίγνεται φθόνος· τούτου δ' ἐκτὸς ὢν, πάντα ὅτι μάλιςα ἐβουλήθη γενέσθαι παραπλήσια αὐτῷ. *B o n u s erat ille: bonus autem invidet nemini. Itaque omnia sibi similia generavit* (1). Haec nimirum gignendi mundi caussa justissima; βουληθεὶς γὰρ ὁ θεὸς ἀ γ α θ ὰ μὲν πάντα, φλαῦρον δὲ μηδὲν εἶναι κατὰ δύναμιν, οὕτω πᾶν ὅσον ἦν ὁρατὸν παραλαβὼν, οὐχ ἡσυχίαν ἄγον, ἀλλὰ κινούμενον πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως, εἰς τάξιν αὐτὸ ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας, ἡγησάμενος ἐκεῖνο τούτου πάντως ἄ μ ε ι ν ο ν· θέμις δὲ οὔτ' ἦν οὔτ' ἔςι τῷ ἀ ρ ί ς ῳ δρᾷν ἄλλο πλὴν τὸ κ ά λ λ ι ς ο ν. *Nam cum constituisset Deus b o n i s omnibus explere mundum, mali nihil admiscere, quoad natura pateretur: quidquid erat, quod in cernendi sensum caderet, id sibi assumsit, non tranquillum et quietum, sed immoderate agitatum et fluctuans, idque ex inordinato in ordinem adduxit: hoc enim judicabat esse m e l i u s; fas autem nec est nec unquam fuit, quidquam nisi p u l c e r r i m u m facere eum, qui esset o p t i m u s.* Cum rationem igitur habuisset, reperiebat nihil esse eorum, quae natura cernerentur, non intelligens,

(1) Hic discedere nos a Ciceronis versione ipsa ratio philosophiae Plat. jussit. Sic ille: *Probitate videlicet praestabat: probus autem invidet nemini.* Atqui Plato in his omnibus *pulcri*, imprimisque boni ideam spectavit.

ligens, intelligente, in toto genere, *melius*; intelligentiam autem ulli rei adjunctam esse, sine animo, nefas esse. Quocirca intelligentiam in animo, animum conclusit in corpore. Sic ratus est opus illud effectum esse ὅτι κάλλιστον κατὰ φύσιν ἄριστόν τε, *pulcerrimum* naturâ et *optimum* (1).

Quatenus haec Pythagoreis Plato ipsique Timaeo debuerit, tum explorabimus, ubi acturi de divinâ naturâ sumus. Hic de ideis ac de mundo νοητῷ agimus. Efficitmus autem e sublimi hac Timaei oratione, distingui a Platone Deum cum a boni, quam celebravit, ideâ, tum vero ab ipsa materiâ. Non procreat apud eum Deus, sed fingit, informat, componit mundum, ductâ ab artifice, proprieque a figulo imagine, qui materiem, quae adest, sed informi est specie, arte fingit et excolit: facit hoc autem ad perfecti speciem, quam menti habet propositam. Similiter pictor apud Platonem pulcrum, quod mente intuetur, imitando exprimere in tabulâ dicitur: unde pulcerrima illa, quam supra attendimus, legislatoris descriptio, qui, pictoris instar, id intuens continenter, quod verissime bonum justumque est, ad hujus perfectam speciem et leges condit et res civitatis ordinat (2). Sic Deum fingit Plato ad divinum pulcri, bonique exemplar materiem, quae in perpetuo motu esset, ordinasse, ut pulcer-

(1) *Tim.* 29. D. — 30. B. (2) V. supra p. 130. 131.

utrimque inde optimusque, quem nunc admiramur, mundus exortus sit. Quibus perspectis, quis Deus esse apud Platonem boni ideam arbitrabitur, aut ipsum Platonem in metaphysicis censebit philosophis? Platonicae de ideis doctrinae et metaphysicae Aristoteleae hinc potissimum discrimen intelligitur. Nam ita se profecto res habet. Posteaquam scriptis omnibus Plato ideas celebraverat, scribendo hoc tandem primario dialogo, doctrinam ille suam illustri, imo divino, ipso Dei exemplo illustravit. De bono non minus Aristoteles et metaphysici, quam Plato, ut vidimus, quaesiverunt (1). Sed hi ad inveniendum illud et declarandum moverunt multum, promoverunt parum; Plato simpliciter *ideam* esse pronunciat, perfecti speciem, *τύπον* quendam, cujus omnia, quae nobis bona apparent, participia sint. Metaphysici, quod de sophistis pronunciat Plato, in obscuro latuerunt (2); Plato vero, quod nobis licet de ipso pronunciare, et ipse in lucem prodiit et hominem protraxit, praecipiens mortalibus, ut in mundum *νοητὸν* prodirent atque ad perfectam idearum inprimisque *boni* speciem agerent vivorentque; Deum autem homini exemplum, quod imitaretur in hisce, proponit. Sed de mundo *νοητῷ* praesertim diversam Platonis et Aristotelis philosophandi rationem hinc perspiciamus. Aristoteles,

(1) Arist. Metaph. I. 1. p. 5. (2) Sophist. 254. A. Cf. Vol. II. P. III. p. 188.

les, ut item vidimus, mundum adspectabilem in νοητὸν traducebat (1), unde universi species effecta est machinae cujusdam ingentis instar: ut patet ex iisdem illis de Deo effatis et ex tota recentiorum metaphysicorum, a Cartesio inde, de universo doctrinâ. Plato contra νοητὸν mundum in adspectabilem adhibuit: id autem in primis hac ipsius Dei imagine illustravit. Nam Deum finxit rudem indigestamque materiem i. e. res sensibus patentes, quae fluerent nulloque ordine moverentur; ad idearum speciem, quae in mundo νοητῷ lucent, fingentem, componentem, ordinantem.

Platonicae de ideis doctrinae sublimitas. Altiusne Plato, quam hominem decebat, evolavit?

Talis autem cum Platonicae doctrinae ratio sit, quid dicamus de illâ tandem? Altiusne Plato, quam hominem, quam philosophum decebat, evolavit? de Aristotele id affirmare et metaphysicis recentioribus non dubitaverim equidem. Divina res, non humana est caussarum, quam spectarunt, scientia. Mechanicae convenit nostrae, indeque ad mechanicas mundi leges transfertur recte; sed, quod illi contendendum philosopho esse statuunt, ut, caussis rerum omnium et principiis explorantis inventisque, res nobis omnes divinas huma-

(1) V. supra p. 79.

tiasque explicarent, id scilicet humanae cognitionis fines longe longeque superat. Tam alte non evolasse Platonem, e totâ hac nostrâ disquisitione patet. Non, quin contenderit subinde illuc: id effici ex ipso hoc *Timaeo* multis locis potest; sed de philosophiâ viri, de ipsâ ejus philosophandi ratione agimus: est autem haec Socraticae plane cum simplicitatis, tum modestiae plena. In semet ipsum redire philosophum jubet, ut studiis suis pulcri, boni, justi, sancti exploratis diligenter, convertat ea ad perfecta horum exemplaria: sic autem cum perficiat sese, tum ad divinae naturae perfectionem accedat. Simplicissima haec sane praecepta sunt: idem enim nos sponte nostrâ et nobis et aliis praecipimus: conveniunt autem illis prorsus, quae de divinâ naturâ disseruit. Non eam, tamquam caussam rerum omnium, describens, ipse per hanc caussam, qui metaphysicorum mos est, procreat et moderatur omnia. Materiem assumit, quae unde exstiterit, non quaerit; sed Deum nobis eam sic formantem ad boni ideam proponit, ut nobismet ipsis in eo exstet, quod ad recte agendum imitemur, exemplum perfectum. Quod autem *sublimitatem* attinet Platonicae doctrinae, ad hanc percipiendam plene, effatum Platonis de mundo, quod inde ductum est, consideremus praesertim: *esse hunc mundum adspectabilem intelligibilis Dei imaginem.* Nam elegans sane est celebratissimus ille Socratis apud Xenophontem de Diis sermo, quo Deos esse

esse et providentiam divinam, ex iis, quae in rerum naturâ cernimus, per inductionem efficit (1): unde profecit Aristoteles praeclaro loco, quem nobis e deperdito opere servavit Cicero. *Praeclare Aristoteles, si essent, inquit, qui sub terrâ semper habitavissent bonis et illustribus domiciliis, quae essent ornata signis atque picturis, instructaque rebus his omnibus, quibus abundant hi qui beati putantur, nec tamen exissent unquam supra terram: accepissent autem famâ et auditione, esse quoddam numen et vim Deorum: deinde aliquo tempore, patefactis terrae faucibus, ex illis abditis sedibus evadere in haec loca, quae nos incolimus atque exire potuissent: cum repente terram et maria coelumque vidissent, nubium magnitudinem ventorumque vim cognovissent; adspexissentque solem, ejusque tum magnitudinem pulcritudinemque, tum etiam efficientiam cognovissent, quod is diem efficeret, toto coelo luce diffusâ: cum autem terras nox opacasset, tum coelum totum cernerent astris distinctum et ornatum, lunaeque luminum varietatem tum crescentis, tum senescentis, eorumque omnium ortus et occasus atque in omni aeternitate ratos immutabilesque cursus, haec cum viderent, profecto et esse Deos et haec tanta opera Deorum esse arbitrarentur* (2). Praeclare pro-

(1) Xenoph. *Memor.* I. C. (2) Cic. *de Nat. Deor.* II. 37. ubi V. Davis.

profecto Aristoteles, nec quempiam facile haec legentem fugiat, ductum in his colorem esse a *speluncae* imagine, qua mundum adspectabilem et intelligibilem expressit Plato. Solis pariter et pulcritudo et vero *efficientia*, *quod is diem efficiat*, *toto coelo luce diffusâ*, *celebratur* (1). Ex his autem comparando efficere Platonicae doctrinae sublimitatem licet. Aristoteles atque ante eum Socrates et Socratici e pulcritudine mundi Deos esse probarunt (2); sed Plato, altius etiam illis escendens, unde illa pulcritudo exstiterit, hac de ideis doctrinâ demonstravit. Nam, cum Deum nobis proponeret ad aeternum boni exemplar rerum universitatem fingentem informantemque, quidni nos inde concludamus, εἰκόνα, imo ἄγαλμα *Dei* mundum hunc esse (3)? Quo profecto nil dici sublimius magnificentiusque potest. Explicatur autem simul inde et sermo ille Socratis elegantissimus et praeclara haec Aristotelis sententia. Nam propterea, quod Deum refert mundus hicce, ut opus quodlibet arte confectum et auctorem solet, et, quod is intuitus est exemplar perfectum, referre, hanc ipsam propter caussam dicemus, mortalibus licere, e mundi specie, qualis Deus sit, sive existimare sive augurari. Quid?

(1) Cf. Plato de Rep. VII. 516. B. et supra p. 15.

(2) Unde Ciceronis sententia *de Divin.* II. c. 72.

(3) V. praeclara Ruhnkenii de hoc effato animadversio *ad Tim.* v. ἄγαλμα.

Quid? quod ipsius Platonis hinc intelligitur plane de vero assequendo sententia? Nam haec cum ita sint, e spectabili mundo nobis, quippe *Dei imagine*, conjecturam capere ad percipiendum intelligibilem conceditur, cernimusque in sole hocce nostro illam ideam, quae illic illustrat alitque omnia, ipsum *bonum*.

Ad erudiendum perficiendumque hominem tota haec composita est doctrina Platonis.

Quo accuratius a metaphysicâ Aristotelis Platonis philosophiam distinguimus, eo sublimior haec videtur nobis; sed eo magis ejusdem perspicimus ad vitae usum, ad hominem erudiendum et perficiendum vim et opportunitatem. Aristoteles in tradendâ *primâ* illâ, quam appellabat, *philosophiâ* utilitatis docebat nullam esse rationem habendam. Inde adeo philosophiae hujus praestantiam ducebat; quod, cum caeterae doctrinae ad vitae usum referrentur, haec unâ sua ipsius caussâ tractaretur. Itaque theoretica erat plane, imo sapientibus, qui culmen sapientiae attigissent, indeque, Dei instar, universum mundum resque omnes divinas et humanas contemplarentur, conveniebat; philosophis vero, qui contenderent ad sapientiam, non conveniebat. Plato contra, Socraticâ usus cum prudentiâ cum verecundiâ, vitae usum in philosophando praecipue,

optimamque erudiendi perficiendique hominis rationem spectavit; huic autem unice proposito explendo idearum doctrinam adhibuit. Nam eo haec pertinet, ut semper homo ad sapientiam progrediatur, numquam sibi summe sapiens videatur. Ideae enim apud eum perfecta exempla sunt, quae imitemur agendo, non assequamur: *τύποι* sunt, quos exprimamus agendo vivendoque, non aequemus vel superemus: id si fieret, esse illae sive ideae sive *τύποι* desinerent. Et vero homines nos sumus, infinitumque intervallum est, quo a rebus divinis humanae, ab intelligibilibus spectabiles separantur. Quamobrem Deus a Platone, tametsi et ipse *νοητὸς* et in *νοητῷ* loco versatus, *τὴν ὕλην*, spectabilem mundum non perfectum, non optimum ut nihil adesset mali, sed quatenus *ὕλη* ferret, pulcerrimum optimumque effinxit (1). Itaque in uno Deo perfectio summa est: licetque homini ad illam in infinitum procedere, attingere eam licebit nunquam. Si qua unquam a philosopho excogitata ratio est, qua optime et erudiretur homo et ad veritatem adduceretur, philosophia est Platonis et haec praecipue in eâ de ideis doctrina. Ad sempiternam illam progressionem tota spectat, quam ex ipsius scriptis exposuimus, de artium disciplinarumque studiis disquisitio. Per artes nos ille ad pulcrum, per

(1) Βουληθεὶς γὰρ ὁ θεὸς ἀγαθὰ μὲν πάντα, φλαῦρον δὲ μηδὲν εἶναι κατὰ δύναμιν. Tim. 30, A.

per disciplinas ad veritatem, ad illud, quod ipsum per se vereque et pulcrum et bonum et justum sanctumque est, duxit, ut ad horum exempla perfecta quidquid cogitamus, quidquid agimus, quidquid perficimus, informaremus. In hoc ipso ad veritatem itinere non ad sapientiae nos fastigium, ut Aristoteles, extemplo evexit: gradus distinxit progressionis, ut ab εἰκασίᾳ ad πίστιν, hinc ad διάνοιαν, tum ad νόησιν procederemus, et sic quidem sensim placideque ad veri, αὐτοῦ τοῦ ὄντος scientiam, escenderemus; pervenientibus autem nobis ad summum eorum, ad νόησιν, non mundum nobis omniumque rerum caussas contemplandas perspiciendasque dedit, sed ideas proposuit, quibus contemplandis vere de rebus pulcris bonisque existimaremus, nosque ipsi pulcre beneque et juste vivere et agere disceremus. Sapienti, divinâ fruenti contemplandi voluptate, otioso esse licet: ast Plato philosophum, qui non esset sapiens, sed ad sapientiam tenderet, indesinenter jussit ad perfecta exempla et semet ipsum et res suas et vero generis humani negotia gravissima perficere: Deum adeo ipsum mortalium generi, quamvis perfectum, quamvis omnis perfectionis exemplar summum, non otiose contemplantem ipsum mundum, sed agentem pariter in mundo hoc cum formando, tum moderando, spectandum imitandumque exhibuit.

Quid

Quid caussae esse dicamus, cur fere haec Platonis de ideis doctrina multorum in reprehensionem incurrerit?

Considerantibus nobis hanc doctrinae illius cum sublimitatem, tum ad res perficiendas humanas vim atque opportunitatem, mirum accidat necesse est, rejecisse eam Aristotelem, omnique deinceps aetate plures fuisse philosophos, qui hujus doctrinam, quam qui Platonis sequerentur. Sed hoc quidem explicandum forte e levitate generis nostri est, altius fere evolare, quam ipsius natura fert, gestientis; illud vero magis etiam mirandum et vix explicari posse videatur, inanium somniorum plenam habitam fuisse fere Platonis philosophiam, Platonis, inquam, cujus omne studium unice ad falsa et inania a veris certisque distinguenda pertinuit. Sic autem judicari vulgo de philosophorum principe, quis est, qui ignoret? Nil enim exagitari crebrius ab omni hominum genere audimus, quam fictiones Platonicas, Platonicas respublicas, vana Platonis de perfectis hominibus, legibus, civitatibus, mundis commenta. Repetendus hominum error est a sequioris aevi Platonicis, qui vel placita obtruserunt Platoni ab ipsius philosophia aliena, vel ipsius placita interpretati perverse sunt. Quodsi de his ipsis quaerimus, quid caussae videatur esse, ut a via Platonis aberraverint, Plato ipse eorum caetero-

rum-

rumque erroribus opportunitatem praebuisse dicendus est. Nam primum *poësin* refert, ut ab initio inde identidem animadvertimus, philosophia Platonis. Id vulgaribus philosophis, quorum industria omnisque philosophia ratiocinando, probando, demonstrando concludendoque procederet unice, ansam dedit, ut poëtarum fictionibus placita Platonis annumerarent, et, qua contumaciâ in poëtas, eâdem in Platonem despicerent (1). Porro iisdem subinde vocibus Plato, qui poëtarum mos est, res diversas significavit. Εἶδος et ἰδέα, quae distinguit nonnunquam, fere promiscue usurpat (2): παραδείγματα similiter, quae qualia sint e Timaeo intelleximus, de ideis accipit item (3). Hinc, inprimisque ipsâ philosophandi sublimitate factum, ut multi Platonem et perperam interpretarentur, et vix possent assequi. Cujus rei exempla afferri innumera possint, nos unum e Senecae epistolis afferamus, quod idem nobis admonitionis vim habebit, ne similiter erremus. Agit cum amico auctor de verborum generibus Graecorum, quae non ita facile Latine vertuntur. *Tertium genus est eorum, quae proprie sunt: innumerabilia haec sunt, sed extra nostrum po-*

(1) *In ihm sprach sich der poëtische Character der Griechen philosophisch aus.* Sic paucis verbis Heerenus rem totam, ut solet, exprimit. *Ideën* III. 1. p. 451. (2) V. Wyttenb. ad *Phaedon.* p. 270. 274. 275. (3) *Theaet.* 176. E. Cf. supra p. 35.

posita conspectum. Quae sunt, interrogas? propria Platonis supellex est. Ideas vocat, ex quibus omnia, quaecunque videmus, fiunt, et ad quas cuncta formantur. Hae immortales, immutabiles, inviolabiles sunt. Quid sit idea, id est, quid Platoni esse videatur, audi. Idea est eorum, quae naturâ fiunt, exemplar aeternum. Adjiciam definitioni interpretationem, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere: exemplar picturae te habeo ex quo capit aliquem habitum mens, quem operi suo imponat. Ita illa quae me docet et instruit facies, a qua petitur imitatio, idea est. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum, piscium, arborum: ad quae, quodcunque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet εἶδος. Quid sit hoc εἶδος, attendas oportet: et Platoni imputes, non mihi, hanc rerum difficultatem: nulla est autem sine difficultate subtilitas. Paulo ante pictoris imagine utebar. Ille quum reddere Virgilium coloribus vellet, ipsum intuebatur: idea erat Virgilii facies futuri operis exemplar: ex hac quod artifex trahit et operi suo imposuit, εἶδος est. Quid intersit, quaeris? Alterum exemplar est, alterum forma ab exemplari sumta et operi imposita. Alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem exemplar ipsum, quod intuens opifex statuam figuravit: haec idea est. Etiamnunc aliam desideras distinctionem? Idos in opere est: idea extra opus; nec tantum extra opus est, sed ante opus.

opus. (1) Acute quidem Seneca ἰδέαν et εἶδος distinguit, sed nullam habet παραδείγματος rationem, quippe quod cum *idea* confundit. Plato, ubi ideas respiciens de pictoribus vel artificibus agit, excellentes intelligit, qui nova omnia fingerent ingenio, non eos, quotquot rem vel hominem, uti sunt, imitarentur unice et exprimerent. Respicit ideas ipsas, quas recte Seneca *immortales, immutabiles, inviolabiles appellat:* παραδείγματα respicit, eaque talium artificum ingenio tribuit, ad quorum speciem perfectam manum dirigant. Quam philosophi sublimitatem non assequebatur Seneca, quum *vultum* hominis *ideam* vocaret, imo hunc ipsum vultum pictori esse παράδειγμα, quod imitaretur, diceret, divini vero Platonici παραδείγματος ullam vix duceret rationem. Propius ad Platonis sublimitatem Cicero accessit, quum Zeuxidis artem in libris *de Inventione* admirabili elegantiâ exprimeret. *Crotoniatae quondam, quum florerent omnibus copiis, et in Italiâ cumprimis beati numerarentur, templum Junonis, quod religiosissime colebant, egregiis picturis locupletare voluerunt. Itaque Heracleotem Zeuxin, qui tum longe caeteris excellere pictoribus existimabatur, magno pretio conductum adhibuerunt. Is et caeteras complures tabulas pinxit, quarum nonnulla pars usque ad nostram memoriam propter fani religionem remansit, et, ut excellentem muliebris for-*

(1) Seneca *Epist.* 58. §. 15—18.

formae pulcritudinem muta in sese imago contine-ret, Helenae se pingere simulacrum velle dixit, quod Crotoniatae, qui eum muliebri in corpore pingendo plurimum aliis praestare saepe accepissent, libenter audierunt. Putaverunt enim, si, quo in genere plurimum posset, in eo magnopere elaborasset, egregium sibi opus illo in fano relicturum. Neque tum eos opinio fefellit. Nam Zeuxis ilico quaesivit ab iis, quasnam virgines formosas haberent. Illi autem statim hominem deduxerunt in palaestram, atque ei pueros ostenderunt multos, magnâ praeditos dignitate. Etenim quodam tempore Crenotiatae multum omnibus corporum viribus et dignitatibus antestiterunt, atque honestissimas ex gymnico certamine victorias domum cum maxima laude retulerunt. Quum puerorum igitur corpora et formas magno hic opere miraretur, horum, inquiunt illi, sorores sunt apud nos virgines. Quare, qua sint illae dignitate, potes ex his suspicari. Praebete igitur mihi, quaeso, inquit, ex istis virginibus formosissimas, dum pingo id, quod pollicitus sum vobis, ut mutum in simulacrum ex animali exemplo veritas transferatur. Tum Crenotiatae, publico de consilio, virgines unum in locum conduxerunt, et pictori quas vellet eligendi potestatem dederunt. Ille autem quinque delegit: quarum nomina multi poëtae memoriae tradiderunt, quod ejus essent judicio probatae, qui verissimum pulcritudinis habere judicium debuisset. Neque enim putavit, omnia, quae quaere-

ferret ad venustatem, uno in corpore se reperire posse: ideo quod nihil simplici in genere, omnibus ex partibus perfectum natura expolivit. Itaque tamquam caeteris non sit habitura quod largiatur, si uni cuncta concesserit, aliud alii commodi, aliquo adjuncto incommodo, muneratur. (1) Praeclare ille et elegantissime: quamquam παράδειγμα Platonis, quod ipsi tribuendum ingenio artificis est, in venustissimâ descriptione desideramus. Tum demum idem Cicero Platonicam sublimitatem, ut supra vidimus, expressit plene, quum ipse postea perfectam Oratoris speciem, *qualis nunquam fuisset*, pictoris aut statuarii instar informaturus erat. Tum de Phidia usurpavit illud: *non contemplabatur artifex ille, e quo similitudinem duceret, sed ipsius in mente insidebat species pulcritudinis eximia quaedam, quam intuens, in eaque defixus, ad illius similitudinem artem et manum dirigebat.* (2) Ingenio plane opus erat, quale Ciceronis fuit, ad recte percipiendam Platonis de ideis sententiam: quod eo fuit omni tempore difficilius, quo sublimior haec est, quoque frequentius Plato ipse iisdem vocibus alia longeque diversa significavit: itaque nec recte intellecta ab omnibus ejus sententia est et multis displicuit.

Sed praeterea in ipsis subinde philosophi scriptis loca de ideis occurrunt, quae, nisi ex ipsâ auctoris mente explicentur, inepta, ne dicam absur-

(1) Cic. *de Invent.* II. 1. (2) Cic. *Orat.* c. 2.

surda continere videantur. In quibus ille praesertim locus censendus est, quem supra memoravimus, ubi lectus et mensa *ideae* dicuntur, *quarum Deus sit auctor.* (1) Ineptum id, fateor, sit, et vero ipsi Platonis doctrinae repugnet, si quidem sic accipiatur, ut his verbis enunciatur illic, non ex universae sententiae ratione, apteque ideâ a *παραδείγματι* distinctâ, declaretur. Παραδείγματα scilicet eo loco spectavit Plato, quae nos vocare *idealia* solemus, non *ideas* proprie sic dictas. De pictoribus sermo est, qui, quantum a veritate absint, hinc docetur, quod rem a fabris factam, veluti lectum vel mensam, imitantur, fabri autem in his fabricandis divinum mensae ac lecti exemplum respexerunt: unde tertio illos loco a veritate abesse efficitur. Et sic quidem nobis sententiam illius loco interpretantibus, minus illa inepta vel absurda videtur; sed instant isti. Sive idearum illic, inquiunt, sive *παραδειγμάτων* sive idealium mentio fit, rerum istarum auctor Deus dicitur: quo nil est absurdius. Cerminus, quam facile ipse nos Plato, nisi philosophiam ejus et interius perspexerimus et e poëticâ dicendi ratione explicuerimus, in errorem possit ducere. Nam facere ideas, ineptum est: quod ipse ait eodem loco: *οὐ γάρ που τήν γε ἰδέαν αὐτὴν δημιουργεῖ οὐδεὶς τῶν δημιουργῶν·* (2) Idealia etiam facere, minus apte dicatur. Ille vero Deum dixit, quum conde-

(1) *De Rep.* X. 596. Cf. supra p. 27. (2) *De Rep.* X. 596. B.

deret mundum, mundi cujusdam perfecti παράδειγμα menti habuisse propositum, ad cujus formam effingeret omnia. Id similiter nos de humanis fabris et artificibus usurpamus: usurpavit de Phidiâ Cicero; nec tamen quisquam artificem *facere* ideas vel idealia dixerit. Poëtice autem Plato divinum παράδειγμα continuisse omnia perfectâ specie finxit, quae complexurus aliquando adspectabilis mundus foret. Verum enim vero non argutandum nobis de his est, ut item fecerunt alii, qui quaererent, ipsine Deo apud Platonem ideae vel formae rerum praestarent, quippe quas Deus intuitus fingitur. Quasi scilicet ideae vel formae rerum, quas concipit mens, non a mente distinguendae, sed separandae essent prorsus: aut quasi haec omnia essent ad dialecticae leges exigenda atque a dialecticorum captiunculis vindicanda.

Verum ut hae videntur caussae opportunitatesque fuisse, quibus accideret, ut multorum in reprehensionem doctrina de ideis Platonica incurreret, ita praecipuam omnium commemoremus tandem. Est illa non ab interpretum vitiis, sed ab ipsius Platonis sive audacia sive temeritate repetenda. Dei instar philosophus rerum humanarum perfecta παραδείγματα et mente concepit et nos jussit ad eorum perfectionem res nostras componere. Hoc, si quid aliud, audax negotium fuit et jure reprehendendum.

Παραδείγματα apud Platonem sive de idealibus.

Nam habuit id Plato cum caeteris Socraticis commune, ut libenter scribendo veluti pingeret res hominesque perfecta specie. Socrates quid pulcrum, quid bonum, quid justum esset, quaesiverat maxime: quod item quaerentes discipuli viri, homines et sibimet ipsis et lectoribus repraesentare conati sunt, in quibus et inessent illa et apparerent: quod in primis et utile erat et laudabile consilium. Quid enim nobis utilius atque ad virtutem honestatemque efficacius est, quam exempla habere, quae imitemur perfecta? Inde characterismi in Xenophontis operibus Proxeni, Cyri minoris, divina praecipue perfecti regis in ejusdem Cyropaedia effigies: deinde apud Platonem et Phaedrus ille ὁ φιλόκαλος et Theaetetus ὁ φιλομαθὴς καὶ φύσει φιλόσοφος et vero Socrates in ejus Phaedone ὁ δίκαιος. Imagines hae sunt juvenum καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν, tum virorum excellentium perfectae: quibus Plato maxime fingendis ipsum pulcrum bonumque, tum justum exprimere studuit. Et vero Cicero, Socraticos illos principes imitatus, quippe qui esse haberique Socraticus et Platonicus voluit, pariter perfecti nobis oratoris effigiem repraesentavit scribendo. Optime profecto illi: nec reprehendendus in eo Plato est, quod, ut regem perfectum Xenophon, ita perfectos ipse reipublicae gubernatores de-

descripserit: laudandum contra ejus propositum est vehementerque probandum, quum in descriptione illâ optimae nobis institutionis normam, quâ optimi in civitate custodes atque magistratus, imo veri informarentur philosophi, traderet, unde omnis aetas profecit mirabiliter. Sed non substitit hic Plato: non *hominum* solum exempla perfecta, sed *rerum* item effinxit: quod Deo tribuit, habuisse illum, cum mundum conderet, atque ordinaret, perfectum mundi *παράδειγμα* animo praesens, id, quasi ipsi contigisset, quasi similiter perfectae civitatis exemplar mente intueretur perfectum, ad ejus speciem condere rempublicam sustinet. Hoc autem humani excedit ingenii facultatem. Nam homines nobis licet ad idearum speciem perfectos fingere: perfectio scilicet illa, quae ingenii animique cultu cernitur, omnibus locis et temporibus convenit; sed res, sed leges, sed civitatum formae, sed ipsae civitates non omnibus locis temporibusque eaedem, sed aliis aliae maximeque diversae conveniunt. Quae Atheniensibus erant aptae, non adhibendae Corinthiis, Lacedaemoniis, Thebanis, quae Graecorum congruebant indoli, non Romanis, non Germanicis gentibus adhibendae adaptandaeque erant. Quamobrem, ut hominis, ita reipublicae *παράδειγμα* perfectum vel ingenio concipere vel scribendo exprimere, majus negotium est, quam quod homo perficiat. Eatenus forte in eo tentando recte quis procedat, ut, quae omnibus omnino civitatibus esse propria de-

bent,

bent, sicuti v. c. boni justique studia, iisque adaptata puerorum institutio, ac vita civium, haec igitur indicet: et sane pervenit eatenus Plato. Sed, quod item tentavit, ut civitatem ingenio talem fingeret, qualem omnes imitari civitates deceret unice, id nec perfecit nec homini perficiendum Deus concessit. Accidit autem ita, ut poëticis fabulis multi rempublicam illam Platonis accenserent, indeque conjecturâ ductâ, totam Platonis de ideis doctrinam contemnerent prorsus. Nobis vero, si recte interpretari doctrinam illam, indeque ad usum ipsi nostrum proficere velimus, a placitis quibusdam ac conatibus philosophi ipsa ejus philosophia diligenter distinguenda est: quod, age, in fine hujus de ideis disquisitionis illustri exemplo declaremus.

Deus homini est, secundum Platonicae hujus doctrinae rationem, ipsius veritatis παράδειγμα.

Aggressus scribendo Plato est, quae hominis facultatem superarent: qua in re idem, quod post eum Aristoteles, egit; verum Aristoteles eo, philosophiae ipse suae ratione, ducebatur; Platonis autem philosophia, quippe quae non sapientia, ut illius, sed φιλοσοφία i. e. *studium sapientiae* est, quamvis sublimis, accommodata tamen captui nostro est et facultatibus humanis. Ipsa haec idearum doctrina, si recte a commentis phi-

philosophi discernitur, tantum abest, ut vana et inania proferat, ut contra nos in nullarum non rerum, in divinarum adeo, in ipsius divinae naturae disquisitionibus ad veritatem adducat. Nam ipsius veritatis in eâ τύποι, ut aliquoties monuimus, ideae sunt. Iubens nos igitur illa ideas unice in agendo vivendoque intueri, referre nos eadem, factisque et moribus prodere, *veritatem* jubet. Deus in eâ fingitur ad τύπους illos veritatis rerum universitatem fingens: quod reputans quis est, quin *veritatis* studium in Deo cum agnoscat maxime, tum ad ipsam Dei naturam referat? Sed hoc animadvertamus potissimum. De Deo rebusque divinis non licet mortali homini, nisi per metaphoras et imagines loqui vel existimare. Quamobrem ἰδέαι hoc nomine, a sensibus ducto, tamquam *formae* dicuntur, et Deus ipse mundum informans similiter ποιητὴς τοῦ κόσμου ac δημιουργὸς appellatur. (1) Sed proprie, secundum ipsam Platonicae philosophiae rationem, ideae sunt τὰ ὄντως ὄντα; Deus autem νοητὸς est atque ἐν τῷ ὄντι ad illa ὄντως ὄντα cum παράδειγμα illud rerum, quae aliquando futurae essent, concepit τῷ νῷ, tum ad ejusdem similitudinem mundum ὁρατὸν informavit. Hunc igitur in modum cum existimare nos de ideis ac de divinâ naturâ doceat philosophia Platonis, quidni nos divinae naturae non solum attribuamus veritatem, sed ipsâ eam ve-

(1) *Timaeo*. 28. C.

veritate constare dicamus? Haec scilicet una dominatur in illis: nam veritatem quid esse aliud putemus, quam illud, quod *est*, non fit ac nascitur, non alio tempore aliud vel est vel videtur esse, sed idem est perpetuo? Id autem ipsum, quod ita nobis e sublimi hac philosophiâ sublimis philosphus percipiendum, certe augurandum praebuit, admirabile est, ut exprimere omni aevo mortales conati sint. Celebratissima est Aegyptiaci templi inscriptio, a Plutarcho nobis servata: Ἐγώ εἰμι πᾶν τὸ γεγονὸς καὶ ὂν καὶ ἐσόμενον· καὶ τὸν ἐμὸν πέπλον οὐδείς πω θνητὸς ἀπεκάλυψεν. (1) Quid? quod nostris nos linguis τὸ ὄν, τὴν οὐσίαν, *veritatem sempiternam* Deo adscribimus, et hac constare supremum numen dicimus, essentiam supremam, *être suprême*, unoque nomine *opperwezen*, Deum, quem colimus, appellantes? Quod item de ideis, ut paullo ante monui, usurpamus, quoties αὐτὸ τὸ καλὸν Graece τῷ ὄντι καλὸν, Belgice *wezenlijk schoon* vocamus. Sic sponte ipsi nostrâ hac *veritatis* notione quasi repraesentare animis nostris et Deum et res intelligibiles consuevimus. Quae cum ita sint, quidni et naturae convenire philosophiam Platonicam, et Deum ex hujus principiis philosophiae *ipsius veritatis ideale nostrum* sive παράδειγμα dicendum habendumque arbitremur? Philosophi post Platonem fere, auctore ma-

(1) Plutarch. *de Iside et Osiride* 354.C.

maxime Aristotele, quo magis caussarum assequerentur scientiam, interius hanc principem, hanc divinam caussam, ejusque naturam indagare nisi sunt: peplum illud, quod in antiqua inscriptione memoratur, quamvis mortales ipsi, detectum iverunt. Unde *ontologiae* disciplina exstitit, ab Aristotele jam prodita in libris de metaphysica, (1) verbis vero illa verborumque definitionibus magis, quam rebus constans. Praestabat ignorantiam in his nostram confiteri, vel Deum simpliciter ex usu linguarum ipsam *veritatem* appellare, vel, si Platonica exprimere imagine notionem nostram naturalem vellemus, secundum ejusdem de ideis doctrinam sic pronunciare: *esse Deum mortalibus ipsius veritatis, i. e. omnium quae sunt, ipsius pulcri, boni, justi, sancti summum, quod imitentur*, *παράδειγμα*.

Ipsius haec ita adumbravimus philosophiae Platonicae caussa; valent autem, ni fallimur, item ad sublimia sanctae doctrinae nostrae effata sive explicanda quodammodo sive interius perspicienda. Dicitur in ea ὁ Υἱὸς τοῦ θεοῦ divinae ὑποστάσεως χαρακτὴρ (2); ipsam se esse *veritatem* profitetur: ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή. (3) Idemque hinc discessurus, discipulis se suis dixit absentiae suae consolatorem relicturum τὸ πνεῦμα

(1) L. praecipue V. (2) Ep. ad Hebr. I. 3.

(3) Joann. XIV. 6. Deum non semel antiqui Hebraeorum prophetae *veritatem* appellarunt. Vid. Deut. XXXII. 4. et Jer. X. 10.

μα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ οὐδὲ γιγνώσκει αὐτό· ὑμεῖς δὲ, inquit, *γινώσκετε αὐτὸ, ὅτι παρ' ὑμῖν μένει καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται* (1). Nam ita se profecto res habet. Quo magis in integritatem suam restituerimus philosophiam Platonis, eo plenius percepturi inde religionis nostrae vim omnem et sublimitatem sumus. Nec vero mirum. Verissimae enim religioni non potest non verissima philosophia cum convenire, tum lucem affundere.

De hominis ad veritatem περιαγωγῇ. Quid proprie est apud Platonem mundus νοητός?

Introduxit nos Plato per disciplinarum disquisitionem, tum maxime speluncae adhibitâ imagine in mundum *νοητόν*: quo nos translatos sublimis haec ejusdem de ideis et idealibus doctrina ad summa omnia et divina eduxit. Non quaerendum nobis magnopere hîc est, quod in aliorum doctrinis philosophorum persequendis quaerere solemus subinde nec perspicere, cur hoc iter sublime et quo proposito instituerimus. Nam hominis in his omnibus maxime rationem habuimus: ad erudiendum perficiendumque hominem valere Pla-

(1) Joann. XIV. 17.

Platonis doctrinam vidimus: hominis omnino humanarumque rerum provehendarum caussâ veritatem assequi cum Platone studuimus. Sed de hoc ipso quaerimus, in quo tamdiu jam versati sumus, *mundo* νοητῷ, quid proprie apud Platonem sit. Nam in eundem nos mundum et Aristoteles duxit et quotquot philosophi rem a specie, verum a falso distinguere nos docuerunt: quotquot item recentiore aevo de *substantiis*, de *monadibus*, de *essentiis*, quotquot tandem de ipsis νοουμένοις et φαινομένοις egerunt; nec tamen horum omnium philosophia, quamvis videatur Platonicae similis, convenit cum illa, imo longe a Platonico philosophandi proposito recedit. Quamobrem, nisi quis, missis plane placitis his recentioris philosophiae, integro animo de Platone judicare studuerit, quid apud eum mundus νοητὸς sit, intelligere non poterit. Quo vero id rectius perspexerimus, eo plenius cum alia multa assequemur, tum etiam quid illud sit, quod in omni hac disputatione identidem et saepius nos monuit philosophus, *converti* nos mente animoque totos ad veritatem debere. Opus igitur denuo nobis discernendi diligentiâ erit, fructumque ex hac nova disquisitione, si quid video, hunc sumus capturi, ut, prouti hactenus admirati *sublimitatem* Platonicae philosophiae sumus, ita nunc ejusdem *simplicitatem*, sine qua vera sublimitas nulla est, agnoscamus et amemus.

Dis.

Discernenda accurate sunt a recentiorum substantiis, monadibus, essentiis, νοουμένοις, τὰ νοητὰ Platonis.

Dici omnino Platonicâ voce νοητὰ possunt quae a recentioribus philosophis variis, quae memoravimus, nominibus vocantur. Nam non nisi ipsâ mente, αὐτῷ τῷ νῷ, intelligi *substantiae*, *monades*, similia possunt. Videantur adeo philosophi illi, prorsus Platonis instar, mundum νοητὸν spectabili mundo opposuisse, ut non miraremur magnopere, si quis eorum placitis Platonici specus imaginem adhiberet. Rerum scilicet substantiam ab eâ, quae nobis apparet, specie discreverunt; ut autem haec nobis species apparet, ita substantiam sive essentiam contenderunt soli Deo patere. Unde efficiamus facile, latere in his plane Platonicum illud, quod fertur, umbras nos rerum cernere, res ipsas nec cernere nec cogitare. Leibnitzius adeo de his substantiis vocabulum Graecum, non quidem Platonicum, sed Pythagoreum tamen, neque iccirco a Platonis philosophiâ alienum usurpavit, quum *monades* eas appellaret. Sed multo propius etiam ad antiquam illam rationem Kantius et Hemsterhusius accesserunt. Kantius res sensibus percipiendas diligentissime, ut animadvertimus (1), a rebus νοηταῖς distinguens, plane Platoni-

(1) V. supra. p. 59.

ticâ ratione illas τὰ φαινόμενα, has τὰ νοούμενα vocavit, idemque, si non speluncam Platonis ad haec distinguenda, ejusmodi certe imaginem usurpavit, quae videri a Platonis philosophiâ non aliena possit. Mundum adspectabilem insulae esse similem dixit, vasto oceano circumdatae: licere homini in hac insulâ, sensuum inprimisque purae rationis ope, singula quae adsunt, cognoscere: quae vero extra eam sunt, nec sensibus posse nec purâ sive theoreticâ, sed unâ practicâ ratione, quae ad τὰ νοούμενα conversa est, percipi: quodsi quis ea sensibus velit assequi, quod plerique studuerunt metaphysici, huic verendum magnopere esse, ne, pariter atque illi, in isto metaphysicae oceano naufragium patiatur. Sed ipsa philosophi verba apponamus. In prooemio disquisitionis de *phaenomenorum*, quae vocat et *noumenorum* discrimine sic pronunciat. *Wir haben jezt das Land des reinen Verstandes nicht allein durchreiset, und jeden Theil davon sorgfältig in Augenschein genommen, sondern es auch durchmessen, und jedem dinge auf demselben seine Stelle bestimmt. Dieses Land aber ist eine Insel, und durch die Natur selbst in unveränderliche Grenzen eingeschlossen. Es ist das Land der wahrheid (ein reizender Name), umgeben vom einem weiten und stürmischen Oceane, dem eigentlichen Sitze des Scheins, wo manche Nebelbank, und manches bald wegschmelzende Eis neue Länder lügt, und indem es den auf Entdeckungen herum-*

um-

umschwärmenden Seefahrer unaufhörlich mit leeren Hoffnungen täuscht, ihn in Abentheuer verflechtet, von denen er niemals ablassen, und sie doch auch niemals zu Ende bringen kann. (1) Dicamus, expressum plane a Kantio Platonem esse, qui similiter nos opinari et errare dixit, si quidem sensibus percipere, quae iis percipi non possunt, velimus. Idem dicendum de Hemsterhusio videatur. De materia is statuit nos pauca novisse, nec nisi partem illam, quae sensibus nostris convenit: caeterum praeter materiam sive physicum hunc mundum alium esse, *moralem* videlicet, prorsusque a materie diversum alienumque, quem ita nobis percipere *organo morali* licere, ut sensibus externis mundum physicum percipimus. Rem ille monumenti sive lapidis comparatione illustrabat, cujus in quatuor lateribus diversarum linguarum inscriptiones exstarent. In eodem monumento, ait, alii aliud longeque diversum, pro linguarum quas tenent diversitate, animadvertent. Eadem universi ratio est: infinitas numero et varietate partes ipsius essentia habet, quarum alias aliae naturae pro facultatum diversitate animadvertere et cognoscere possunt. Nobis, qui his quinque sensibus externis et interno praeterea sive morali sensu praediti sumus, partes ejus his sensibus facultatibusque nostris patentes exquirere et cognoscere licet,

(1) Kant *Critick der r. V.* p. 294. Ed. Rigae 1787.

cet, caeteras omnes non licet. Verùm et hujus philosophi ipsa adscribamus verba. *Supposons*, sic Euthyphron apud eum in pulcerrimo dialogo de philosophiâ, *supposons un bloc de marbre, sur lequel il y auroit quatre inscriptions différentes, en grec, en arabe, en latin, en françois. Moi, qui ne sais que ma langue, je vous dirai le fait que ce monument me révèle. Mais écoutez le Grec; il vous dira: cette pièce me dit bien des choses sur le siége de Troie. L'Arabe dira: ce marbre donne de grandes lumières sur l'histoire de la chevalerie de Saladin. Le Romain: je ne savois pas que Sestius étoit l'affranchi de Pompée. Vous voyez que ces gens ne sauroient juger que sur ce qui est tourné de leur côté, sur ce qui est comprehensible pour eux: et il en est de même des essences.* (1)

Ad hominem refertur unice, non ad res, philosophia Platonis.

Non parum his placitis cum philosophiâ Platonis similitudinis intercedere, lectores vident. Nobis, quo hanc accuratius et secernamus ab illis et ipsam definiamus, hoc notandum, *res* in primis et *rerum* naturam respexisse philosophos illos, cum Platonis doctrina ad ipsum hominem referatur unice. Uti speluncae apud eum imago, ita ejus philo-

(1) Hemst. *Oeuvres philos.* Vol. I. 281 et 282. Ed. Paris. 1792.

losophia *παιδεύσεως* maxime et *ἀπαιδευσίας* declarandae caussâ prodita est. Sunt in pulcerrimâ illâ comparatione multa, quibus declarare *substantias* illas, *monades*, *essentias* liceat. Fingere et illi potuissent philosophi, nos in cavernâ habitare, in quâ umbras rerum, non res, spectemus, quippe sensibus non ad ipsas rerum substantias, ad interiorem earum naturam, quod uni Deo licet, penetrantes. Veruntamen ad hominis *παίδευσιν* non continuo, non proprie hae doctrinae pertinent. Magis huc valent quae ab aliis de *ratione practicâ*, de *morali organo* et *mundo morali* prodita sunt: hi nos e specu in alium mundum, atque ille est, quem sensibus percipimus, transferunt, et propius, ut vidimus, ad Platonicam philosophiam accedunt. Verum, quemadmodum homo a mundi spectabilis umbris totus converti ad *τὰ νοητὰ* debeat, ut puram intaminatamque veritatem mente videat, id nemo philosophorum, quos nos cognovimus, tam studiose, tam apte, tam plene, quam hac imagine Plato, demonstravit. Sed illud animadvertamus praesertim. Haec ipsa, quae Plato *νοητὰ* appellat, extra mundum adspectabilem, extra materiem, quam fere vocare philosophi solent, adsunt. Censet in illis, ut vidimus, *τὸ ἴσον*, *τὸ μέγεθος*, *notiones* omnino, quae ad cogitandum et judicandum necessariae nobis sunt, tum *ideas* proprie sic dictas, ut *τὸ καλὸν*, *τὸ ἀγαθὸν*, *τὸ δίκαιον*. Esse haec autem ab eo extra mundum adspectabilem ficta, e Phaedro, e Timaeo,

aliis

aliisque ejus dialogis didicimus. In Timaeo prorsus ideas, ut animadvertimus modo, a *materia* distinguit. Nam Deus illic ad ideam boni materiem format. Referuntur igitur apud eum τὰ νοητὰ ad mentem unice, certe non, ut Kantii νοούμενα aliorumque substantiae et monades, ad materiem item, cui haec subesse dicuntur. Sic autem Plato ad mentem proprie τὰ νοητὰ referens, παίδευσιν esse dixit *hominis ad τὰ νοητὰ, τὰ ὄντα, ad veritatem conversionem*, deque homine erudiendo effatum protulit, quo nullum facile ad usum vitae accommodatius efficaciusque est, hujusmodi illud: minus esse hominis ignorantiam tenuitati facultatum, quibus praeditus est, aut rerum, quas cognoscere studet, conditioni tribuendum, quam perversae rationi, quâ utitur facultatibus suis: sive, ut rectius illud, ut Platonice enunciemus, *iccirco nos opinari fere, non vero scire, quia non illuc, quo oportet, mentis oculum conversum habemus.*

Nihil nos detrahimus excellentium, quos diximus, philosophorum laudibus. Fatemur ingenue, mirifice nobis placuisse fere cum Kantii illam insulam, quacum purae rationis fines comparavit, tum magis etiam monumentum cum inscriptionibus Hemsterhusianum, quo is praesentem nostram cognoscendi facultatem determinavit. Quodsi utilitas agitur, quae ad vitae usum, ad rite excolendum hominem e philosophiâ capienda est, majorem equidem uberioremque e philosophiâ Platonis, quam ex his illorum philosophorum placitis, percipi dixerim. Nam uti-

utile omnino negotium est, quid cognoscere possimus, quid non possimus, describere accurate, quo magis ab affirmandi statuendique temeritate, quae fere est philosophorum propria, abstineamus, sed demonstrare, quid caussae sit, ut quae possunt cognoscere mortales, non exquirant, tum etiam, quemadmodum ea facillima ratione cum exquirere iisdem liceat tum invenire, id, inquam, demonstrare viamque quâ eo perveniatur ostendere, majoris etiam esse et summae utilitatis videtur. Utrumque autem illud praestitit nobis Plato. Non res ille, quum de mundo νοητῷ ageret, ut alii, respexit. Non finxit in speluncâ homines, qui caliginis caussâ vix quidquam conspicerent: quod in aliorum quadrat philosophorum placita, qui rerum conditioni obscurae et reconditae, non hominis torpori, ignorantiam tribuunt humanam. In fabula Platonis ignis adest continuo, adest lucetque sol: finguntur vero captivi nec ad ignem nec ad solem oculis conversi, quippe captivi et vinculis cohibiti, quo minus ab umbris se ad ignem convertant escendantque e carceris tenebris ad ipsum solem adspiciendum. Plane id convenit philosophiae Platonicae. Opinamur de Platonis sententiâ et erramus, non quia fato nobis destinatae tenebrae sunt, vel propterea, quod ipsi videre non possumus; sed hac de caussa maxime, quoniam oculos habemus non ad lucem, quae adest, i. e. mundum versus νοητὸν, ad ideas, sed ad tenebras incertasque umbras conversos, umbrasque istas

et tenebras luci anteponimus. — Id supra nos docuit Plato (1), nunc demum, ni fallor, intelligimus. Nam disertis id verbis in ipsâ oculorum et mentis comparatione significavit: quod lubenter, hîc, credo, iterum legemus. Ὀφθαλμοὶ, inquit illic Socrates, *οἶσθ' ὅτι ὅτ' ἂν μηκέτι ἐπ' ἐκεῖνα τὶς αὐτοὺς τρέπῃ, ὧν ἂν τὰς χρόας τὸ ἡμερινὸν φῶς ἐπέχῃ, ἀλλ' ὧν νυκτερινὰ φέγγη, ἀμβλυώττουσί τε καὶ ἐγγὺς φαίνονται τυφλῶν, ὥςπερ οὐκ ἐνούσης καθαρᾶς ὄψεως; — Καὶ μάλα. — Ὅταν δέ γ', οἶμαι, ὧν ὁ ἥλιος καταλάμπει, σαφῶς ὁρῶσι, καὶ τοῖς αὐτοῖς τούτοις ὄμμασιν ἐνοῦσα φαίνεται. — Τί μήν; — Οὕτω τοίνυν καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὧδε νόει· ὅταν μὲν οὗ καταλάμπει ἀλήθειά τε καὶ τὸ ὂν, εἰς τοῦτο ἀπερείσηται, ἐνόησέ τε καὶ ἔγνω αὐτὸ, καὶ νοῦν ἔχειν φαίνεται· ὅταν δὲ εἰς τὸ τῷ σκότῳ κεκραμένον, τὸ γιγνόμενόν τε καὶ ἀπολλύμενον, δοξάζει τε καὶ ἀμβλυώττει, ἄνω καὶ κάτω τὰς δόξας μεταβάλλον· καὶ ἔοικεν αὖ νοῦν οὐκ ἔχοντι. Oculi, ut novisti, ubi quis eos non ad ea converterit, quorum colores diurna lux illustrat, sed ad illa, quibus affusa nocti similis lux est, coecutiunt ac coeci fere esse videntur, acsi visus ipsis purus non inesset. — Sic accidit. — Quodsi, credo, ad ea sunt conversi, quibus sol lumen affundit, clare cernunt, iisdemque illis inesse videtur visus. — Quidni? — Sic item de mente cogita: ubi ad illud, quod veritas et τὸ ὂν illustrat, intenta fuerit, intelligit*

eog-

(1) V. p. 45 et 46.

cognoscitque id et sapere videtur ; sin vero ad ea spectat, quae tenebris mixta sunt, quae fiunt atque intereunt, opinatur ac coecutit, nunc huc, nunc illuc opiniones versans, similisque rursus insipienti est. (1)

Itaque, ut in cavernae descriptione, sic in ipsâ philosophiâ Platonis mira simplicitas rationis est, qua homo ad veritatem cognoscendam accedit. Non tenebris istis loci subterranei lumen adhibetur, quo diffundantur; sed ipsi captivi, vinculis solutis, ad ignem illum, qui adest, convertuntur simpliciter. Eadem manet antri, quae fuit antea, conditio; sed illi egrediuntur ex illo et ipsi solem, qui lucet, adspiciunt. Pari simplicitate Plato de homine nostrisque ad veritatem progressibus philosophatur. Misera est profecto, sit, praesens animi humani conditio: sensibus fere fidem habemus, atque ita pro veritate simulacra et simulacrorum adeo umbras conspicimus: unde infiniti errores nostri et ignorantia summa. Sed malorum ipsi suorum mortales auctores sunt. Licet nobis veritatem in hac ipsâ conditione nostrâ, qualicunque tandem illâ, conspicere, modo sensuum ac praejudicatarum opinionum vinculis solvi nos et converti ab umbris ad simulacra et ipsas res siverimus. Mundi adspectabilis, ut cavernae, talis manet, qualis est, ratio; sed nobis opera danda est, ut disciplinarum ope illarum, quae

(1) *De Rep.* VI. 508. C. D.

quae a sensibus nos revocant, ac trahunt nos ad τὰ ὄντα, harum igitur nos ope e spectabili mundo in alterum illum, τὸν νοητὸν, in quo lucent ideae, escendamus. — Haec item nos docuit in superioribus Plato, quum optimam nobis traderet philosophi institutionem. Nunc, quo dilucidius nobis Platonicae doctrinae vis pateat, iterum commemorare praeclaras ejus sententias juvat.

Quae vis proprie est Platonici placiti de hominis ad veritatem περιαγωγῇ?

Non puerile negotium est, ait Plato, non ὀστράκου ἂν εἴη περιστροφὴ animi illa circumversio; verum ipsius est mentis a die qui noctem refert ad verum diem ἐπάνοδος: eandemque illam ἐπάνοδον veram appellare philosophiam licet. (1) Sed locum in primis apud Platonem attendamus, quo et divinam hanc sententiam explicuit plane et summum nobis tradidit philosophiae officium. Ut recte, ait, philosophos instituamus, qui civitati aliquando nostrae praefuturi sunt, τὴν παιδείαν existimemus non talem esse, qualem vulgo putant. Φασὶ δέ που, οὐκ ἐνούσης ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστήμης, σφεῖς ἐντιθέναι, οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες. Ὁ δέ γε νῦν λόγος σημαίνει, ταύτην τὴν ἐνοῦσαν ἑκάστου δύναμιν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ ὄργανον ᾧ καταμανθάνει ἑκα-

(1) Rep. VII. 521. C. Cf. Vol. I. p. 56.

ἕκαστος, οἷον εἰ ὄμμα μὴ δυνατὸν ἦν ἄλλως ἢ ξὺν ὅλῳ τῷ σώματι στρέφειν πρὸς τὸ φανὸν ἐκ τοῦ σκοτώδους, οὕτω ξὺν ὅλῃ τῇ ψυχῇ ἐκ τοῦ γιγνομένου περιακτέον εἶναι, ἕως ἂν εἰς τὸ ὂν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανώτατον δυνατὴ γένηται ἀνασχέσθαι θεωμένη· τοῦτο δ' εἶναι φαμὲν τἀγαθόν. *Dicunt fere, cum non sit in animo scientia, se imposituros, acsi coecis oculis visum imponerent. Praesens autem haec nostra disputatio ostendit, vim hancce, quae cujusque in animo inest et organum, quo discit quisque, perinde ac si oculum quis non posset aliter, quam una cum toto corpore ab obscuro loco ad lucidum convertere, sic illa ab iis quae fiunt et pereunt una cum toto animo circumvertenda esse, donec ad illud quod e s t, eorumque quae s u n t, lucidissimum, aciem intendere sustinuerit: id autem esse ipsum b o n u m diximus.* Hinc unice ars intelligitur institutionis verae. Τούτου τοίνυν αὐτοῦ τέχνη ἂν εἴη τῆς περιαγωγῆς, τίνα τρόπον ὡς ῥᾷστά τε καὶ ἀνυσιμώτατα μεταστραφήσεται· οὐ τοῦ ἐμποιῆσαι αὐτῷ τὸ ὁρᾶν, ἀλλ' ὡς ἔχοντι μὲν αὐτὸ, οὐκ ὀρθῶς δὲ τετραμμένῳ, οὐδὲ βλέποντι οἷ ἔδει, τοῦτο διαμηχανήσασθαι. *Hujus igitur ipsius organi circumvertendi ars institutio justa sit, quemadmodum et facillime et efficacissime convertatur: non, ut ingeratur ei videndi facultas, sed, cum habeat hancce, non recte vero conversum sit, nec quo decet spectet, ut convertatur apte, efficiatur.* Est scilicet in homine divinum quid, quod confundi cum caeteris ejus virtutibus non debet: id autem eo con-

ver-

versum, quo non oportet, ad pessima eum rapit. Nam sic se omnino res habet: non mentis facultatibus constat praestantia hominis, sed ipsius mentis ad optima quaeque conversione. *Aἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς κινδυνεύουσιν ἐγγύς τι εἶναι τῶν τοῦ σώματος· — τῷ ὄντι γὰρ οὐκ ἐνοῦσαι πρότερον, ὕϛερον ἐμποιεῖσθαι ἔθεσί τε καὶ ἀσκήσεσιν· — ἡ δὲ τοῦ Φρονῆσαι πάντος μᾶλλον θειοτέρου τινὸς τυγχάνει, ὡς ἔοικεν, οὖσα, ὃ τὴν μὲν δύναμιν οὐδέποτε ἀπόλλυσιν, ὑπὸ δὲ τῆς περιαγωγῆς χρήσιμόν τε καὶ ὠφέλιμον, καὶ ἄχρηϛον αὖ καὶ βλαβερὸν γίνεται· ἢ οὔπω ἐννενόηκας, τῶν λεγομένων πονηρῶν μὲν, σοφῶν δὲ, ὡς δριμὺ μὲν βλέπει τὸ ψυχάριον, καὶ ὀξέως διορᾷ πάντα ἐφ' ἃ τέτραπται, ὡς οὐ φαύλην ἔχον τὴν ὄψιν, κακίᾳ δ' ἐναγκασμένον ὑπηρετεῖν; ὥϛε ὅσῳ ἂν ὀξύτερον βλέπῃ, τοσούτῳ πλείω κακὰ ἐργαζομενον· caeterae enim animi quae dicuntur virtutes, similes quodammodo esse corporis virtutibus videntur: nam cum non insint ei reapse primum, postea consuetudine et exercitationibus adsciscuntur; cogitandi vero virtus divinioris cujusdam, ut videtur, naturae est, quae vim suam amittit numquam, conversione vero utilis et salutaris ac noxia fit. Nondumne animadvertisti, malorum hominum, sed sollertium quam acute cernat animula, quamque celeriter omnia, ad quae est conversa, perspiciat, quippe visum non malum habens, sed pravitati servire coacta, ut quo acutius cernit, eo plus mali perficiat?* Sursum igitur mens hominis a tenerâ inde aetate erigenda con-

 ver-

vertendaque ad veritatem ést. Τοῦτο μέντοι τὸ τῆς τοιαύτης φύσεως, εἰ ἐκ παιδὸς εὐθὺς κοπτόμενον, περιεκόπη τὰ τῆς γενέσεως ξυγγενῆ, ὥςπερ μολυβδίδας, αἳ δὴ ἐδωδαῖς τε καὶ τῶν τοιούτων ἡδοναῖς τε καὶ λιχνείαις προσφυεῖς γιγνόμεναι, περὶ τὰ κάτω ςρέφουσι τὴν τῆς ψυχῆς ὄψιν· ὧν εἰ ἀπαλλαγὲν περιεςρέφετο εἰς τἀληθῆ, καὶ ἐκεῖνα αὖ τὸ αὐτὸ τοῦτο τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων ὀξύτατα ἑώρα, ὥςπερ καὶ ἐφ' ἃ νῦν τέτραπται. *Hujuscemodi natura, sollers quidem illa, sed ad prava conversa, si a tenerâ continuo aetate sic fuisset culta, ut amputatae in ea essent naturae affines cupiditates, quae commestionibus similibusque voluptatibus ac libidinibus ipsi adhaeserunt et tamquam plumbea pondera deorsum eam premunt, ejusque aciem ad inferiora vertunt: his igitur liberata si ad vera converteretur, illa rursus eadem acutissime perspiceret, sicuti nunc perspicit, ad quae nunc est conversa.* Sic autem eruditi civitatis nostrae gubernatores, sic ad veritatem, ad ipsum *bonum* conversi, administrabunt eam recte. Quamobrem ἡμέτερον δὴ ἔργον τῶν οἰκιςῶν, τάς τε βελτίςας φύσεις ἀναγκάσαι ἀφικέσθαι πρὸς τὸ μάθημα ὃ ἐν τῷ ἔμπροσθεν ἔφαμεν εἶναι μέγιςον, ἰδεῖν τε τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἀναβῆναι ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν. *Nostrum igitur, qui condidimus civitatem, officium erit, ut optimas quasque naturas et pervenire cogamus ad eam, quam esse maximam diximus, disciplinam et bonum cernere et illum in modum ad superiora escendere.*

Quid spectaverit maxime Plato quum *converti*

nos

nos ad veritatem oportere statueret, hinc, credo, intelligere coepimus; sed quaerendo discernendoque pergamus, totamque hanc philosophi doctrinam e Socraticae philosophiae principiis illustremus.

Socraticam refert rationem tota haec Platonis cum de mundo νοητῷ deque ideis, tum de hominis ad veritatem περιαγωγῇ doctrina.

Confunditur fere cum Aristotelis metaphysico, qui inepte sic vocatur, mundo mundus Platonis νοητός. Quo fit, ut Plato dicatur subinde cognitionis humanae fines migrasse. Fecit id, ut vidimus, Aristoteles. Ὑπὲρ τὰ φυσικὰ se erigens caussas exquisivit rerum omnium, ut hinc res divinas omnes et humanas explicaret. Quod Humio primum, tum Kantio, uti novimus, itemque Hemsterhusio opportunitatem dedit, ut cognitionis humanae fines ponerent. Plato, fateor, non posuit illos; veruntamen migrasse eosdem nullo jure dicitur. Duxerit is Aristotelem, quod animadvertimus, ad metaphysicam tradendam; sed νοητὸς ejus mundus a metaphysico illo Aristotelis longe diversus est. Non enim escensio hominis ex antro eo valet apud Platonem, ut e superioribus regionibus caussas rerum omnium peteret, sed eo simpliciter, ut, quae quis illic vidit, hic ad res nostras recte componendas adhiberet. Vidit autem

illic τὰ νοητὰ, quae nisi percepisset animo intuitusque fuisset, nec recte cogitare de rebus nostris aut judicare, nec vero perficere quod vere sit pulcrum et bonum possit. Alte evolarunt metaphysici fere, ut in sublime elati mitterent plane mundum adspectabilem; sed apud Platonem redeunt in antrum qui escenderant, et, licet huc reversi displiceant hominibus, qui etiamnunc pulcri bonique falsis speciebus tenentur unice, consulere tamen eorum rebus, vindicare eorum libertatem, evehere eos et convertere ad veritatem non cessant. Ἀναγκὴ ἐκ τῶν προειρημένων, ait, μήτε τοὺς ἀπαιδεύτους καὶ ἀληθείας ἀπείρους ἱκανῶς ἄν ποτε πόλιν ἐπιτροπεῦσαι· μήτε τοὺς ἐν παιδείᾳ ἐωμένους διατρίβειν διὰ τέλους· τοὺς μὲν, ὅτι σκόπον ἐν τῷ βίῳ οὐκ ἔχουσιν ἕνα, οὗ ςοχαζομένους δεῖ ἅπαντα πράττειν ἃ ἂν πράττωσιν, ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ· τοὺς δὲ, ὅτι ἑκόντες εἶναι οὐ πράξουσιν, ἡγούμενοι ἐν μακάρων νήσοις ζῶντες ἔτι ἀπῳκίσθαι. *E dictis necessario consequitur, nec rudes homines veritatisque ignaros civitatem administrare recte posse, nec vero eos, qui perpetuo doctrinae studiis operam navare pergunt: illos, quia non unum habent in vita, quo omnia privatim publiceque referant, propositum, hos, quia sponte ipsi suâ nihil sunt peracturi, existimantes, vivos jam sese in beatorum insulis degere.* (1) Ergo, ut escenderint ex antro et singula viderint, non cedendum

(1) *De Rep.* VII. 519. B. C.

dum nostris philosophis est, quod nunc iis cedi solet, *τὸ αὐτοῦ καταμένειν καὶ μὴ ἐθέλειν πάλιν καταβαίνειν παρ' ἐκείνους τοὺς δεσμώτας, μήδε μετέχειν τῶν παρ' ἐκείνοις πόνων τε καὶ τιμῶν, εἴτε φαυλότεραι, εἴτε σπουδαιότεραι· ut illic maneant nec descendere denuo ad illos captivos velint nec laborum istorum honorumque, sive viliores sint sive honoratiores, participes esse.* (1) Socraticus nempe philosophus Plato fuit, quod identidem in his disquisitionibus et saepenumero animadvertimus, et quamvis ipse subinde altius tendere, quam Socratica ratio ferret, videretur, tamen, si philosophiam viri, si id quod constanter et perpetuo secutus est, si ipsam hanc mundi *νοητοῦ* apud eum descriptionem spectamus, non magnopere nobis discessisse a magistri sententiâ ac proposito videbitur. Refert plane haec descriptio philosophiam Socraticam. Nam abest tantum, ut quae prodidit in illâ auctor de mundo *νοητῷ*, metaphysicorum somniis adscribenda sint, ut ad tuendam veritatem optimamque institutionem commendandam unice pertineant; Socrates autem quid egit per totam vitam magis constantiusque, quam ut utramque proveheret? Vel fallor equidem, vel in ipsâ hac descriptione Plato Socratis sui meminit, ubi de philosophis narrat, qui in antrum reversi ac solvere captivos et educere inde conati, sic displicent captivis, ut hi illos, *εἴπως ἐν ταῖς χερσὶ δύ-*

ναιν-

(1) Eodem 519. D.

νοητο λαβεῖν, si manibus possent comprehendere, (1) occiderent. Simplicissimum omnino negotium mundus νοητὸς est, si a metaphysico illo Aristotelis distinguitur diligenter. Ipse Socrates, quod Plato hoc loco significasse videtur, in eum educere cives suos studuerat, quum quaereret semper, quid pulcrum, quid justum, quid bonum esset. E mundo adspectabili haec discere non poterant, quippe qui ipsum pulcrum, ipsum justum bonumque non sensibus percipiendum praebet: quaerendo igitur educere eos illuc conabatur, ubi non corporis, sed mentis oculo veritatem assequerentur. Imaginibus haec Plato fingendoque mundo *νοητῷ*, *τόπῳ ὑπερουρανίῳ*, veritatis prato, hoc ipso specu declarare studuit; sed res ipsa simplicissima naturaeque convenientissima est. Usurpare autem ille imagines istas debuit, quia non tantum ipse illuc, ut Socrates, evehere discipulos suos conabatur, sed idem, quâ quis ratione et ipse ad veritatem per philosophiam perveniret et alios educeret, describendum susceperat.

Quid maxime effecisse difficilem doctrinae hujus Platonicae interpretationem videtur?

Sed ut difficilis quodammodo haec res, quamvis simplex et naturae consentanea, recentioris aetatis

(1) *De Rep*, VII. 517. A.

tis hominibus esset, metaphysicâ non tantum Aristotelis, sed multo magis etiam placitis effectum philosophorum est, quibus illustrari Plato videbatur, quum essent reapse ab ejus philosophiâ aliena; accessit autem sacrae doctrinae nostrae auctoritas. In morum disciplinâ tractandâ *mundum moralem* memorarunt fere recentiores. Distinguere hunc a *physico mundo* non minore diligentiâ Hemsterhusius studuit, quam Plato ab ὁρατῷ mundo τὸν νοητὸν distinxerat: similiterque is in homine, organum exploravit, quo res morales, ut oculo physicas, percipit. (1) Et vero pariter nos jussit, si quid justum sit, quid bonum, quid pulcrum, vellemus explorare, relicto spectabili mundo, in moralem illum escendere. (2) Conjecturam hinc capere in promtu erat, quemadmodum et τόπον illum apud Platonem νοητὸν et vero ὄργανον τῆς ψυχῆς, quod memorat, interpretari nos oporteret. Et fateor, juvenem me cum aliorum philosophorum, tum Hemsterhusii in his placitis exponendis sublimitate abreptum, ad eorum sententiam Platonicam doctrinam accommodatum ivisse. Postea, ut e scriptis unice Platonis ipsius placita explicare conatus sum, erroris me mei poenituit: distinguere a recentioribus his philosophis antiquum illum didici, visusque mihi sum perspicere, recte Platonem ad veritatem verique studium retulisse omnia. Nam sensus moralis nisi idem

vi-

(1) Hemsterh. *Oeuvres phil.* Vol. I. 177. (2) Id. Vol. II. 50.

veri sensus sit, fallere nos non minus, quam visus, auditus, caeteri sensus potest, et magis adeo de rebus bonis et malis, justis et injustis discesserunt omni aevo a se invicem hominum sententiae, quam de physicis, quae dicuntur, rebus: mundus autem moralis, nisi *veritas* in eo dominatur, reapse, qualis sit, intelligi nullo modo potest. Simplicius igitur Plato rectiusque, ut videtur, *veri* unice laudavit *sensum*, ὄργανον illud scilicet τῆς ψυχῆς, μυρίων ὀμμάτων κρεῖττον, ᾧ γε μόνῳ ἀλήθεια ὁρᾶται: mundumque νοητὸν huic fecit sive sensui sive ὀργανῷ sive ψυχῆς ὄμματι respondentem. *Verum* scilicet illud est, quod unum spectare hominem omni in caussâ oportet, nec ulla dici recte morum disciplina potest, nisi quae eadem ipsius sit *veritatis* disciplina. Quod autem memoravi *sacrae* doctrinae nostrae auctoritatem, factum in primis ejus *sublimitate* est, ut animi apud Platonem in mundum νοητὸν escensio vulgo acciperetur perperam. Nam regnum veritatis, quod Plato spectat, in quo βασιλεύει ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα, (1) in eâ vocari *coeleste regnum* solet, quippe *coelum* licet non unice, praecipue tamen spectans: cui dicendi rationi vulgo homines a teneris assueti, facile hanc ipsam in Platonis philosophiam transtulerunt, ut ὁρατῷ mundo *terrestrem* hanc vitam nostram, νοητῷ vero *coelestem* intelligerent. Perperam profecto illi. Nam Plato licet futuram ani-

(1) *De Rep.* VI. 509. D. Cf. VII. 516. B. et 517. B. C.

animi conditionem negligeret minime, praecipue tamen, quemadmodum *in his terris* erudiremur recte ac per disciplinas ad veri scientiam perveniremus quaesivit: παιδείας unice, ut ipse ait, atque ἀπαιδευσίας gratiâ totam hanc de mundo νοητῷ disquisitionem instituit. (1) Non confundenda igitur erant, quae naturâ sunt distincta. Praestabat a divinis humana discernere, atque ad assequendam divinae illius doctrinae sublimitatem, humanam hanc adhibere. Nam pariter illa ipsis his verbis continet *hominis ad lucem et veritatem conversionem*. (2) In illâ pariter atque apud Platonem non rebus, sed ipsis hominibus hominum ignoranti.. tribuitur: ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος, ἢ τὸ φῶς. (3) Quod in Hemsterhusii ac plerorumque philosophorum morali disciplinâ desideramus, veritatis dico studium, id tam religio nobis nostra, quam Platonis philosophia, praestat, quippe quae et spirat veritatem pariter et hominem non ad virtutem, ut fere philosophorum doctrinae, nec ad vitae sanctitatem, ut caeterae fere religiones, sed ad *veritatem* ducit: ὁ δὲ

ποιῶν

(1) Eod. l. (2) Luc. *Act. Ap.* XXVI. 18. Frequenter imprimis homines ad *Deum* ἐπιστρέφεσθαι dicuntur, ut *Ep. ad Cor.* II. c. 3. §. 16. *Ep. Petri* I. c. 2. §. 25. *Ep. ad Thess.* I. c. I. §. 9. Cave autem, ne loca huc referas, quae μετάνοιας, non ἐπιστροφῆς notionem habent, uti Marc. *Euang.* I. 4. et infinita alia: quamquam vertendo fere interpretes has notiones confuderunt. (3) *Joann. Euang.* III. 19.

ποιῶν τὴν ἀλήθειαν, ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς. (1) Pariter adeo eadem non lumen admovendum tenebris, unde nil quicquam percipere utilitatis coeci mortales possent, sed ipsos horum oculos aperiendos esse ac convertendos ad lucem praecipit: *ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς* gentium, *τοῦ ἐπιστρέψαι ἀπὸ σκότους εἰς φῶς.* (2) Quid? quod *πνεῦμα* in eâdem doctrinâ illâ *τῆς ἀληθείας*, pariter atque ipsa veritas apud Platonem, capi a vulgo propterea non posse dicitur, quia non *conspicit* illud, esse vero illud *in homine? ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτὸ, ὅτι παρ' ὑμῖν μένει καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται.* (3) Quae singula omnibus nota, sed a paucis explorata satis, eo profecto facilius percipiemus, eoque magis quam sint sublimia, quam unice vera ac naturae humanae congruentia, assequemur, quo omnem hanc Platonis de *veri amore*, de *disciplinis*, de *mundo intelligibili*, de *ideis* et *idealibus*, de *hac* item potissimum *hominis ad veritatem conversione* doctrinam perspexerimus interius.

De veri apud Platonem sive τοῦ ὄντος scientiâ.

Sic autem secretis a philosophiâ Platonis simillimis quibusque cum philosophorum placitis, tum effa-

(1) Id. eod. §. 21. (2) Luc. *Act. Apost.* XXVI. 18.
(3) Joann. *Euang.* XV. 17. Cf. supra p. 116.

tis etiam divinis, quis ejus *finis* sit maxime, patere nobis quodammodo incipit: videorque mihi cernere, *hominis* eam proprie esse *ad veritatis scientiam institutionem*. Nam ad *hominem* refertur tota, ut haec omnis nos docuit disquisitio nostra: in explorando autem homine nil magis spectat, quam, ut erudiat nos, ut perficiat, in ipsum nos ducat veritatis regnum. Quaerendum igitur nunc nobis porro de hac ipsâ veritatis, τοῦ ὄντος, αὐτοῦ τοῦ ὄντος, *scientia*, quid tandem sit, videtur, ut de fine Platonicae philosophiae constet nobis aliquando. Quodsi talem hunc compererimus, qualem nunc esse auguramur, videbimus profecto, hoc proposito praeclaro philosophiam illam cum distingui maxime ab illorum doctrinis quibus caussarum scientia unicus finis est, tum proxime ad divina praecepta accedere.

Sed huc progredientibus tandem, in mentem nobis sophistarum istorum et oratorum venit, qui in ipso itineris nostri ingressu (1) inania nos agere, si veritatem et scientiam quaereremus, clamabant, veritatem esse nullam contendentes, unam in rebus humanis *opinionem* dominari. In quibus erant qui de hac ipsâ re, de *opinione*, satis acute, partim etiam vere, dicerent: in primis Protagoras, qui illud crepabat, *omnium rerum hominem esse mensuram*. Nos tum quidem illos non morati sumus. Flagrantes ipsi veri amore, hoc summum

(1) Vol. II. P. II. p. 76. Cf. p 161.

mum philosophiae principium in ipso homine explorare gestiebamus. Nunc vero, postquam et hoc philosophiae principium et disciplinas, quibus haec nos ad veri scientiam ducit, et exploravimus et declaravimus, cumque jam simus de ipso philosophiae fine acturi, nunc, inquam, non tantum non rejiciendi illi nobis sunt, sed in consilium adeo adhibendi videntur. Nam quamvis apud nos de insito illo nobis veri amore deque disciplinarum vi et efficacitate ad alendum huncce, hominemque in mundum *νοητὸν*, in regnum veritatis evehendum constet, si nec scientia ulla est nec veritas cum scientiâ conjuncta, irrita nobis erunt, quae tam studiose, tam longo itinere persecuti sumus. Assequemur enim pro scientiâ, quam jam jam nobis attigisse videbamur, opinionem scilicet, veram forte illam, ut perhibent illi, certe probabilem et veri simillimam, sed *opinionem* tamen, quae item esse falsa potest. Redeamus igitur in hoc exitu disquisitionis nostrae ad sophistarum illorum similiumque philosophorum doctrinas. Si probabiliter non tantum, sed vere de opinione dixisse videbuntur, assentiemur iis: nam quod videtur verissimum tum quidem, si scientia nulla sit, unice amplectendum erit; sin vero sententiam nobis suam non persuaserint, id lucrabimur, ut scientiam ab opinione, quod nobis nunc potissimum agendum esse duximus, recte didicerimus distinguere: tum vero nobismet ipsis persuaserimus plene, unum esse philosophiae, eundemque

que certum et immutabilem finem, veri sive τοῦ ὄντος scientiam.

Comparantur cum universâ hac Platonis doctrinâ sophistarum priscorumque philosophorum de opinione placita.

Ut orsi hanc totam de philosophiâ veri disquisitionem a *Theaeteto* Platonis sumus, ita ad postremum jam argumenti locum accedentibus idem nobis dialogus prae caeteris attendendus erit. Socratis enim in eo cum Theaeteto adolescente et Theodoro sermones ἐπιστήμην, ipsam de qua nunc agimus *scientiam*, materiam habent. Sed tum consideravimus puerum hunc praesertim, τὸν εὐμαθῆ, τὸν φιλομαθῆ, τὸν φύσει φιλόσοφον, quo magis in veri explorando amore insitam illam homini philosophiam hoc exemplo declararemus. Nunc ipsum nobis dialogi argumentum considerandum proprie erit. Nam pertinet quidem maxime disputatio illa ad μαιευτικὴν Socraticam dramatice, ut animadvertimus, lectoribus proponendam: definitiones argumenti, quas profert Theaetetus, a Socrate explorantur et confutantur; sed quamvis iccirco magis in dialogo hocce, quid non sit scientia, quam quid sit, ostendatur, hoc ipsum, quid non sit, vidisse, magni nobis ad scientiam assequendam momenti erit, ut secernamus ab ea continuo, quae falso hoc praeclaro nomine dicuntur.

tur. Sed hac de re postea: nunc, quod nobis proximum est, ipsas sophistarum ac priscorum philosophorum de opinione sententias e dicto dialogo proferamus.

Protagorae effatum:
ἁπάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος.

Celebratissimum in illis sententiis hoc Protagorae effatum est, quod accuratissime exposuit Plato. Nam ubi interrogatus apud eum de scientiâ Theaetetus, *αἴσθησιν*, *sensum*, eam esse dixit, Socrates, videris sane, inquit, sententiam de scientiâ haud abjectam excitassse, sed quam Protagoras item dixit: quamquam eadem ille aliâ quadam ratione pronunciavit. Dixit enim, *πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπον εἶναι· τῶν μὲν ὄντων, ὡς ἔστι· τῶν δὲ μὴ ὄντων, ὡς οὐκ ἔστιν· omnium rerum mensuram hominem esse, earum, quae sunt, ut sint, quae non sunt, ut non sint:* legistine aliquando? — Et saepius quidem legi. — Nonne sic fere ait: *ὡς οἷα μὲν ἕκαστα ἐμοὶ φαίνεται, τοιαῦτα μὲν ἔστιν ἐμοί· οἷα δὲ σοί, τοιαῦτα αὖ σοί· ἄνθρωπος δὲ σύ τε κἀγώ; qualia singula mihi videntur, talia mihi sunt: qualia vero tibi, talia tibi rursus: homines autem ambo sumus?* — Vero: sic ait. — Probabile autem est, sapientem virum non nugari: quocirca sequamur illum. Nonne saepenumero, vento flante eodem, alius nostrum riget, alius minime? Alius item leniter, vehementer vero

ro alius? — Procul dubio. — Utrum igitur ventum ipsum per se et frigidum esse et non frigidum dicemus, an Protagorae fidem habebimus dicenti, rigenti eum frigidum esse, non rigenti non frigidum? — Sic videtur. — Numquid ita utrique *φαίνεται*? — Ita omnino. — *Φαίνεται* autem illud *αἰσθάνεσθαι* est? — Est. — *Φαντασία* igitur et *αἴσθησις* in calidis omnibusque hujuscemodi negotiis idem est: qualia enim sentit quisque, talia cuique videntur esse. — Omnino. — *Αἴσθησις* igitur semper ejus est, quod *est*, nec falsa est, quippe quae *scientia* est. — Apparet. — Nonne, per Gratias, virorum sapientissimus Protagoras erat, et haec nobis, de plebe homunculis, obscure significavit, discipulis vero in arcano veritatem aperuit? — Quo id pacto, o Socrates, ais? — Dicam, nec contemnenda sane sententia est: nihil ipsum per se *unum* esse nec recte appellari *quid*, aut *quale*; sed, si magnum appellaveris, parvum item, si grave, leve item appariturum, atque ita omnia: nihil enim omnino vel unum esse vel quid vel quale; *ἐκ δὲ δὴ φορᾶς τε καὶ κινήσεως καὶ κράσεως πρὸς ἄλληλα γίγνεται πάντα, ἃ δή φαμεν εἶναι, οὐκ ὀρθῶς προσαγορεύοντες· ἔστι μὲν γὰρ οὐδέποτ' οὐδὲν, ἀεὶ δὲ γίγνεται· omnia vero agitatione, motu et commixtione mutua fieri, quae esse dicimus, non recte dicentes: nihil enim omnino est, sed fit semper.* (1)

Con-

(1) *Theaet.* 151. E. — 152. D.

Conjunctum illud Protagorae effatum, ut hinc colligimus, quam proxime est cum philosophorum sententiis, qui labi ac mutari omnia contendebant. De his fuse deinceps Socrates.

Sententiae philosophorum, quos Plato τοὺς ῥεόντας φιλοσόφους appellat.

In hoc autem omnes deinceps sapientes, inquit, excepto Parmenide, consenserunt, Protagoras, Heraclitus, Empedocles, et poëtarum etiam in utraque poësi principes, in comoedia Epicharmus, in tragoedia Homerus, qui cum diceret: Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύν, (1) omnia dixit e fluxu motuque nata: nonne id dicere videtur? — Mihi quidem. — Quis ergo adversus tantum exercitum, ejusque ducem Homerum pugnare audeat, quin ridiculus habeatur? — Non facile id, o Socrates, est. — Non est profecto, Theaetete: praesertim cum haec sint illi sententiae idonea argumenta, quod, ut quid esse videatur et fiat, motus, ut non esse videatur et intereat, quies efficit. Ignis enim calorque, qui caetera gignit ac regit, ipse agitatione et frictione fit: id autem motus est: nonne haec ignis origo? — Est omnino. — Quin etiam animalium genus ex iisdem nascitur. — Quidni? — Quid cor-

(1) Hom. Il. ξ. 201.

corporum habitus? nonne otio et torpore corrumpitur, exercitatione vero motuque plurimum conservatur? — Certe. — Animi quoque habitus disciplinâ et meditatione, quae motus sunt, doctrinas consequitur, servaturque et perficitur; quiete vero, id est, negligentiâ et pigritiâ, nec discit quidquam, et si quid didicit, obliviscitur? — Et maxime quidem. — Bonum igitur tam in animo quam in corpore motus est, malum vero contrarium? — Videtur. — Praeterea in iis, quae serenitates coeli tranquillitatesque vocantur et his sunt similia, id assero, quietem res putrefacere ac perdere, motum vero conservare: et vero colophonem his addens evincam, auream catenam nihil aliud quam solem dici ab Homero (1) ac declarari, quousque circumvertitur cum coelo sol, esse omnia et servari apud Deos hominesque; sin autem universum quasi ligatum staret, res omnes corruptum iri eventurumque, quod dicitur, sursum deorsumque cuncta. — Mihi vero item videntur, o Socrates, quae dicis his declarari (2).

Distant sane toto, quod ajunt, coelo haec placita a philosophia Platonis. Deprehendisse nobis modo, quod certum et immutabile esset, visi sumus; nunc contra nihil esse certum, omnia mutari atque in perpetuâ esse fluctuatione dicamus. Sed veritatem quaerimus unice, quae etiamsi nulla sit, sed esse duntaxat *videatur*, id ipsum exis-ti-

(1) *Iliad.* θ. 17. (2) *Theaet.* 152. D. — 153. D.

timabimus verum esse. Age igitur, hanc quaecunque tandem sit, veritatem e recondita istorum hominum sapientiâ expromat nobis Socrates. Sic ille porro: tune vero intelligis, inquit, Theaetete, quare haec secundum Protagorae, quam memoravimus, sententiam, talia sint? — Nondum equidem. — Gratiam igitur mihi habebis, si tibi viri, imo virorum celeberrimorum abditam sententiae veritatem (1) investigavero. — Quidni habeam et magnam quidem? — Vide igitur et circumspice, ne quis ea profanus audiat. Sunt autem illi, qui nihil aliud esse putant, nisi quod manibus firmiter possunt comprehendere; actiones vero generationesque et quidquid cerni non potest in eorum numero, quae *sunt*, non habent. — Duros, o Socrates, et asperos homines memoras. — Sunt enim, o puer, a Musis admodum alieni: illi vero multo elegantiores, quorum tibi traditurus mysteria sum. Principium, unde et ea, quae hactenus dixi, omnia pendent, hoc illis est, *ὡς τὸ πᾶν κίνησις ἦν καὶ ἄλλο παρὰ τοῦτο οὐδὲν. universum hocce motum et aliud praeter motum nihil esse:* motus autem duo esse genera, utrumque multitudine infinitum, vim vero alterum habens agendi, alterum patiendi: ex horum autem congressu et frictione mutuâ nasci numero infinita, specie bina, alterum *αἰσθητόν, αἰσ-*

θη-

(1) Protagorae antiquitus liber exstitit Ἀλήθεια inscriptus. V. Groen. *Prosopogr. Plat.* p. 80.

θησιν alterum, quorum hoc cum illo convenire et generari: caeterum αἰσθήσεις his apud nos nominibus appellari, visus, auditus, olfactus, gustus, sensusque frigidi et calidi, quique voluptates et dolores, appetitus et timores vocantur: aliosque affectus, innumeros qui nomine carent, nominatos quam plurimos; αἰσθητὸν autem genus his singulis esse cognatum, visibus omnigenis omnigenos colores: auditibus itidem voces: caeterisque αἰσθήσεσι caetera αἰσθητά. (1)

Hunc in modum Socrates sophistarum illorum et philosophorum placita exponit: illustrat autem singula cum aliis exemplis, tum hoc, ab oculis et coloribus ducto. Quod colorem vocas album, inquit, id nec aliud quidquam extra oculos tuos esse, nec in oculis, existimes: neque illi tu locum certum tribuas: jam enim maneret alicubi ordine nec fieret generatione. — Quomodo igitur illud se habet? — Sequamur sermonem superiorem, quum nihil per se ipsum unum esse poneremus: atque ita nobis niger albusque et quivis alius color ex oculorum ad convenientem ipsis rerum motum applicatione exstitisse videbitur, et quodcumque coloris nomine vocamus, nec quod applicat erit, nec quod applicatur, sed intermedius quidam cuique proprius affectus. An vero asseverare ausis, qualis tibi unusquisque color apparet, talem canibus etiam singulisque animalibus

(1) *Theaet.* 155. D. — 156. C.

bus apparere? — Non ego, per Jovem. — Quid autem? alteri homini et tibi num quidquam apparere simile, firmiter contendas? an vero multo magis, ne tibi ipsi etiam idem apparere, quoniam nunquam tibi ipsi similiter te habes? — Hoc magis, quam illud mihi videtur. — Ergo si id quod metimur vel attingimus, magnum reapse vel album vel calidum esset, nunquam id alteri accidens, aliud fieret, nisi mutaretur: sin autem rursus id quod metitur vel attingit, horum quid esset reapse, non sane altero accidente vel quid patiente, aliud fieret, si ipsum nihil pateretur (1). Efficit hinc Socrates, album colorem nec oculo spectantis nec rei, quae spectatur, inesse: unde vero exsistat, ex motu illo rerum omnium, quem loquuntur sapientes isti, explicat, demonstratque simul, nihil esse ipsum per se unum vel quid vel quale. Nam cum sensibus, ut diximus, inquit, res, quae iis percipiuntur, respondeant, in motu illo perpetuo conveniens cum re cognatâ oculus gignit colorem album. Sic nobis album apparet sive lignum sive saxum et caetera pariter negotia, durum et calidum: ipsum per se nihil est, sed per motum, mutuo congressu, fiunt omnia et omnigena: quandoquidem tam agens quam patiens unum aliquid esse per se, haud firmiter, ut ajunt, cogitare licet. Neque enim agens quidquam est prius, quam patienti con-

(1) *Theaet.* 153. D. — 154. B.

congrediatur: neque patiens prius quam agenti. Quod enim congreditur alicui et vim efficiendi habet, ubi in aliud inciderit, ibi tum primum patiens apparet (1). E quibus omnibus consequitur, quod ab initio diximus, nihil esse ipsum per se unum, sed aliquo semper fieri: *esse* autem omni e negotio tollendum esse; quamquam nos in superioribus consuetudine atque inscitia uti illo saepius coacti fuerimus. Non decet illud vero, ut sapientum fert sententia, nec admittere *quid* vel *cujus* vel *mei* vel *hoc* vel *illud* vel aliud quodcunque nomen, quod statuat, oportet; sed secundum naturam nomina pronuncianda, quae *fieri*, *confici*, *interire*, *mutari* notant. Nam si quid quis dicendo statuit, facile redarguitur. Hunc autem in modum et singulatim de singulis loqui oportet et de multis in unum collectis: in quibus hominem censent et lapidem atque animal unumquodque et genus. Placentne tibi haec, Theaetete? (2)

Ironiae plena sunt fere, quae apud Platonem Socrates in sophistas dicit. Quo fit, ut multis hi homines non magnopere solertes, imo ridiculi videantur. Perperam nos autem inde hoc judicium petamus. Nam eâdem de caussâ pariter et poëtas tantum non omnes, qui a Platone memorantur, et ipsum adeo divinum Homerum, ridi-

(1) Illustrat haec Socrates deinceps, ubi eadem ad gustum refert 159. C. D. (2) *Theaet.* 155. D. — 157. C.

diculos et contemnendos judicemus. Haec eadem sophistarum inprimisque Protagorae placita qui non miri esse acuminis, non summae sagacitatis dicit, hunc ipsum vel praejudicatis occoecatum opinionibus, vel non magnopere solertem esse suspicemur. Plato vero ipse videtur de sophistis, certe de Protagorâ aliter existimasse. Reprehendit in illo sententiam hanc de veritate multoque etiam magis, quod de Diis pronunciavit, essentne illi, nec ne, se nec scire nec quaerere. Verum idem Plato, nisi legendis viri scriptis admiratus ejus ingenium fuisset, non profecto ex illis praeclarissimum placitum de institutione et de republica (1), non fabulam illam de Prometheo et Epimetheo, qua nullam antiqua philosophia elegantiorem magisque philosopham tulit, in sua ipse scripta suscepisset (2). Dicitur adeo, nec temere profecto, cum *Politiam* scriberet, e Protagorae *Politiâ* multum profecisse (3). Sed hoc ipsum principis sophistae placitum *πάντων χρημάτων μέτρον εἶναι ἄνθρωπον*, si futile prorsusque rejiciendum putasset, non ita diligenter nec tantâ probabilitatis specie nobis proposuisset. Scilicet, ut Socrates, ita germanus Socratis discipulus Plato, ic-

(1) *Protag.* 325. et 326. (2) Eod. 320. C. - 322. D, V. Intpp. praecipue autem *Ekkeri* disputatio *in Protagorae apud Platonem fabulam de Prometheo*, Traj. ad Rh. 1822. (3) V. Diog. Laert. III. S. 37. p. 186. Cf. id. p. 547.

iccirco ironice nec sine contemtu exagitabat sophistas tum poëtas plerosque et oratores, quod virtutis justitiaeque vix ullam habere rationem videbantur: idque ipsum in scriptis suis reprehendit maxime; caeterum vero eorundem in literas, in ipsam philosophiam merita non reticuit. Quae ratio aliorum etiam Socraticorum fuit. Nam ut Plato Protagorae, quam modo laudavi, ita Xenophon Prodici fabulam, eximiam illam et philosopham de Hercule in scribendis *Socratis Memorabilibus* commendavit (1). Nec vero prorsus abhorrebant a Socraticâ et Platonicâ philosophiâ sophistarum placita, uti e fabulis illis, sed praeterea ex his ipsis eorum de perpetuâ omnium rerum fluctuatione sententiis patet.

Placita illa de opinione non prorsus rejecit Plato.

Convenire cum illis aliquâ certe parte philosophiam Platonis, inde suspicamur continuo, quod Academici aliquando plane eâdem ratione de rebus omnibus dubitarunt. Sed Plato ipse, in perpetuâ mutatione omnia esse, quae sensibus percipiuntur, non diffitetur: ubivis memorat *τὰ ὄντα*, quae *sunt*, opponit autem illis *τὰ γιγνόμενα καὶ ἀπολλύμενα*, quae ad sensus refert. Si quis alius apud Platonem sermo ipsius sententiam declarat; est

(1) L. II. 1. §. 21.

est certe ille, quem Diotimae tribuit in symposio: illic autem mulier sic loquitur de rerum omnium mutatione, ut unum ex Heracliteis istis et sophistis audire nobis videamur. Dicitur, ait, unumquodque animalium vivere idemque esse, veluti a puero quis idem esse, donec senex fuerit, dicitur: is vero numquam eadem habens, idem tamen vocatur: fit scilicet novus identidem ac vetera exuit, quod et crines et carnem et ossa et sanguinem et totum omnino corpus attinet. Nec corporis tantum, sed animi etiam ratione habita, sic sese homo habet. Mores, consuetudines, opiniones, cupiditates, voluptates, dolores, timores, horum singula nunquam eadem unicuique adsunt, *ἀλλὰ τὰ μὲν γίγνεται, τὰ δὲ ἀπόλλυται· alia vero nascuntur nobis, pereunt alia.* Imo vero, quod multo mirabilius etiam est, scientiae adeo non solum cum nascuntur nobis, tum pereunt, ut earum etiam ratione habitâ nunquam iidem simus; sed uniuscujusque adeo scientiae eadem conditio est. Id enim, quod *meditari* appellamus, quasi exierit scientia, dicitur: oblivio enim scientiae exitus est, meditatio vero novam memoriam semper abeuntis loco restituens, scientiam servat, ut esse eadem videatur (1). Haec Diotime in Symposio: quae si attendimus, non sane videatur Plato *τῶν ῥεόντων φιλοσόφων* placita rejecisse. Quod autem Protagorae dictum attinet, id cui-

(1) *Symp.* 207. D. — 208. A.

cuique verum esse, quod sensibus apparet, non comprobavit illud, fateor: imo datâ operâ refutavit. Cujus refutationis cum alia prodidit argumenta, tum hocce: vera esse hominibus futura etiam, quae non apparent sensibus; quae autem in somniis apparent v. c. homines volantes, haec non iis vera esse (1). At vero id, quo spectat placitum proprie, sensibus non esse fidem habendam, si quidem quod verum per se, si scientiam quaerimus, id ipsum Platonicum est, ut e tota Socratis in carcere disputatione (2), tum hercle! ex ipsa speluncae cum mundo adspectabili comparatione intelligitur.

Partim igitur consentiebat cum sophistis istis et philosophis Plato. Quocirca, si confectâ comparatione rejecerimus forte ejus de scientiâ sententiam, non tota haec nobis improbanda erit. Academici recentioris aetatis hanc partem philosophiae Platonicae comprobarunt maxime: sic adeo eam exposuerunt, ut Platonem, imo ipsum adeo Socratem sophistis illis simillimum facerent. Cujus rei auctor Cicero est, qui ipse dictus habitusque Academicus fuit. *Arcesilas primum ex variis Platonis libris sermonibusque Socraticis hoc maxime arripuit, nihil esse certi, quod aut sensibus aut animo percipi possit: quem ferunt eximio quodam usum lepore dicendi, aspernatum esse omne animi sensusque judicium, primumque instituisse, (quamquam id fuit*

(1) *Theaet.* 178. B. (2) *Phaedone.* 65. et passim.

fuit Socraticum maxime,) non quid ipse sentiret, ostendere, sed contra id, quod quisque se sentire dixisset, disputare. Hinc haec recentior Academia emanavit (1). Illi igitur e dictis sententiisque Socratis et Platonis sententiam ipsi suam hac gravissimorum auctoritate philosophorum commendare et confirmare solebant. Et sane tota eorum philosophia sententiam Platonis de sensibus, vix ullam iis fidem habendam esse, referebat: quamquam augebant omnia, qui imitatorum fere mos est et nihil esse verum contendebant. *Itaque Arcesilas*, ut alio loco idem dicit Cicero, *negabat esse quidquam, quod sciri posset, ne illud quidem ipsum, quod Socrates sibi reliquisset. Sic omnia latere censebat in occulto, neque esse quidquam, quod cerni aut intelligi possit: quibus de caussis nihil oportere neque profiteri, neque affirmare quemquam, neque assensione approbare: cohiberéque semper, et ab omni lapsu continere temeritatem: quae tum esset insignis, cum aut falsa aut incognita res approbaretur: neque hoc quidquam esse turpius, quam cognitioni et perceptioni assensionem approbationemque praecurrere. Huic rationi quod erat consentaneum, faciebat, ut contra omnium sententias dies jam plerosque deduceret, ut, cum in eâdem re paria contrariis in partibus momenta rationum invenirentur, facilius ab utraque parte assensio sustineretur. — Hanc Academ-*

(1) Cic. *de Orat.* III. 18.

demiam novam appellant: quae mihi vetus videtur: si quidem Platonem ex illa vetere numeramus: cujus in libris nihil affirmatur et in utramque partem multa disseruntur, de omnibus quaeritur, nihil certi dicitur (1); *sed tamen illa quam exposui, vetus: haec, nova nominetur: quae usque ad Carneadem perducta, qui quartus ab Arcesila fuit, in eâdem Arcesilae ratione permansit* (2).

Indicare nobis de Protagorae similiumque sive sophistarum sive philosophorum placitis tum demum licebit, postquam his Platonis sententiam de veri, de αὐτοῦ τοῦ ὄντος scientiâ apposuerimus. Videntur autem illi arctis sane finibus doctrinam suam descripsisse, referentes quippe eam ad solum mundum adspectabilem, ut conferat quis forte eos cum speluncae Platonicae incolis, qui praeter umbras simulacrorum, quas oculis cernebant, nihil esse verum arbitrabantur: hac tamen exceptione, ut nonnulli horum philosophorum, quippe captivis illis longe sapientiores, nihil omnino esse verum certumque, ne illud adeo ipsum, quod Socrates sibi reliquisset, nihil se scire, decreverint. Quodsi haec est istorum philosophorum conditio, non erit facile, qui non escendere cum Platone in mundum νοητὸν, in sedem veritatis, quam delitescere cum illis in errorum sede malit. Sed persequamur comparationem nostram.

Quod

(1) Veluti in Theaeteto de scientia: de ideis h. l. non cogitavit Cicero. (2) Cic. Acad. Q. I. 12.

Quod primum nobis erat in conferendo cum sophistis priscisque philosophis Platone agendum, ut, quae in eorum doctrinis similia essent, exquireremus, perfecimus. Nunc ad gravissimam comparationis partem accedimus. Quaerimus, quibus in rebus discesserit ab illis Plato. Quae disquisitio nos sponte ducit ad Eleaticorum placita philosophorum. Nam his ille debuisse maxime videtur, quae *περὶ τοῦ ὄντος*, de eo quod est, de rebus firmis et immutabilibus philosophatus est.

Eleaticorum περὶ τοῦ ὄντος effata. Quid in his probavit Plato?

Ut non prorsus rejecit philosophorum, qui *πάντα κινεῖσθαι* dicebant, doctrinam, ita habuerunt Eleaticorum placita, qui *τὸ πᾶν ἑστάναι* contendebant, quod admiraretur probaretque vehementer. Quod enim hi de immutabili *τοῦ ὄντος* conditione asseveraverant, id cum studio veri, quo ipse ardebat, congruebat mirifice: et vero, quamvis sententia eorum, nil mutari, sed stare omnia, absurda ipsi videretur, tamen acerbius eos reprehendere, Parmenidis maxime caussa, principis in illâ sectâ philosophi, verecundabatur. Quod e proximis in Theaeteto locis intelligitur. Nam postquam illic Protagorae dictum, omnium rerum hominem mensuram esse, sub Socratis personâ explicuit, ad Eleaticos deinceps transgrediens sic facit eundem Socratem de his et Parmenide dicentem. Μέλισσον μὲν καὶ τοὺς ἄλλους οἳ ἓν ἑστὼς cen-

λέγουσι τὸ πᾶν, αἰσχυνόμενος μὴ φορτικῶς σκώπτωμεν, ἧττον αἰσχύνομαι, ἢ ἕνα ὄντα Παρμενίδην. Παρμενίδης δέ μοι φαίνεται τὸ τοῦ Ὁμήρου αἰδοῖός τέ μοι ἅμα δεινός τε· συμπροσέμιξα γὰρ δὴ τῷ ἀνδρὶ, πάνυ νέος, πάνυ πρεσβύτῃ· καί μοι ἐφάνη βάθος τι ἔχειν παντάπασι γενναῖον (1). Quibus dictis disputatio subsequitur Socratis cum Theaeteto, e qua intelligi optime posse videtur, cum quid in Eleaticis probaverit Plato, tum vero maxime, quid ipse de scientiâ ac de eo, quod est, περὶ τοῦ ὄντος, existimaverit. Hoc autem, inquit, Theaetete, de dictis insuper considera: sensum esse scientiam dixisti, nonne? — Dixi. — Si quis igitur ex te quaereret, quonam alba et nigra homo videat, quove acuta et gravia audiat, oculis ut arbitror, et auribus, responderes. — Equidem. — Uti negligentius nominibus verbisque, nec nimis ea curiose exquirere, saepenumero generosi animi est, contrarium autem illiberalis: nonnunquam tamen necessarium est; veluti nunc id quod respondisti reprehendere cogimur, qua in parte non recte se habet. Attende enim: utrum rectius respondeatur: ᾧ ὁρῶμεν, τοῦτο εἶναι ὀφθαλμοὺς, ἢ δι' οὗ ὁρῶμεν. καὶ ᾧ ἀκούομεν, ὦτα, ἢ δι' οὗ ἀκούομεν· *q u o videmus, hoc esse oculos, an p e r quod videmus, q u o audimus, hoc esse aures, an p e r quod audimus?* — Potius mihi, *per quae*

(1) *Theaet.* 183. E. De Eleaticis nuper palmarii, ut auguramur, operis initium prodiit: *Karsteni philos. veterum reliquiae.* Vol. I. Brux. 1830.

quae singula sentimus, quam quibus sentimus respondendum videtur. — Iccirco ista tecum diligenter perquiro, ut videamus, num uno quodam eodemque, quod insit nobis, per oculos alba et nigra, per alios autem sensus alia quaedam percipiamus: possisque interrogatus ad corpus singula referre. Sed praestat te singulatim de his respondere, quam aegre me tui vices gerere. Dic igitur: ea, per quae sentis calida, sicca, levia, dulcia, nonne corporis sensus singula existimas? an vero alterius cujusdam? — Nullius alterius. — Numquid fateberis, quae per alium sensum sentis, per alium sentire non posse? veluti quae per auditum, non eadem per visum: et contra, quae per visum, non eadem per auditum? — Quidni fatear? — Quodsi de ambobus cogitas, non sentis id per hunc alterumque sensum. — Non certe. — De voce igitur et colore hoc ipsum de ambobus cogitas, esse ambo. — Cogito. — Tum alterutrum ab alterutro diversum esse et sibimet idem. — Quidni? — Et ambo esse duo, alterutrum vero unum. — Hoc item. — Potes insuper, utrum similia inter se, an dissimilia sint, judicare. — Forte. — Haec autem omnia per quod potissimum de illis existimas? Nec enim per auditum nec per visum fieri potest, ut quod commune illis est percipiatur. Hinc praeterea quod dicimus conjicere licet. Si de ambobus judicari posset, salsane sint nec ne, posses procul dubio declarare, quo judicares: idque non visum, non auditum, sed aliud

aliud qnid esse constat. — Quidni? linguae id vis esset. — Scite loqueris. Cujusnam vero rei vis id declaret, quod omnibus et his commune est, cui tamquam nomen tribuis τὸ ἔστι et τὸ οὐκ ἔστι et quae paullo ante de iis quaerebamus? His omnibus quales assignaveris sensus, per quos singula percipiat sentiendi facultas nostra? — *Essentiam* ais et ipsum *non esse*, *similitudinemque* et *dissimilitudinem* atque *idem* et *alterum* itemque *unum* et caeteros numeros, praeterea *par* et *impar* et quaecunque his sunt congrua, haec quaeris per quem tandem corporis sensum animo percipiamus. — Optime omnium, o Theaetete, assequeris, et haec ea ipsa sunt, de quibus quaero. — Ego vero per Jovem, o Socrates, quid dicam ignoro, πλήν γ' ὅτι μοι δοκεῖ τὴν ἀρχὴν οὐδ' εἶναι τοιοῦτον οὐδὲν τούτοις ὄργανον ἴδιον, ὥσπερ ἐκείνοις, ἀλλ' αὐτὴ δὲ αὐτῆς ἡ ψυχὴ τὰ κοινά μοι φαίνεται περὶ πάντων ἐπισκοπεῖν· *nisi ab initio mihi visum esse, nullum hujusmodi proprium sensum his esse, ut illis, accommodatum, sed ipsum per se animum communia illa de omnibus considerare.* — Pulcer es, o Theaetete, nec, ut ajebat Theodorus, deformis: nam qui pulcre loquitur, pulcer est et bonus. Praeterea recte fecisti, qui me longo sermone liberaveris, si quidem videtur tibi animus alia ipse per se, alia per corporis facultates percipere et considerare: id enim erat, quod mihi item videbatur: volebam autem tibi esse persuasum. — Mihi vero persuasum est. —

Utro-

Utrorumne igitur in numero essentiam censes? Hoc enim nunc maxime illis omnibus consequens est. — Eorum, quae animus ipse per se appetit. — Non item simile et dissimile, idem et alterum? — Haec item. — Quid vero? pulcrum et taetrum, bonum et malum? — Et horum quidem omnium maxime videtur animus essentiam comparando considerare, reputans secum praeterita praesentiaque et cum futuris conferens. — Adverte et hoc: rei durae duritiem per tactum sentiet et mollis similiter mollitiem? — Ita sane. — Essentiam autem et quid ambo sint mutuamque contrarietatem et ipsius contrarietatis essentiam ipse animus explorans et comparans invicem, judicare conatur? — Omnino. — Nonne hominibus brutisque animalibus naturâ datum est, ut quaecumque παθήματα per corpus ad animum tendunt, statim atque in lucem prodierunt, sentiant: ratiocinari vero de eorum essentia et utilitate, id vix tandem longo temporis intervallo frequentique studio ac disciplinâ iis contingit, quibus quidem contingat? — Ita prorsus. — Fierine potest, ut veritatem assequatur, qui non assecutus essentiam est? — Non potest. — Cujus autem rei quis veritatem non assequitur, hujus unquam scientiam habebit. — Quo id fieri pacto possit? — In iis quae cui accidunt, ἐν τοῖς παθήμασι, non est scientia; est vero in ratiocinatione de illis. Hic enim ut par est, essentiam assequi et veritatem licet, vi illis non licet. — Sic videtur. —

Num

Num idem illud et hoc vocas, cum adeo sint a se invicem diversa? — Haud sane deceret. — Quod igitur illi attribuis nomen, ipsi dico videre, audire, odorari, frigefieri, calefieri? — *Sentire* equidem: quid enim aliud tribuam? — Universum igitur hoc *sensum* vocas? — Necesse. — Huic convenire veritatis perceptionem negavimus, quippe essentiae non particeps est. — Sic est. — Neque scientiae igitur compos erit. — Non sane. — Iccirco, o Theaetete, sensus et scientia non idem esse potest. — Non videtur. (1)

Stare omnia, quod unice placebat Eleaticis, non probabat Plato, sed admirabatur amabatque in philosophis illis veri ardorem, qui in eorum carminibus scriptisque omnibus, in totâ eorum philosophiâ dominabatur. Quod autem iidem, hoc ducti ardore, τὸ ὂν celebraverant ac rebus quae esse viderentur opposuerant, laudabat vehementer. Hinc adeo profectus, quod illi neglexerant, perfecit. Nam praeclaras quidem pronunciaverant de veritate sententias, quibus mortales monuerant, ne fidem haberent sensibus, sed id, quod *esset*, persequerentur, ut Parmenides ille αἰδοῖός τε ἅμα δεινός τε in his:

— Χρέω δέ σε πάντα πυθέσθαι,
ἠ μὲν ἀληθείης εὐπειθέος ἀτρεκὲς ἦτορ,
ἠ δὲ βροτῶν δόξας, ταῖς οὐκ ἔνι πίστις ἀληθής·
ἀλλὰ σὺ τῆσδ' ἀφ' ὁδοῦ διζήσιος εἶργε νόημα. (2)

Sed,

(1) *Theaet.* 184. B. — 186. E. (2) Apud *Steph.* in *poësi philosophica* p. 42. Cf. *Fülleborn Beyträge* P. 6. p. 48.

Sed, quid sensibus tribuendum esset, quid non tribuendum, quid opinio, quid scientia, quid τοῦ ὄντος scientia esset, nec Parmenides, ut videtur, nec ullus Eleaticorum datâ operâ et dialecticâ ratione exposuerat. Id igitur fecit Plato, et quo id modo fecerit, cum ex hac ejus, quam descripsimus, in Theaeteto disputatione, tum ex iis, quae illic proxime consequuntur, efficere licet.

Quid sensibus tribuit Plato? quid tribuendum esse negavit?

Non leviter Plato, quid sensibus debeamus, quid non debeamus, inquisivit. Huc autem maxime ejus sententia redit: affici per eos animum rebus externis, indeque ejus παθήματα quaedam exsistere; esse autem haec παθήματα scientiae quidem expertia, at necessaria tamen, ut mens iis adhibeat deinceps, quae ipsa per se percepit, i. e. τὰ νοητὰ, τὰ ὄντα. Id comparando subinde illustrat, ut in eodem hoc Theaeteto, ubi opiniones exquirit veras et falsas. Cerae confert animum, quae aliunde signa, quae ipsi imprimuntur, accipit. Sic animum ait per sensus rerum externarum sive signa sive formas sive imagines suscipere. Sed comparatio tantopere ipsi mentis naturae et conditioni, quam linguae referunt, convenit, ut tota hoc loco apponenda videatur. Finge mihi, ait Socrates, rei declarandae caussâ, ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐν κήρινον ἐκμαγεῖον·

τῷ

τῷ μὲν, μεῖζον, τῷ δὲ, ἔλαττον· καὶ τῷ μὲν καθαρωτέρου κηροῦ, τῷ δὲ, κοπρωδεστέρου καὶ σκληροτέρου· ἐνίοις δὲ ὑγροτέρου· ἔστι δ' οἷς μετρίως ἔχοντος· *In animis nostris finge effigiem ceream* (1): *in hoc majorem, minorem in illo: in hoc purioris cerae, sordidioris duriorisve in alio; in quibusdam mollioris, in nonnullis etiam modicae.* Donum hoc igitur esse dicamus Musarum matris, Mnemosynae, καὶ ἐς τοῦτο, ὅ, τι ἂν βουληθῶμεν μνημονεῦσαι ὧν ἂν ἴδωμεν ἢ ἀκούσωμεν ἢ αὐτοὶ ἐννοήσωμεν, ὑπέχοντες αὐτὸ ταῖς αἰσθήσεσι καὶ ἐννοίαις, ἀποτυποῦσθαι, ὥςπερ δακτυλίων σημεῖα ἐνσημαινομένους· καὶ ὃ μὲν ἂν ἐκμαγῇ, μνημονεύειν τε καὶ ἐπίστασθαι, ἕως ἂν ἐνῇ τὸ εἴδωλον αὐτοῦ· ὅταν δὲ ἐξαλειφθῇ, ἢ μὴ οἷόν τε γένηται ἐκμαγῆναι, ἐπιλελῆσθαί τε καὶ μὴ ἐπίστασθαι· *nosque in illo, quidquid eorum, quae vel videmus vel audimus vel ipsi excogitamus, sensibus notionibusque susceptum, meminisse cupimus, effingere ac tanquam annulorum signa imprimere: quodque signatum fuerit, meminisse nos et scire, quoad forma permanet; at, cum aboletur aut imprimi nequit, oblivisci ac nescire.* (2)

Habemus hic plane quasi oculis nostris propositam mentis ejusque per sensus παθημάτων imaginem, quam referunt, ut dixi, linguae, in primis recentiores. Frequens in iis et vulgaris usus vocis

(1) Non expressi vertendo ἔν, quia melius abest: forte οἷον scripsit auctor. (2) *Theaet.* 191. C. D.

cis *imaginatio*, *verbeelding*, *verbeeldingskracht:* tum dicere consuevimus *indruk van iets krijgen: iemand iets inprenten*. Sed utitur imagine Plato non tantum, ut, quemadmodum per sensus rerum externarum notiones accipiamus, manifestum fieret, sed in primis ad distinguendas opiniones veras et falsas atque utrarumque caussas perspiciendas. Inde haec repetit deinde Socrates: ὅταν μὲν ὁ κηρός του ἐν τῇ ψυχῇ βαθύς τε καὶ πολὺς καὶ λεῖος καὶ μετρίως ἀργασμένος ᾖ, τὰ ἰόντα διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἐνσημαινόμενα εἰς τοῦτο τὸ τῆς ψυχῆς κέαρ (ὃ ἔφη Ὅμηρος, αἰνιττόμενος τὴν τοῦ κηροῦ ὁμοιότητα) τότε μὲν καὶ τούτοις καθαρὰ τὰ σημεῖα ἐγγιγνόμενα, καὶ ἱκανῶς τοῦ βάθους ἔχοντα, πολυχρόνιά τε γίγνεται καὶ εἰσιν οἱ τοιοῦτοι, πρῶτον μὲν εὐμαθεῖς, ἔπειτα μνήμονες, εἶτα οὐ παραλλάττουσι τῶν αἰσθήσεων τὰ σημεῖα, ἀλλὰ δοξάζουσιν ἀληθῆ· σαφῆ γὰρ καὶ ἐν εὐρυχωρίᾳ ὄντα, τάχυ διανέμουσιν ἐπὶ τὰ αὐτῶν ἕκαστα ἐκμαγεῖα, ἃ δὴ ὄντα καλεῖται· καὶ σοφοὶ δὴ οὗτοι καλοῦνται· *ubi cera in cujus animo profunda, copiosa, laevis recteque subacta est, his tum hominibus signa, quae per sensus ad hoc processerunt animi* κέαρ, *quod vocat Homerus* (1), *obscure* τοῦ κηροῦ *similitudinem significans, in eoque expressa exstant, et pura sunt et satis habent profunditatis et diuturna fiunt: suntque illi primum dociles, tum memores, tum etiam non permutant sensuum signa, sed vera opinantur. Nam*

(1) *Batrachom.* V. 208.

Nam, cum clara haec sint atque in ampla regione, singula celeriter in suas quaeque effigies distribuunt, quae ὄντα vocantur. Et hi quidem sapientes appellantur (1). Quibus in dictis Socratis postremum hoc potissimum attendendum est. Ab iis scilicet, quae per sensus percipimus, τὰ ὄντα distinguit, quae ipsi menti debemus ac visis auditisque judicandis adhibemus. Sed pergat Socrates. Ὅταν τοίνυν λάσιόν του τὸ κέαρ ᾖ, ὃ δὴ ἐπῄνεσεν ὁ πάντα σοφὸς ποιητὴς, ἢ ὅταν κοπρῶδες καὶ μὴ καθαροῦ τοῦ κηροῦ, ἢ ὑγρὸν σφόδρα ἢ σκληρόν· ὧν μὲν ὑγρὸν, εὐμαθεῖς μὲν, ἐπιλήσμονες δὲ γίγνονται· ὧν δὲ σκληρὸν, τἀναντία· οἱ δὲ δὴ λάσιον καὶ τραχὺ λιθῶδές τι ἢ γῆς ἢ κόπρου συμμιγείσης ἔμπλεων ἔχοντες, ἀσαφῆ τὰ ἐκμαγεῖα ἴσχουσιν· ἀσαφῆ δὲ καὶ οἱ τὰ σκληρά· βάθος γὰρ οὐκ ἔνι· ἀσαφῆ δὲ καὶ οἱ τὰ ὑγρά· ὑπὸ γὰρ τοῦ συγχεῖσθαι ταχὺ γίγνεται ἀμυδρά· ἐὰν δὲ πρὸς πᾶσι τούτοις ἐπ' ἀλλήλων συμπεπτωκότα ᾖ ὑπὸ στενοχωρίας, ἐάν του σμικρὸν ᾖ τὸ ψυχάριον, ἔτι ἀσαφέστερα ἐκείνων. Πάντες οὖν οὗτοι γίγνονται οἷοι δοξάζειν ψευδῆ. *Quodsi densum cujus κέαρ est, quod laudavit ille omnium rerum peritus poëta, vel lutulentum nec purae cerae, vel molle nimis vel durum: quibus quidem molle nimis est, dociles hi quidem sed obliviosi fiunt, quibus vero nimis durum, tardi contra: qui porro densum habent atque asperum, lapideum quoddam vel terrae sordiumque plenum, obscuras rerum effigies accipiunt: obscuras item, qui durum:*

(1) *Theaet.* 191. C. D.

rum: nam profunditas deest: obscuras pariter, qui molle habent: confusione enim evanescunt facile: quodsi praeterea propter loci angustiam, si cui exigua sit animula, in unum conciderint signa, hi obscuriores etiam illis effigies accipiunt. Omnes hi igitur falsa opinantur fere (1). Quantam iccirco sensibus Plato, ad rerum scientiam vim tribuerit, hinc intelligitur. Veruntamen non esse apud eum mentem, ut apud veteres ac recentiores quam plurimos ipsosque fere sophistas, *tabulam rasam* (2), quae extrinsecus tantum rerum formas et imagines susciperet, e praeclaris ejus, quae supra adduximus, in Theaeteto locis patet. Per sensus, ait, rebus externis afficimur; attamen nec τοῦ ὄντος in hisce perceptio ulla est, nec scientiae quae proprie vocatur. Ut haec assequamur, quaenam sint, primum rectius nos loqui, quam multi solent, oportet. Non enim cernimus oculis, ut loquuntur, sed *per* oculos: non auribus audimus, sed *per* aures: non sensibus omnino, sed *per* sensus res percipimus. Homo scilicet ipse sive mens hominis per sensus, tanquam ὄργανα, singula assequitur. Miserum enim esset, (praeclaram sententiam et tum usurpavimus, quum de insito nobis veri amore agebamus (3)) miserum esset enim, si multi nobis sensus, quemadmodum ligneis equis, insiderent, non

(1) *Theaet.* 194. C — 195 A. (2) De Stoicis V. Plut. *de plac. phil.* IV. c. 11. (3) *Theaet.* 184. D. Cf. Vol. II. l. p. 45.

non vero haec omnia in unum quoddam negotium, sive id animus sive quocunque tandem nomine dicendum sit, una contenderent, quo, *per* sensus hosce, tamquam organa, sentiremus quaecumque sensu percipiuntur. Tum hoc animadvertendum. Mente percipimus, quae percipi per sensus non possunt. Nam ut per oculos aliud, aliud per aures assequimur, ita *ambo* haec dicimus et utrumque *unum;* hoc autem ipsum *ambo* et *unum* et universe numeros non per sensus, sed unâ mente percipimus. Eadem ratio similitudinis et dissimilitudinis est, eadem illorum, quibus loquendo tribuere *est* vel *non est* solemus. In omni haec sermone usurpantur, quippe communia omnibus. Haec igitur imprimisque ideae proprie sic dictae, *τὰ ὄντα* sunt, quae mens nostra ipsa per sese, sine sensuum ope, percipit; adhibet autem cognoscendis judicandisque rebus, quas per sensus perceperit. Id illud est, quod in elegantissimâ animi cum cereo *ἐκμαγείῳ* comparatione de sapientibus dixit, nosque attendendum in primis duximus. Vulgaribus hominibus, inquit, vel densum *τὸ κέαρ* est vel lutulentum vel molle nimis vel durum, ut sensuum in eo signa obscura sint; *sapientes vero, cum clara haec ipsis sint et in ampla regione, singula celeriter in suas quaeque effigies distribuunt, quae ὄντα vocantur* (1).

Hunc igitur in modum Plato, ab Eleaticorum pro-

(1) *Theaet.* 194. D.

profectus περὶ τοῦ ὄντος placitis, eo pervenit, ut non, prouti illi, vix ullam haberet sensuum rationem, nec, hercle! ut sophistis placebat, omnia iis tribueret, sed suam sensibus vim concedens, summam tribueret menti ad veri scientiam auctoritatem. Quibus expositis, quaerat hic forte aliquis, utri philosophorum generi Plato, sceptico an dogmatico, accensendus sit. Nam recentiores Academicos vidimus, quamvis non minus quam veteres in Platonis successoribus numerandos, prorsus fuisse ad scepticorum rationem pronos: haec autem Platonis de mente et scientiâ doctrina dogmaticorum videatur rationem referre. Quo plenius aliquando Platonis absolvamus cum sophistis priscisque philosophis comparationem, operae pretium videtur in hanc rem inquirere.

Scepticisne philosophis Plato, an dogmaticis accensendus est?

Mihi quidem proprie neutris esse accensendus videtur. Confuderunt Platonem ipsumque adeo Socratem Arcesilas ejusque sectatores cum philosophis, qui asseverare nihil, de omnibus dubitare solebant. Nam quo certius persuaderent discipulis placita sua, auctoritatem iis conciliare a tantorum philosophorum nominibus studebant. Nec vero id temere agere videbantur. Celebratissimum iis temporibus erat, ut hodieque est, Socratis effatum, *nihil se scire.* Quod sic interpretabantur, qua-

quasi parens philosophiae incerta esse omnia contendisset nec homini iccirco quidquam affirmare licere. Plato autem cum in scriptis suis haec usurpantem Socratem induxisset (1), atque ipse inquirere res omnes magis, quam de iis statuere videretur, hunc pariter nec minore, ut arbitrabantur, jure scepticis annumerabant. Socrates vero illud per ironiam dixerat, Sophistis adhibens, qui omnia se scire profitebantur: quo scilicet facilius certiusque illuc eos interrogando adduceret, ut ipsi, se nihil scire, confiterentur (2) Caeterum conveniebat apprime hoc dictum Socratis cum ipsius tum Platonis in disserendo rationi. Syllogistica ratio theses ponit, quas confirmet atque a dissentientium argumentationibus defendat; sed ἐπαγωγὴ Socratis, pariterque Platonis analysis, quae cum ἐπαγωγῇ quam proxime, ut vidimus, conjuncta est, ad quaerendum inveniendumque tota pertinet. Consentanea igitur *nescientibus*, non scientibus erat: ecquis enim quaerit invenitve quod scit vel scire se ait? Sed illud praeterea de utroque philosopho tenendum. Quum quaererent de eo, quod verum justumque esset, tamquam nescientes prorsus, quid illud esset, non dubitabant de eo, num esset: si dubitassent, non quaesivissent: imo vero hoc ipso, quod quaerebant, palam faciebant omnibus, se esse il-

(1) v. c. in *Apol. Socr.* 20. D. 21. D. (2) Sic Cicero accepit *Bruto* c. 85. *Acad.* I. 4. II. 5. 23. *de Off.* I. 30. *de Orat.* II. 67.

illud pro certo habere; scepticis vero, quales Arcesilas ejusque discipuli fuerunt, id proprium fuit, ut, quod Cicero testatur, *nihil esse certi, quod aut sensibus aut animo percipi posset*, statuerent (1). Uti vero Plato una cum magistro probe a scepticis distinguendus est, ita cavendum etiam, ne eum cum dogmaticis confundamus: quo ipsius nos facile adducere philosophia possit, quippe ad illud, quod certum et immutabile est, tota spectans. Fatemur, id subinde Platonem in scriptis suis commisisse, quod dogmaticorum proprium putatur, ut nobis placita sua, adductis undique argumentis, probare ac persuadere conaretur; sed fecit id, ut suo loco demonstravimus, quaerendo, interrogando, Socraticâ et analyticâ ratione, non, ut dogmatici, statuendo ac tanquam ex tripode pronunciando. Quod vero de ipsâ viri philosophiâ dicitur, ad illud eam spectare unice, quod constans, certum, immutabile est, id vero nec reprehendendum nos, nec solis esse dogmaticis adscribendum hominibus existimamus. Quis enim reprehendat, ubi philosophus, ut unusquisque integri animi judiciique homo, de pulcro, de bono, de justo, de veritate quaerit, et haec esse immutabilia contendit? Plato autem, in his praesertim indagandis explorandisque, optimâ, quam diximus, methodo, inductione et analysi usus est.

Dog-

(1) Cic. *de Orat.* III. 18.

Dogmaticae rationis, quam Stoici usurparunt et Platonicae diversitas.

Nec scepticis igitur philosophis Plato, nec dogmaticis accensendus videtur. Sed fuerunt in dogmaticis Stoici, quorum de sensibus atque opinione, imo vero de scientiâ placita proxime accedere ad Platonis doctrinam viderentur: quamquam philosophandi de his rationem a Platonicâ diversissimam usurparunt. Quam rationis notasse diversitatem, ut sophistis tandem scepticisque et toti fluitantium philosophorum genti recte aliquandò Platonem, dijudicandi caussa, apponamus, non poenitebit. Audiamus Ciceronem Stoicam doctrinam veteris Academiae disciplinae opponentem. *Plurima*, ait, *Zeno in parte philosophiae, quae erat in ratione et disserendo mutavit: in qua primum de sensibus ipsis quaedam dixit nova* (1): *quos cunctos* (2) *esse censuit a quadam quasi impulsione oblata extrinsecus: quam ille φαντασίαν, nos visum appellemus licet: et teneamus hoc verbum quidem: erit enim utendum in reliquo sermone saepius; sed ad haec quae visa sunt et quasi accepta sensibus, assensionem adjungit animorum: quam*

(1) Acute Ernest. conjicit *nove:* novis enim verbis utebatur fere Zeno; sed in proximis occurrit: *plurimisque idem novis verbis* (*nova enim dicebat*) *usus est.*
(2) Sic Ern. emendat: vulgo *junctos.*

quam esse vult in nobis positam et voluntariam. Visis non omnibus adjungebat fidem, sed iis solum, quae propriam quandam haberent declarationem earum rerum, quae viderentur: id autem visum cum ipsum per se cerneretur, comprehensibile. Feretis haec? — Nos vero, inquit: quonam enim modo καταληπτὸν *diceres? — Sed, cum acceptum jam et approbatum esset, comprehensionem appellabat, similem iis rebus, quae manu prenderentur: ex quo etiam nomen hoc duxerat, cum eo verbo ante nemo tali in re usus esset: plurimisque idem novis verbis (nova enim dicebat) usus est. Quod autem erat sensu comprehensum, id ipsum sensum appellabat, et, si ita erat comprehensum, ut convelli ratione non posset, scientiam: sin aliter, inscientiam nominabat: ex qua exsisteret etiam opinio, quae esset imbecilla et cum falso incognitoque communis; sed inter scientiam et inscientiam comprehensionem illam, quam dixi, collocabat, quam eamque neque in pravis numerabat, sed soli credendum esset dicebat* (1). Id ille, quod ut item testatur Cicero, gestu conficiebat. *Nam, quum extensis digitis*, ait, *adversam manum ostenderat, visum, inquiebat, hujusmodi est: deinde, cum paullum digitos constrinxerat, assensus hujusmodi: tum, cum plane compresserat pugnumque fecerat, comprehensionem illam esse dicebat: qua*

(1) Cic. Acad. Quaest. I. c. 11. Cf. *Plut. de plac. phil.* IV. 8.

qua ex similitudine etiam nomen ei rei, quod ante non fuerat, κατάληψιν imposuit: cum autem laevam manum admoverat et illum pugnum arcte vehementerque compresserat, s c i e n t i a m talem esse dicebat, cujus compotem, nisi sapientem, esse neminem (1). Agnoscimus in his multa, quae Platonicam doctrinam referant. Similiter progressio occurrit hominis ad scientiam, similiter in hac progressione *opinioni* opponitur *scientia*, studium apparet similiter *scientiae* et *veritatis*. Et quod κατάληψιν, *comprehensionem* similem iis rebus dixit, *quae manu prenderentur*, id dixit, quod recentiores linguae verbis exprimunt, ut hisce v. c. *comprendre*, *vatten*, *bevatten*, *begrijpen*, *begrippen krijgen*, nec vero abhorret idem ab aviario Platonis. Nam ut hic in Theaeteto, quod exposuimus, κήρινόν τι ἐν ταῖς ψυχαῖς οὐκ οἶδ' ὅ τι πλάσμα (2) effinxerat, ita deinceps in eodem dialogo animum hominis, scientiae declarandae caussa, aviario comparavit. Quaeritur illic, quemadmodum nos scientiam nacti et habere eam et non habere dici possimus: quod exemplo illustrat hominis, qui vestem emit ac possidet, non vero gerit. Sed vide, inquit Socrates, num hunc in modum fieri possit, ut scientiam nacti non tamen habeamus eam atque aberremus, veluti, si quis sylvestres aves, columbas sive aliud quid venatus, aviario domi constructo, alat, quodammodo

(1) *Cic.* eod. L. IV. c. 47. (2) *Theaet.* 197. D.

do habere eas semper dicitur, quod possidet, quodammodo vero nullam habere, sed facultatem ipsi in eas esse, ut, quamcunque voluerit, capiat habeatque, rursusque dimittat, et hoc ipsi licere facere, quotiescunque libuerit (1). Hinc duplicem esse efficit scientiae veluti venationem, alteram possidendi causså, anteaquam quis nactus fuerit, alteram, postquam fuerit nactus, τοῦ λαβεῖν καὶ ἔχειν ἐν ταῖς χερσὶν ἃ πάλαι ἐκέκτητο, *ut capiat manibusque teneat, quae antea fuit nactus ac possidet* (2). Ingeniose haec Plato longeque festivius, quam Stoicus ille; at pariter ambo naturalem mentis, quam linguae produnt, agendi rationem expresserunt. Sed quamvis Stoica illa de opinione et scientiâ placita et convenire cum Platonicis nec vero rejicienda philosophis videantur, cavendum, ne Zenonis philosophandi rationem cum illâ confundamus, quam Plato usurpavit. Dogmaticus ille erat: quaerebat quidem, quemadmodum per sensus animus rerum notiones susciperet, quidque agendum esset homini, ut scientiam et veritatem assequeretur; sed eo spectabat proprie viri studium, ut quod ipsi verum certumque visum esset, id firmiter tenere atque ab Arcesilae scepticorumque dubitationibus vindicare posset. Itaque, ut ait Cicero, *quod erat sensu comprehensum, id ipsum sensum appellabat, et, si ita erat comprehensum, ut con-*

(1) *Theaet.* 197. C. (2) Eod. 198. D.

convelli ratione non posset, scientiam. Plato vero scientiam et veritatem non ad placita et doctrinas, sed ad ipsas mentis notiones retulerat, quibus et placita et doctrinas ipsa mens dijudicaret.

Mediamne igitur Plato inter scepticos et dogmaticos viam tenuit?

Discreto ita a scepticis et dogmaticis Platone, suspicemur forte, mediam illum inter utrosque viam tenuisse: quod de illis fere dictum Academicis est, qui, a dubitando pariter ac statuendo abstinentes, probabilia, simillima veri, sequebantur. Sic enim de iis Cicero: *proprium est Academiae, judicium suum nullum interponere: ea probare, quae simillima veri videantur: conferre caussas et quid in quamque sententiam dici possit, exprimere* (1). Quam philosophandi rationem eo quis probabilius tribuere Platoni videatur, cum idem ille Cicero, qui et Socraticus et Platonicus haberi voluit (2), hanc se esse potissimum secutum saepius profiteatur. *Defendat*, ait, *quod quisque sentit: nos institutum tenebimus, nulliusque unius disciplinae legibus adstricti, quibus in philosophiâ necessario pareamus, quid sit in quaque re maxime probabile, requiremus* (3). Quid? quod

(1) Cic. *de Div.* II. 72. (2) Id. *de Off.* I. 1.
(3) *Tusc. Q.* IV. 3.

quod Socratem antiqui, ipsum Platonis magistrum, hujus fuisse rationis auctorem dixerunt? Quod Cicero testatur. *Haec in philosophia ratio, contra omnia disserendi nullamque rem aperte dijudicandi, profecta a Socrate, repetita ab Arcesila, confirmata a Carneade, ad nostram viguit aetatem: quam nunc propemodum orbam esse in ipsâ Graeciâ intelligo: quod non Academiae vitio, sed tarditate hominum arbitror contigisse* (1). È quâ Ciceronis sententiâ, quanto ipse loco hanc philosophandi rationem habuerit, efficimus. Et sane principum scepticorum, qui non dubitarunt, ut caeteri, de rebus omnibus, sed jure ἀπὸ τοῦ σκέπτεσθαι nomen habuerunt deque philosophiâ excellenter sunt meriti, horum igitur disquisitiones palmariae ex hac potissimum Academicorum ratione et doctrina fluxerunt (2). Quid igitur? Illisne nos philosophis annumerandum esse Platonem censebimus? Equidem non existimem.

Nam elegans haec quidem est et homini liberaliter instituto convenientissima philosophandi ratio. *Philosophiam nos adjuvemus*, ait Cicero, *nosque ipsos redargui refellique patiamur: quod ii ferunt animo iniquo, qui certis quibusdam destinatisque sententiis quasi addicti et consecrati sunt, eâque necessitate constricti ut etiam quae non probare soleant, ea cogantur constantiae caussa defen-*

fen-

(1) De *Nat. Deor.* I. 5. (2) V. praestantissimum de his opus Stäudlini *Geschichte und Geist des Scepticismus.* Lips. 1794.

fendere. Nos, qui sequimur probabilia, nec ultra id quod verisimile occurrerit, progredi possumus, et refellere sine pertinacia et refelli sine iracundiâ parati sumus (1). Praebet item haec ratio uberrimam cum cognoscendi tum disputandi materiam, quippe non coërcita dogmaticorum angustiis, sed libere in omnes partes inquirens: quo nomine se item commendabat Ciceroni, quamquàm ipsum rei difficultas non latebat. *Nam si singulas disciplinas*, ait, *percipere magnum est, quanto majus omnes! quod facere iis necesse est, quibus propositum est, veri reperiendi caussâ et contra omnes philosophos et pro omnibus dicere; cujus rei tantae tamque difficilis facultatem consecutum esse me non profiteor, secutum esse prae me fero* (2). Verum eadem haecce via, quamvis omnium, ut videtur, in philosophando tutissima, proclivis tamen ad dubitandum est. Quod ex Arcesilae recentiorumque Academicorum exemplo intelligitur, qui hinc profecti, in extremam lapsi dubitandi audaciam ac temeritatem fuerunt. *O volaticam Academiam!* exclamat Cicero, ad Atticum scribens, *modo huc modo illuc* (3). Et in libris de Finibus, *cum Academicis*, ait, *incerta luctatio est, qui nihil affirmant et quasi desperatâ cognitione certi, id volunt, quodcunque verisimile videtur* (4). Et licet quis caute hac ratione philosophetur, ut Ci-

(1) Cic. *Tusc. Quaest.* II. 2. (2) Id. *de Nat. Deor.* I. 5. (3) Id. *ad Attic.* XIII. 25. (4) De *Fin.* II. 14.

Cicero scepticorumque optimi sapientissimique fecerunt, non tamen habent probabilia illa et simillima veri, quo germani philosophi animum expleant. Ergo nec Socrati satisfacere haec ratio nec vero Platoni potuit: uterque certa, Plato vero quae perfecta, quae immutabilia, quae aeterna essent, quaerebat. Quamobrem quae de Socrate feruntur et ipse de se professus Cicero est, non hanc apud nos vim debent habere, ut inter scepticam et dogmaticam rationem mediam fuisse Platonicam putemus. Imo vero, ut Socrates, ita Plato suam sibi patefecit, qua in philosophiâ progrederetur, viam, eamque Cicero unice demiratus est.

Propria Platonis de opinione et scientiâ philosophandi ratio.

Si propriam hanc assequi Platonis rationem velimus, non solum non, ut fecerunt quam plurimi, e Stoicorum philosophiâ interpretari illam, nedum e recentioris Academiae placitis debemus; sed accuratissime nobis Plato ab his philosophis distinguendus est. Vixerunt scilicet illi non aureâ, sed istâ videlicet philosophiae Graecae aetate, qua nativa philosophandi facultate Graeci et vigore illo suo destitui coeperant. Itaque novitii Academici id crepabant unice, quod apud Platonem reperiebant, sensibus non fidem esse habendam;

dam; Stoici contrarium ponebant, quod item continebat philosophia Platonis, esse homini scientiam et veritatem vindicandam naviter; neutri vero *idearum* doctrinam, quae princeps est in philosophiâ Platonis, assequebantur, disquisitionibus certe de opinione et scientiâ non adhibebant satis: quod item in optimorum quorumque sequioris aevi Academicorum, in ipsius adeo Ciceronis placitis desideramus: quamquam hic insito Platonis amore propius ad eum accessit. Id vero *veteres* Academici fecerunt, germani illi Platonis discipuli, itemque Peripatetici: et nobis quidem, ut propriam percipiamus philosophi de hoc argumento et philosophandi rationem et sententiam, horum in primis ratio, ut a Cicerone tradita est, attendenda videtur. Platonis illi rationem, ait, sequebantur fere. *Definitiones rerum probabant et has ad omnia, de quibus disceptabatur, adhibebant: verborum etiam explicatio probabatur, id est, qua de caussâ quaeque essent ita nominata: quam etymologiam appellabant: post argumentis, et quasi rerum notis ducibus utebantur ad probandum et ad concludendum id, quod explanari volebant: in quo tradebatur omnis dialecticae disciplina, id est, orationis ratione conclusae: huic, quasi ex altera parte* (1) *ora-*

(1) Interpretatur Ern.: *graece*, ἐκ παραλλήλου; sed Aristotelem cogitasse Cicero videtur, qui dialecticae rhetoricam ἀντίστροφον dixit. Rhet. L. I. c. 1.

oratoria vis dicendi adhibebatur, explicatrix orationis perpetuae ad persuadendum accommodatae. Haec erant illis prima a Platone tradita (1). Sed in his primis alia etiam Cicero longeque graviora memorat, veluti praeclaram sententiam: *quamquam oriretur a sensibus* (2), *tamen non esse judicium veritatis in sensibus: mentem volebant rerum esse judicem: solam censebant idoneam, cui crederetur, quia sola cerneret id, quod semper esset* (3) *simplex et uniusmodi et tale, quale esset: hanc illi ideam appellabant, jam a Platone ita nominatam: nos recte speciem possumus dicere. — Sensus autem omnes hebetes et tardos esse arbitrabantur, nec percipere ullo modo res eas, quae subjectae sensibus viderentur: quae essent aut ita parvae, ut sub sensum cadere non possent, aut ita mobiles et concitatae, ut nihil umquam unum esset* (4) *constans; ne idem quidem, quia continenter laberentur et fluerent omnia. Itaque hanc omnem partem rerum opinabilem appellabant; scientiam autem nusquam esse censebant, nisi in animi notionibus atque rationibus* (5). Haec Cicero de ipsius Pla-

(1) Cic. *Acad. Quaest.* I. 8. (2) Nec *judicium* intelligendum, ut Lambino, nec *veritas* vel *indicium veritatis*, ut Ernesto placuit, sed ipsum e proximis *judicium veritatis*. (3) Inserendum puto *et*, ut vim habeat *semper*, quod fere in his addit Plato: *quod semper esset et simplex*. (4) Et hic inserendum *et* puto: *unum esset et constans, ne idem quidem*. (5) *Acad*: *Q*. I. 8.

Platonis discipulis, qui et proxime ab integro doctrinae fonte aberant et hunc referebant maxime. Sic autem cum philosophantes illi, ex ipso hominis animo potissimum repeterent omnia, ac, secundum *idearum* doctrinam, unice spectandum homini contenderent, quid pulcrum, quid bonum, quid justum, omninoque, quid verum esset, fructus eorum philosophia, ut ante Platonica, ad artium literarumque, ad ipsius adeo sapientiae studium provehendum, uberrimos tulit. Quocirca captus Cicero hac veteris Academiae ac Platonis sui praestantiâ, Pisonem inducit generosum adolescentem sic adhortantem: *Ad veteres igitur Academicos et Peripateticos converte te, quaeso. Ex eorum enim scriptis et institutis cum omnis doctrina liberalis, omnis historia, omnis sermo elegans sumi potest, tum varietas est tanta artium, ut nemo sine eo instrumento ad ullam rem illustriorem satis ornatus possit accedere* (1). Si quo alio ex loco veterum, ex his potissimum Ciceronis sententiis, quae propria Platonis fuerit de opinione et scientiâ philosophandi ratio, quamque vim illa et efficacitatem ad optima hominum studia alenda habuerit, intelligere licet. Et sic quidem nos tandem, comparatis cum Platonis doctrina sophistarum priscorumque philosophorum placitis, ipsoque Platone a variis et scepticorum et dogmaticorum generibus distincto, talem philosophum sum-

(1) Cic. de Fin. V. c. 3.

summum et apposuimus sophistis istis et lectoribus judicandi caussâ proposuimus, qualis reapse fuisse nobis, imo Ciceroni, visus est. Nunc lectoribus ad judicandum accedendum est.

De aestimandis recte Protagorae similiumque sophistarum ac philosophorum decretis.

Integrum cuivis homini judicium relinquimus, sophistisne malit, an Platoni assentiri. Ut autem vere justeque judicemus, recte sophistae nobis suoque pretio aestimandi sunt. Nam molestum hi quidem hominum genus illis sunt, qui veri ardent amore; veruntamen non tales sunt habendi vel eum in modum Platoni oppositi, ut odisse eos debeat, quicumque Platonis fuerit amore captus. Admirati in his disquisitionibus saepenumero eorum acumen et sagacitatem sumus, nec temere nobis affirmasse videmur, profecisse ex eorum doctrina multum Platonem. Tantum autem abest, ut Platonicae philosophiae philosophandique rationi contraria eorum ratio fuerit, ut similiter hominem explorare diligentissime niterentur, nec rejecerit adeo Plato, quae, priscorum instar philosophorum, de sensibus, de opinione, de rerum motu et fluctuatione philosophati fuerint. Ergo non contemnendi nobis sophistae sunt, nec vero isti etiam repudiandi prorsus, quos imitati magnam partem fuerunt, fluitantes quos vocavimus phi-

philosophos. Horum, fateor, in philosophando consuetudo inepta ac ridicula fuit. Colloqui cum iis non magis, ait Socrates, quam cum furentibus licet. Referunt adeo ipsi disserendo scribendoque motum illum rerum omnium, quem loquuntur, et agitationem: plane sic fluctuant et agitantur eorum scripta; persistere autem in sermone et quaestionibus ac placide vicissim respondere et quaerere, minus iis est, quam nihil: superat etiam nihil illud, quod iis est; adeo parum viris istis tranquillitatis est; sed si quem eorum interrogaveris, statim veluti e pharetrâ obscura verba depromentes tanquam sagittando emittunt: et horum si rationem quaeras, altero ferieris dicto, nove conficto: nunquam autem quidquam apud hos perficies neque ipsi etiam secum invicem; sed scite admodum id cavent, ne quidquam maneat sive in sermone sive in ipsorum animis stabile: existimantes, ut arbitror, id ipsum unum esse stabile (1). Sed esto: fuerint isti homines omnium mortalium ineptissimi molestissimique; si mundum visibilem, qui sensibus patet, cognoscere velimus, non solum non repudiandi nobis sunt, sed in consilium adeo adhibendi. Debuisse illis Diotime, mulierum sapientissima videtur, quae Socratem ipsa decuit de perpetuâ rerum omnium, quae sensibus percipiun-

(1) *Theaet.* 179 E. — 180. A. B.

piuntur, commutatione (1). Quamquam latuit forte eos, quod item divina mulier, in iisdem cum Socrate sermonibus, de altero illo mundo, qui non patet sensibus, de rebus νοητοῖς, de ideis, quae *immutabiles* sunt, pronunciavit. Illud vero omnes omnis aevi philosophos ac sophistas et latuit et debuit latere, quotquot quidem in homine nihil, nisi externos sensus, explorarunt. Hac vero in re non laudandi illi nobis magnopere, imo reprehendendi videntur. Nam partem tractare philosophiae, alteram vero partem, quae longe difficillima gravissimaque est, ignorare, saltem negligere, ecquis decere philosophum dixerit? Quocirca non inepte nobis supra suspicati videmur, esse illos quodammodo specus Platonici incolis similes, qui pariter alterius cujusdam mundi, quem non videbant, ignari, ea tantum, quae videbant, sermonibus disputationibusque usurpabant. At vero sunt iidem, quod non est nobis silentio praetermittendum, hac in caussa dissimiles illorum, quod longe ipsorum major miseria est. Captivi enim delectabantur iis, quae videbant, mirifice, ne suspicati quidem, umbras haec esse rerum, quas non videbant; illi ipsas res esse umbras contendunt. Quod monendi lectores, ad recte eos aestimandos, videbantur, ne forte imprudenter iis assensi, hujus fierent miserae conditionis participes. Quodsi iidem nos rogant, quid ipsis suadea-

(1) *Symp.* 207 et 208.

deamus, iteramus quod diximus, suum nos cuivis judicium relinquere; verum sic nobis acturi aptissime videmur, ut, si *opinio* quaeritur, a sophistis eorumque similibus philosophis proficiamus. Nam instar eorum, quos Plato *φιληκοοὺς* et *φιλοθεάμονας* vocat, rerum videntur peritissimi, quae videndo audiendoque percipiuntur, ipsique nobis documento erunt, quam parum sit et sensibus et talibus hominibus ad vera assequenda fidei tribuendum. Sin *scientiam* et *veritatem* quaerimus, non audiendos illos putemus: sunt enim harum rerum ignari plane. Imo manebunt isti in specu illo suo; nos vero cum Platone in alterum illum mundum, ipsius veritatis regnum, scientiae et veritatis assequendae caussâ, escendemus.

Quodsi hunc in modum aestimandum nobis de illis est, qui ab initio disputationis nostrae occludere nobis aditum ad veri philosophiam studuerunt (1), non video, quid obsint nobis eorum cavillationes, quominus iter nostrum ad veri, *αὐτοῦ τοῦ ὄντος* scientiam, quod magnam partem confecimus, persequamur. Quin etiam profuisse nobis illi ad assequendam eam ac percipiendam mirifice videntur. Nam dubitationibus eorum acutisque sententiis hanc totam debemus de opinione et scientiâ disquisitionem, ut nunc apud nos constet, quid sensibus tribuendum de Platonis sen-

(1) Vol. II. P. I. p. 13. et supra p. 139.

sententiâ sit, quid negandum, quid inter opinionem, quam sensibus, et scientiam, quam ipsi menti debemus, discriminis apud eum sit, quae item scepticorum, quae dogmaticorum sit conditio et quantum horum de scientiâ philosophandi rationi ratio Platonis praestet. Tum vero, si Platonicae philosophiae studium hanc apud nos vim habere debet, ut ipsi philosophari recte discamus, proficere nobis ex eadem hac disquisitione ad recentioris etiam aevi sophistas dijudicandos licebit. Minus hi quidem ingeniose, quam antiqui illi, sed tamen haud dissimili ratione ab *αἰσθήσει*, a sensibus externis omnem repetiverunt et cognitionem et scientiam nostram (1), ut pariter usurparent Protagorae effatum, *omnium rerum hominem mensuram esse;* Platonicam autem sententiam, ex interiore naturae humanae cognitione ductam, *Deum esse mortalibus omnium rerum mensuram*, non respicerent ac rejicerent adeo. Nec vero hi etiam repudiandi nobis prorsus sunt. Acutis eorum accuratisque de physica, quam vocant, hominis conditione disquisitionibus, ad hominem cognoscendum multum debemus; veruntamen usurpandum paritur de iis-

(1) Helvetius v. c. duas homini ad cogitandum facultates tribuit, quarum alteram *sensibilitatem physicam*, alteram *memoriam* vocat: utramque autem proprie unam eandemque esse contendit: *la sensibilité seule produit toutes nos idées. De l'Esprit* Disc. I. C. I. p. 2. et 9.

iisdem Platonicum est, δοξοσόφους eos magis, quam φιλοσόφους, i. e. τῆς ἀληθείας, αὐτοῦ τοῦ ὄντος, φιλοθεάμονας esse. Et sane, quod modo animadvertimus, quo jure censeri in philosophorum choro ii possunt, qui partem philosophiae longe gravissimam difficillimamque, quae interiore indagandâ hominis naturâ continetur, neglexerunt? Sed ut de antiquis, ita de his etiam sophistis, utrum assentiendum sit, an Platonis philosophia praeferenda, penes lectores judicium esto. Nos, cunctis illis in mundo visibili, errorum sede, relictis, iter nostrum in regno veritatis persequamur porro, ut, quid tandem scientia, αὐτοῦ τοῦ ὄντος scientia sit, percipere nobis liceat.

Qualis est Platonis, quae vulgo appellari hoc nomine solet, metaphysica?

Et superiores disputationes nostrae de mundo νοητῷ, de ideis, de hominis ad veritatem conversione, et haec ipsa, quam modo de opinione et scientiâ instituimus, disceptatio, eo tetenderunt fere, ut gravissimum hunc in Platonicâ philosophiâ locum, qui est de scientiâ, explicaremus aliquando plene. Idearum autem disquisitio, in qua Aristotelis metaphysicam cum Platonicâ ratione contulimus, proxime nos illuc adduxisse videtur. Nam assecuti comparando hoc sumus, non cadere in hominem metaphysicam sive caussarum scientiam

Aris-

Aristotelis; Platonem vero praecepisse hominibus, ut τὰ νοητὰ, τὰ ὄντα, ut ideas, pulcrum, bonum, justum, caeteras cogitando agendoque spectarent: harum autem rite diligenterque explorandarum studium et cadere in humanae naturae facultates et esse adeo homini ad recte cogitandum agendumque necessarium. Sed quaerimus hîc, qualis nobis tandem Platonis sive metaphysica sit quae vulgo appellatur, sive doctrina veri quocunque tandem nomine nuncupanda, qua ad assequenda illa, ad veri, τοῦ ὄντος, αὐτοῦ τοῦ ὄντος scientiam perveniamus. Ut hoc inveniamus, dialogorum nobis Platonicorum, qui metaphysici appellari solent, in primis Parmenidis et Philebi, ratio erit habenda. Sed primum consideremus denuo metaphysicam Aristotelis.

Superat haec omnino naturae nostrae facultatem: sic supra eam est, ut Protagorae doctrina infra esse dignitatem nostram videtur. Nam est quidem, ut ait ille (1), hominis ingenio insitum, ut in caussas rerum inquirat. Faciunt parvuli, ubi cogitare et ratiocinari coeperunt: omnique aetate homo, et sollertissimus quisque maxime, id summâ ope nititur constanter: debemus adeo studio huic nostro quam plurima gravissimaque in rebus mechanicis et astronomicis inventa. Nec repudiandus magnopere est, si quis e mundi conditione et pulcritudine conjecturam ca-

(1) Aristotel. Metaph. initio. Cf. supra p. 68.

capere ad assequendam harum rerum caussam i. e. divinam mentem et sapientiam velit. Fecit Socrates (1), ac probarunt ejus studium optimi quique philosophi. Sed hunc in modum de philosophia pronunciare, esse eam caussarum scientiam, quibus omnia, quae sunt ac fuerunt, exstiterunt, id vero reprehendendum est. Non quin pulcrum videatur: imo divinum est negotium scientia illa et divinae sapientiae proprium; sed propterea, ut diximus, supra facultatem humanae naturae est. Quamobrem aptissime hanc scientiam ipse Aristoteles et *sapientiam* appellavit et destinavit *sapientibus*.

Nec vero aliter existimasse Plato de hac sive doctrinâ sive scientiâ sive sapientiâ videtur. In Phaedone, ut vidimus, Socratem induxit simillime et exquirentem caussas rerum et Anaxagorae studium dijudicantem. Juvenis, inquit, dici non potest, quanto studio τῆς φύσεως ἱστορίαν persecutus sim: ὑπερήφανον γάρ μοι ἐδόκει εἶναι εἰδέναι τὰς αἰτίας ἑκάστου, διὰ τί γίγνεται ἕκαστον καὶ διὰ τί ἀπόλλυται καὶ διὰ τί ἐστι· *magnificum enim mihi esse videbatur, caussas uniuscujusque negotii scire, quo quid fieret, quo periret, quo esset:* et saepenumero me sursum deorsumque jactavi, considerans primum, num, postquam calida et frigida putredinem susceperunt, ut dixerunt nonnulli, tunc alantur animalia: deinde, sanguisne sit quo sapimus,

(1) Xenoph. *Mem.* I. 4. §. 2.

mus, an aër, an ignis, an vero horum nihil, sed cerebrum sit, quod sensus praebeat audiendi, videndi, olfaciendi: ex his autem memoria fiat et opinio: ex memoriâ vero et opinione recte temperatâ, eâdem ratione scientia fiat. Sed exitus horum studiorum hujusmodi fuit, ut tandem mihimet ipsi ad ea sic hebes viderer, ut nihil magis (1). Deinde vero placuit mihi unice Anaxagoreum illud, ὡς ἄρα νοῦς ἐστιν ὁ διακοσμῶν τε καὶ πάντων αἴτιος, *mentem esse, quae ordinasset omnia omniumque esset caussa.* Arbitrabar enim, si ita se res haberet, ut mens ordinans ordinaret omnia, singula etiam eandem sic disponere, ut *optime* se haberent. Quamobrem si vellet aliquis caussam invenire, qua singula aut fiant aut pereant aut sint, hoc ipsum esse inveniendum, qua ratione *optimum* sit unicuique aut esse aut facere quodvis aut pati: hoc autem pacto nil aliud hominem considerare nec de se nec de aliis oportere, nisi quod *potissimum* sit et *optimum:* caeterum eundem item *peius* cognovisse: hujus enim eandem scientiam esse (2). E qua Socraticâ apud Platonem disputatione efficimus, non abhorruisse ab illâ scientiâ auctorem, sed supra nostram facultatem positam esse existimasse: intelligimus autem simul, id illum maxime spectasse, ut haberet, *secundum quod* de rebus omnibus gravissimis

(1) *Phaedone* 96. A. B. Cf. supra p. 66. (2) *Phaedone* 97. B. C. D.

mis existimaret recte. Et hoc, quod spectavit, ni fallimur, illud est, quod in dialogis plerisque, praesertim in metaphysicis, quos diximus, exploravit: nos autem appellare *metaphysicam* Platonis *doctrinam* solemus.

Animadvertere hoc omnes decuerat, quicunque interpretari Platonis metaphysicam aggressi sunt. Ineptum hoc nomen est, quo philosophi doctrinam appellarunt: ipsi adeo Aristoteleae doctrinae non convenit. Vocavit is eam, ut vidimus, *τὴν πρωτὴν φιλοσοφίαν*, statuit eam ipsam *σοφίαν* esse, quique eam tractarent, hos philosophari *θεολογικῶς* dixit (1); metaphysicae nomen in scriptis usurpavit nusquam. Usu autem invaluit postea, ut nomen illud scholasticorum in primis doctrinae, quae medio aevo exstitit, tribueretur. Quo accidit, ut, quod supra monuimus, horum argutiae et perversa philosophandi ratio Aristoteli, tanquam doctrinae auctori, imo vero divino Platoni obtruderetur. Nobis iccirco caute, si doctrinam Platonis recte interpretari velimus, metaphysicae nomen usurpandum est. Relinquamus illud scholasticis, iisque philosophis, qui ab eorum sordibus purgare metaphysicam instituerunt; de Aristotele autem et Platone, ut vero nomine utriusque doctrinam philosophandique rationem significemus atque exprimamus, sic pronunciandum: Platonem *philosophatum* simpliciter esse, ut a magistro, phi-

(1) Aristot. *Metaph.* V. 1.

philosophiae parente, didicerat, quaesivisse, quid pulcrum, quid bonum, quid justum, quid omnino verum esset, rectâ autem de his ratione quaesivisse, ut disquisitioni adhiberet dialecticam: iccirco simplici φιλοσοφίας nomine ejus studium ac doctrinam appellari oportere; Aristotelem vero altius spectantem et caussarum adeo scientiam philosophiae vindicantem, πρωτὴν quandam excogitasse φιλοσοφίαν, quamquam proprie non esset φιλοσοφία, sed σοφία ipsa, imo vero θεολογία quaedam.

Sed invenimus jam, ut nobis visi sumus, quid proprie sit metaphysicâ Platonis intelligendum. Misso igitur Scholasticis hoc nomine, vel, si cum maxime adhibendum philosophiae Platonicae videatur, rectâ accepto sententiâ, ex ipsis jam porro Platonis scriptis, qualis haec doctrina sit quoque tractanda modo, exquiramus.

Qua ratione hanc Plato sive metaphysicam sive veri doctrinam tractavit?

Est elegans sane philosophandi ratio, qua nos e linguis solemus proprias mentis et nativas notiones ducere, ut ipsius sic naturae viam in colendâ veri philosophiâ inveniamus et teneamus. Haud inepte haec ratio *philosophia linguarum* vocatur: a qua profecto non alienus Plato fuit. Sermo apud eum est, ut animadvertimus, colloqui

quii interni, quo homo secum ipse agit, effluvium, scriptio autem, hujus effluvii imago (1): unde sponte efficimus, nomina et verba ipsius mentis cogitationisque veluti expressa esse simulacra, ex iisque nobis licere, notiones mentis humanae proprias, quae unice verae sunt, quippe naturam referentes, explorare et cognoscere. Et vero Plato, ubi vel Socratem vel alium quemcumque placita sua enunciantem inducit, nullâ non opportunitate eosdem e loquendi consuetudine sententiam suam probantem fecit. Abest autem multum, ut haec sit ratio, quâ tractandam esse veri doctrinam existimaverit: non quin convenerit ipsius philosophiae: quae ipse subinde verba e suâ linguâ excitavit, ut *excribare*, *vannare*, *carminare*, similia, (2) vidimus, quam apte illa ipsius dialecticae, quae *discernendo* in primis procedit, conveniant; et sane nos in his disquisitionibus omnibus de philosophiâ Platonicâ, explicare eam ferme totam e veterum recentiorumque loquendi consuetudine, e propriâ verborum significatione, non sine fructu, ut nobis videmur, studuimus. Sed fuerunt Platonis aetate, qui perverse id agerent, sophistae in primis quos diximus et Heracliteі philosophi. Hi miro acumine, sed inepte haec studia persequentes, non e verbis et nominibus ducere nativas mentis humanae notiones, sed in

(1) Phaedr. 276. A. Cf. Vol. II. P. I. p. 123 et 124. et P II. p. 201. (2) *Sophist.* 226 et 227. Cf. Vol. II. P. II. p. 120.

in verba et nomina sua ipsi decreta transferre, et sic ea probare nitebantur. Id displicebat Platoni. Cratylum hic adeo, qui totus his in studiis fuit versatus, puer audiverat, quum is fluitantium philosophorum doctrinae vindicandae hanc verborum interpretationem adhiberet. (1) Hoc vero minus etiam ferre poterat. Ineptâ hac igitur perversâque philosophandi ratione factum videtur, ut non solum a justo et philosopho linguae studio deduceretur, sed etymologiae isti, quam vocabant, suam ipse opponeret cum philosophandi rationem, tum veri doctrinam. Rem intelligere recte ex ejus dialogo, qui *Cratylus* inscribitur, licet.

De Cratylo Platonis,
sive de linguarum, quam nos vocamus, philosophiâ.

Quum comparabamus modo cum Protagora similibusque sophistis et philosophis Platonem, duplex memoravimus philosophorum genus, quorum pars *κινεῖσθαι* omnia, altera autem pars contrarium, omnia *ἱστάναι*, contendebant. Utrorumque sententiam Plato, hoc scribendo dialogo, hunc in modum

(1) Arist. Metaph. I. 6. *ἐκ νέου τε γὰρ συγγενόμενος πρῶτον Κρατύλῳ καὶ ταῖς Ἡρακλειτείαις δόξαις, ὡς ἁπάντων τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ ῥεόντων καὶ ἐπιστήμης περὶ αὐτῶν οὐκ οὔσης* — quamquam hinc non efficiendum esse, sic primum Platoni Cratylum, ut postea Socratem, praeceptorem fuisse, recte statuit Ast. *Platon's Leben* p. 19.

dum et exposuit et per ironiam exagitavit atque explosit, ut simul etymologiae istius perversitatem demonstraret. Inducuntur hac de re secum invicem colloquentes Hermogenes et Cratylus, quorum hic e verborum significatione omnia fluere contendit. Socrates in utramque partem disputat; verumtamen, quod nobis minime est negligendum, illuc, si minus pervenit, contendit tamen constanter, ut rei recte dijudicandae rationem inveniat. Itaque, cum philosophi fere ac sophistae sonum unice verborum attenderent, ex eoque quicquid luberet efficere conarentur, Socrates, ut in omni disquisitione, ita in hac *dialecticam* potissimum *rationem* usurpandam statuit. Prima vero nomina, ait, quibus alia non praecedunt, quo pacto quam maxime res ipsas nobis ostendent? Ad hoc autem mihi responde. Si nec vocem nec linguam habuissemus, voluissemus autem res invicem declarare, nonne perinde ac nunc muti, manibus capiteque ac caeteris membris significare tentavissemus? — Quo enim alio, o Socrates, modo? — Si supernum quippiam, credo, vel leve declarare voluissemus, coelum versus manum extulissemus, ipsam rei naturam imitantes; inferiora vero et gravia significaturi, demisissemus terram versus manum. Equum item currentem vel aliud quodvis animalium si voluissemus indicare, corpus quisque suum gestusque et figuras iis simillime composuisset. — Necesse est. — Hunc in modum, ut arbitror, corpus significasset singu-

 la,

la, illud imitans scilicet quod vellet declarare. — Omnino. — Cum vero voce, lingua et ore velimus significare quaeque, nonne per haec declarabimus, ubi per ea imitati res fuerimus? — Necesse esse mihi videtur. — Nomen autem est, ut apparet, imitatio vocis, qua quicunque aliquid imitatur, per vocem imitatur et nominat. (1) Veruntamen in his alia quaedam imitatio est, quam quae per musicam fit vel picturam. Id enim, quod *est*, sive *οὐσίας* est particeps, exprimendum. Ἀλλὰ τίς ἂν εἴη ὁ τρόπος τῆς διαιρέσεως, ὅθεν ἄρχεται μιμεῖσθαι ὁ μιμούμενος; ἆρα οὐκ ἐπείπερ συλλαβαῖς τε καὶ γράμμασιν ἡ μίμησις τυγχάνει οὖσα τῆς οὐσίας, ὀρθότατόν ἐστι διελέσθαι τὰ στοιχεῖα πρῶτον; ὥσπερ οἱ ἐπιχειροῦντες τοῖς ῥυθμοῖς, τῶν στοιχείων πρῶτον τὰς δυνάμεις διείλοντες, ἔπειτα τῶν συλλαβῶν· καὶ οὕτως ἤδη ἔρχονται ἐπὶ τοὺς ῥυθμοὺς σκεψόμενοι, πρότερον δ' οὔ. *Quis vero sit discretionis modus? Nonne, quandoquidem syllabis et literis essentiae fit imitatio, primum praestat elementa distinguere? Quemadmodum qui rhythmis dant operam, elementorum primum vim discernunt, tum syllabarum: sic tandem ipsos aggrediuntur rhythmos, non vero prius.* (2) Non est, quod haec porro persequamur. Dialectica Platonis ratio, quae cernendo, ut vidimus, ad inveniendum procedit, in hac Socratica περὶ ὀνομάτων ὀρθότητος disputatione elucet maxime. Sed diximus mo-

(1) *Cratyl.* 422. E. 423. A. B. (2) Eod. 424. B. C.

modo, perversae sophistarum ac philosophorum etymologiae suam Platonem philosophandi rationem verique doctrinam, quam metaphysicam dicunt vulgo, opposuisse. Id e Socratis sub finem dialogi sermone intelligitur. Effecerat in eâ ex verborum significatione, vere pariter statuisse videri cum qui moveri, tum qui stare omnia contenderant: quibus subjungit deinceps: tumultuantibus igitur, inquit, nominibus, et asseverantibus aliis, se esse, quae veritati sunt similia, aliis autem se esse, contendentibus, cujus ad normam litem dijudicabimus? vel quonam nos tandem convertemus? non enim ad alia nomina confugiemus, quia praeter haec non sunt. Ἀλλὰ δηλονότι ἄλλ' ἄττα ζητητέα πλὴν ὀνομάτων, ἃ ἡμῖν ἐμφανιεῖ ἄνευ ὀνομάτων, ὁπότερα τούτων ἐϛὶ τἀληθῆ, δείξαντα δηλονότι τὴν ἀλήθειαν τῶν ὄντων. *Verum alia quaedam praeter nomina quaerenda sunt, quae nobis sine nominibus patefaciant, utra istorum vera sint, rerum videlicet veritatem demonstrantia.* Ita mihi videtur. — Si haec ita se habent, Cratyle, possunt, ut videtur, res sine nominibus percipi. — Apparet. — Per quid igitur aliud speras haec percipere, nisi qua ratione justum et consentaneum sit, ut ex mutuâ eorum cognatione, si quidem cognata sint, discamus, tum etiam ipsa per se? Nam quod ab illis diversum atque aliud est, aliud ac diversum, non illa significaret. — Vera loqui videris. — Dic, obsecro, nonne jam saepe concessimus, nomina, quae recte posita sunt, similia il-

illorum esse, quorum sunt nomina, rerumque esse imagines? — Concessimus. — Εἰ οὖν ὅτι μὲν ὅτι μάλιστα δι' ὀνομάτων τὰ πράγματα μανθάνειν, ἔστι δὲ καὶ δι' ἑαυτῶν, ποτέρα ἂν εἴη καλλίων καὶ σαφεστέρα ἡ μάθησις; ἐκ τῆς εἰκόνος μανθάνειν αὐτήν τε αὐτὴν, εἰ καλῶς εἴκασται, καὶ τὴν ἀλήθειαν, ἧς ἦν ἡ εἰκών; ἢ ἐκ τῆς ἀληθείας αὐτήν τε αὐτὴν καὶ τὴν εἰκόνα αὐτῆς, εἰ πρεπόντως εἴργασται; — Ἐκ τῆς ἀληθείας μοι δοκεῖ ἀνάγκη εἶναι. *Si igitur cum maxime discere e nominibus res licet, licet autem item per se ipsas, utra praestantior dilucidiorque discendi ratio erit? ex imagine discere et ipsam, si recte expressa sit, et veritatem, cujus est imago, an vero ex veritate et ipsam et imaginem ejus, si ei congruenter sit effecta? — Ex veritate mihi videtur necesse esse* (1).

Haec Socrates in Cratylo Platonis. Assequimur autem inde non hoc solum, qualis sit quaque tractanda ratione metaphysica philosophi, sed, quodnam item apud eum *metaphysicum* sit, quod nos appellare consuevimus, *linguarum studium*. Quod paucis demonstrasse, ad ipsam veri, quam spectavit, doctrinam percipiendam penitus, non mediocriter nos juvabit.

De

(1) *Cratyl.* 438. D. — 439. B. Videtur plane Plato posteris peragendum reliquisse, quod ipse praecepit. Nam vix occurrit in toto Cratylo caeterisque ejus scriptis nominis etymologia, quae ad grammaticae rationem rite sit exacta. At hoc ipsum grammaticae studium rite demum post Platonem et recentiore aevo excultum est. Cujus historiam, quod dolendum, desideramus etiamnunc.

De metaphysico, quod dicitur, linguarum studio.

Sunt nomina et voces, de Platonis sententiâ, uti ex Phaedro didicimus, notionum imagines, quibus mens nostra uti in cogitando, in colloquio illo interno solet. Viderunt hoc, certe suspicati quodammodo illi sunt, qui de verborum origine disquisiverunt; sed non recte inde, ut Plato statuit, disquisitionem instituerunt. Nam ex verbis, tanquam veritatis imaginibus, veritatem, non ex veritate et veritatem ipsam et imagines ejus judicatum iverunt. Hinc diversissima eorum de eo, quod verum est, judicia et errores gravissimi. Nam constare primum de verbis oportebat, esse ea reapse veritatis imagines: id vero incertum. Hoc consideremus, ait Socrates, ne multa haec nomina in idem tendentia nos decipiant, quique eorum auctores fuerunt, veluti in quandam lapsi vertiginem, et ipsi agitati misere sint et nos in eandem rapientes immergant (1). Id vero non considerarunt fere etymologi: ipsi adeo e nominibus, quae exstabant, quidquid ipsis videbatur verum, ineptissima adeo commenta, commendare et comprobare studuerunt. Praeterea, qui etymologorum omni aevo mos fuit, non, rebus perspectis, earum in vocibus imagines attenderunt, sed in voces continuo veluti venationem instituerunt, ut nullam

lam

(1) *Cratyl.* 439. B. C.

lam non obviam et ipsam explicare et inde demonstrare opiniones suas niterentur. Perturbarunt igitur omnia, suscepitque hinc etymologia apud germanos non solum grammaticos, sed philosophos etiam infamiam quandam, cujus ipsa adeo linguarum philosophia particeps fuit. Hoc vero ne committamus, sed contra, elegantissimae disquisitioni suum restituamus honorem, secundum praeceptum Platonis non ex imagine discere et imaginem et veritatem oportet, sed haec longe καλλίων καὶ σαφεστέρα ἡ μάθησις est, ἐκ τῆς ἀληθείας αὐτήν τε αὐτὴν efficere, καὶ τὴν εἰκόνα αὐτῆς, εἰ πρεπόντως εἴκασται (1). Rem forte, si etiam nunc nonnullis subobscura est, ipsius illustrare Platonis exemplo liceat. Quum tradere is in scribendo *Sophistâ* verissimam dialecticam, quae cernendo jungendoque constat, instituisset, non continuo verba illa, quae excitat, διηθεῖν, διαττᾷν, βράττειν, διακρίνειν (2), similia, exploravit, ut ex his, tamquam veri imaginibus, cernendi illam artem efficeret, sed ingenio ipse suo excogitaverat hanc artem, tum vero exprimere et declarare, quod excogitaverat, nisus, in his verbis sibi visus est *cernendi* illam notionem deprehendere. Nec alia ratio eorum esse videtur, qui quamvis non, ut Plato, inveniendi sunt facultate praediti, inventa Platonis interpretari student: quod cujusmodi sit, usu equidem in his conscribendis philosophiae Platonicae initiis saepius ex-

(1) *Cratyl.* 439. A. (2) *Theaet.* 226. B.

expertus sum. Nam quo magis me insinuare cogitando scribendoque in interiorem hujus philosophiae rationem conabar, eo crebrius mihi vocum in mentem venit, quae in antiquis nec minus in recentioribus linguis id plane videbantur exprimere, quod longâ disputatione explicuit Plato. Veluti, ut his utar, sexcenties usurpaveram dicendo scribendoque voces *waarheidsliefde*, *ὄργανα*, *zintuigen*, *waarheidszin*, *oordeelen*, *κρίνειν*, *cernere*, *putare*, *cogitare*, *onderwijzen*, *enseigner*, similes alias innumeras; usurpaveram autem, ut omnes solent, vim earum propriam non magnopere attendens. Nunc vero Platonis exquirens placita de principio cognitionis philosophiaeque summo, quod veri amor est, de sensibus et quo per eos modo res cognoscamus, de sensu interno et quid sit discere, quid judicare, quid item docere, quaenam adeo et quales sint dialecticae methodi primariae, his igitur de rebus placita exquirens tradensque Platonis, attendere nunc demum vim vocum illarum coepi. Sic usu ipse meo didici, quid esset tandem Platonicum illud, non a verbis ad res, sive ab imaginibus ad veritatem, sed contra, a rerum intelligentiâ ad verborum observationem, a veritate perspectâ ad ejus imagines attendendas judicandasque procedendum esse: lectores autem, opinor, quae vera sit habenda linguarum philosophia, et quale sit, quod vulgo dicere consuevimus, *metaphysicum linguarum studium*, hinc optime judicabunt.

Plato ex his studiis, ut monuimus, non multam

pro-

profecit. Quae puer a Cratylo didicerat, sic deinceps inepta falsaque judicavit, ut iis veri doctrinam suam opponeret. Abfuit autem tantum, ut ad verissimam etymologiam hanc adhiberet doctrinam constanter, ut identidem in scriptis id ipsum committeret, quod in Cratylo ac Sophistis reprehenderat (1). Tam ardua scilicet res est, philosophiam linguarum recte tractare. Veruntamen nobis quantum proficere ad studia illa naviter apteque persequenda, cum ex illâ philosophi doctrinâ, tum ex totâ ejusdem philosophiâ liceat, dici vix potest. Nam non est, quo haec magis constantiusque spectet, quam, ut elicere ex ipso animo hominis omnia studeamus. Refertur illuc tota philosophi dialectica, quippe cum μαιευτικῇ et ἐπαγωγῇ Socratis, quam usurpavit scribendo, conjuncta: statuit adeo, primas notiones nostras quantitatis et qualitatis, ideas praesertim proprie sic dictas, jam tum perceptas mente nostrâ fuisse, antequam in hoc corpus sensibus instructum migraverat: quod in *Menone*, ut vidimus, pueri exemplo, a Socrate de quadrati dimensione interrogati, demonstravit (1). Huic autem philosophandi rationi quid magis consequens est, quam, ut mirari id desinamus, quod vidimus modo, exstare in linguis voces, quibus nativam suam homo cogitandi judicandique rationem expresserit? Nam si in-

(1) v. c. *Phaedro* 238. C. 244. D.
(2) Cic. *Tusc.* I. 24.

insunt haec hominum generi natura, quidni enunciare ea gentes loquendo sponte sua sint conatae? Quodsi documenta expetimus, quibus id, quod probabile videtur, pateat nobis, voces illae singulae, quas in his disquisitionibus attulimus, attendendae nobis sunt. Non arte sunt a philosophis confictae, sed communi omnium hominum usu teruntur, ut prorsus natura videantur exstitisse: et tamen, quam apte pleneque exprimant, quod longis disputationibus Plato demonstravit, eaedem hae disquisitiones nostrae probarunt. Sed vel fallor equidem, vel insigne omniumque illustrissimum hujus rei documentum ipsa nobis est philosophia Platonis. Quo frequentius mihi naturales voces illae in explicando Platone occurrerunt, eo certius mihi persuasi, si eas ordine, secundum philosophiae Platonicae progressionem proponeremus et explicaremus, facile nos ita ipsam simul esse philosophiam hanc tradituros et expositūros. Fateor adeo, eo me accuratius mihi visum esse mentis in cogitando, judicando, cognoscendo rationem assequi, quo magis una cum placitis Platonis linguas attendi, ut parum absit, quin statuam, linguas nobis ipsam veluti *repraesentare* philosophiam Platonis.

Caeterum, quemadmodum, quod posuit Plato, a veritate inchoandum sit indeque ad ejus imagines procedendum, id suo nos philosophus exemplo docuit. Thesauros esse philosophiae locupletissimos linguas, omnes consentiunt, nobisque in his disceptationibus patuit manifestissime. Ille ve-

vero, quamvis philosophandi, quam usurpavit, ratio nos duxerit illuc, ipsiusque philosophia sic naturae sit consentanea, ut dixeris fere, haustam illam inde esse, minus tamen, quam par erat, e thesauris istis profecit. Nempe de veritate philosophatus continuo est, eamque optimâ et indagandi et tradendi viâ cum ipse invenire tum nobiscum communicare studuit. Id autem quo aptius perfecit, eo nunc nobis clarius, e veritatis illis, quas dixit, imaginibus, veritas patet. Quod hîc duximus monendum esse, quo magis aetatis nostrae philosophi, quibus sane longe majore copiâ thesauri illi, quam olim Platoni, patent, hoc duce et investigent eos, et, inde ut nos item emolumentum capiamus, operam dent. Nec vero ad linguarum unice philosophiam tractandam salutare hoc philosophi praeceptum est: late patet per gravissimos quosque philosophiae locos: est adeo cum metaphysicâ Platonis sive veri doctrinâ arctissime conjunctum. Nam, quemadmodum ille, quod ajunt metaphysici, *a priori* philosophatus sit, hinc patet maxime.

Qua praestitit ratione Plato, quod postulare a philosophis metaphysici solent, ut a priori philosopharetur?

Evexit nos Cratylus Platonis et tota haec nostra de linguarum philosophiâ disceptatio ad Platonicae dialecticae fastigium, quod hujusmodi est, ut

ut non ab hypothesibus descendamus, sed ad principia tendamus *ἀνυπόθετα*. Id quale sit, e methodo, qua usus philosophus est, supra docuimus (1): nunc quemadmodum ipsi philosophiae, ad veri, *αὐτοῦ τοῦ ὄντος* scientiam assequendam, adhibendum sit, exquirere oportet. Nam metaphysici fere, quamvis in caussis exquirendis ad sublimia omnia contenderent, in ipsâ tamen philosophandi ratione ab ultimis principiis descenderunt: quod philosophari *a priori* vocabant (2). In rebus physicis, caussâ omnium repertâ, inde ducere ratiocinando omnia solebant. In metaphysicis autem, quae vocabant, tractandis ad Deum fere perveniebant sponte, indeque, a divinae naturae perfectione descendentes, quaecunque exquiri in philosophiâ solent, explicabant. Unde *prima* illa Aristotelis *philosophia* ab ipso jam *theologiae* nomine nuncupata est. Conveniebat haec philosophandi ratio illorum studiis philosophorum, qui, ut Aristoteles, sapientiae doctrinam, imo divinam scientiam traderent; Platoni, qui philosophando, ut Socrates, i. e. quaerendâ sapientiâ contentus erat, non con-

(1) Vol. II. P. 2. p. 73 et 173.

(2) Aristoteleae studium philosophiae hanc medio aevo protulit barbare sic nuncupatam *a priori philosophiam*. Longe alia est, quae illi eodem nomine successit superiore saeculo, ac Platonicae congruentior. Haec qualis sit, deinceps erit significandum; nunc, ne cum Aristoteleâ eam confunderemus, verbo hoc monuisse sufficiat.

conveniebat. Et vero, quod aliquoties monuimus, superat talis doctrina longe facultates hominis: quo factum, ut, qui non tradere eam, sed adeo adhibere ad rerum omnium explicationem nisi sunt, turpiter fere lapsi sint.

Sed dicat hic aliquis: postulare tamen a philosophis metaphysici solent, ut a priori philosophentur: hoccine igitur non fecit Plato? Fecit, sed aliâ, quam metaphysici, ratione. Posuerunt illi principium, unde ducerent omnia: veluti divinam naturam, quam nemo confiteri dubitat rerum omnium caussam esse principem; sed caussam hanc divinam pro mentis humanae modo, qui modus ipsius profecto divinitatis non capax est, informabant: unde qualis quamque deformis prodierit naturae illius sive forma sive descriptio sive definitio, sponte intelligimus. Sic igitur posito principio, quum descendentes inde omnia explicatum irent, humile hoc erat reapse, quamvis sublime videretur, metaphysicae iter. Non ita Plato. Non descendendum ille ab ὑποθέσεσι, temere, ut fit, positis, sed escendendum philosopho ad τὰ ἀνυπόθετα judicabat. Sic autem cum ipse soleret philosophari, a priori philosophatus esse, sed *suâ ratione*, dicendus est. Scilicet quae τὰ ἀνυπόθετα vocat, sunt ea apud illum, ut vidimus, τὰ ὄντα, ipsae sunt ideae, pulcrum, bonum, justum, sanctum, quas quo quis puriores clarioresque animo teneat, eo hunc rectius dixit de rebus pulcris et turpibus, de bonis et malis, de justis et injustis, de

de divinis omnino humanisque existimare, eoque propius ad divinam sapientiam, cujus nunquam fieri particeps poterit, accedere. Ad hanc scientiam quemadmodum procedamus, *pulcri* exemplo in Symposio nos docuit Diotima. A rebus pulcris, quae sensibus percipiuntur, ordiendum praecepit, ut per has pulcri imagines, tanquam ἀναβαθμοὺς quosdam, ad pulcrum ipsum tenderemus. Huc autem postquam pervenerimus, inde nobis praecepit, ut res deinceps pulcras omnes et accuratius attenderemus et dijudicaremus verius (1). Sed de idearum disquisitioni adhibendâ dialecticâ, quae proprie esse Platonis metaphysica videtur, documenta nobis in primis insignia sunt metaphysici, qui vocantur, Platonis dialogi, praecipue *Parmenides* et *Philebus*.

De metaphysicis Platonis dialogis, sive de idearum disquisitioni adhibendâ dialecticâ.

De his dialogis parum vel nihil adhucdum diximus; nec tamen nihil attulisse ad verum eorum propositum assequendum videmur. Nam dialogorum Platonicorum haec ratio est, ut legi omnino accurate ad auctoris philosophiam percipiendam debeant, intelligi autem tum demum rite, postquam hanc assecuti satis philosophiam fuerimus, possint. Vel-

(1) *Sympos.* 209 et 210. Cf. Vol. I. p. 188.

Veluti Theaetetum, Sophistam, Politicum ubi quis primum legit, statim arbitrabitur, se inde Platonis de scientiâ, de sophistica, de politicâ sententiam cogniturum: legendo autem, aliud fuisse videbit in scribendis illis auctoris consilium; sed ubi perspexerit idem assiduâ lectione cum dialecticam Platonis, tum rationem, quâ eam adhibere philosophiae studuit, tum demum et assequi philosophi in scribendis illis consilium et recte eos intelligere incipiet. Similis ratio Parmenidis et Philebi est. Vulgo Platonem existimant in his suam omnem de ideis deque idearum principe, boni ideâ, sententiam exposuisse: quamobrem involare continuo in hos dialogos solent, qui Platonis sublimitatem ex ipsius scriptis percipere cupiunt. Nos autem egimus de ideis Platonis et accurate tradere primarium hunc in ejus philosophiâ locum studuimus: et tamen ullam vix eorum dialogorum mentionem fecimus. Nempe, ut in Theaeteto caeterisque dialecticis sermonibus, ita in his Plato, qui vulgo metaphysici vocantur, id spectavit potissimum, ut adhiberet philosophiae ipsique, quam tradere studebat, veri doctrinae dialecticam suam. Quapropter nunc demum, postquam et dialecticam Platonis et veri doctrinam, una cum ejusdem de ideis placitis, perspicere coepimus, nunc demum, inquam, recte nobis intellecturi utrumque illum dialogum videmur.

Nam proprie sunt sermones illi subtilissimae quaedam sive disquisitiones sive exercitationes

dia-

dialecticae. Quod ex utriusque prooemio intelligitur. In Parmenide dialogo Parmenides, δεινὸς ille ἅμα αἰδοῖός τε, postquam ab initio cum Socrate de uno et multis, de ideis earumque in rebus ὁμοιώμασι agere instituit, admiratus hujus ingenium, καλὴ μὲν οὖν, inquit, καὶ θεία, εὖ ἴσθι, ἡ ὁρμὴ, ἣν ὁρμᾷς ἐπὶ τοὺς λόγους· ἕλκυσον δὲ σαυτὸν καὶ γύμνασον μᾶλλον διὰ τῆς δοκούσης ἀχρήστου εἶναι καὶ καλουμένης ὑπὸ τῶν πολλῶν ἀδολεσχίας, ἕως ἔτι νέος εἶ· εἰ δὲ μὴ, διαφεύξεταί σε ἡ ἀλήθεια. *Pulcer est et divinus, mihi crede, impetus ille tuus, quo ad sermones tendis; protrahe te igitur magisque hac te exerce facultate, quae vulgo inutilis videtur et garrulitas vocatur, dum juvenis es: nam nisi feceris fugiet te veritas* (1). Rogat autem Socrates, quisquam sit exercitationis hujus modus. Tum ille et alia ei praecipit et hocce: χρὴ δὲ καὶ τόδε ἔτι πρὸς τούτῳ ποιεῖν· μὴ μόνον εἰ ἔστιν ἕκαστον ὑποτιθέμενον, σκοπεῖν τὰ συμβαίνοντα ἐκ τῆς ὑποθέσεως, ἀλλὰ καὶ εἰ μὴ ἔστι, τὸ αὐτὸ τοῦτο ὑποτίθεσθαι, εἰ βούλει μᾶλλον γυμνασθῆναι. *Illud praeterea faciendum est: non solum, ubi quodque esse suppositum est, explorare, quae e suppositione consequantur, sed etiam, ubi non esse suppositum est, hoc ipsum supponere, si quidem recte exercitari velis* (2). Similiter in Philebo a dialectica ducitur disputationis initium. Continetur adeo ipsum prooemium illius descriptione methodi, quae cernen-

(1) *Parmen.* 135. D. (2) *Parmen.* 135. E.

nendo jungendoque instituitur atque unice fuit Platoni propria. Prooemio autem uterque dialogus consequens est: totus uterque dialecticâ disceptatione constat. Quod ad Parmenidem praesertim intelligendum recte animadvertendum legentibus est. Disquisitiones enim in hoc dialogo non magis, quam in Theaeteto, ad certam quamdam conclusionem perducuntur. Quocirca mirati id quam plurimi sunt, nonnulli adeo a Platone non adjectum, vel post eum deperditum esse sermonis finem suspicati sunt (1). Verum enim id unice spectavit scribendo sermone Plato, ut, positis sententiis contrariis v. c. *esse unumquodque* et *non esse*, quid ex utraque consequeretur, dialecticâ subtilitate exquireret: sic autem dialecticae de ideis disquisitionis exemplum praeberet legentibus. Nobis vero inde, quod nunc maxime exquirimus, patet, qualis Platonis fuerit maxime, quae appellatur, *a priori* philosophandi ratio. In his omnibus non principium, ut solent metaphysici, posuit, quod geometrarum, ut vocant, more i. e. synthetica ratione demonstraret indeque duceret explicaretque omnia: suâ Plato methodo, analyticâ illâ, usus, ipse ἀνυπόθετα i. e. τὰ ὄντα, ideas, inquirendo persecutus est.

Quodsi quaerimus, quam in legendo Parmenide de-

(1) V. Ast *Platons Leb.* p. 244 et 250. Cf. Socher *über Plat. Schr.* p. 286.

desideramus, subtilis hujusmodi dialecticae disputationis conclusionem, Philebus nobis non quidem plene, sed tamen multo magis satisfaciet. Ut ad boni ideam explorandam proprie refertur dialogus hicce, ita de voluptate continuo et scientiâ sermo instituitur. Nam Platonis jam aetate philosophi sic a se invicem discedebant, ut essent, qui summum bonum voluptate contineri statuerent, alii ad illud unam sapientiam referrent. Sed ut Epicurei postea et Stoici, ita hi utrique non satis ad dialecticam *ἀκρίβειαν* rem exigere solebant. Plato igitur a dialectica, ut diximus, incipiens, Socratem inducit artem continuo tradentem, qua non *ἓν καὶ ἄπειρα*, sed *ὅποσα* exquiruntur. Hujusmodi illa est, inquit, ut de voce v. c. non solum *unum* i. e. ipsam vocem et *infinita* i. e. innumeros sonos, sed etiam *quot* sint numero soni, exploremus. Nos tum haec explicuimus, quum dialecticam Platonis tradebamus, ac, duce Platone, docuimus, quemadmodum hac arte musica et literae sive alphabetica scriptura inventa sint. (1) Hinc Socrates sublime memorat antiquorum effatum: *οἱ μὲν παλαιοί, κρείττονες ἡμῶν καὶ ἐγγυτέρω θεῶν οἰκοῦντες, ταύτην φήμην παρέδοσαν, ὡς ἐξ ἑνὸς μὲν καὶ πολλῶν ὄντων τῶν ἀεὶ λεγομένων εἶναι, πέρας δὲ καὶ ἀπειρίαν ἐν ἑαυτοῖς ξύμφυτον ἐχόντων· Nam prisci nobis praestantiores Diisque propinquiores, haec nobis oracula tradiderunt, ex uno et multis con-*

sta-

(1) Cf. supra Vol. II. P. II. p. 241.

sunt, nunc semper esse dicuntur, *finem autem et infinitatem connatam habere*: oportere nos igitur, si ita haec ordinata sint, unam ideam in omni re inquirere ac ponere. inventuros enim insitam esse: quod ubi deprehenderimus, post unam duo, si insint, explorare, vel tria vel aliud numerum quemlibet, ac quodlibet eorum unum diligenter considerare iterum: donec id, quod ab initio unum invenimus, non solum ut unum vel ut multa vel ut infinita, sed ut *quot* sint numero perspiciamus: sic igitur infinitatem non multitudini esse adhibendam, priusquam numerum quis ejus omnem, qui inter infinitum et unum intermedius sit, perspexerit: tum vero unum quodlibet omnium in infinitum dimittere oportere. Dii ergo, quod dixi, sic nobis praeceperunt, ut res exploraremus, disceremus, doceremus; qui autem nunc dicuntur sapientes, unum et multa velocius tardiusve, quam oportet, efficiunt ac post unum continuo in infinita incidunt; media autem, quibus disputandi ratio dialectica a litigiosa discernitur, fugiunt illos (1). Effatum, quod laudatur in hisce, Philolai est, a Diogene Laërtio nobis servatum, a Proclo autem non semel commemoratum. Φύσις δὲ *ἐν τῷ κόσμῳ ἁρμόχθη ἐξ ἀπείρων τε καὶ περαινόντων, καὶ ὅλος κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ* (2). Quod Platoni non poterat non vehementer arridere, cujus

(1) *Phileb.* 16. C. — 17. A. (2) V. Boeck. in *Philolao* p. 45. et Stallbaum *Prolegg. ad Phileb.* p. LX.

jus dialectica ipsaque philosophia discernendo definiendoque fere tota progrediebatur. His igitur duobus positis, *infinitis* et *definientibus*, tertium addit, *quod ex his temperatur:* τὸν θεὸν ἐλέγομέν που, τὸ μὲν, ἄπειρον δεῖξαι τῶν ὄντων, τὸ δὲ, πέρας· τούτων δὴ τῶν εἰδῶν τὰ δύο τιθώμεθα. τὸ δὲ τρίτον, ἐξ ἀμφοῖν τούτοιν ἕν τι ξυμμισγόμενον. *Deum diximus ex iis, quae sunt, alterum infinitum, alterum finitum ostendisse: duo igitur haec genera ponamus, tertium autem, quod unum ex utroque illo temperatum est* (1). Tandem quartum his subjungit, *mixtionis caussam:* τῆς ξυμμίξεως τούτων πρὸς ἄλληλα αἰτίαν· (2) ac singula deinceps, qualia sint, definit (3). Nunc autem ad ea recte sic posita et definita quaestionem exigit de *bono*, sive de voluptate et sapientiâ, utri ad bene beateque vivendum plus sit efficacitatis tribuendum. Nam palmam victoriae mixtae jam vitae concesserat: hanc constare nec voluptate solâ, nec sola etiam sapientiâ docuerat, sed aptâ utriusque temperatione. Quapropter τὰ δευτερεῖα nunc quaerit utri tribuenda viderentur. Itaque ad vitam illam sapientiae plus, quam voluptati, efficacitatis concedit. Etenim ad infinita pertinet voluptas: terminos illa nullos habet; sapientia vero sive νοῦς definiendi ordinandique vim habere putanda est. Πάντες γὰρ συμφωνοῦσιν οἱ σοφοὶ, ἑαυτοὺς οὕτω σεμνύνοντες, ὡς νοῦς ἐςὶ βασιλεὺς ἡμῖν οὐρανοῦ καὶ γῆς·
. . . . Om-

(1) *Phileb.* 23. C. (2) Eod. (3) Eod. 24 et 25.

Omnes enim consentiunt sapientes, semetipsos ita extollentes, mentem esse coeli ac terrae gubernatricem (1). Et vero, vim quamdam fortuitam et rationis expertem non ἐπιτροπεύειν dicamus omnia haec, quae universum appellamus, sed longe rectius, καθάπερ οἱ πρόσθεν ἡμῶν ἔλεγον, νοῦν καὶ φρόνησίν τινα θαυμαστὴν συντάττουσαν διακυβερνᾷν· *ut qui ante nos fuerunt dixerunt, mentem atque sapientiam admirabilem quamdam ordinare et gubernare omnia* (2). Unde, quantum voluptati sapientia praestet, intelligitur. Sed his ita exploratis, illud peragendum tandem arbitratur Socrates, quod monuerat in superioribus (3), ut, secretis ab ipsâ voluptate et sapientiâ variis utriusque generibus, ex utraque temperaret recte vitam beatam. Quod ut perfecit, immixtâ ei veritate, τί δῆτα, quaerit, ἐν τῇ ξυμμίξει τιμιώτατον ἅμα καὶ μάλιστ' αἴτιον εἶναι δόξειεν ἂν ἡμῖν τοῦ πᾶσι γεγονέναι προσφιλῆ τὴν τοιαύτην διάθεσιν; *quid in commixtione est pretiosissimum est simul et nobis in caussâ maxime, ut omnibus haec dispositio grata accidat* (4)? Et sic ad quartum illud, quod posuerat, ad *caussam* accedit, eamque esse τὸ ἀγαθὸν invenit. Omnis mixtionis, ait, non difficile est caussam reperire, ob quam vel plurimi sit vel minimi facienda. Nam latet neminem, mixtionem quamcunque et qualemcumque, modi aequabilitatisque expertem, et mixta

(1) *Phileb.* 28. C. (2) Eod. 28. D. (3) Eod. 20. A. (4) Eod. 64. C.

ta necessario et primum semet ipsam perdere. Non enim κρᾶσις, sed ἄκρατος quaedam haec fit hominibus, temere congesta συμφορά. Quamobrem effugit nos *bonum*, in pulcri naturam se recipiens. Modus enim et aequabilitas ubivis solet pulcritudo et virtus esse. Veritatem autem diximus una cum illis in temperatione mixtam esse. Οὐκοῦν εἰ μὴ μιᾷ δυνάμεθα ἰδέᾳ τὸ ἀγαθὸν θηρεῦσαι, σὺν τρισὶ λαβόντες, κάλλει καὶ συμμετρίᾳ καὶ ἀληθείᾳ, λέγωμεν ὡς τοῦτο οἷον ἓν ὀρθότατ' ἂν αἰτιασαίμεθ' ἂν τῶν ἐν τῇ ξυμμίξει· καὶ διὰ τοῦτο ὡς τὸ ἀγαθὸν ὂν, τοιαύτην αὐτὴν γεγονέναι. *Quodsi bonum non unâ possumus specie venando assequi, una cum tribus, pulcritudine, aequabilitate et veritate comprehendentes, dicamus, id tamquam unum recte nos habituros esse eorum, quae in commixtione sunt, caussam, commixtionemque per hoc, quippe bonum, talem fieri ipsam* (1).

Talis in Philebo, si quid video, disputationis ratio ac progressio est. Falleremur autem maximopere, si hanc nos disputationis conclusionem fundamentum esse habendam philosophiae Platonicae moralis existimaremus. Quaesivit dialecticâ subtilitate philosophus, quid judicandum de summo bono sive de vitâ optimâ videretur. Cujusmodi disquisitionum, si quidem recte hoc nomine *disquisitiones* dicantur, incertus fere eventus est. Itaque in Sophista, ut vidimus, Socrates cum sophis-

(1) *Phileb.* 64. D. — 65. A. Cf. *de Rep.* 486. D.

phistam investigaret, philosophum deprehendit (1). Nam duci se patiebatur auctor, quocumque ipsum, ut ait (2), mentis disputationisque impetus, tamquam ventus, ferret. Quamquam constanter, pro talis ingenii impetu, eo tendebat, quod vel verum vel cum vero conjunctum erat. Itaque hic, in summi boni disquisitione, evenit, ut in hujusmodi conclusionem, quae non abhorret quidem ab ejus principiis, nec tamen continet haecce, sub finem dialogi incideret. Exercitationem omnino dialecticam Philebus continet, non ethicae Platonicae sive fundamenta sive doctrinam. Et sic quidem Plato, quod ipsius philosophiae proprium est, in scribendis tam metaphysicis hisce, quam dialecticis dialogis, procedere, appropinquare, accedere ad verum studuit, assecutum se illud esse in subtilibus hujusmodi disputationibus nusquam professus est. Iterum de boni ideâ, sed aliâ longeque diversâ ratione quaesivit, quum educere ad veri scientiam futuros rei publicae rectores institueret (3). Tum vero negavit adeo, ipsum se bonum traditurum esse, contentos nos esse jussit, si τόκον, si prolem boni consequeremur. In talibus sive disceptationibus sive exercitationibus dialecticis diversas identidem philosophus quaerendi vias ingressus est, quo propius aliquando ad idearum naturam, ad ipsa τὰ ὄντα perveniret. Quod

no-

(1) Vol. II. P. 2. p. 123 et 157. (2) *Rep.* III. 394. D.
(3) *De Rep.* VI. 507. A.

nobis debet sufficere; nam exigere ab homine, quod humani ingenii facultatem superat, non decet: laudandus in his ille maxime est, qui a veritate abest proxime. Rem nobis declarare quodammodo recentiorum philosophorum de *pulcro* disquisitiones possunt. Quorum alii id contineri partium harmoniâ, alii varietate summâ in summa unitate, alii aliis rebus existimarunt. Nos omnium et studium probamus et conclusiones etiam, quatenus ad sua quaeque pulcri genera referuntur. Quamquam processisse ad *ipsum pulcrum* nobis, non vero, quod fieri non potest, pervenisse videntur. Quo magis autem nos ex variis his omnibus omnis aevi cum de pulcro, tum de bono disquisitionibus profecerimus, eo facilius poterimus longiusque in hoc veritatis itinere progredi. Sed Platonis, quae dicitur, *a priori* philosophandi ratio quam sit ab Aristotelis ratione diversa, hinc intelligitur; ut autem qualis sit et quot quantosque proferat ad veri scientiam fructus, perspiciamus, dictum nobis Socratis in Platonis Parmenide toto animo attendendum recolendumque est. 'Αλλ', ὦ Παρμενίδη, μάλιςα ἔμοιγε καταφαίνεται ὧδε ἔχειν. τὰ μὲν εἴδη ταῦτα, ὥςπερ παραδείγματα, ἑςάναι τῇ φύσει, τὰ δὲ ἄλλα τούτοις ἐοικέναι καὶ εἶναι ὁμοιώματα· καὶ ἡ μέθεξις αὕτη τοῖς ἄλλοις γίγεσθαι τῶν εἰδῶν οὐκ ἄλλη τις ἢ εἰκασθῆναι αὐτοῖς. *Sed mihi, o Parmenides, sic maxime se res habere videtur: ideas has, tamquam exempla perfecta, naturâ exstare; caetera vero similia iis eorumque simulacra es-*

esse neque aliter haec illorum participia esse, nisi quod similia illis sunt (1). Itaque opera danda homini, de Platonis sententiâ, est, ut παραδείγματα illa, ut ideas, ipsa τὰ ὄντα cum aliâ quavis, tum dialecticâ praecipue ratione assequatur: nam quo ea rectius pleniusque perceperit, eo rectius perspicere ac dijudicare ipsorum ὁμοιώματα poterit; sunt autem haec res pulcrae, bonae, justae, similes omnes, de quibus, quippe non cuivis patentibus homini, diversa omni aetate hominum judicia fuerunt. Id vero ipsum quid aliud est, quam quod in Cratylo, si linguarum philosophiam tractare recte velimus, praecepit nobis Plato, ut non ex imaginibus ipsas et veritatem, sed ex veritate et ipsam et ejus imagines discere conaremur?

Ergo non descendere ab ὑποθέσεσι, quae metaphysicorum consuetudo est, sed ad τὰ ἀνυπόθετα escendere, ut, illa intuentes cognoscamus recte ac judicemus omnia, haec demum apud Platonem a *priori* philosophandi ratio est, cujus adjumentum esse efficacissimum dialecticam, quam prodidit, contendit. Et sic quidem tandem eo pervenisse videmur, ut, quid de *veri*, de τοῦ ὄντος, αὐτοῦ τοῦ ὄντος *scientiâ* existimandum sit, judicare nobis liceat. Quamobrem, age, ex hoc Platonicae tam philosophiae, quam dialecticae fastigio dispiciamus in partes omnes, si forte, quid haec scientia sit, conspiciamus.

Quid

(1) *Parmen.* 132. D.

Quid tandem existimandum nobis de veri, αὐτοῦ τοῦ ὄντος, scientia videtur?

Perlustrantibus autem hinc nobis animo omnem philosophiae Platonicae, quem peragravimus, campum, quid non sit scientia, apparere videtur, quid vero sit, vix apparet. Nec αἴσθησιν eam esse, quod Protagorae, nec δοξὰν, quod universe fere et sophistis et oratoribus et vero fluitantibus illis philosophis placuit, Theaeteto legendo vidimus; sed, lecto dialogo, quae ipsius fuerit hac de re auctoris sententia, frustra quaesivimus. Adverterunt mentem nostram prae omnibus maxime τὰ ὄντα, quae *ideas* itemque παραδείγματα vocat. Horum scientia apud eum ipsius est veritatis scientia: et legendis nos ordine deinceps cum dialecticis ejusdem, tum praecipue metaphysicis dialogis, una cum auctore dialectico itinere persecuti ea sumus; assecutos autem nos esse, dicere non ausim. Nam recedere nobis eo magis visa sunt, quo propius accederemus: ut confiteremur tandem, quin etiam ipsius auctoritate ducis nostri affirmaremus, appropinquare ad ea et accedere homini licere, pervenire non licere. Quid igitur? Effugisse nos veritatem dicamus, ac penes unum Deum esse? Id vero non facile dixerim. Nam si *verum* hoc esset et nos id possemus *vere* contendere, inde pateret dilucide, non esse extra potestatem nostram *veritatem*. Sed de vero non quaerimus: quod profec-

fecto si assequi mortales non possent, supra quam dici potest, misera eorum conditio esset: *scientia* agitur, *scientia*, inquam, *veri: τοῦ ὄντος*, *αὐτοῦ τοῦ ὄντος scientia*. Hanc autem ut, qualis sit, sive assequamur sive certe suspicemur tandem quodammodo, opera nobis danda primum est, ut eam recte a veritate distinguamus.

Quid veritas apud Platonem est? Quidni scientiam nobis veritatis tradidit?

Quid veritas sit, quaestio omni aevo a philosophis longe difficillima habita est. Eâdem autem apud Platonem vix quidquam esse simplicius atque ad declarandum facilius videtur. Verum vocat *τὸ ὄν*, *quod est*, atque illi opponit, *quod videtur*. Nos ita opponimus in familiari sermone, *wezen en schijn*, et, si quid asseverare tamquam verissimum, si quid etiam atque etiam alicui affirmare studemus, dicere fere: *het is wezenlijk zoo*, solemus. Disciplinae optimae, sed etiam veritatis, qualis sit, declarandae caussa, fabulam illam Plato de spelunca narravit; explicuit autem eâdem imagine discrimen potissimum, quo id, quod est, ab eo, quod videtur, distingueretur: idem apud eum inter mundum *ὁρατὸν* et *νοητὸν* discrimen obtinet. Porro, quae assequimur ipsâ mente, *vera* apud eundem sunt v. c. quaecunque referuntur ad quantitatem, qualitatem, magnitudinem, similitudinem. Ita nobis

bis verissimum est, bis duo esse quatuor, partem toto minorem esse, similia omnia. Inde veritas in rebus arithmeticis et geometricis, quae nulli dubitationi obnoxia est: indeque accidit, ut, quae mechanici et astronomi antiquo, inprimisque recentiore aevo repererunt, adeo sint vera, ut ex iis hodie rerum coelestium constet ratio, et praedicant tuto astronomi, quae ad eclipses solis atque lunae et cometarum reditum pertinent, omnia. Id igitur veritas apud Platonem est. Nec refertur haec solum ad has quantitatis, qualitatis similesque notiones: de rebus bonis et malis, de pulcris et turpibus, de justis et injustis similiter nos vere pronunciare statuit: modo ipsum bonum, ipsum justum pulcrumque, quod uni menti patet, intueri atque ad illud exigere res hasce omnes didicerimus.

Sed aliud est vere de rebus judicare ac pronunciare, aliud, *veritatis* consecutum *scientiam* esse. Confuderunt haec fere philosophi: et inde tanta illa quaestionis, *quid est veritas?* difficultas. Ad *scientiam* sive veri sive *τοῦ ὄντος* quot et quanta requirantur, enumerari vix possit: homini certe ad eam plene consequendam facultas deest. Requiritur eo, ut has notiones omnes, quas diximus, tam puras perfectasque animo nostro repraesentemus, ut in rebus judicandis falli non possimus. Huc multi contenderunt omni aetate: quod ex industriâ diligentiâque patet, quâ *criterium veri*, itemque pulcri et boni, sed praecipue *veri* assequi sunt

sunt conati (1), recteque monuerunt, si hoc reperire mortalibus liceret, haud facile iis obtingere exoptatius utiliusque negotium posse: recte adeo fecerunt iidem, qui exquirerent illud indefesso studio: modo hoc animadvertissent, appropinquare illuc homini licere, pervenire non licere. Nam, quod diximus, tam perfectae eo requiruntur veri, ipsius τοῦ ὄντος notiones, ut falli non possimus: id autem uni Deo est proprium. Sed ad scientiam veri, ut caetera mittam, caussarum praesertim scientia postulatur. Leve id negotium est in rebus physicis et mechanicis. Mechanicus machinae nobis cujuscumque rationem exponit, caussis motuum ostendendis apte (2): physicus similiter fulminis et tonitru, expositis caussis, res has terribiles, quibus obstupuerunt semper mortales, explicat; at philosophus, cui res item morales ac divinae explorandae sunt, si harum item omnium caussas ac remotissimas adeo, exquirere nobisque tradere velit, Deus sit, fere dixerim, necesse est, ut id perficiat.

Talis igitur cum sit *veritatis*, qua late patet, *scientia*, Plato nos eam explorare et persequi jussit, ipse definire nobisque tradere, ut non potuit, ita noluit. Sapientia scilicet ipsa est, quae Deo: non studium sapientiae, non philosophia, quae homini con-

(1) V. Diog. Laërt. VII. 46. Sext. Emp. *adv. Logicos* I. 152, 227. Cic. *Acad. Quaest.* IV. 6. (2) Aristot. *Metaph.* I. c. 6. Cf. supra p. 73.

convenit. Hic autem attendendum nobis placitum Platonis est, quo haec maxime commendatur germani philosophi verecundia, *infinitam esse hominis ad veritatem progressionem.*

Cur scientiae humanae terminos non posuit Plato?

Nam metaphysici philosophi, quum a divinae naturae definitione argumentationes ducerent, indeque descenderent ad naturam humanam, illam infinitam continuo, hanc arctissimis finibus circumscriptam cohibitamque dicebant. Plato vero, ad Socrates sui exemplum, ab homine orsus, explorato in nobis infinitae perfectionis studio et ardore, huic studio consentaneam naturam nostram existimabat, pariterque habebat infinitam (1). Quod autem scientiam attinet nostram, in recentioribus philosophis multi, ut vidimus (2), substantias, monades, essentias, *νοούμενα* naturis rebusque inesse suspicati sunt, quae Deo paterent, hominibus vero, per sensus fere res cognoscentibus, non paterent. Sic sponte cognitioni scientiaeque humanae terminos ponebant. Sed Plato, quum, ut item vidimus, nil tale de naturis rebusque suspicaretur, sed referret ad ipsum animum *τὰ νοούμενα*, esse ea

(1) Passim id Plato, praecipue autem in praeclaro de animi naturâ sermone, contendit, *Phaedone* 83 et 84. Cf. *de Rep.* X. 611. et nos Vol.I. p. 85. (2) V. supra p. 118.

ea perhibens, quae mens per se ipsa, oculo illo suo assequeretur, non habebat magnopere, cur terminaret scientiam nostram. Kantii insulam memoravimus in praecedentibus (1). Duas ille menti formas, tempus et spatium, itemque categorias tribuit. Res omnes, ajebat, quas per illas percipit mens, accurate cognoscere homini licet. Sed idem, si fines hos cognitionis humanae migrans, relictâ hac veluti insulâ nostrâ, alio velit procedere, ne in hoc metaphysicae vulgaris oceano naufragium faciat, verendum est. Quid de hac Kantii doctrinâ statuendum sit, alii judicabunt. Plato nondum data opera quaesivisse de tempore et spatio videtur, quod fecit Aristoteles (2). Si quaesivisset, notiones haec mentis esse reperisset forte, quas cernendo consequitur. Cum vero harum limitibus formarum non cohiberet cognitionem nostram, talem nobis insulam talibus definitam terminis non designavit (3). Caeterum sensus apud eum, fateor, impedimenta sunt cognitionis nostrae; veruntamen non talia hos esse impedimenta censet, qualia non superare possimus. Imo vero hoc in primis proposito imaginem nobis

(1) V. supra p. 119. (2) περὶ τόπου, rerum inprimis physicarum ratione habita, in *Auscultat. Phys.* L. IV. c. 1—5. περὶ χρονοῦ eod. c. 10. (3) Plenius nobis demum comparare cum Platonicâ philosophiâ Kantianam licebit, ubi, in philosophiâ justi, *veritatis* et *libertatis* apud Platonem *necessitudinem* exploraverimus.

bis speluncae proposuit, ut, quemadmodum nos, mundo ὁρατῷ relicto, ipsa intuentes αὐτῷ τῷ νῷ aeterna veri exemplaria, ad veri scientiam accederemus, doceret. Idcirco non retinebatur magnopere philosophus, quo minus naturae humanae, quam infinitam habebat, congruam esse hominis in veri scientiâ progressionem existimaret. Quin etiam, consentaneum hoc prorsus Platonis philosophiae esse, ex ejus dialecticâ patet. Tota haec, ut vidimus, cernendo jungendoque, imo inveniendo progreditur. Cernendo res declarat, jungendo ad conclusiones et judicia pervenit; sed quae conjunxit identidem, novam habet denuo explorandi cernendique materiem, unde novae item sive conductiones sive conjunctiones oriuntur, ut inveniendi nec modus nec finis appareat (1). In his autem Plato non praesentem tantum hanc eruditionem nostram respexit, sed, cum immortalem esse animum statueret, quod in hoc corpore, per hos sensus, tamquam nuncios, nobis cognoscere non liceret, id futurae vitae destinavit: ut quodammodo quadrare in ejus philosophiam videatur, quod de monumento cum inscriptionibus Hemsterhusiano monuimus (2). Eatenus nunc quidem nos, ut ille ait, de rerum universitate judicare possumus, quatenus nos ejus certiores sensus hi nostri faciunt; ut vero, relicto hoc corpore, animus per alios nuncios alias universitatis partes explo-

(1) Cf. quae de his supra monuimus Vol. II. P. II. p. 163.
(2) V. supra p. 121.

plorare coeperit, in aeternum procedere in rerum scientiâ poterit. *Quodammodo* haec dixi in philosophiam Platonis quadrare: nam de partibus mundi, etiamnunc nos sensuum defectu latentibus, ne verbum quidem apud veterem philosophum; sed, quod perpetuam hominis in veri scientiâ progressionem attinet, plane Hemsterhusius Platonem expressit. Hinc autem judicare nobis tandem juste de verâ philosophi modestiâ licet.

De modestiâ philosophi, cum sensu facultatis suae immensae maximarumque rerum studio conjuncta.

Admirata omnis aetas in Socraticâ philosophiâ verecundiam modestiamque est. Nam cum et physici et metaphysici caussas exquirerent, e quibus declararent omnia, Socrates satis habebat, si semet ipse cognosceret. Fuerunt autem, qui suspicarentur inde, magis hanc philosophiam ad retinenda hominum studia, ne inutilia vel nimis ardua aggrederentur, quam ad excitanda alendaque, aptam fuisse et accommodatam. Verum pro abstrusis illis atque ab ipsâ naturâ involutis, alia quaerebat Socrates, quae non curaverant illi: quaerebat de virtutibus et vitiis, quid bonum esset, quid malum, quid justum, quid injustum, quid pium, quid impium. Quibus quaestionibus alia item, longeque pulcerrima ac maxima studia in hominum animis excitabat, ut virtutis amore optimarumque re-

rerum ardore incalescerent. Quam Socraticae philosophiae rationem et secutus Socraticorum princeps Plato est et perfecit. Quo patuit maxime, non humilem quandam fuisse, quam Socrates commendaverat, philosophi modestiam, ut retineremur a rebus expetendis majoribus. Nam cum Plato perfectioni nostrae morali ipsique scientiae nullos terminos poneret, progressionem homini ad summa omnia infinitam tribuebat. Quodsi scientia quaeritur, adjiciebat idem sublimibus hisce placitis, ut modo monuimus, dialecticam, qua, tamquam instrumento philosophiae, aptum redderet hominem, ut in semet ipso cognoscendo, in rerum universitate explorandâ, in explorandâ adeo divinâ naturâ in infinitum procederet (1). Tantum abest igitur, ut avertat nos a rerum exquirendarum studio philosophia Platonis, ut modestia apud eum germani philosophi cum sensu facultatis cujusdam immensae maximarumque rerum studio conjuncta sit. Modestiae scilicet fines migrare non eum censet, qui majora cognoscere ac difficiliora cupit, sed illum scilicet, qui quod nescit scire sibi videtur, vel prope se accessisse ad illa putat, a quibus etiamnunc ingenti intervallo abest. Quod animadver-

(1) Lubens hic appono praeclaram Hemsterhusii sententiam, ad explicandum Platonem unice efficacem. *Il est clair, que l'ame desire, par sa nature, une approximation continuelle. C'est l'hyperbole avec son asymptote. Oeuvres phil.* Vol. I. p. 84.

P 2

vertisse non pigebit ad divinam quamdam Platonis sententiam intelligendam recte.

De sententia Platonis, Protagorae placito opposità, Deum esse hominibus omnium rerum mensuram.

Infra hominis dignitatem Protagorae placitum est: *omnium rerum mensuram hominem esse.* Nam idem dici, ut apud Platonem Socrates ait, de porco posset vel de cynocephalo vel si quid aliud abjectius absurdiusve eorum est, quae sentiunt (1). Quae autem ab Aristotele et metaphysicis celebrata sapientia est, superat illa rursus facultatem hominis, extollens quippe eum supra ipsam naturam divinam, ut hanc, tamquam exploratam satis, definiat, indeque, ut e caussâ omnium principe, omnia explicet. Quam aliena ab utrâque hac philosophandi ratione Platonica ratio fuerit, e sententiâ intelligitur philosophi, quam senex, quum libros *De Legibus* scriberet, pronunciavit, nos autem hic, ubi de verissima philosophi modestiâ agimus, memoramus lubenter. Τίς οὖν δὴ, quaerit, πρᾶξις φίλη καὶ ἀκόλουθος θεῷ; *quaenam igitur actio Deo accepta atque consentanea est?* Reponit autem continuo: μία, καὶ ἕνα λόγον ἔχουσα. ἀρχαῖον, ὅτι τῷ μὲν ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ὄντι μετρίῳ φίλον ἂν εἴη, τὰ δ' ἄμετρα οὔτ' ἀλλήλοις οὔτε τοῖς ἐμμέτροις·

(1) Theaet. 116. C.

τροις· *una, unamque habens antiquitus proditam rationem, simile quodque simili, quippe congruo, acceptum amicumque esse; incongrua vero atque immodica nec sibimet invicem nec modicis congruisque convenire.* Quibus subjungit: ὁ δὴ θεὸς ἡμῖν πάντων χρημάτων μέτρον ἂν εἴη μάλιστα, καὶ πολὺ μᾶλλον ἤ που τὶς, ὥς φασιν, ἄνθρωπος. *Deus igitur nobis omnium rerum modus mensuraque esse debeat, multoque magis quam homo quis, ut aiunt* (1. Consentanea hacc illis sunt, quae in superioribus de ideis divinâque naturâ diximus: quorum haec fere conclusio fuit: *Deum esse mortalibus ipsius veritatis i. e. omnium, quae sunt, ipsius pulcri, boni, justi, sancti, summum, quod imitentur, exemplar.* (2) Sed hac nobis, quam nunc excitavimus, sententiâ praecipit Plato, quis modus, quae veluti mensura sit, ad quam nostros in veritatis scientiâ omniquc perfectione progressus et exigamus et quasi metiamur. Divina apud eum sunt pulcra, bona et quidquid hujusmodi est (3): quae Deus intuitus est, quum mundum hunc informaret, et in gubernando illo intuetur imitaturque constanter. Quo igitur ad illa propius accesserimus, eo majores fecerimus in omni virtute ac veri scientiâ progressus, eoque proxime ab ipsius divinae naturae perfectâ conditione abfuturi sumus: et sic quidem non

(1) *De Legg.* IV. 716. C. (2) Supra p. 115.
(3) *Phaedr.* 246. D.

non homo aliquis, ut ferunt, sed ipse adeo Deus nobis rerum omnium, quaecunque bonae sunt aut pulcrae aut justae, quippe *ipsius veritatis exemplar*, mensura est. Quae nobis sententia et modestiam praecipit, reputantibus quippe, quam longo, quam immenso intervallo a divinâ perfectione distemus, et vero stimulos adhibet simul, ut ad perfectionem illam indesinenter contendamus. Attigimus sic denuo placitorum Platonicorum longe celebratissimum illud, quod hominis *τῷ θεῷ ὁμοίωσει* continetur ac nobis suo loco aliquando deditâ operâ exponendum erit. (1) Hîc autem animadvertere, quam prope ad sanctae doctrinae nostrae effata Platonis accedat philosophia, ne negligamus. Idem in illis rei desideratissimae studium et ardor: *τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ θεοῦ·* (2) eadem verecundiae modestiaeque significatio: *οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον ἢ ἤδη τετελείωμαι· διώκω δὲ, εἰ καὶ καταλάβω·* (3) iidem ad recte atque in aeternum progrediendum stimuli: *ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥςπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τέλειός ἐςι.* (4) Sed et hac de re suus nobis in proximis dicendi erit locus.

Phi-

(1) Platonicis disquisitionibus de divinâ naturâ docta nuper et perquam elaborata accessit *Tidemanni* disputatio *de Deo Platonis*. Amstel. 1830. (2) *Ep. ad Philipp.* III. § 14. (3) Eod. I. § 12. (4) Matth. V. § 48.

Philosophia apud Platonem, sive ad pulcrum, sive universe ad verum refertur, hominis reapse est ad veritatem conversio.

Duplex argumentum, arctissime utrumque conjunctum, in postremis his nostris de veri philosophiâ disquisitionibus ad finem disserendo perduximus: alterum *de mundo νοητῷ*, *de veri*, *de τοῦ ὄντος scientiâ* alterum. Ex omni hac disceptatione id sponte consequitur, *παιδείαν* potissimum hominis, ejusdemque *ad veritatem conversionem* philosophiam apud Platonem esse. Nam quidquid de escensione animi e mundo *ὁρατῷ* in *τὸν νοητὸν*, de gradibus, quibus eo pervenitur, de ideis praecipue, quas qui non intuetur nec cogitare recte nec perficere quidquam potest, itemque de animi ad veritatem *περιαγωγῇ* protulimus, non pertinent haec ad inanes de rerum origine quaestiones, sed hominem ejusque verissimum cultum et perfectionem spectant. Quae autem subjuncta his est de veri, de *τοῦ ὄντος* scientiâ disputatio, quo alio pertinuit, quam, ut Platonis sive metaphysicam sive veri doctrinam exquireremus, qua unice liceret homini ad veri scientiam summamque perfectionem accedere? Nos inchoavimus haecce et philosophis relinquimus aetatis nostrae, ut, misso omni partium, sectarum ac systematum studio,

dio, unam attendentes veritatem, hinc, si libuerit, ad recte philosophandum proficiant. Veruntamen quod in his, duce Platone, de *conversione*, *circumversione*, *περιαγωγῇ* hominis ad veritatem docuimus, (1) tam simplex haec philosophi hominique salutaris admonitio est, tam eadem per omnem ejus philosophiam, sive ad pulcrum, sive universe ad verum refertur, dominatur plane, tamque efficax simul ad vere excolendum erudiendumque hominem est, ut non committendum videatur nobis, quin hic denuo ad eam attentos faciamus lectores.

Nam omni aetate philosophi vel ita conquesti de hominis imbecillitate sunt, vel tam arduam esse rem philosophiam perhibuerunt, ut philosophia, his auctoribus, plures absterreret difficultate suâ, quam praestantiâ atque utilitate alliceret. Neutrum fecit Plato. Monuit simpliciter, illuc fere conversam hominum mentem esse, quo non oporteret: sic autem accidisse, ut sibimet ipsi homo displiceret necessario, nec tantos faceret, quantos posset ac deberet, in rerum disquisitione progressus. Itaque in pulcri tractandâ philosophia, ad *ipsum pulcrum* continuo convertit mentem nostram, artibusque nos jussit elegantioribus, praecipue musicae operam navare, ut his excolendis cum pulcri amorem, insitum nobis naturâ, et excitaremus et aleremus, tum ad ipsum pulcri

πα-

(1) Praecipue supra p. 116.

παράδειγμα res omnes pulcras sive sensibus patentes, sive in vitâ agenda, in officiis ac virtutibus obvias exigeremus ac judicaremus recte. Nec alia ratio philosophiae Platonicae est, ubi ad verum refertur universe. Ut illic ad pulcrum continuo, ita hîc, in naturali ipsius progressione, universe ad verum, sive illud pulcrum, sive bonum, sive justum est, adque veri, τοῦ ὄντος scientiam tendit; ut disciplinis hîc similiter atque illîc artibus maximeque dialecticâ et aleremus amorem veri nostrum et, proprium nobis ὄργανον τῆς ψυχῆς, ᾧ μόνῳ ἀλήθεια ὁρᾶται (una id nos voce exprimimus, *onzen waarheidszin*) purgaremus, atque ad illud quod non *videtur* pulcrum, bonum, justum, sed *est*, ad τὰ ὄντα, ad ideas, ad aeterna ἐν τῇ φύσει veri παραδείγματα erigeremus mentem nostram: quo pertinuit cum omnis ejus accuratissime instituta de disciplinis ac dialecticâ, tum haec, quam modo tradidimus, de mundo νοητῷ ac veri scientiâ disputatio. Hunc igitur in modum Plato nec de infirmitate facultatum nostrarum nec de philosophiae difficultate questus, simpliciter alio, quam solet, convertendum animum nostrum existimavit: imo vero, quemadmodum eo, quo oportet, convertendus sit, ipsius nobis philosophia illustre documentum est. Miratus equidem saepenumero sum, quid caussae sit, ut non solum parum haec curarint philosophi, sed vix quisquam adeo interpretum Platonicorum ad hanc rationem adhucdum universam exegerit philosophi doc-

doctrinam. Quod non profecto socordiae hominum tribuendum putem: nam, neglectâ hac simplici ratione, ipsi sibi difficultates molestiasque innumeras atque gravissimas projecerunt, quas superare qualicunque modo, nisi summâ animi intensione ac disserendi subtilitate non potuerunt. Rem equidem malim aliunde repetere. Primum enim recte a sapientibus monitum est, id homini fere ad assequendum difficillimum esse, quod est simplicissimum: deinde, quod in vitae usu experientia docet, aegre sibimet ipsis imputant mortales, quod in rebus inquirendis perficiendisque arduum existimant. Maluerunt igitur philosophi fere rerum explicandarum difficultatem vel ipsis rebus vel naturae humanae imbecillitati, quam suo ipsi vitio quaerendique perversitati adscribere. Cujus ipsi rationis tenaces, vix illud, quod et monuerat Plato et philosophiae ipse suae normâ et habitu in omnium veluti conspectu posuerat, attenderunt. Quo magis in id profecto nobis toto pectore incumbendum est, ut assidue, nocturnâ, ut ille ait, diurnâque manu Socratica scripta versantes, imbuamur sensim paulatimque Socraticae illius simplicitatis sensu, atque ad hujus rationem divinum praeceptum, a Socraticis unice celebratum, γνῶθι σεαυτὸν, in studia etiam nostra accommodemus.

Quis finis sit philosophiae Platonicae, quem in his disquisitionibus perpetuo quaesivimus, nondum declaravimus satis. Nec tamen exiguum illud est, quod reperimus, tendere eam in omni dis-

cep-

ceptatione ad τοῦ ὄντος scientiam potissimum, atque esse reapse hominis, si effectum spectamus, ad veritatem conversionem. Quodsi se hoc nomine nobis non mediocriter commendaverit, non minus sane illa praestantiae utilitatisque habet, ubi sic nos mente ad pulcrum verumque conversos in mediam educit hominum societatem, ut intuentes animo verissima illa veri exempla, ad perfectam eorum conditionem res nostras omnes vitamque hominum conformemus recte. Quae iterum progressio Platonicae philosophiae est, quum a pulcro et vero ad *justi* disquisitionem progreditur. Accedendum jam nobis illuc est, eritque *vita optima* sive *beata* nobis, cujus saepenumero in hisce mentionem injecimus, princeps instantium disquisitionum argumentum. Sed vita illa, qualis sit, ex hacce jam, in quam escendimus, philosophiae Platonicae veluti σκοπιᾷ, augurari nobis licet. Purae intaminataeque veritatis contemplatione continetur, quam rebus accommodare humanis studeamus. Vaticinata id nobis Diotime est, quum pulcri philosophiam absolveramus (1): nunc, postquam philosophiam veri item ad finem perduximus, plenius etiam mulieris dicta percipiemus. Ἐνταῦθα τοῦ βίου, ait, ὦ φίλε Σώκρατες, εἴπέρ που ἄλλοθι, βιωτὸν ἀνθρώπῳ, θεωμένῳ αὐτὸ τὸ καλόν. *Hic, hic, inquam, amice Socrates, si uspiam alibi, vivendum homini est, ipsum spectanti pul-*

(1) V. Vol. I. p. 191.

pulcrum. Quod si quando conspexeris, non ad auri vel vestimentorum vel pulcrorum adolescentum speciem exiges, quorum nunc pulcritudine obstupescis fere. Quid, inquit, *existimamus, si cui eveniret, ut ipsum pulcrum intueretur, integrum, purum, simplex, non humanis carnibus, coloribus, non aliis nugis mortalibus contaminatum; sed ipsum divinum pulcrum integrum adspiceret? Putasne, abjectam esse hominis vitam, qui illuc suspicit, et, quo oportet oculo, illud contemplatur ac miscetur cum eo? Nonne reputas, hic unice ei eventurum esse, ut pulcrum spectans eo quo potest perspici, pariat non simulacra virtutis, quippe non simulacrum, sed v e r a, quippe v e r u m amplexus? Qui autem virtutem pepcrit v e r a m partamque aluit, huic sane continget, ut Deo sit carus, et si quis alius hominum, immortalis* (1).

(1) *Symp.* 210 D. — 211. A.

Vol. II. P. I.

p. 16.	l.	1	ἔβαλης	lege	ἔμβαλης
24.	l.	6	ipsam	—	ipsum
38.	l.	12	ut virtutem	—	et virtutem
43.	l.	17	inscriptis	—	in scriptis
54.	l.	10	amici	—	amice
69.	l.	27	incultioribus	—	in cultioribus
70.	l.	16	memóriae	—	memoria
80.	l.	21	pervenerit	—	pervenit
86.	l.	11	tantum gratificaretur	—	tantum non gratificaretur
116.	l.	5	vesiti	—	vestiti
118.	l.	24	animum	—	animo
123.	l.	10	significat omnis	—	significat: omnis
137.	l.	8	simul,	—	simul id,
146.	l.	2	effiret	—	efficeret

INITIA
PHILOSOPHIAE
PLATONICAE.

INITIA

PHILOSOPHIAE

PLATONICAE.

AUCTORE

PHIL. GUIL. VAN HEUSDE.

VOLUMEN PRIMUM.

PHILOSOPHIA PULCRI.

TRAJECTI AD RHENUM,

APUD JOANNEM ALTHEER.

1827.

